KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ÚJ FOLYAM

1993
1

A tartalomból:

- „Szövetségben az olvasóért”
- Állománygyarapítás és automatizáció
- A Voyager integrált könyvtári rendszer
- Spanyolország könyvtárügye

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft+ÁFA**. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jel hajlékony lemezt).

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:
Szente Ferenc

Felelős szerkesztő:
Kovács Emőke

Szerkesztők:
Hegyközi Ilona *(Külföldi folyóirat-figyelő)*
Kovács Katalin *(Tanulmányok, kitekintés, könyvszemle)*
Novák István *(Külföldi folyóirat-figyelő)*

Borítóterv:
Pajor Ildikó

Műszaki szerkesztő:
Posta Éva

Szerkesztőség:
OSZK KMK
Budapest I. Budavári Palota F épület
1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517
Telefax: 202-0804

Megjelenik:
Negyedévenként
Ára: 180.- Ft
Éves előfizetési díj: 700.- Ft
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: dr. Juhász Gyula
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: 21 ív terjedelemben
OSZK Ny. 93.079

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

Új FOLYAM
3. (39.) ÉVFOLYAM
1993. 1. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lapban olvasható írások szerzőik véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Bibliotecny
Sciences de l'information documentation
Signalne informacije

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts 6

Inhaltsangaben 7

"Szövetségben az olvasóért". A könyvkiadók és könyvtárosok szakmai tanácskozása az első Magyar Könyvvásáron (Pécs, 1992. szeptember 11.) 9
GYŐRI Erzsébet, SZENTE Ferenc, LENGYEL László

Állománygyarapítás és automatizáció 15
BILLÉDI Ferencné

A Voyager integrált könyvtári rendszer 22
KERTÉSZ András

"Az északdunántúli régió könyvtárai az ezredfordulón" (Szombathely, 1992. április) 31
HERMANN István, PALLÓSINÉ TOLDI Márta, SZABÓ Imréné, DÖMÖTÖR Lajosné, TÓTH Gyuláné

Kitekintés

Meglovagolni a változás hullámait? Új kilátások előtt a közművelődési könyvtárak 43
VESTHEIM, Geir (Töm.: Papp István)

A Volkswagen Alapítvány könyvtártámogató tevékenysége 53
FERNENGEL, Birgit (Töm.: Szinai Tivadarné)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szakkönyvtárosok pályaképe 59
KAEGBEIN, Paul—SCHWARZER, Marianne (Ford.: Pálvölgyi Mihály)

Németország könyvtárügye az egységesítés után 2. 62
Hegyközi Ilona

A könyvtári és tájékoztatási munka helyzete, problémái és fejlődési kilátásai Cseh-Szlovákiában 68
MAKULOVÁ, Soňa (Ford.: Pálvölgyi Mihály)

A Szlovák Műszaki Könyvtár 77
KURAK, Jan—EHNOVA, Marta (Töm.: Orbán Éva)

Spanyolország könyvtárügye
Tanulmányúton Spanyolországban 80
Kovács Emőke

Az ALEPH-rendszer alkalmazása a CSIC könyvtáraiban 83
PONSATI, Agnes—RÍOS, Yolanda (Ford.: Tomcsányi Zsuzsanna)

A spanyol nemzeti könyvtár számítógépesítése 90
RUIZ, Carlos—AGENJO, Xavier (Töm.: Mohor Jenő)

Az ILIADA integrált könyvtári tájékoztatási rendszer 94
(Töm.: Mohor Jenő)

Irodalmi Információs Központ Bécsben 96
DERÉKY Júlia

Könyvszemle

A könyv terei 99
VÉRON, Eliséo: Espaces du livre. Perception et usage de la classification et du classement en bibliotheque.
(Ism.: Fülöp Géza)

Könyvtártudományi kutatások 104
Research methods in library and information studies. Ed. by Margaret Slater.
(Ism.: Koltay Tibor)

Két könyv a hazai reklám és hirdetési lehetőségekről 105
SELIN, Ulf: Media facts. Eastern Europe 3. Hungary és Média Ász
(Szerk. Pécsi Gáborné)
(Ism.: Kovács Emőke)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	**109**
Könyvtár- és tájékoztatásügy	**111**
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	**128**
Munkafolyamatok és szolgáltatások	**135**
Tájékoztatási rendszerek	**149**
Vezetés, irányítás	**151**
Felhasználók és használat	**154**
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	**158**
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	**164**
Kapcsolódó területek	**165**

A számot szerkesztette: **Kovács Katalin és Novák István**

A szám szerzői, közreműködői: AGENJO, Xavier (Biblioteca Nacional, Madrid), BILLÉDI Ferencné (könyvtári és informatikai tanácsadó), BÍRÓ Júlia (MTA Könyvtár, Budapest), DERÉKY Júlia (Literaturhaus. Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur, Bécs), DÖMÖTÖR Lajosné (Veszprémi Egyetemi Könyvtár), EHNOVÁ, Marta (Slovenská technická knižnica, Bratislava), FAZOKAS Eszter (OSZK KMK), FERNENGEL, Birgit (Köln), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), FÜLÖP Géza (író, Marosvásárhely), GYŐRI Erzsébet (OSZK KMK), HEGYKÖZI Ilona (OSZK KMK), HERMANN István (Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa), KAEGBEIN, Paul (Lehrstuhl für Bibliothekswissenschaft der Universität zu Köln), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KERTÉSZ András (Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Könyvtára, Bp.), KISS Jenő (Kovászna megyei Könyvtár, Sepsiszentgyörgy), KOLTAY Tibor (Országos Orvostudományi Információs Központ és Könyvtár, Budapest), KOVÁCS Emőke (OSZK KMK), KURAK, Jan (Slovenská technická knižnica, Bratislava), LENGYEL László (Pénzügykutató Rt., Bp.), MAKULOVÁ, Soňa (Universita Komenského, Bratislava), MOHOR Jenő (ELTE BTK, Központi Könyvtár), MOLDOVÁN István (Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára), NOVÁK István (OSZK KMK), ORBÁN Éva (OSZK KMK), PALLÓSINÉ TOLDI Márta (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely), PÁLVÖLGYI Mihály (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Könyvtári tanszék, Szombathely), PAPP István (FSZEK), PAPPNÉ FARKAS Klára (Európa Tanács Információs Központja, Bp.), PONSATI, Agnes (Unidad de Coordinación de Bibliotecas del CSIC, Madrid), RÍOS, Yolanda (Unidad de Coordinación de Bibliotecas del CSIC, Madrid), RUIZ, Carlos (Biblioteca Nacional, Madrid), SCHWARZER, Marianne (Lehrstuhl für Bibliothekswissenschaft der Universität zu Köln), SZABÓ Imréné (Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr), SZENTE Ferenc (OSZK), SZINAI Tivadarné (OSZK), TOMCSÁNYI Zsuzsanna (Országgyűlési Könyvtár, Bp.), TÓTH Gyuláné (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtára, Szombathely) VESTHEIM, Geir (Eastern Norway Research Institute, Lillehammer).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

„In alliance for the reader". A workshop of publishers and librarians at the 1st Hungarian Book Fair (Pécs, September 1992).

GYŐRI Erzsébet, SZENTE Ferenc, LENGYEL László

In autumn 1992 during the Cultural Days in Pécs the Schenk Publishing Ltd., the Extra Media Association and the National Széchényi Library Centre for Library and Information Science summoned publishers, booksellers and librarians to discuss the issues of publishing, bookselling and acquisitions, to „pave the way for books" in the present period of crisis, which can be characterized by the collapse of the book market and book trade. In the lectures by Ferenc Szente and László Lengyel the crisis of values was often mentioned and the role and importance of libraries - as the places to preserve and disseminate values - was emphasized. (pp. 9-14.)

Acquisitions and automation.

BILLÉDI Ferencné

The author describes the teleordering service assisting the communication between booksellers, publishers and libraries, illustrated by the activities of the Baker and Taylor bookseller and library supply company. (pp. 15-21.)

The Voyager integrated library system.

KERTÉSZ András

The Voyager library system of Carlyle, California relies on the Ingres relational database management system. It differs from similar library software because it is able to handle audio and visual information too. The system consists of five modules (OPAC, cataloguing, circulation, acquisition and serials control), which are described by the author. The software does not include a Hungarian character set, but it is being prepared. The costs are not mentioned in the article. The system is used in Hungary at the Gusztáv Bárczy Training College of Teachers of Handicapped Children, and the Debrecen University is considering to introduce it. (pp. 22-30.)

„The libraries of the Northern Transdanubian region at the turn of the millennium"

HERMANN István, PALLÓSINÉ TOLDI Márta, SZABÓ Imréné, DÖMÖTÖR Lajosné, TÓTH Gyuláné

At the regional conference organized by the Szombathely county library the changes faced by the various types of libraries, and the expected developments in the library field at the millennium were discussed. The lectures published here are those of a county librarian, a town librarian, a college librarian and a university librarian. The library directors are aware that the trend is automation, but as they are struggling day by day with problems caused by economic difficulties and the social transformation, they prefer the humanized, book-centred library to the one that had developed into an elec-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tronic centre. None of them questions the advantages, importance of computerisation, but they all consider the human factor to be at least as significant. (pp. 31-41.)

Abroad

VESTHEIM, Gier: Riding the waves of change? New challenges for the public libraries.
(Summ.: Papp István) (pp. 43-52.)

FERNENGEL, Birgit: Bibliotheksrelevante Förderung der Volkswagen-Stiftung.
The support of the Volkswagen Foundation for libraries.
(Summ.: Szinai Tivadarné) (pp. 53-58.)

KAEGBEIN, Paul - SCHWARZER, Marianne: Das Berufsbild der Spezialbibliothekare.
The professional image of special librarians.
(Transl.: Pálvölgyi Mihály) (pp. 59-61.)

HEGYKÖZI Ilona: Librarianship in Germany after the unification. A review. (Part 2.)
(pp. 62-66.)

MAKULOVÁ, Soňa: Present state of library and information work in Eastern Europe.
(Transl.: Pálvölgyi Mihály) (pp. 68-76.)

KURAK, Jan - EHNOVA, Marta: The Slovak Technical Library, Bratislava.
(Summ.: Orbán Éva) (pp. 77-79.)

Librarianship in Spain.
KOVÁCS Emőke: On study tour in Spain. (pp. 80-83.)
PONSATI, Agnes - RÍOS, Yolanda: La aplicación del sistema ALEPH en las bibliotecas del CSIC.
The application of the ALEPH system in the libraries of the CSIC.
(Transl.: Tomcsányi Zsuzsanna) (pp. 83-89.)
RUÍZ, Carlos - AGENJO, Xavier: La Biblioteca Nacional como cabecera del sistema bibliotecario y su proceso de automatizacion.
The automation of the Spanish national library.
(Summ.: Mohor Jenő) (pp. 90-94.)
General presentation. Integrated library system in Adabas. ILIADA.
(Summ.: Mohor Jenő) (pp. 94-95.)

DERÉKY Júlia: Information centre on literature in Vienna.
(pp. 96-97.)

Book reviews

VÉRON, Eliséo: Espaces du livre.
(Rev.: Fülöp Géza) (pp. 99-104.)

SLATER, Margaret (ed.): Research methods in library and information studies.
(Rev.: Koltay Tibor) (pp. 104-105.)

SELIN, Ulf: Media facts. Eastern Europe. 3. Hungary.
PÉCSI Gáborné (szerk.): Média Ász.
(Rev.: Kovács Emőke) (pp. 105-107.)

From foreign journals (Abstracts)

INHALTSANGABEN

„Im Verband für den Leser." Beratung von Verlagen und Bibliothekaren an der ersten Ungarischen Buchmesse (Pécs, September, 1992).
GYŐRI Erzsébet, SZENTE Ferenc, LENGYEL László

Im Herbst 1992, im Rahmen der Tage der Kultur in Pécs hat die Schenk Verlag GmbH, die Extra Media Verein und die Nationalbibliothek Széchényi Zentralstelle für Bibliotheks- und Informationswissenschaft die Verlage, Buchhändler und Bibliothekare zusammengerufen, um die Probleme der Herausgabe, des Vertriebes und der Erwerbung zu diskutieren, „den Weg des Buches anzubahnen" in der heutigen Zeit der Krise, für die der Zusammenbruch des Buchmarkts und des Buchhandels charakteristisch ist. Ferenc Szente und László Lengyel haben in ihren Vorträgen vielmals die Krise der Werte erwähnt, und die Rolle und Wichtigkeit der Bibliotheken, die die Werte bewahren und verbreiten, betont. (S. 9-14.)

Erwerbung und Automatisierung.
BILLÉDI Ferencné

Die Verfasserin beschreibt die Fernbestellung, die die Kommunikation der Buchhändler, Verlage und Bibliotheken fördert, am Beispiel der Firma Baker and Taylor, die Bücher vertreibt und als Einkaufszentrale für Bibliotheken dient. (S. 15-21.)

Das integrierte Bibliothekssystem Voyager.
KERTÉSZ András

Das Bibliothekssystem Voyager von Carlyle, California gründet sich auf dem relationellen Database-Management-Sys-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tem Ingres. Im Gegensatz zu anderen Bibliothekssoftware ist es geeignet, auch Ton- und Bildinformationen zu behandeln. Das System besteht aus 5 Modulen (Online-Katalog, Katalogisierung, Ausleihe, Erwerbung und Zeitschriftenverwaltung), die im Artikel erörtert werden. Das Software hat zur Zeit kein ungarisches Zeichenvorrat, aber es wird entwickelt. Im Artikel wird nichts über die Kosten des Software geschrieben. Das System wird in der Heilpädagogischen Hochschule Gusztáv Bárczy angewandt, und die Debrecener Universität hat seine Anwendung vor. (S. 22-30.)

„Die Bibliotheken des Nord-Transdanubischen Bezirkes am Jahrtausendwende"
HERMANN István, PALLÓSINÉ TOLDI Márta, SZABÓ Imréné, DÖMÖTÖR Lajosné, TÓTH Gyuláné

An der regionalen Konferenz, die von der Bezirksbibliothek zu Szombathely veranstaltet worden ist, handelte es sich um die Veränderungen in den verschiedenen Bibliothekstypen, um die zum Jahrtausendwende zu erwartenden Entwicklungen im Bibliotheksbereich. Die hier veröffentlichten Vorträge sind von den Leitern einer Bezirksbibliothek, einer Stadtbibliothek einer Hochschul- und einer Universitätsbibliothek gehalten worden. Die Bibliotheksdirektoren wissen Bescheid, dass der Trend die Automatisierung ist. Aber als sie mit täglichen Problemen kämpfen, die aus den wirtschaftlichen Schwierigkeiten und der gesellschaftlichen Transformation stammen, bevorzugen sie die humanisierte, buch-orientierte Bibliothek, nicht die Bibliotheken, die zu elektronischen Zentren entwickelt worden sind. Niemand stellt die Vorteile, die Wichtigkeit der Automatisierung in Frage, sie alle halten aber den menschlichen Faktor für ebenso wichtig. (S. 31-41.)

Ausblick

VESTHEIM, Gier: Riding the waves of change? New challenges for the public libraries.
Neue Herausforderungen für die Öffentlichen Bibliotheken.
(Zusammenf.: Papp István) (S. 43-52.)

FERNENGEL, Birgit: Bibliotheksrelevante Förderung der Volkswagen-Stiftung.
(Zusammenf.: Szinai Tivadarné) (S. 53-58.)

KAEGBEIN, Paul - SCHWARZER, Marianne: Das Berufsbild der Spezialbibliothekare.
(Übers.: Pálvölgyi Mihály) (S. 59-61.)

HEGYKÖZI Ilona : Das deutsche Bibliothekswesen nach der Vereinigung. Rundschau. (Teil 2.)
(S. 62-66.)

MAKULOVÁ, Soňa: Present state of library and information work in Eastern Europe. (The example of Czecho-Slovakia
Stand der Bibliotheks- und Informationsarbeit in Osteuropa. Am Beispiel der Tschecho-Slowakei.
(Übers.: Pálvölgyi Mihály) (S. 68-76.)

KURAK, Jan - EHNOVA, Marta: The Slovak Technical Library, Bratislava.
Die Slowakische Technische Bibliothek, Pressburg.
(Zusammenf.: Orbán Éva) (S. 77-79.)

Das Bibliothekswesen in Spanien.
KOVÁCS Emőke: An Studienreise in Spanien (S. 80-83.)
PONSATI, Agnes - RÍOS, Yolanda: La aplicación del sistema ALEPH en las bibliotecas del CSIC.
Die Anwendung des ALEPH Systems in der Bibliotheken des CSIC.
(Übers.: Tomcsányi Zsuzsanna) (S. 83-89.)
RUIZ, Carlos - AGENJO, Xavier: La Biblioteca Nacional como cabecera del sistema bibliotecario y su proceso de automatizacion.
Automatisierung der Spanischen Nationalbibliothek.
(Zusammenf.: Mohor Jenő) (S. 90-94.)
General presentation. Integrated library system in Adabas. ILIADA.
Das integrierte Bibliothekssystem in Adabas. ILIADA.
(Zusammenf.: Mohor Jenő) (S. 94-95.)

DERÉKY Júlia: Das Literaturhaus in Wien.
(S. 96-97.)

Buchbesprechungen

VÉRON, Eliséo: Espaces du livre.
(Rez.: Fülöp Géza) (S. 99-104.)

SLATER, Margaret (ed.): Research methods in library and information studies.
Forschungsmethoden im Bibliotheks- und Informationsbereich.
(Rez.: Koltay Tibor) (S. 104-105.)

SELIN, Ulf: Media facts. Eastern Europe. 3. Hungary.
PÉCSI Gáborné (szerk.): Média Ász.
Fakten über die Medien. Osteuropa. 3. Ungarn.
(Rez.: Kovács Emőke) (S. 105-107.)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Szövetségben az olvasóért"

Könyvkiadók és könyvtárosok szakmai tanácskozása az első magyar könyvvásáron (Pécs, 1992. szept. 11.)

1992. szeptember 10-13. között a *Pécsi Kulturális Napok* keretében az első magyar könyvvásáron a hívó szóra 66 kiállító jelent meg. Az Extra Média Egyesülés és a Schenk Verlag Kiadói Kft rendelkezett kockáztatni tudó szakmai bátorsággal és tudással, hogy éppen a könyvpiac összeomlásakor trombitálja össze a könyvkiadókat, könyvkereskedőket.

Ehhez a vállalkozáshoz csatlakozott a Könyvtártudományi és Módszertani Központ azzal, hogy könyvtárosok, kiadók és kereskedők szakmai találkozóját rendezte meg szeptember 11-én. Több mint kétszázan ültünk együtt a Városháza dísztermében, hogy *Szente Ferenc* megnyitója után *Lengyel László* vitaindító előadását hallgassuk, majd hogy a közös gondolkodás részesei legyünk. A könyvtárosok mellett a kiadók képviselői voltak igen szép számmal és aktivitással jelen, sokan csak ezért a találkozóért utaztak Pécsre. A kereskedők képviseletében alig találkoztunk valakivel, csupán mutatóban voltak jelen, a hiányérzetünk azóta is tart. Távolmaradásukon azért is csodálkoztunk, mert nem annyira a könyvkiadás válságát, hanem sokkal inkább a kereskedelem összeomlását tapasztaljuk. Mégis – utólag megvonva a mérleget – úgy véljük, hogy nem volt hiábavaló Pécsre utazni, személyes ismeretségek köttettek, elindult egy párbeszéd, még akkor is, ha egy kicsit mindenki a maga baját mondta, ott kezdett el érlelődni vállalkozások gondolata, amelyek közül több már a megvalósulás útján van. Ilyen például a Századvég Kiadó, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ összefogásával készülő *Könyvek Magyarországon* c. kiadvány, amely az 1993. évi Ünnepi Könyvhéten már kapható lesz.

Ez a vállalkozás azt tűzte ki célul, hogy a struktúrát bontott és remélhetően új struktúrába rendeződő könyvkereskedelem raktáraiban és boltjaiban elérhető valóságos könyvpiacot mutassa meg a tájékozódni kívánóknak.

Azt is eredményként könyveljük el, ha néhány új kiadó könyvei feltünhetnek az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadóban, sokan ugyanis ott szereztek tudomást az önálló Könyvtárellátónak és állománygyarapítói segédletének létéről.

Győri Erzsébet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Magyar Books in Print

Berke Barnabásné (OSZK) a konferencián megemlítette, hogy egy online számítógépes rendszer, melyhez a kiadók és a könyvtárak egyaránt csatlakozhatnak, elősegíthetné, hogy a könyvtárak kellő időben tájékozódjanak a kiadási tervekről, ugyanakkor a könyvtárosok visszajelzése alapján a kiadók is könnyebben becsülhetik meg az optimális példányszámot. A fejlettebb ipari országokban ez már realitás (lapunk következő számában bemutatjuk majd az Európai Közösség egyik kiemelten kezelt cselekvési programját a könyvkiadás, a kereskedelem, valamint a könyvtárak elektronikus kapcsolatáról és az ezt szolgáló csereformátumról - *a szerk.*), nálunk egyelőre a gazdasági és a műszaki feltételek hiánya miatt egy „Books in Print" (Könyvek Nyomdában, azaz a kapható könyvek) típusú kiadvány segíthetné a nyomdában lévő, megjelenés előtt álló könyvekről való gyors tájékozódást.

A pécsi találkozó után a Technopress Trade Kft. a Berke Barnabásné által említett Books in Print-hez hasonló kiadványt és ehhez kapcsolódó könyvterjesztést indított el. Első lépésként egy átfogó minta alapján tájékozódtak a könyvtárak igényeiről. A próbaszám a Magyar Books in Print (MBP) nevet viseli, és az 1992 novemberében megjelent könyvek jegyzékét tartalmazza. A füzet havi rendszerességgel jelenik majd meg. A kiadó célja – ahogy a próbaszám beköszöntőjében olvashatjuk: „Mindannyiunk – könyvtárak, könyvterjesztők és kiadók – közös célja a tájékozódás és tájékoztatás... A könyvtárlátogató a megjelenés hírének napján szeretné kézbe venni a kötetet. Ez általában hetek, hónapok múlva sikerülhet csak. A könyv addigra elveszti újdonságértékét, az olvasó pedig az érdeklődéséhez szükséges izgalmat. A végtelen sebesség, amikor az út megelőzi a hozzá szabott időt. A „végtelen sebesség" elérésének eszköze kíván lenni a Magyar Books in Print és a laphoz tartozó kereskedelmi szolgáltatás, ami lehetővé teszi, hogy a megjelenés előtti megrendelések következtében a „Szent Hely", a könyvtár előbb kapja meg a könyvet, mint ahogy az a boltok polcára kerül.

A kiadvány az ETO szakcsoportjai szerint rendezi a bemutatott műveket. A betűrendes mutató ugyancsak a szakcsoportra utal vissza. A megrendelések leszállítását az ismertetett könyvek nyomdából kikerülése után 3 héten belül ígéri az MBP szerkesztősége. Szabványos bibliográfiai leírással ellátott és könyvsarokkal megerősített könyveket szállítanak a megrendelőknek, sőt még a postaköltséget is átvállalják. (K.K.)

A szerkesztőség címe: Magyar Books in Print Szerkesztősége - Technopress Trade Kft. 1374 Bp., 5. Pf.: 579.

MAGYAR
BOOKS IN PRINT
1992. november próbaszám
Az 1992. novemberében megjelenő könyvek jegyzéke
A Magyar Books in Print (MBP) vállalja, hogy az ismertetett könyveket a nyomda elhagyása után 3 héten belül eljuttatja a megrendelőhöz! A műveket könyvsarokkal, szabványos bibliográfiai leírással látjuk el. A postaköltség minket terhel. Kedvezmények: Ha a megrendelés összértéke legfeljebb: 1500 Ft a kedvezmény 5% 1501 Ft–3000 Ft a kedvezmény 7,5% 3000 Ft fölött a kedvezmény 10% Tehát célszerűen csoportosított megrendelésekkel az éves beszerzési keret 10%-kal növekszik! Kérjük, hogy megrendeléseiket a mellékelt megrendelőlapon vagy azzal megegyező formában szíveskedjenek feladni a következő címre:
INTERJÚ
A BOLTOKKAL EGY IDŐBEN

MAGYAR
BOOKS IN PRINT
1992. december
1. szám
Az 1992 decemberében megjelenő könyvek jegyzéke
INTERJÚ
Felbomlott-e a romániai magyar irodalmi élet?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szente Ferenc
(Országos Széchényi Könyvtár)

Találkozónknak az a bevallott célja, hogy lehetővé tegyük a közös beszélgetést a könyv gyártói és a legnagyobb hazai könyvfogyasztók között, hogy ebben az átmeneti, de azt is mondhatnám, hogy válságos időben közösen gondolkozzunk arról, hogyan könnyíthetnénk meg egymásnak a dolgát, és hogyan egyengethetnénk a könyvnek az útját a magyar társadalomban.

Kerek évforduló ez az esztendő, mert idén volt húsz éve, hogy először megrendezték a nemzetközi könyvévet. Az ezt előkészítő UNESCO bizottság dolgozta ki a könyv chartáját, amit akkor elfogadtak. Ez a charta máig nagyon izgalmas olvasmány, mert ha egy kicsit karikírozza az ember, akkor azt is mondhatná, hogy olyan, mintha a kulturális forradalom optimista időszakából valami szocialista ügynök csempészte volna ki az UNESCO asztalára, hogy abban a legfontosabb kádenciák úgy szóljanak, ahogy ezt a mi fülünk akkor megszokta. Döbbenetes most olvasni ezt, mely arról szól, hogy az olvasás alapvető emberi jog, és a társadalomnak, az államnak kötelessége mindent megtenni annak érdekében, hogy az állampolgárok olvashassanak. Meg kell tanítani az állampolgárokat olvasni, tehát az iskolákról is szól. Meg kell teremteni a kedvező feltételeket ahhoz, hogy a könyvipar virágozhassék. Hozzáférhetővé kell tenni a modern technikát a könyvcsinálás számára. Szól a charta a könyvtárakról is, mondván, hogy a történelem egymást követő rétegeinek a kulturkincseit őrző és átörökítő intézmények, amelyeknek a szerepe semmi mással nem pótolható, ezért az államoknak kötelessége a közkönyvtárak rendszerét olyanná fejleszteni, hogy minden állampolgár számára biztosítsa az ingyenes vagy nagyon olcsó hozzáférést a könyvekhez. Szól a könyvterjesztőkről is, mondván, hogy a könyvkereskedelemnek az a megtisztelő feladata, hogy ne csak kereskedelmi tevékenységnek minősítse a munkáját, hanem olyan közvetítő szerepnek, amely élővé teszi a kapcsolatot a könyvkiadók és az olvasók között, ilyen módon rövid úton visszacsatolást biztosít a könyvgyártók számára a társadalmi igényekről és szükségletekről, valamint a társadalom fizetőképességéről. Ezt az utolsó részét a chartának újra meg újra elolvastam és hosszan elelmélkedtem, ugyanis azt hiszem, hogy valahol ez a dolog visz el bennünket a mai fórumnak a központi gondolataihoz.

Még azonban előtte valamit, hogy talán éppen ebbe a válságos helyzetbe került, átalakuló Közép-Európának jutna az a feladat, hogy ezt a chartát, ami most húszéves, és melynek naiv romantikussága és pátosza meg is hatja és meg is mosolyogtatja az embert, hogy ebből ki kellene bontani valamiféle cselekvési dokumentumot, olyant, amely végrehajtható, amely számol a mai realitásokkal, de amely mindenesetre egy határozott lépés abba az irányba, hogy ki kell keveredni ebből a képtelen helyzetből, amibe jutottunk.

Én ennek a könyvtári oldaláról azt gondolom, hogy az utóbbi 3 esztendőben gyakorlatilag letöredezett a magyar közkönyvtári rendszernek az a része, amely a vidéki lakossággal, a falun élő, tanyán élő lakossággal függött össze. Könyvtárak százait zárták be. Az üzemi könyvtáraknak is jelentős része megszűnt. Tehát, amire mi szakmabéliek belülről nézve, azt mondtuk, hogy racionalizáljuk a rendszereinket, hogy azok gazdaságosan tudjanak működni, annak az első következménye nem a racionalitás volt, hanem olvasók tömegeinek az elvesztése, lényeges társadalmi rétegeknek a könyvtárközelségből való elvesztése. Én nem vitatkozom a közgazdasági szempontokkal, de azt gondolom, hogy ezeknek a változásoknak csak akkor van jogosultságuk, hogyha helyükbe tudjuk állítani a gazdaságosabb formációkat, de ez irányba semmiféle lépés nem történt, és nem is nagyon tudom elképzelni, hogy ebben a pénzhiányos világban ma lehet racionálisabb megoldást találni.

A közelmúltban Erdélyben járva, együtt voltam huzamosabban pedagógusokkal és arról beszélgettünk, hogy az olvasásnak a forszírozása nem valami idejétmúlt dolog-e, valami fölösleges erőlködése a humán értelmiség azon részének, amely neveléssel, közgyűjteményekkel dolgozik. Ez az elektronizálódott világ a televíziójával, videójával, mindennel nem tesz-e nevetségessé minket, akik azt erőltetjük, hogy az emberek ne veszítsék el az olvasással való kapcsolatukat. Ott valaki fölidézett egy nagyon fontos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tudományos megállapítást, amit hadd kínáljak most föl: Pszichofiziológiai kutatások azt támasztják alá, hogy az az ember, aki nem olvas rendszeresen, az elveszíti az érzelmi és értelmi megújulásnak a lehetőségét. Mert az, amit az ember vizuálisan, tehát a televízión keresztül fogad be, az nem gondolkodásra készteti, hanem csak egyszerű apercipiálásra. Csak az olvasás az, ami a gondolkodásnak a pályáit működésbe hozza, és ilyen módon aktív állapotban tartja.

Azt hiszem, hogy itt egy valóságos mozgalmat kellene hirdetni ennek érdekében, hogy mi, kiadók és könyvtárosok, nem üzletről beszélünk, hanem arról, hogy milyen lesz az a társadalom, aminek a tanúi, részesei vagyunk, és amely úgy tűnik, bele akar nyugodni abba, hogy a következő generációk nem-olvasó generációk lesznek.

Azt gondolom tehát, hogy elég fontos dolog van itt, amiről beszélgetnünk kell.

Lengyel László (Pénzügykutató Részvénytársaság)

Az a feladatom, hogy néhány vitaindító gondolatot mondjak arról, hogy milyen szellemi közállapotok kellenek ahhoz, hogy egyáltalán olyan művek megszülethessenek, amelyeket azután érdemes kiadni. Egy másik dolog, amiről szólni szeretnék az az, hogy milyen összefüggésben vannak egymással könyvkiadás és könyvterjesztés? Milyen irányba fejlődnek ezek? Mit jelent számukra a piacosodás, annak minden negatívuma és viszonylag kevés pozitívuma? A harmadik dolog, amiről beszélnék, hogy mit is lehet tenni, mi várható az elkövetkező időszakban?

Kezdjük az első kérdésnél! Véleményem szerint Kelet-Európa és benne Magyarország társadalmának azzal kell szembenéznie, hogy ebben a térségben szellemi válság alakult ki, amelynek többek között a könyvkiadás és -terjesztés is érintettje, szenvedő alanya. Ez nem csak azt jelenti, hogy az írók sokszor csak az asztalfiókjaiknak írnak, mert nincs rá pénz, hogy kiadják azokat, a probléma ennél mélyebben van. Nevezetesen az, hogy az írás és olvasás által ment-e előbbre a társadalom? Ez a probléma korábban Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban is fölmerült. A kelet-európai térségben alapvető válság alakult ki: valami összeomlott, nem tudjuk mitől; valami épül, amiről nem tudjuk, hogy mi, és világmagyarázatokat kéne kitalálnunk. Az egyes tudományágak - köztük a sajátom, a közgazdaságtan is - megrendülten élik át, hogy képtelenek magyarázatot találni a történtekre. De ugyanígy van ezzel a szociológia és a történettudomány is. Önök mint könyvkiadók és könyvtárosok, szembetalálják magukat azzal a problémával, hogy viszonylag csekély számú kutatás indul a tudományokban, és ha indul is, nagyon rossz feltételek mellett, ezért csak kevesen vállalkoznak rá, így tudományos eredményeket csak a távoli jövőben várhatunk.

Miközben az egyik oldalon az érték mellett emelünk szót, aközben szembe kell néznünk azzal a ténnyel is, hogy szinte minden szakmában megkérdezik, mi is a valódi érték, amit érdemes megjelentetni? Sokan leveszik saját tíz éve írott műveiket a polcról és kétségbeesetten tiltakoznak azok újbóli kiadása ellen. Vonatkozik ez szépirodalomra és szakirodalomra egyaránt. Megrendítő, hogy bizonyos értelemben végbe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ment és még most is zajlik egyfajta könyvégetés, az előző időszak könyveinek valamifajta félretétele, amiről én most nem akarok minősítő jelzőket mondani. Ezt már átéltük egyszer-kétszer. Csak most még nem tudjuk, hogy milyen könyvek kerülnek az „elégetettek" helyére. Mindezek miatt felmerül a kérdés a magyar társadalom írással foglalkozó rétegeiben, hogy egyáltalán meg lehet-e élni az írásból? Nemrégiben a tokaji írótáborban, nem tudom hányan el is mondták: minek írjunk? - és amíg ez a kérdés fölmerülhet - akár a tudományos életben, akár az irodalom világában -, addig bizony nagyon nehéz lesz átlábolnia könyvkiadóknak és könyvterjesztőknek azokon a nehéz és problématerhes éveken, amik előtt állunk. Tudom azt, hogy tőlem itt most konkrét közgazdasági ötleteket is várnak és szólni is fogok ezekről, de kénytelen vagyok azt mondani, hogy ez a válság elsődlegesebb és meghatározóbb a magyar szellemi életre, az írásra és az olvasásra, mint az, hogy a könyv eladható-e vagy sem.

Rátérve a bevezetőben említett második problémára, valószínűleg le kell számolniuk azzal az illúzióval, hogy az a fajta tömeges olvasás és az arra való buzdítás, az olvasómozgalmak, amelyek - nem tudom mennyire, de - azért jellemezték az előző évtizedeket, nagyjából véget értek. Nemcsak azért, mert betört a televízió, a videó, hanem azért is, mert az otthon olvasni szeretők helyébe lépnek a könyvtárba járók. Nem lehet majd a könyvekből 150-200-300-3000 példánynál többet kiadni. Le kell számolni azzal az illúzióval, hogy százezrek fogják megvásárolni a könyveket. Most persze csak a tartalmilag értékes könyvekről beszélek. Kivételes esetekben azért az értékes könyvnek is akadhat széles piaca.

Miért fognak fennmaradni mégis, és nemcsak a könyvtárakban, hanem hatásukban is az értékes könyvek? A kelet-európai polgárok számára gyorsan ki fog derülni, hogy nem lehet eligazodni ebben az információáradatban másképpen, mint a könyvek segítségével. A könyvekben kifejeződő értékek biztosítanak majd valamilyen világfelfogást - nem merem megkockáztatni, hogy világnézetet mondjak -, megmutatják majd, hogy ebben az őrületben hogyan kéne a világot nézni.

Most hadd térjek át a szűkebb értelemben vett piacosodás kérdésére. Azt hiszem, hogy a folyamatok, többé-kevésbé végbementek, negatív értelemben. Aminek össze kellett omolnia, az összeomlott vagy éppen most omlik össze. A lebomlási folyamat a végét járja, a kérdés az, hogy mi fog fölépülni helyette? Szerintem az, amit a könyvpiac most mutat, legkevésbé sem piac. Nem alakult ki a valóban piaci kereslet és kínálat, a keresleti oldalról megjelenő igények képtelenek komolyabb nyomást gyakorolni. Ennek az az oka, hogy pillanatnyilag még mindig olyan monopóliumok, illetve hiányok vannak ezen a piacon, hogy a kereslet oldalán lévők egyszerűen nem tudják igényeiket kifejezni. Nincs min keresztül az igényeket kifejezni, nincsenek rá intézmények, nincsenek rá piaci kényszerpályák.

Úgy vélem, hogy két úton-módon van reális előrelépés abban, hogy a piacosodásnak részben kommercializálódott javait felhasználva, valamiféle professzionalista könyvkiadás és könyvterjesztés megvalósuljon.

Nyilvánvalóan hosszú távon sem elképzelhető, hogy az úgynevezett értékadó könyveket tényleges értékükön adják. Nem lesz rá fizetőképes kereslet, nemcsak most, de tartósan sem. Illetve csak egy nagyon-nagyon szűk szeletére lesz kereslet, amiért tulajdonképpen nem is lesz érdemes a könyvet kiadni. Nem hiszem, hogy piaci alapon az a fajta lírai költészet például, amelyet ma Magyarországon elvárnak, eladható lenne. Lehet, hogy tévedek, de aligha következik be, hogy a bankárok hirtelen elkezdenek verseket olvasni és tömeges lesz az igény az ifjú lírai költők művei iránt. Pillanatnyilag a szakirodalom iránt sincs tömeges igény, cáfoljanak meg, ha nem így látják. A könyvkiadás tehát arra kényszerül, hogy alapítványokat célozzon meg. Alapítványi pénzekből próbálják meg ezeknek a könyveknek egy jelentős részét kiadni. Az egyik nagy probléma ma Magyarországon az, hogy ilyen alapítványok, csak csekély számban működnek. Arra van valami esély, hogy a gazdaság javulásával - ami nem most, de valamikor talán bekövetkezik - az alapítványok száma majd növekszik. De azt hiszem, hogy az igazi kérdés az, hogy mikor fognak ezek az alapítványok összehangolódni? Pillanatnyilag ugyanis azt tapasztalom - voltam kuratóriumi tag én is és most is az vagyok -, hogy teljes a káosz az alapítványok működése, a pénz és a mecénások között. Semmiféle olyan együttműködés nem alakult ki közöttük, amelynek a segítségével érdemben hozzá tudnának járulni a könyvek kiadásához.

Itt elhangzott már az, hogy a legnagyobb fogyasztó a könyvtár. Hadd mondjam, hogy az értékes tudományos és szépirodalmi műveknek - szinte egyértelműen kimondhatjuk - majdnem ki-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zárólag a könyvtár lehetne a fogyasztója. De mintha a könyvtár és kiadók között nem volna meg a kapcsolat. Ha nem így áll a helyzet, cáfoljanak meg. Mintha a kiadók és a könyvtárak között terjesztők üldögélnének, akik nem terjesztenek. Vagy lehet, hogy terjesztenek, csak a könyv nem ér oda. Én egyébként a kuratóriumokat is - bár nem akarom bántani őket - kicsit föltölteném könyvtárakból jött szakemberekkel. Hozzám hasonló dilettánsok ülnek ott, akik széplelkek és nagyon hasznos hozzászólásokat tudnak tenni, de fogalmuk sincs igazán arról, hogy az olvasó mit keres. Fontos lenne tehát, hogy az alapítványok a könyvkiadókkal és a könyvtárakkal aktívabban együttműködjenek. Hasonlatos a helyzet a képzőművészethez, ami a múzeumok nélkül valószínűleg nem élne meg. Magángyűjtőkre lényegében csak nagyon ritkán lehet támaszkodni. Az persze külön kérdés, hogy milyen a könyvtárak vásárló képessége. Pillanatnyilag mégiscsak a könyvtár az a csatorna, amelyen keresztül könyvhöz lehet jutni.

Meg kell mondanom, ha nem is válik be minden pesszimista jóslatom és el is jön az az idő, amikor tömeges lesz az olvasás és nemcsak könyvtári és múzeumi tárgy lesz majd a könyv, addig is, ebben az átmeneti időszakban a könyvtár marad az egyetlen hely, ahol a könyvek mindezt átvészelhetik. A határon túli helyzetre ez különösen vonatkozik. A közgazdaságtan példáján ezt világosan látom. A magyar közgazdaságtan olyan nagy gondolkodóinak alapműveit, akik a harmincas években magas színvonalra jutottak és 1949-ig publikáltak, a magánemberek nem őrizték meg. Csak könyvtárakban voltak föllelhetők és ezekről lehetett reprint kiadásokat készíteni 40 évvel később. Tragikusnak tartanám, ha most az elmúlt 30 év műveivel ugyanez történne. Ezeket is valószínűleg csak a könyvtárak fogják megőrizni.

Önöknek, azt hiszem azon kellene gondolkodniuk, hogy hogyan lehet a könyvtárak és a kiadók között közvetlen, szoros kapcsolatot találni. Hogyan lehetne valamilyen kapcsolatot találni az alapítványok, a könyvtárak és a kiadók háromszögében? Arról az illúziójukról pedig valószínűleg le kell mondjanak, hogy folyamatosan lehet azt csinálni, hogy az egyik oldalon a tenyérjóslásról szóló műveket adják ki, a másik oldalon pedig, az abból befolyó haszonból Keynest. Tudom, hogy sok kiadó csinálja így, de hosszú távon ez nem lehet működőképes. Bár lehet, hogy ebben is tévedek.

Utolsó megjegyzésem. Valószínűleg ez a társadalom - ha a válságból kilábal - jelentősen megváltozik szerkezetében és jövedelemelosztásában, és ezzel is szembe kell nézzünk. Már az elmúlt négy évben folyamatosan zuhant a szakmunkások, segédmunkások, betanított munkások, vagyis az ún. klasszikus munkásosztály jövedelme, miközben a szolgáltatások ára folyamatosan ment fölfelé. A nyugati szolgáltató társadalmakban tapasztaltakhoz hasonlatosan olyanok fognak magas jövedelemhez jutni, akiknek a könyv iránti érdeklődése inkább megfogható, vagyis az orvosoké, a tanároké. Az a kérdés, hogy ezeket megfogja-e a könyv? Egyelőre még nem nagyon. Az önök feladata, hogy ennek a lehetőségeit megteremtsék.

A SZENTPÉTERVÁRI KÖZKÖNYVTÁRAK BARÁTAINAK TÁRSASÁGA alakult New Havenben, a Yale Egyetem szlavisztikai professzorának és könyvtára szláv részlege vezetőjének kezdeményezésére, ezek oroszországi látogatásának következményeképpen. A Szaltikov-Scsedrin Könyvtár 1925-ig az orosz birodalom, illetve a Szovjetunió nemzeti könyvtára volt, s az orosz könyvek legteljesebb gyűjteményével rendelkezik a világon. (1795-ben létesült, míg a moszkvai Lenin Könyvtár elődje, a Rumjancev Könyvtár csak 1862-ben. Gazdag gyűjteménye van a cári idők orosz emigráns irodalmából és az Oroszországra vonatkozó külföldi kiadványokból is, de 1917 után – valutakeret híján – csak esetlegesen tudta gyarapítani ezeket. A baráti társaság ennek az anyagnak a beszerzéséhez nyújt segítséget.
(ACRL Slavic and East Europaen Section Newsletter, 1992. 8.sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Egy hivatás nagysága elsősorban talán abban van, hogy egyesíti az embereket." (*Saint-Exupéry*)

Állománygyarapítás és automatizáció

Billédi Ferencné

A könyvtár dokumentumállománya a könyvtár lelke. Az állomány gyarapítása a könyvtári tevékenység egyes folyamataiban kiemelkedő helyet foglal el. Ennek a folyamatnak a minősége, eszközei, technikai és technológiai fejlettsége jelentősen befolyásolják a végeredményt, azaz a könyvtári állomány színvonalát. Ennek következtében a szerzeményezési munka folyamataival kapcsolatos fejlesztési kísérletek, programok, eredmények nemcsak az állománygyarapítással foglalkozó szakembert érdeklik, hanem a szakterületen működő egyéb specialistákat is.

Az állománygyarapítás szakaszai – a tájékozódás és információszerzés, az adatfeldolgozás és adattárolás, a rendelés, az érkeztetés, a reklamáció és az állománybavétel – mind külön-külön is tárgyalásra érdemesek. Úgyszintén részletes elemzést kívánnak azok a tényezők, amelyek a szerzeményezés fontos befolyásoló tényezői, pl. a könyvtár feladatai és gyűjtőköre, a használói-olvasói igények, az állománygyarapítási keret stb., hogy csak a legfontosabbakat említsem. Mégis amikor arra vállalkozom, hogy az állománygyarapítás technikai lehetőségeiről, a gyarapító munkát támogató automatizált eszközök és rendszerek helyzetéről és jövőbeni kilátásairól adjak tájékoztatást, a részletek számbavételéről le kell mondanom, hogy a cikk meghatározta keretek között maradhassak.

Így a továbbiakban az állománygyarapítás egyes részfolyamatainak néhány időszerű kérdésével foglalkozom, összefüggésben azoknak az új, vagy hazai könyvtárainkban újnak számító automatizált szolgáltatási rendszerekkel, amelyek alapvető változást hoztak vagy hoznak a könyvtári állománygyarapításban, különösen a külföldi dokumentumok beszerzésében. Azok az okok, amelyek a téma tárgyalására ösztönöznek, a következők: gazdaságossági szempontok; az információ iránti igények megnövekedése; és az automatizált eszközök széles körű elterjedése.

Ebben a gazdaságilag összetett és nehéz helyzetben – amely egyébként nemcsak a hazai állapotokat jellemzi – a könyvtáraknak nagy körültekintéssel kell a beszerzéseket intézniük. A gaz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

daságosság szempontjai meghatározhatók, azonban a gazdaságosságot befolyásoló tényezők nem mindig világosak.

A legkézenfekvőbb szempont a beszerzendő dokumentum árának összevetése a különféle beszerzési források ajánlatai között. A legalacsonyabb ár kiválasztása sem kerül nagy fáradságba. A nagyobb hazai könyvtárak ezt a műveletet többé-kevésbé el is végzik az utóbbi időben, mivel a külföldi dokumentumok beszerzésére több út és mód nyílott meg a könyvtárak előtt. A legalacsonyabb ár a legtöbb esetben a kiadói, illetve a kereskedelmi forgalomba került könyv ára. A kérdés azonban az, hogy vajon az-e a gazdaságosabb megoldás, ha ilyen állapotban vásárolja meg a könyvtár a dokumentumokat, vagy az, ha könyvtári feldolgozásban, szerelt állapotban.

Valószínűleg erre a kérdésre a legtöbb magyar könyvtárban ma úgy válaszolnak, hogy a külföldi szakirodalom beszerzése feldolgozatlanul előnyösebb. Célszerűnek látszik ugyanis, ha nem az állománygyarapítási keretet terhelik azzal, hogy a könyvvel együtt a feldolgozást is megveszik, hiszen a feldolgozásra megvan a könyvtárban a külön szakember, sok helyen szakembergárda. Pedig azt is érdemes megvizsgálni és mérlegelni, hogy mekkora szellemi és anyagi ráfordítást igényel a továbbiakban a dokumentum feldolgozása, szerelése, amíg a polcra kerül és eljut az olvasóhoz. Gazdaságossági és szakmai kérdés is egyben, hogy a beszerzéshez milyen automatizált szolgáltatást vesz vagy vehet igénybe a könyvtár. Az egyszeri dokumentumleírás, többszöri felhasználás ma már alapvető kritérium az automatizált rendszerekben. Az is gazdaságossági kérdés, hogy az eredeti művet kell-e beszerezni, vagy kielégíthetők az igények más szolgáltatások igénybevételével, úgymint könyvtárközi kölcsönzés vagy másolatszolgáltatás. Ezeken a területeken jelentős a technikai fejlődés, a későbbiekben majd megemlítek néhány újdonságot ezek közül is. Szólni kell arról is, hogy az információk, a dokumentumok gyűjtése és rendelkezésre bocsátása nem lehet egyetlen, vagy jobb esetben néhány könyvtár dolga. Együttműködés, terület- és feladatmegosztás nemcsak gazdasági okok miatt szükséges. Hazánkban az állománygyarapítás terén a könyvtári együttműködés, az ún. gyűjtőköri kooperáció igen aktív volt a 60-as-70-es években, természetesen mindazokkal a korlátokkal, amelyek egyébként is behatárolták a közös tevékenységre való társulásokat. Ezek a korlátok – és nem a szándék hiánya – okozták, hogy az együttműködés nem hozta meg azt az eredményt, amely elvárható lett volna. A folytatás is megszakadt. Szükséges lenne az állománygyarapítási együttműködés kérdésének felülvizsgálata és a jelen helyzettel való összevetése. Nevezetesen, a megnövekedett gazdaságossági igényekkel és a már rendelkezésre álló vagy a fejlesztés stádiumában lévő automatizált eszközök és rendszerek használhatóságával. Ez utóbbiak azok a lehetőségek, amelyekkel az állománygyarapítási együttműködés eredményesen megvalósítható. Gondolok elsősorban azokra a nagy adatbázissal rendelkező szolgáltató rendszerekre, amelyekkel már a szerzeményezési munka tájékozódási, deziderálási szakaszában egyeztetési lehetőség áll az együttműködő könyvtárak rendelkezésére. Az integrált rendszerek biztosítják az átjárást az egyes adattárak között, és lehetővé teszik az adatok elektronikus úton történő cseréjét.

A hazai társadalmi, gazdasági változások hatására az információ, különösen a szakirodalmi információ iránti igény növekedése figyelhető meg a könyvtárakban, információs intézményekben. Az igények kielégítése során a könyvtár szerzeményezése is próbát áll ki, ami különösen megnöveli a szerzeményező könyvtárosok felelősségét a tájékozódásban. A szerzeményezés során döntő fontosságúak a tájékozódási lehetőségek, az információk megszerzésének módozatai. Fontos, hogy milyen eszközökkel tudja az információkat beszerezni a szerzeményező.

A magyar könyvtárakban a külföldi dokumentumok beszerzéséhez a tájékozódás döntően a kiadói és egyéb katalógusokra, továbbá a bibliográfiákra és a folyóiratok hirdetéseire épült, azaz kiadványokra alapozódott. A nyolcvanas években nyílott arra lehetőség, hogy néhány nagy könyvtár számítógépes adatbázisok megvásárlásával vagy más gyűjtemények online hozzáférésével kiszélesítse a tájékozódási forrásait, hogy a szelekciót szélesebb körből végezzék. Azonban a könyvtárak többsége még jelenleg is a hagyományos eszközökkel dolgozik, és a nagy könyvtárak sem használják az automatizált rendszereket az állománygyarapítás teljes folyamatában. Néhány könyvtár megkezdte kiépíteni automatizált szerzeményezési rendszerét (pl. a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, de ott is csak a folyóiratok beszerzése gépesített; az adatcserét elektronikus úton a SwetsData adatbázissal végzik).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nyilvánvaló, hogy a hagyományos tájékoztató eszközök használatával a dokumentumtermésnek csak egy kis töredéke tekinthető át, és ha a nagyobb könyvtárakban használják is a külföldi adatbázisokat a tájékozódáshoz, még mindig nagy problémát jelent az adatok szelektálása, rögzítése és a rendelések manuális intézése.

A könyvtár egyéb munkafolyamataihoz már a hazai könyvtárakban is nagy számban használnak automatizált eszközöket, és terjedőben van az integrált rendszerek bevezetése is, elsősorban az egyetemi könyvtárakban. Az elkövetkező időkben számításba kell venni tehát a könyvtári fejlesztéseknél ezeket a lehetőségeket is, annak érdekében hogy az állománygyarapításban is fel tudják használni a külföldi automatizált rendszereket, az elektronikus kommunikációt.

A hatvanas-hetvenes években a számítógépek szélesebb körű használatának következtében megkezdődött az a folyamat, amely napjainkban már az integrált könyvtári rendszerek, a nagy számítógépes könyv- és periodika-adatbázisok és az elektronikus adatcsere használatához vezetett.

A dokumentumok adatainak számítógépes adattárakban való tárolása, kezelése, intézményeken belüli és intézmények közötti automatizált rendszerek létrehozása a könyvtári területen kezdődött. A Library of Congress (LC) vagy a British Library (BL) már az ötvenes évek végén megkezdte számítógépes rendszerének kialakítását. Néhány nagy bibliográfiai adatbázis-szolgáltató is megindította tevékenységét az osztott katalogizálás és az ehhez kapcsolódó funkciók megvalósítására. Valójában ezeknek a munkálatoknak a nyomán kezdődött meg könyvkiadói, könyvterjesztői körökben is a gépesítés. Nagy lépést jelentett ezen a téren az ISBN (International Standard Book Numbering) kidolgozása, bevezetése és elterjesztése.

A külföldön ma már mindennaposnak számító Teleordering szolgáltatás az ISBN-re alapozva kezdődött meg, a könyvkereskedők és könyvkiadók között. A Teleordering rendszer úgy működik, hogy egy nagy, központi számítógéphez csatlakoznak a könyvkereskedőknél lévő kis számítógépek. Itt napközben az ISBN szám alapján betáplálják a rendeléseket és a kért példányszámot. A központi számítógépen az ISBN számokhoz a dokumentum többi adata automatikusan hozzárendelődik, és visszamegy a megrendelőhöz a rendelés megerősítéseként, valamint az illetékes kiadóhoz a megrendelés teljesítése érdekében.

Jelenleg több olyan kereskedelmi vállalkozás működik, amely könyvtárak könyv- és egyéb dokumentum rendeléseit kezeli.

A nagy szolgáltató rendszerekkel főként a periodika ügynökségek (Faxon, EBSCO, Swets) rendelkeznek.

A Swets és Zeitlinger cég többféle szolgáltatást kínál a könyvtárak számára.

A Data-Swets integrált rendszerének központjában az adatbázis áll, amely 105 ezer periodika, 40 ezer kiadó adatait tartalmazza, és kb. évente 2 milló folyóiratszámot kezel. A rendszer online üzemmódban működik és a DATEX-P csomagkapcsolt rendszeren keresztül hozzáférhető. Az előfizetők többféle funkcióra használhatják a rendszert: bibliográfiai keresést lehet végezni, megrendeléseket, reklamációkat intézni, árajánlatot, számlát kémi stb. Kifejlesztettek azonban már a könyvtárak saját periodika állományának kezelésére is rendszert az ún. MicroSAILS-t, amely alkalmas rendelések kezelésére, kardexelésre, reklamációra, költségvetés-kifizetések nyilvántartására, kölcsönzés kezelésére, bibliográfiai ellenőrzésre.

A könyvek és egyéb könyvjellegű dokumentumok forgalmazására szakosodott cégek közül is jónéhány óriási cég neve ismeretes már a hazai könyvtárainkban, pl. Blackwells, Dawson, Lange und Springer, Baker and Taylor.

A verseny arra ösztönzi a vállalatokat, hogy állandóan fejlesszék a szolgáltatásaikat, egyre kedvezőbbé tegyék és megkönnyítsék a felhasználást a könyvtárak számára. Például a B+T (Baker and Taylor) International a legutóbbi időkben látta el a B+T Link rendszerét olyan adatállománnyal, amely lehetővé teszi a külföldi könyvtáraknak is, hogy a nemzetközi kommunikációs hálózaton keresztül, mindössze néhány kód alkalmazásával alacsony, helyi kommunikációs árakon hozzáférjenek az adatbázishoz.

A felhasználó könyvtárak az előnyösebb rendszerhez csatlakozhatnak. Azonban, mint már korábban is említettem, nemcsak az árak összevetése a fontos, hanem a szolgáltatások, a rendszer használhatósága stb. Álljon itt összehasonlításul két szolgáltató rendszer, a B+T Link és a Bowker's Books in Print (BIP) Plus néhány adata:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szempont	B+T Link	Bowker's BIP Plus
Rekordok száma	1,44 millió (UK nélkül)	1,26 millió
Dokumentumtípusok	könyvek, hangzó- és zenekazetták, videók egy CD-ROM-on	könyvek,videók külön CD-ROM-on
Korszerűsítés	évente 1,6 mill. módosított rekord	910 ezer módosított rekord
Kiadók	47500	32000
Kifogyott jelzés	ugyanazon a lemezen	külön lemezen külön előfizetéssel
Előrejelzés a megjelenésekről	egy évvel előbb ugyanazon a lemezen	6 hónappal előbb
Keresési kritérium	20	19
Szám szerinti keresés	lehetséges	nem lehetséges
Nyomtatási formátum	8+ vevő adatfile	11+ vevő file
Elektronikus rendelés	közvetlenül B+T -nél	22 szállítónál
CD-ROM lemez	havonta, a lemez megtartható	havonta, a lemezt vissza kell küldeni
Előfizetés 1 évre	795 USD	1095 USD +OP
3 évre	2085 USD	3121+OP lemez 1126 USD

A CD-ROM-on is megjelenő, illetve kapható adatbázisnak, sok előnye mellett még az is érdeme, hogy lehetővé teszi a közvetlen felhasználó oktató-kutató szakember, „end user" bekapcsolását is a szerzeményezési folyamatba, nagy információs bázisra alapozva.

Ilyenformán pontosabb, szakszerűbb lehet az állomány gyarapítása azokon a szakterületeken is, amelyek a szerzeményező könyvtáros számára kevésbé ismertek. Bár ilyen esetben az a „veszély is fenyeget", hogy a bőséges információ nagyobb igényt gerjeszt.

A nagy adatbázisokhoz való online kapcsolatnak, az elektronikus adatcsere lehetőségének előnyei a szerzeményezés, katalogizálás terén vitathatatlanok, a könyvtárak is ez irányban végzik fejlesztésüket. Ismeretes néhány olyan kezdeményezés, amelyben könyvtárak, könyvkereskedők, könyvtárellátók közös fejlesztéssel hoznak létre integrált rendszereket. Példaként a JUBILIS integrált könyvtári rendszert hozom fel, amelyet a Forschungszentrum Jülich GmbH Zentralbibliothek egy német könyvterjesztő céggel és egy angol könyvtárellátóval közösen működtet állománygyarapítási munkára. Az elektronikus kommunikáció, az adatok továbbítása, a felek közötti adatcsere a Deutsche Bundespost Telebox Systemen keresztül történik.

Az integrált könyvtári rendszerek közül több fajta ismeretes hazánkban is, és néhány nagy könyvtár már használ is ilyen rendszereket, vagy most munkálkodik bevezetésén. Az ismert integrált könyvtári rendszerek úgyszólván mindegyike tartalmaz szerzeményezési modult is. Ez teszi lehetővé a szerzeményezés teljes belső automatizációját és a kapcsolódást külső rendszerekhez, elsősorban a dokumentumadatokat tartalmazó adatbázisokhoz.

A szerzeményezés számítógéppel történő intézését a leuveni DOBIS/LIBIS integrált könyvtári rendszer példáján mutatom be. A rendszer szerzeményező moduljával a következő műveleteket lehet elvégezni: rendelés; érkeztetés, nyilvántartás; ellenőrzés, módosítás; a szállítók nyilvántartása, felvétel, törlés; a gyarapítási keret helyzete, változásai; a számlák kiegyenlítése, ellenőrzése; reklamálás.

Amennyiben egy könyvtár már rendelkezik automatizált rendszerrel, nagy előnyökkel jár, ha a rendszer szerzeményező modulját is kihasználja. Korábban már szóltam róla, hogy a szerzeményezés során történő adatcsere, a MARC formátumban megkapott dokumentumadatok a könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tár integrált rendszerének más moduljaiba is automatikusan átvihetők.

Tekintettel arra, hogy a külföldi könyvtárellátó rendszerekhez, a periodika ügynökségek automatizált rendszereihez a hozzáférés a magyar könyvtárak számára is lehetséges, itt az idő, hogy ebben is lépjenek a szakemberek. A Baker and Taylor könyvterjesztő és könyvtárellátó vállalat jelenlegi szolgáltatási rendszerét a 150 éve alapított könyvnagykereskedésre építette és folyamatosan továbbfejlesztette. Jelenleg a rendszer középpontjában a B+T Link adatbázis áll.

A B+T Link adatbázis három modulja:

1. Ordering (Rendelési)
2. The Title Source (Címek szerinti regisztráció)
3. Inventory (Állománynyilvántartás)

közül a 2. modul, a The Title Source World Edition adatbázis elsődleges helyet foglal el a Baker and Taylor információs termékei között. Tartalmazza az Egyesült Államok, Kanada és az Egyesült Királyság területén publikált könyvek, audiokazetták, videokazetták adatait, összesen mintegy 1,7 millió címet.

A The Title Source World Edition adatbázisban megtalálhatók az egyes művek ISBN számai, a különféle kötésű változatok árai és a művek kereskedelmi hozzáférhetőségére vonatkozó adatok (pl. hogy az illető kiadvány kapható-e, vagy már kifogyott, kiadása folyamatban van-e, esetleg a kiadó törölte a megjelentetését, a mű csak a kiadónál rendelhető meg stb.)

Az új címek betáplálása az adatbázisba havonta történik, tehát a kapható információk igen frissek és megbízhatóak.

Az adatok javítását az egyes leírásokon belül naponta elvégzik. Ez különösen a mű hozzáférhetőségére vonatkozó adatok esetében fontos. Ilyenformán havonta több mint 133 ezer módosítás kerül be az adattárba az új árakról, az ISBN változásokról, stb. Az adatokat 14 000 kiadótól közvetlenül kapják meg, a Library of Congress adatait is átveszik. A keresés szerző, cím, kulcsszó, kiadó, Library of Congress szerinti tárgyszó, B+T tárgyszó és ISBN szám szerint végezhető, és különféle válogatásra is lehetőség van.

Az adatbázisba mintegy 400 ezer brit kiadvány címét is beépítették a Book Data anyagából, mégpedig oly módon, hogy az azonos műveknek egymás után következik az angol és az amerikai kiadása. Így a felhasználó választhat, hogy melyik kiadást részesíti előnyben.

A B+T az Egyesült Királyság területén működő T.C. Farries céggel együttműködésben dolgozik, adattáruk közös, a megrendeléseket a mű kiadási helye szerint teljesítik.

Az adatbázis használatának elsősorban a kiadványok megrendelésénél van jelentősége, de a könyvtárak egyéb munkálatokhoz is kitűnően felhasználhatják, nevezetesen címmeghatározáshoz elégtelen, vagy téves adatok esetében, illetve az árak és a beszerezhetőség ellenőrzésére, valamint bibliográfiák, ajánló listák készítésére.

Minden dokumentumról részletes bibliográfiai leírás készül. A bibliográfiai adatokhoz öt LC tárgyszót rendelnek. A dokumentum származási helye, a kötési mód, a publikáció helyzete, megjelenési ideje, kiadási száma könnyen és biztosan azonosítható. Az adatbázis online módon és CD-ROM lemezen hozzáférhető.

Az adatbázis 47 ezer kiadó adatait (postacímet, telefon- és faxszámot) is tartalmazza. Online hozzáférésre a B+T Link szolgáltatás keretében van lehetőség. Lehetséges az adatok ki- és bevitele, információcsere elektronikus úton, az adatok kombinációja különböző forrásokból egy rekordba.

A B+T MARC Books 2,6 millió dokumentum bibliográfiai leírásait adja közre MARC és MicroLIF formátumban. A B+T MARC a kereskedelmi feldolgozó-katalogizáló szolgáltatások közül kiemelkedően jó színvonalú és a könyvtárak számára lehetővé teszi

- az automatizált katalogizálást,
- teljes bibliográfiai rekordok bevitelét a könyvtár saját rendszerébe,
- az adatok javítását, kiegészítését,
- a különböző variációjú katalóguscédulaszettek előállítását,
- az automatizált rekordok további integrációját a nyomtatott katalóguscédulákkal és
- a feldolgozási folyamat különféle elemeivel különleges olvasói katalógusok létrehozását mind géppel olvasható formátumban, mind nyomtatott cédula formájában.

A B +T MARC szolgáltatást használó könyvtáraknak lehetőségük van saját rendszerüknek megfelelően az adatok, adatsorok elhelyezésé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek megválasztására. A bibliográfiai leírásokat választhatják:

- MARC* formátumban
- CIP** formátumban, ha nem áll rendelkezésre a MARC formátum
- B+T katalógus formátumban, ha nem áll rendelkezésre az LC bibliográfiai leírása a műről.

Osztályozás céljára választhatják: az LC osztályozási rendszert, a DDC*** jelzeteket, az ADDC**** jelzeteket.

Úgyszólván valamennyi adatsorban lehetséges az adatok különböző variációját választani, egyes adatokat szerepeltetni, másokat elhagyni, adatokat (pl. szerző nevét) kiemelni, máshová helyezni stb. Ezzel a nagy számú variációs lehetőséggel biztosítja a B+T MARC az egyes könyvtári igényeknek megfelelő rekordokat. Így a könyvtár már eleve az általa megadott formátumban kapja meg a dokumentumok adatait floppyn vagy katalóguscédulákon. A kívánságok meghatározásához és rögzítéséhez a Baker and Taylor a vevőit részletes útmutatásokkal, tájékoztató kiadvánnyal látja el.

Az automatizált adatbázis-rendszer lehetővé teszi más, többé-kevésbé hagyományos szolgáltatások előállítását is, például figyelő-szolgáltatást, az újdonságokról annotált bibliográfiát stb.

A Baker and Taylor kifejlesztett az egyes könyvtártípusok sajátosságaihoz igazodó, az igényeket a legmesszebbmenőkig figyelembe vevő szolgáltatási rendszereket is, amelyekben a könyvtárak a saját technikai fejlettségüknek megfelelő szolgáltatást tudják kiválasztani, beleértve a hagyományos szolgáltatásokat is.

Közös úton az európai könyvtárosok, könyvkiadók, könyvterjesztők

Az European Foundation for Library Cooperation (EFLC) és az European Publishers and Librarians (ELP) az Európai Közösség erkölcsi és anyagi támogatásával rendezte meg az első közös konferenciáját Brüsszelben, 1992. november 11-14-én.

Azok a generális változások, amelyek napjainkban zajlanak a könyv, folyóirat és elektronikus információ világában, arra késztetik a szakmabelieket, hogy közös utakat keressenek az előttük álló nagy feladatok megoldására és az új eszmék gyakorlati megvalósítására.

Mindaz a szellemi és az anyagi energia, amely az ismeretközlés, az információközreadás és -szétsugárzás automatizált folyamatához szükséges, együttes fejlesztés esetén eredményesebben és gazdaságosabban használható fel.

A konferencia azzal, hogy fő témájának a „Knowledge for Europe – Librarians and Publishers Working Together" (Tudással Európáért – Könyvtárosok és könyvkiadók együttműködése) választotta, azt kívánta hangsúlyozni, hogy mind az információk közreadóinak, mind a terjesztőinek közös az érdekük.

Neves előadók, közöttük *Hans-Peter Geh* (az EFLC elnöke), *John Davies* (az ELP elnöke), *Milagros del Coral* (UNESCO), *E.A. Chapman* (Oxford Univ. Press), *Arnaud de Kemp* (Lange und Springer) fejtették ki elgondolásaikat arról, hogy a csökkenő költségvetés – növekvő igények – növekvő árak közötti ellentmondást hogyan lehet feloldani. Véleményük szerint aligha vitatható, hogy az elektronizáció, a fejlett technológia használata a könyvtárakban, a könyvkiadásban és a könyvterjesztésben, az első időszakban növekvő árakhoz vezet. A szakembereknek feltétlenül együtt kell dolgozniuk, és megvalósítaniuk a fejlesztési programokat a hatékonyság és a gazdaságosság érdekében. Ehhez részletekbe menően ismerniük kell egymás problémáit, mert enélkül nem tudnak jó közös programokat kidolgozni és végrehajtani. Fontos lenne a közös képzés és továbbképzés is, hiszen ez az egyik legjobb

---

* MARC – Machine Readable Cataloguing. Az a formátum, amely bibliográfiai leírásokat és más katalógusadatokat mágnesszalagon, mágneslemezen vagy egyéb géppel olvasható hordozón továbbít. A MARC formátumnak nem kötelező tartalmaznia meghatározó adatokat, bár általában van egy elvárás, hogy egy MARC rekord tartalmazza a teljes bibliográfiai leírást.

** CIP – Cataloguing-in-Publication. Előzetes bibliográfiai leírás közlése a kiadványokban. Pl. A kiadók megküldik a nemzeti könyvtárnak a kiadás előtt álló művek levonatát, ott előzetes leírást készítenek, amelyek a könyvek címlapjának verzójára kerülnek és az országos bibliográfiai adatbázisba is.

*** DDC – Dewey Decimal Classification. Eredetileg a 19. században Melvil Dewey által készített tizedes osztályozó rendszer fejlesztett, átdolgozott kiadása. Jelenleg a 20. kiadás van használatban.

**** ACCD – Abridged Dewey Decimal Classification. A Tizedes Osztályozás rövidített és egyszerűsített változata, elsősorban közművelődési és iskolai könyvtári használatra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

módszer a nehézségek feltárására és a megoldások kidolgozására.

A közös fejlesztési programok mellett, együttes nemzeti és nemzetközi szintű fellépés is szükséges a három szakmát külön-külön és együttesen is érintő szakmai és érdekvédelmi kérdésekben (pl. a könyvek megadóztatása, költségvetési támogatások kérdése stb.)

A konferencia megállapodott abban, hogy ezentúl évente tartja az ülését, majd ajánlásokat fogalmazott meg a programok kidolgozására és megvalósítására. A konferencia ajánlja az egyes országok szakembereinek, hogy

- hozzanak létre nemzeti társaságokat és alakítsák ki az együttműködés hatékony formáit a nemzeti keretek között;
- fogalmazzák meg a közös célokat és megvalósításukra dolgozzanak ki programokat;
- az egyes nemzetek könyvtárosokból-könyvkiadókból-könyvterjesztőkből álló közös társasága vegyen részt az európai szövetség munkájában.

Jó lenne, ha az ajánlásokat a magyar szakemberek is megfogadnák.

Irodalom

1. Dempsey, Lorcan: Users requirements of bibliographic record publishers, booksellers, librarians. = Aslib Proceedings, 1990. 2. 61-69.p.
2. Leonhardt, H.A.: Elektronische kommunikation zwischen Buchhandel und Bibliotheken. Ausführungen zum Pilotproject „Fernbesellsystem" an der Universitätsbibliothek Bielefeld. = ABI-Technik, 9. 1989. 4. 315-320.p.
3. Persson, T.: Buying media for everyone. Public library acquisition in Scandinavia. = IFLA 56. Gen. Conf. Stockholm 1990.
4. ISBNs in book ordering and control: it is all done by numbers. Ed. Barclay, J. Proceedings. MUG Seminar. 1986.
5. Lapp, E. – Neubauer, W.: Online Bestellung von Bibliotheksdokumenten. = Nachrichten für Dokumentation, 42. 1991. 1. 27-33.p.

***

Az Európai Közösség 1991 végén elfogadott négy könyvtári akcióprogramja közül az egyik, a LIBACT 2/EDILIBE II., a nemzetközileg alkalmazható elektronikus könyvrendelési program megteremtését tűzte ki célul, annak érdekében, hogy elősegítse a könyvkereskedelem és a könyvtárak közötti jó munkakapcsolatot. Az akcióprogramokról részletesebben e szám Külföldi folyóirat-figyelő rovatának 93/009 számú tételében olvashatnak. (*A szerk.*)

BAJBAN VANNAK A NÉMET VÁROSI KÖNYVTÁRAK az újabb takarékossági hullám miatt. – Frankfurtban a megürült státusok betöltésének felfüggesztése miatt 88%-os létszámmal dolgozik a könyvtár; augusztusban még csak 11 státus állott üresen, októberben már 19 (a kis fizetések, rossz munkakörülmények miatt nagy a fluktuáció). – Stuttgartban október elején annyira csökkentették a könyvtár támogatását, hogy év végéig egyetlen könyvet sem vásárolhatnak már. – Hannoverben a város 1993-ra az eddigi 19 millióról 10 millióra akarja csökkenteni a könyvtár költségvetését. „Egy millió márkára három könyvtárat számítva 27 fiókot kellene bezárnunk, de összesen 21 fiókunk van" - panaszkodik a könyvtárigazgató.
(DBI Pressespiegel, 1992. okt.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Voyager integrált könyvtári rendszer

Kertész András

Ma Magyarországon, ha valaki számítógépes könyvtári programok után érdeklődik, legalább négy-öt integrált rendszerrel találkozhat. Az utóbbi néhány évben sokan, sokféle szoftverrel próbálták a könyvtári rendszerek terén mutatkozó űrt kitölteni. A sokszínűség egyfelől jó azért, mert sokféle program közül válogathatunk, másfelől rossz, mert a rendszerek egy része nem biztosítja az adatbázisok teljes körű átjárhatóságát. Az adatok konvertálása pedig költséges, és esetenként szembe kell néznünk az adatvesztés veszélyével is.

A Voyager rendszer kettős alapon nyugszik. Egyfelől a SUN-Microsystems hardver-eszközein, másfelől a kaliforniai CARLYLE System Voyager integrált könyvtári automatizálási rendszerén.

A CARLYLE céget 1981-ben alapították. Az 1984-ben elkészült első könyvtári rendszerük érdekessége az volt, hogy a világon először alkalmazott úgynevezett OPAC modult (Online Public Acess Catalog = nyilvános online katalógus). Még ugyanebben az évben alkalmazták is a rendszert a New-York-i városi könyvtárban. 1988-ig mintegy 50 rendszert helyeztek üzembe a legnagyobb amerikai tudományos és szakkönyvtárakban a korábbi verziókból. A közeljövő legjelentősebb telepítésére a debreceni Universitas mintegy négy és fél millió kötetet tartalmazó egyetemi könyvtáraiban kerül sor. Magyarországon elsőként a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola könyvtárában alkalmazták a Voyagert, az érdeklődők itt ismerkedhetnek meg vele.

A CARLYLE könyvtári rendszerének megvalósításához a SUN-Microsystem által gyártott számítógépet választotta, amiről tudni kell, hogy nem személyi számítógép. (Ez persze nem azt jelenti, hogy egy, már meglévő PC-s hálózatot ki kellene dobni. A Voyager lehetővé teszi, hogy egy egyszerű alfanumerikus terminál – ez lehet akár egy XT – segítségével is használhassuk a kereső modult.) A Voyager a néhány százezer forintos SUNClassic-tól a több tízmillió forintos „mainframe" kategóriájú számítógépig különböző teljesítményű gépeken változtatás nélkül futtatható.

A program az amerikai könyvtári rendszer sajátosságaira készült. A legtöbb eltérés a magyar, illetve az európai rendszerekhez képest elsősorban az információs infrastruktúra fejlettségéből adódik. Mivel a Voyager nyerte meg a Világbank által támogatott debreceni Universitas pályázatát,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ez biztosítékot jelent arra, hogy fél éven belül megszületik a magyar változat. Minden hazai könyvtár, amely megvásárolja a Voyager-t, biztos lehet abban, hogy a magyar könyvtári igényeket kielégítő rendszerhez jut hozzá.

A Voyager alapja az INGRES relációs adatbázis-kezelő rendszer. Ez biztosítja a Voyager számára a nagy hatásfokú, gyors keresést bonyolult keresőkulcsok esetén is. Adatbázisa MARC rendszerű, amely szabványos SQL nyelven is lekérdezhető. Ez az újdonságnak számító megoldás lehetővé teszi a más elektronikus könyvtárral történő egyszerű adatcserét. Beépített CCL parancsnyelve segítségével a rendszer könnyen kapcsolódhat a nemzetközi számítógépes hálózatokhoz.

1. ábra
A Voyager szoftver rendszere

- SunOS operációs rendszer
- INGRES RDBMS relációs adatbázis-kezelő rendszer
- C nyelv
- Kommunikációs lehetőségek: Ethernet, TCP/IP, RS232

2. ábra
A felhasznált nemzetközi szabványok

- ANSI, NISO, ISO
- Bibliográfiai adatok cseréje: Z39.2
- MARC
- Common Command Language Z39.58
- Számítógépes könyvrendelés: Z39.49
- BISAC Book Industry Advisory Committee

A program különlegessége, hogy grafikus felhasználói felülete (GUI) segítségével nemcsak írott szöveg, hanem a hozzá tartozó hang- és képinformációk kezelésére is alkalmas. Az általános célú adatbázis-kezelő rendszerek köszönhetően nem könyvtári adatbázisokhoz is kapcsolódhat.

A Voyager öt alapmodulból áll:

1. (IMAGE) OPAC - keresőmodul
2. Cataloging - katalogizálás
3. Circulation - kölcsönzés
4. Acquisition - könyvbeszerzés
5. Serials - folyóiratok kezelése

A fentieken kívül kapcsolódhat még:

6. Authority Control - besorolási adatok egységesítése
7. System Administration - rendszer-adminisztráció
8. Interlibrary Loan - könyvtárközi kölcsönzés
9. Gateway - CD-ROM Acess - CD-ROM hozzáférés
10. ASCII-terminal

Online katalógus

Az OPAC modul a keresési funkciók széles skáláját kínálja fel a bibliográfiai adatok megjelenítéséhez. Az OPAC igazodik az olvasó számítógépes tapasztalataihoz, azaz egyszerű és bonyolult keresést egyaránt lehetővé tesz a következők alapján: szerzői indexben való keresés; a szerző pontos neve szerinti keresés; cím indexben való keresés; a pontos cím szerinti keresés; tárgyszó indexben való keresés; tárgyszó szerinti keresés, továbbá a raktári jelzet, az ISBN és ISSN számok, dátum, nyelv szerinti keresések. Az amerikai gyakorlatban ez kibővül az LCCN, az OCLC, az RLIN, zenei hívószám szerinti kereséssel is.

Böngészni szerző, cím és tárgy szerint lehet. Igény esetén más indexek is bevezethetők.

Az OPAC keresési opciókat sorol fel, és lehetősége van a felhasználónak arra, hogy keresési paramétereket, szűrőfeltételeket (3.ábra) állítson be, amelyekkel minden egyes keresést meghatározhat, vagy megváltoztathatja a megjelenítés módját. A kulcsszó alapján történő keresésnél a Voyager figyelmen kívül hagyja a szórendet, ezért a kulcsszót pontosan leíró forma megadására

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. ábra
A keresési szempontok behatárolása

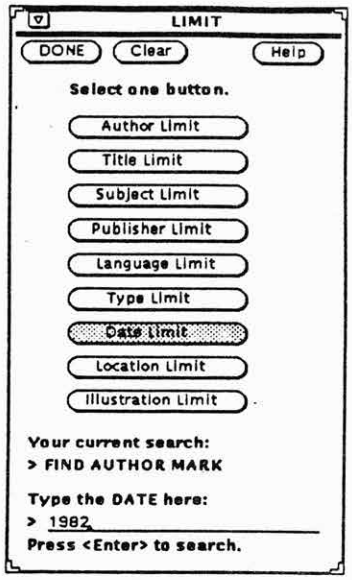

nincs szükség. A bibliográfiai adatok rövid (4. ábra), normál, hosszú (talán ez hasonlít legjobban a mi dokumentumleíró szabványunkra, ld. 5. ábra), vagy MARC szerinti képe jelenik meg a képernyőn.

Ha egy keresésen belül több kulcsszót használunk, automatikusan „és" logikai kapcsolat valósul meg közöttük. Természetesen használhatjuk a logikai „vagy" és „nem" kapcsolatokat is. Komplikáltabb keresések esetén - a szabványos SQL nyelv segítségével - a parancs keresési ablakot használhatja az olvasó.

Katalogizálás

A katalogizáló modul a könyvtári állományra vonatkozó adatok átfogó kezelésére szolgál. Az adatok bevitelére a MARC rekord editor áll rendelkezésre (6. ábra). A teljes képernyős adatbevitel közben lehetőség van arra, hogy ugyanazon a képernyőn átemeljük a már meglévő adatokat, tehát a különböző mezők adatbázis-egységesítő kontroll segítségével, vizuálisan is nyomon követhetők. A katalogizálás során a könyvtáros saját maga definiálhatja a képernyőt, amely minden adattípusra mezőt és/vagy almezőt biztosít. (Lásd a 6. ábrát a túloldalon.)

Mint ahogy a bevezetőben említettem, a Voyager az amerikai információs infrastuktúrához igazodik, ahol a könyvkiadó nemcsak a könyvet, hanem a hozzá tartozó elektronikus adatbázist is

4. ábra
A szerző neve szerinti keresés „rövid formában"

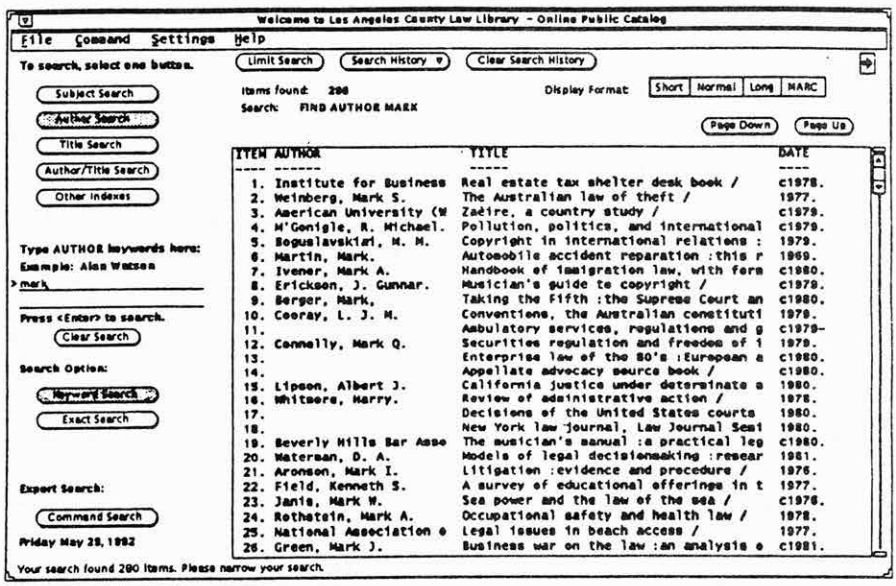

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5. ábra
Szerző és cím szerinti keresés

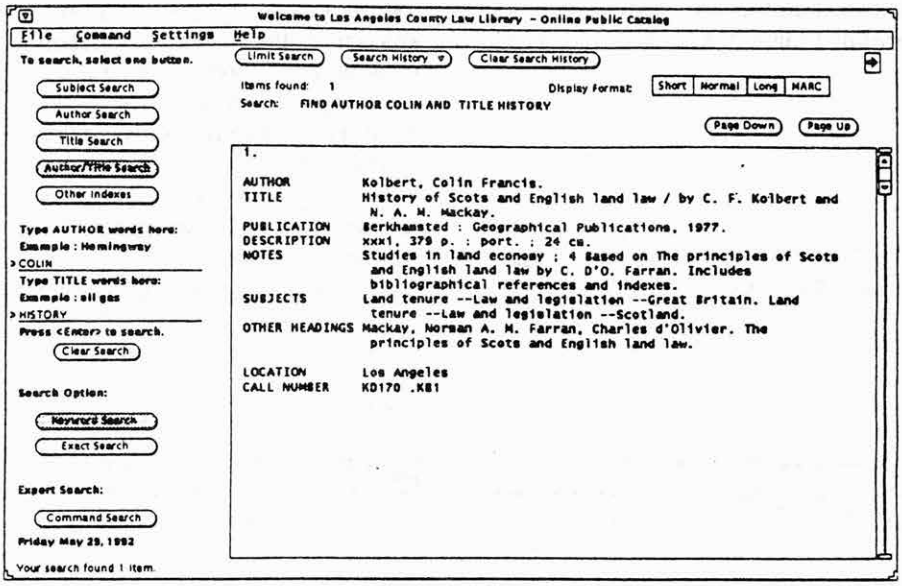

6. ábra
Adatbeviteli képernyő

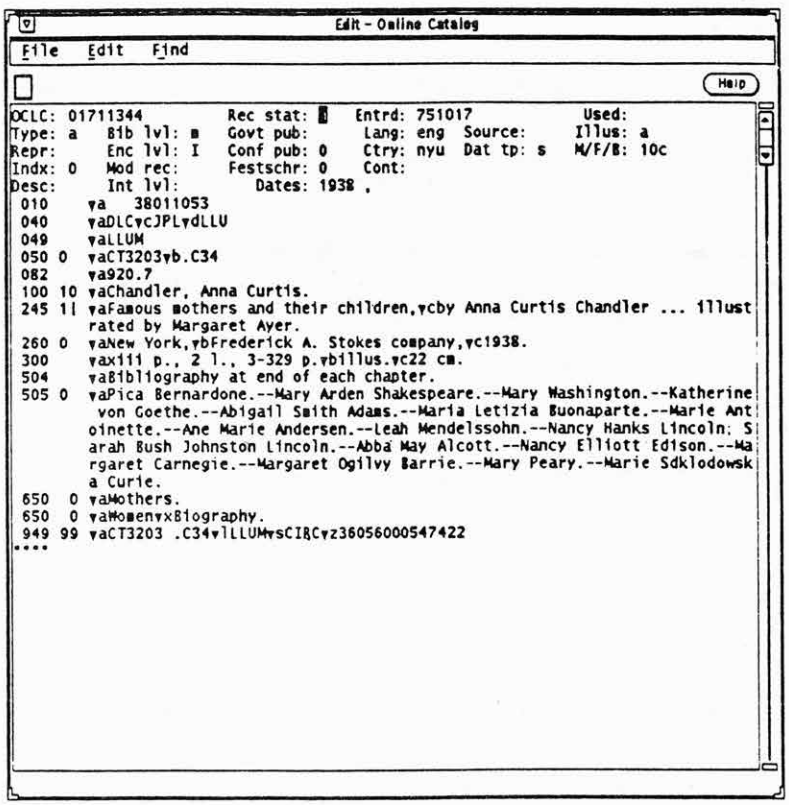

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szállítja a megrendelőnek. A könyvtárosnak ezért nincs más dolga, csak pl. raktári jelzettel ellátni a rekordokat. (Hogy a hazai könyvtárak is kényelmesen használhassák ezt a modult, elkészült egy kevésbé integrált adatbeviteli képernyő, mely párhuzamosan használható a MARC rekord editorral.)

Kölcsönzés

A kölcsönző modul alkalmas az összes kölcsönzési munkafolyamat lebonyolítására, beleértve a kiadást (7. ábra), a visszavételt (8. ábra), a hosszabbítást és előjegyzést (9. ábra). Az előjegyzési funkció lehetővé teszi előjegyzési rekord gyűjtemények létrehozását és karbantartását. A „kölcsönző" és „példány" rekordok naprakészen tartják nyilván a kölcsönzők és a példányok adatait, a kölcsönzési határidőket, a felszólításokat és a késedelmi díjakat. A rekordokat azonnal módosíthatják az online tranzakció-feldolgozó technológia segítségével. A modul érdekessége, hogy különböző olvasó (vagy olvasói csoport) típusok határozhatók meg, lehetővé téve különböző csoportok (pl. tankörök, kurzusok) jogainak automatikus nyomonkövetését.

7. ábra
Könyvkiadási ablak

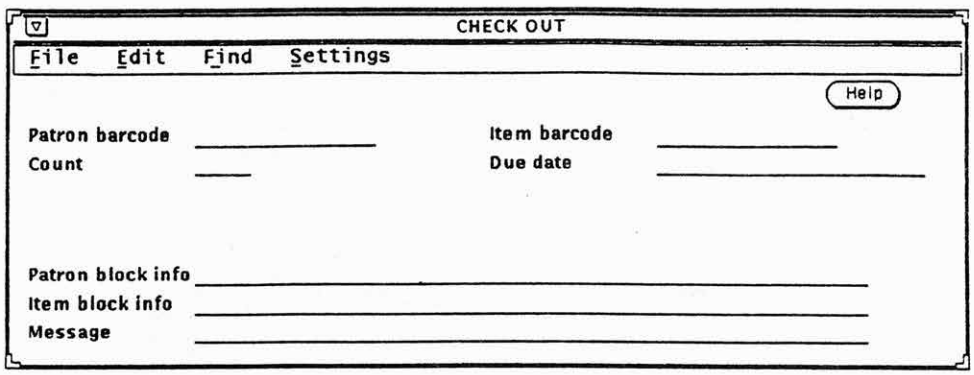

8. ábra
Visszavételi ablak

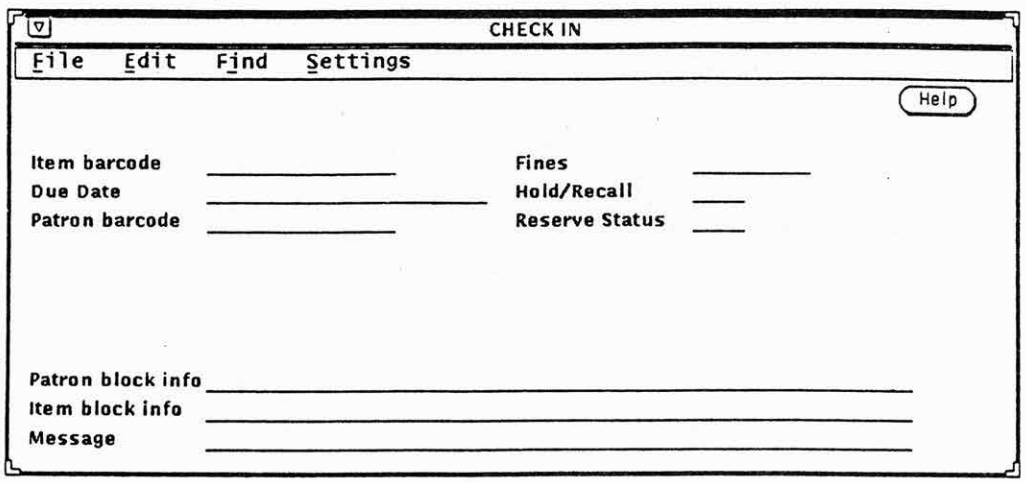

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

9. ábra
Előjegyzési ablak

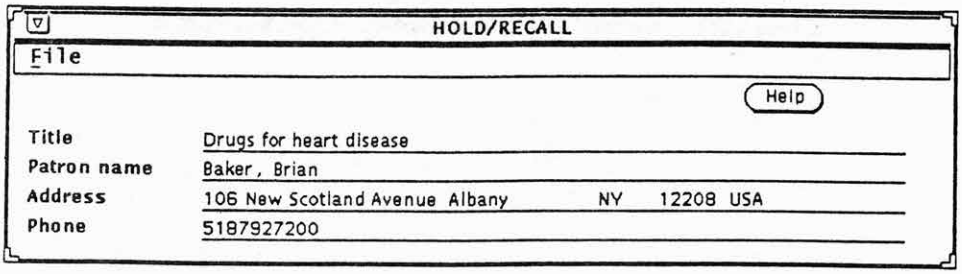

Könyvbeszerzés

A Voyager rendszer lehetővé teszi a beszerzési folyamatok (megrendelés, a megrendelés követése, beérkezés, a számlák kifizetése, költségkeret) gyors és hatékony kezelését és ellenőrzését.

A kiválasztás funkció (10. ábra) alkalmas arra, hogy a különböző szállítóktól kapott katalógusok, címlisták rekordjait a beszerzői adatbázisba integrálja. A kiválasztott címeket ezáltal automatikusan vásárlási megrendelésekké formálhatjuk.

A címeket egyenesen a megrendelési ablakokba lehet bevinni (11. ábra). Ha egy cím már megtalálható a katalógusban az új kiadások vagy a pótlólagos példányok között, könnyen és gyorsan fel lehet használni új megrendelések készítéséhez.

A megrendelés elküldését követően lehetőség nyílik a megrendelt példányok fogadására, reklamálására. A megrendelési ablak lehetővé teszi a felhasználó számára, hogy a megrendelt

10. ábra
Kiválasztás a cím alapján

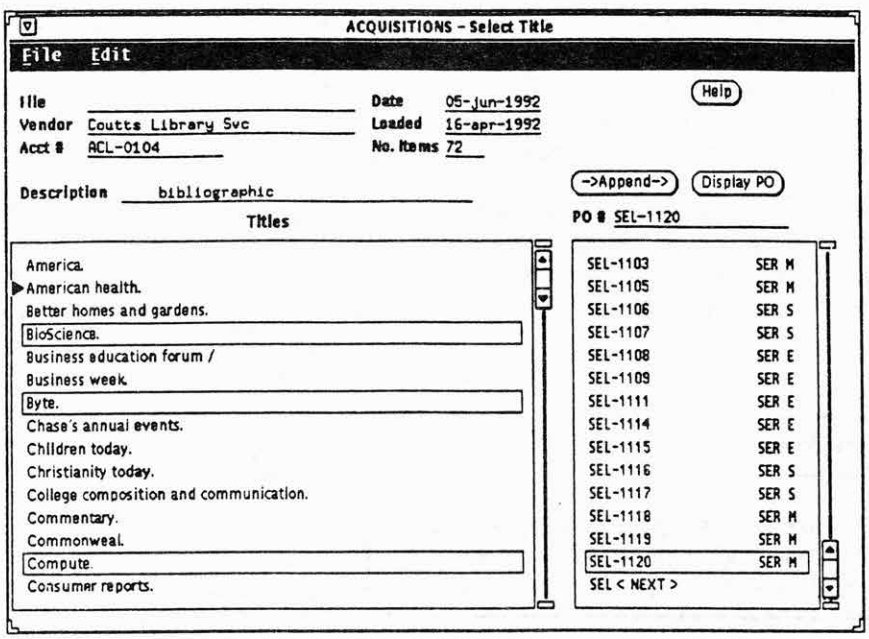

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

11. ábra
Megrendelési ablak

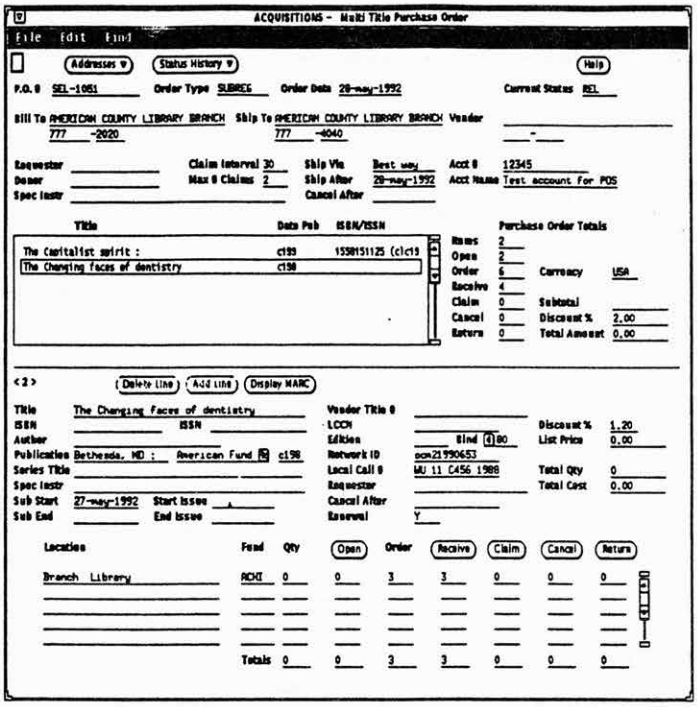

könyveket a megrendelés száma, a cím, a szerző vagy az ISBN stb. szerint visszakereshesse. Szükség esetén minden példány külön-külön is kezelhető.

A rendszer a különböző költségvetési kereteket is tudja kezelni. Képes elkülöníteni a dokumentumok árától a szállításra, adóra stb. kifizetett összegeket. A számlák érvényesítése után a kifizetés a megfelelő pénzalapról automatikusan történik.

A költségvetési évet minden könyvtár maga határozza meg. A költségvetési keretet a rendszer automatikusan kezeli. Áttekinthetően nyilvántartja a kifizetéseket és a mindenkori egyenleget.

12. ábra
Éves költségvetési keret kezelése

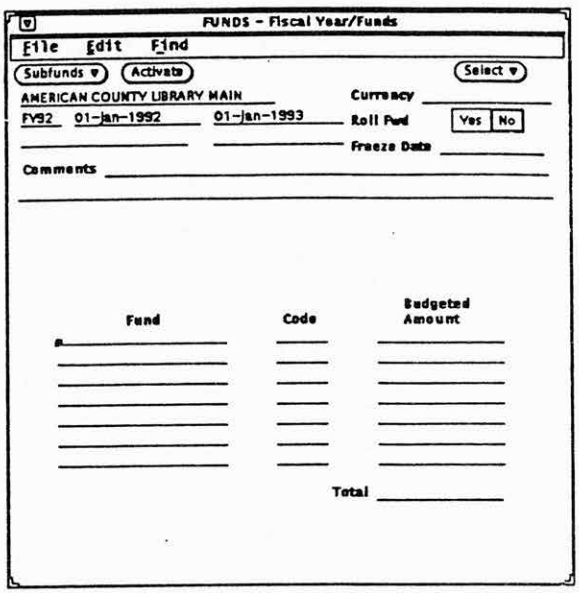

Folyóiratok kezelése

A modul a beszerzésihez hasonlóan működik. Abban különbözik, hogy automatikusan nyomon követhető az érkeztetés (13. ábra), amihez a modul egy naptárat készít a következő szám vár-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

13. ábra
Folyóiratok érkeztetésére szolgáló ablak

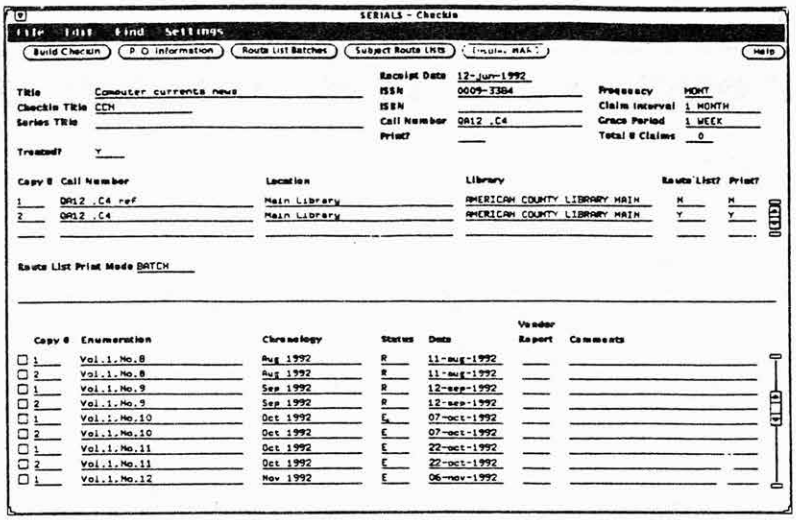

14. ábra
Naptári funkció

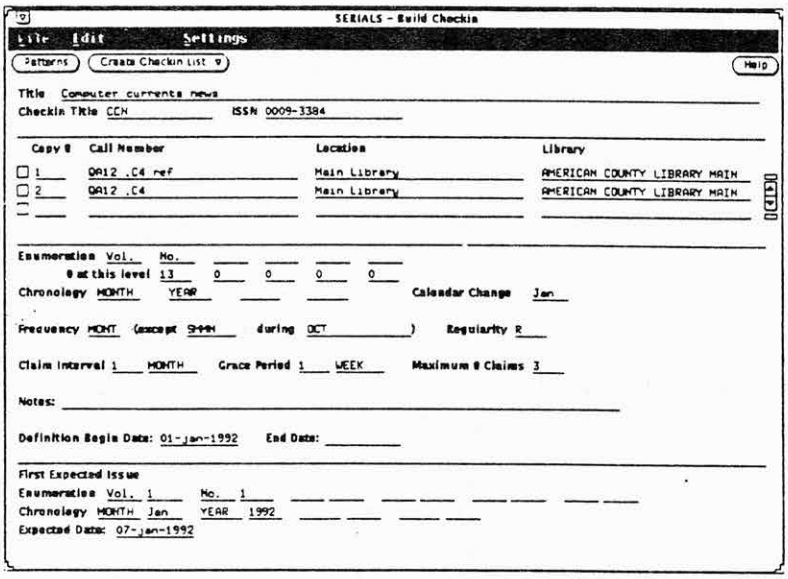

ható beérkezési idejéről (14. ábra), lehetőség van a szám köröztetésének (15. ábra), a reklamációnak, a köttetésnek és a folyóirat adataiban történt változásoknak a követésére.

A rendszer megtekinthető a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola Könyvtárában (Budapest, Bethlen G. tér 2. Tel.: 142-1379) vagy a DATAWARE Kft-nél (Budapest XIV., Angol u. 22. Tel.: 163-5081).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

15. ábra
Körözési jegyzék

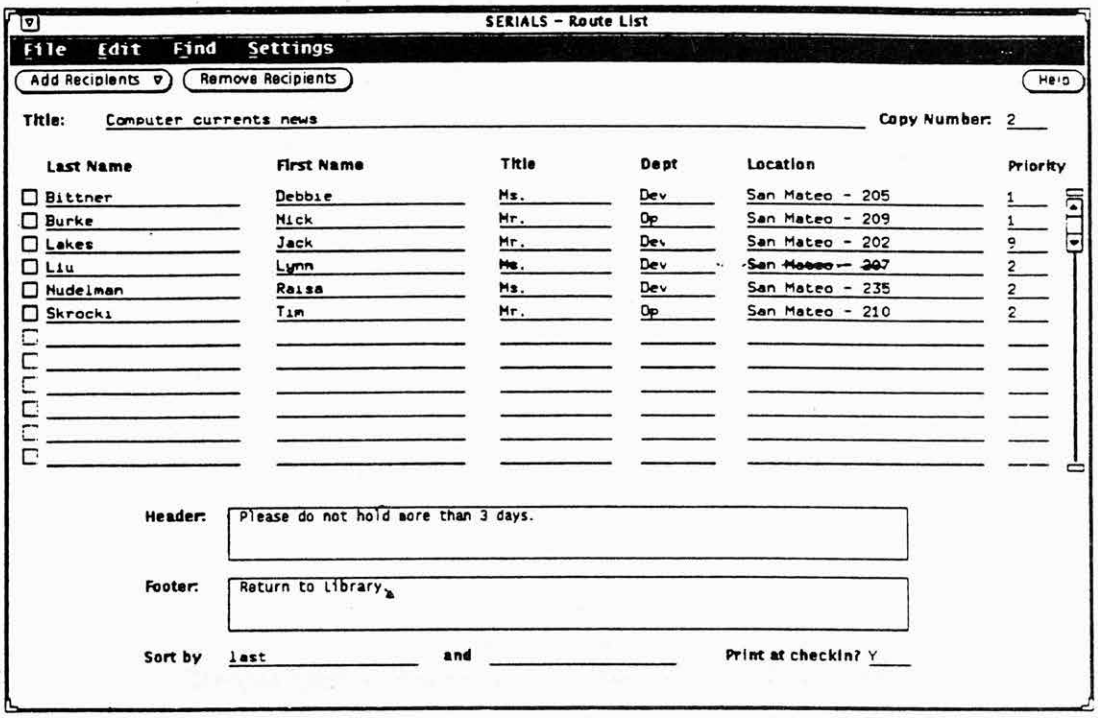

„FOLYTATÁSA NEM KÖVETKEZIK" című műsort sugároz több német nyelvű tévéadó (Ausztriában, Svájcban is) a havi „könyvmagazin" keretében. Egy-két ifjúsági könyv alapján készült érdekes filmjeleneteket mutatnak be, s mikor a nézők izgalma feltehetőleg tetőpontjára hág, közlik, hogy „folytatása nem következik a tévében – folytatása a könyvben következik".
(Forum Lesen, 1992. aug.)

MÉDIUMÖKOLÓGIA – ennek az interdiszciplináris tudományágnak, amely a nyomtatott betű és az elektronikus információközlő eszközök (elsősorban a tévé) viszonyát, kultúránk alakításában való egymásra hatását vizsgálja, 1992 szeptemberében rendezte meg 2. nemzetközi konferenciáját Mainzban a Stiftung Lesen, „Gutenberg vállán" címmel. A négynapos konferencián a szociológusok, pszichológusok, kommunikációkutatók és publicisták mellett zenetudósok, orvosok és biológusok (pl. a különféle információk befogadását és feldolgozását vizsgáló neurofiziológus) is részt vettek.
(Forum Lesen, 1992. aug.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fenti címmel tartottak értekezletet 1992 áprilisában a könyvtárak előtt álló változásokról, az ezredfordulóra várható könyvtári fejleményekről a megyei könyvtár szervezésében Szombathelyen. Az előadók megpróbálták elképzelni a nem is olyan távoli ezredfordulót, de valamennyien a mostani helyzetük ismertetésével bontották ki mondanivalójukat. Az elhangzottak teljes terjedelmű közlésére nem vállalkozhatunk, de bemutatjuk két megyei, egy városi, egy egyetemi és egy főiskolai könyvtár vezetőjének véleményét a kérdésről. (*A szerk.*)

Az észak-dunántúli régió könyvtárai az ezredfordulón

Hermann István
(Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa)

Én nem futurológiai jellegű korreferátummal készültem, hanem a mi földhözragadt könyvtárunk napi gyakorlatát szeretném bemutatni olyan gondolatokkal, amelyek talán kétezer felé mutatnak. A kétezredik év már nem a futurológia tárgyköre, hiszen nyolc év, alig egy évtized választ el tőle. Bízom benne, hogy kétezerben is olyan könyvtárba megyek be, amelyik könyvszagú lesz.

A könyvtári munka három alapvető meghatározója köré szeretném gondolataimat fonni. Ezek a könyvtár *fenntartója*, a könyvtár *használója* és végül maga a *könyvtár*. Természetesen ezt elsősorban a pápai városi könyvtár oldaláról közelíteném meg. (Egyre többünkben fogalmazódik meg, hogy nincsenek külön „A" és „B" típusú könyvtárak, hanem csak városi könyvtárak vannak. Legföljebb több szintű könyvtárak vannak, de nem megyei és alattuk városi, ismét alattuk községi könyvtárak.)

Először a *fenntartókról* szólnék. Nem véletlenül teszem őket az első helyre, bár véleményem szerint, észrevétlen tényezőnek kellene lenniük. Hasonlatosan a játékvezetőhöz, akit, ha jó a labdarúgó mérkőzés, észre sem veszünk. Ha főszereplővé lép elő, akkor széttöredezik a mérkőzés.

Mind a művelődés, mind az oktatás területén az utóbbi 10-15 évben állandóan azt mondták, hogy húzzuk meg jobban a nadrágszíjat, tárjuk fel a belső tartalékokat, szüntessük meg a pazarlást, néhány évet még át kell vészelnünk. Ez mindig megtörtént, könyvtáraink pedig közben pusztultak, tönkrementek, elmaradtak feladatok, nem épültek meg könyvtárak. Reméltük, hogy a rendszerváltással megoldódnak bizonyos gondok.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nem arra számítottunk természetesen, hogy több pénz lesz, hanem arra, hogy szakítanak a maradékelvű finanszírozással és másfajta finanszírozás következik be. Ezt minden párt ígérte választási propagandabeszédeiben. Azonban nem ez történt, hanem az, hogy fejenként 200 forintot adnak közművelődési feladatokra. Ha a tavalyihoz mérem, akkor ez 100%-os növekedést jelent. Városunkban az ebből a forrásból származó támogatás azonban a városi könyvtár költségvetésének is csak 80%-át fedezi. Hol van akkor a múzeum, a színház, a művelődési központ... Eddig a közös községi tanácsokkal kellett harcolni a pénzekért, most itt vannak a polgármesteri hivatalok, amelyek úgy tekintik, hogy az állampolgárok után járó 200 forintot teljesen „szabad felhasználásra" kapják. A városi könyvtáraktól „függetlenné vált" községi könyvtárak 70%-a tavaly egyetlen egy könyvet sem vásárolt. 30%-uk vett csupán könyvet, de ezek is csak úgy, hogy az utolsó negyedévben mondták a könyvtárosnak, hogy itt van 10, vagy 20, vagy 50 ezer forint, tégy vele amit akarsz. A könyvtáros pedig elrohant a legközelebbi könyvesboltba és megvett valami jó drága, nagyon szép könyvet. A Larousse enciklopédia, a Révai lexikon, a Ki-kicsoda fontos ugyan, de nem vagyok benne biztos, hogy abban a típusú könyvtárba arra volt a legnagyobb szükség. A szerzeményezés tervszerűségéről ez esetben, azt hiszem, nem beszélhetünk.

Panaszkodásból, úgy gondolom, elég ennyi. Kezdeményeznünk kellene, hogy a leendő könyvtári törvény határozza meg pontosan azokat a minimumokat, amelyek egy adott település lakosainak az ellátásához kellenek. A központi költségvetésnek konkrétan könyvtári ellátásra kellene címeznie a pénzt, felhasználási kötöttségekkel. Meg kellene határozni azt a részarányt is, amellyel a központi költségvetés mellett a helyinek is részt kell vállalnia a feladatok megoldásából. Nem lehet 25-30%-os infláció mellett 5%-os dologi fejlesztéssel a könyvtárügyet előbbre vinni!

Most pedig essék szó a *könyvtárhasználókról.* Az elmúlt évek statisztikai adatai szerint 20% körüli a használatnövekedés évente. Az olvasók kénytelenek bejönni a könyvtárba, hiszen a magas könyv- és folyóiratárak miatt nem képesek azokat megvenni maguknak. Nekünk fel kell készülni minden olvasóra, legyen az általános iskolai kisdiák, középiskolai tanuló vagy főiskolai hallgató. Járhat akár Szombathelyre, hiszen ha hétvégén hazajön Pápára, meg szeretné kapni a könyvtárban azokat a könyveket, amelyekre tanulmányaihoz szüksége van. Törődnünk kell ugyanakkor minden értelmiségivel, de a fizikai dolgozókkal és a nyugdíjasokkal is. És itt vannak a megváltozott képességű emberek: el kell juttatnunk a könyvet a mozgásukban korlátozottakhoz is, a látáskárosultakhoz pedig a hangoskönyveket.

Szólni szeretnék még a *könyvtárosról.* Pápán a városi könyvtárban világosan látjuk, hogy mi vagyunk az olvasókért és nem fordítva áll a helyzet. Szeretnék az ezredfordulón is minden nap kipihent, kedves, jókedvű könyvtárosokat látni intézményünkben. Olyanokat, akik barátságosan és jókedvvel foglalkoznak az olvasóval, mert maguk is jól érzik magukat munkahelyükön és az olvasók körében. Ilyen könyvtárosokat szeretnék látni és nem gépembereket, robotokat! Nagyon fontosnak érzem azt is, hogy a könyvtár minden munkatársa sajátjának érezze a könyvtárat.

A harmadik összetevő maga a *könyvtár.* A következőkben könyvtárunk gyűjtőköri utasításából idéznék egy mondatot: *„A lehető teljességgel be kell tudnunk mutatni a hazai és a külföldi szépirodalmat, tekintettel a határokon túli magyarság irodalmára, prezentálni kell a legfontosabb tudományok általános irodalmát és eredményeit bemutató összefoglalásokat."* Hasonló gondolatok szerepelnek minden „A" és „B" típusú könyvtár gyűjtőköri utasításában. Érdemes elidőzni azonban annál a kérdésnél, hogy meg kelle vennünk a kommersz irodalmat? Véleményem szerint egy bizonyos szintig igen. Hogy hol van ez a szint azt nem tudom, de nem is kívánom meghúzni, hiszen a pénztárca és a jó értelemben vett gyűjteményfejlesztés kijelöli ezt a szintet. Ki kell elégítenünk azt az embert is, aki a kommerszet keresi, de azt is, aki Kantot akar olvasni, vagy netán eredetiben Goethét. Ma Pápán egyik fajta igényt sem tudjuk maradéktalanul kielégíteni.

A szolgáltatásokra áttérve, egy rövid idézettel kezdeném: *„Nem vagyok magam! testvéreim vannak számos milliók..."* Talán kitalálták, a könyvtárközi kölcsönzésről kívánok szót ejteni. Amikor kezdő igazgató koromban arról álmodoztam, hogy a telefax vagy a számítógép majd meggyorsítja a könyvtárközi kölcsönzést, akkor *Halász Béla* azt mondta nekem, hogy a gyorsaság egyetlen dolgon múlik, mégpedig a könyvtároson. És ez így igaz. Mi a pápai könyvtárban minden kérést 4-5 nap alatt teljesíteni szoktunk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Néhány éve egy olvasásszociológiai kérdőívben szerepelt egy ilyen mondat: *„Műhelye-e a városnak a könyvtár? Műhelye-e a helyismereti munkának?"* Akkor arra a következtetésre jutottam, hogy nem vagyunk olyan szinten, hogy műhelynek nevezhessük magunkat. Megbíztunk egy könyvtár-történelem szakos tanárt a helyismereti gyűjtemény fejlesztésével. Ez a tevékenység nem öncélú, nem azért tesszük, hogy nekünk is legyen ilyen, ha másnak van. Azért tesszük, hogy a könyvtár kétezerre valódi műhely legyen. Azért tesszük, hogy az olvasó bejöjjön hozzánk, és a mi manuális segítségünkkel próbáljon kutatni.

Reprintként megjelentettünk egy közel 500 oldalas, a századfordulón kiadott monográfiát. Ennek sikerén fölbuzdulva új monográfia megíratásába kezdtünk, nem sajnálva rá a 3 és félmilliós költséget. Úgy érzem, hogy ez is hozzátartozik a könyvtár műhely jellegéhez. (A költségeket a városi tanács, majd az önkormányzat fedezi.)

A városi könyvtárak közül az elsők között próbálkoztunk a kölcsönzés számítógépesítésével. Mára világossá vált, hogy nem az volt a valódi út. Azóta beléptünk a TEXTLIB fejlesztési programba, és most azt reméljük, hogy ez lesz a nekünk megfelelő út. Olyan számítógépes rendszert szeretnék nálunk látni 2000-ben, hogy az olvasó is odamehessen a terminálhoz és azon keresztül tekinthesse meg a könyvtár állományát. Az bizonyára csak vágyálom, hogy a régió más, nagy könyvtári gyűjteményei is láthatók legyenek a terminálon. Az olvasónak csak rendelni kellene, a számítógépes hálózaton elmenne a kérés és a könyv 3-4 nap alatt megérkezne. Az ideális állapot ez lenne. Európa fejlettebb felén már ma sem álom városi könyvtárakban a CD-ROM, én azonban nehezen tudom elképzelni, hogy nekünk arra, akár 2000-ben is, legyen pénzünk.* Az biztos, hogy a hálózati felhasználás kiépítésére nagy szükség lenne, pl. a megyei könyvtárak gazdasági munkaközössége megszervezhetné a CD-ROM adatbázisok hálózatban való használatát.

A hálózatoknak újra kellene szerveződniük. Nem egy mesterséges szervezetben, hanem közös érdekek alapján. Kedvenc példámat említem: a pápai városi könyvtár a tőle 70 km-re fekvő várpalotai könyvtárral tartozott össze, de a 30 km-re lévő celldömölkivel már nem, azt egy megyehatár választotta el tőle!

Szó esett már az információról. Az információ nagyon fontos áru, amelyet sokan szeretnének megvásárolni. Ha a könyvtárak nem lépnek annak érdekében, hogy eladók legyenek a piacon, akkor fog majd lépni más, hogy üzleti szellemben, kiszipolyozva, eladjon helyettünk. Bennünk még él a szándék, hogy legalább mi ne terheljük a szolgáltatások magas árával a használót.

Szólni szeretnék végezetül arról a közvéleménykutatásról, amelyet gyermekek és felnőttek körében végeztünk, mielőtt idejöttem. Megkérdeztük, hogy milyennek is képzelik a könyvtárat 2000-ben. Először úgy tűnt, hogy a gyerekek alaposan elrugaszkodtak a valóságtól, de már látom, hogy nagyon is közel jártak ahhoz. Egy részük teljesen gépesítené a könyvtárat, sőt még a könyvtárosokat is jól programozott gépekkel helyettesítené. Minden asztalhoz számítógép tartozna, amelyen kikereshetnék a könyv adatait és raktári jelzetét. Természetesen a „robotnéni" ki is hozná az asztalokhoz a könyvet, a szintek között személy és teherliftek működnének. Mások az „emberi" könyvtárosoknak olyan jellemzőit sorolták fel, amelyek - úgy gondolom -, a mai könyvtárosokban is megtalálhatók. Legyenek megértőek, udvariasak, nagy műveltségűek, tudják megmondani, hogy ez vagy az a könyv megvan-e, halkan társalogjanak stb. A könyvtár szolgáltatásait is bővítenék a gyerekek, jobban mondva, komplex módon kezelik a könyvtár, a művelődési ház és a kaszinó fogalmát. Legyen a könyvtárban büfé, finom hamburgerrel, legyen video, játékprogramokkal, legyen játszószoba, ahol a kicsik eljátszhatnak, amíg az anyjuk válogat. A kisbabákra valaki felügyelne a játszószobában. Külön színház és étterem is tartozhatna a könyvtárhoz. Lehetne könyvesbolt is, ahol az érdekes könyveket azonnal meg lehetne vásárolni.

Az én szememben az ezredforduló könyvtári tere nem hatalmas, nem akkora, „hogy autóval meg lehessen benne fordulni", hanem osztott és intim tér, termekre tagolva. A termekben különböző típusú könyvek között búvárkodhat az olvasó. Bennem a pápai „kastély könyvtár" él, és ha Pápa város vezetése azt mondaná, hogy „kaptok egy teljesen új, modern könyvtárépületet a 80-as évek stílusában, elmentek-e?" - a magam részéről nemmel szavaznék! Mert nem tudnám a betont, a panelt, a térrengeteget megszokni. Büszke vagyok arra, hogy kápolnánk, olvasótermünk tavaly megkapta az Európa-Nosztra díjat.

* A konferencia óta eltelt idő távlatában úgy látom, hogy 1993-ban talán tudunk már CD-ROM olvasót vásárolni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szeretném Babits Mihály gondolataival befejezni az előadást: *„Ó, ne mondjátok azt, hogy a könyvnél több az élet és az ember, mert a könyv is élet és él mint az ember. Így él emberben a könyv és könyvben az ember."*

Pallósiné Toldi Márta
(Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely)

Korreferátumomat azok köré a csomópontok köré csoportosítottam, amelyeknek követését a felkért hozzászólóktól és a meghívottaktól is kértük.

I. A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár helye a könyvtári rendszerben

Intézményünk fenntartója 1991 óta Vas Megye Közgyűlése és Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata. Funkciója az ezredfordulóig várhatóan az alábbiak szerint írható le:

- könyvtárunk tudományos minősítéssel rendelkező, általános gyűjtőkörű, centrális szerepkörű közkönyvtár,
- a könyvtári szolgáltatások teljes választékát kínáló közgyűjtemény,
- a Vas megyei lakóhelyi könyvtárhálózat és az észak-dunántúli régió központi könyvtára,
- nemzetiségi alapkönyvtár,
- a városkörnyék ellátórendszeri központja,
- tankönyvtár.

Működésének irányait a következő alapelvek jelölik ki:

1. Szolgáltatásait alapvetően a város és a megye polgárai számára működteti, de tekintettel a fogadott kötelespéldány-sorra, ezen földrajzi körön kívül is szolgáltat, könyvtári közvetítéssel vagy közvetlen beiratkozással.

2. A szolgáltatások többsége ingyenes, a fizetendő térítési díjak nem törekednek nyereségképzésre, csupán kiegészítői a költségvetési támogatásnak. Így van ez annak ellenére, hogy 1992-től, eddig nem tapasztalt mértékű bevételi kötelezettséget rótt ki intézményére a fenntartó. A korábbi évek bevételének hat-hétszeresét kitevő, kétmillió forint „megszerzésében" ugyan szabad kezet kaptunk, a mérték viszont nem képezhette alku tárgyát. Az első pillanatban lehetetlennek látszó feladattal a „könyvtári jellegből" nem engedve kívánunk megbírkózni.

3. A kultúra közvetítésében és gazdagításában betöltött szerepe értékorientált, - ennek egyetlen mércéje az emberi humanitás! A sokféleség felmutatása, az önálló választás lehetőségének megteremtése vezérli gyűjteménygyarapítási és olvasószolgálati munkánkat.

4. A közönségszolgálat, a történetiség és tudományosság szempontjait egyeztetve, funkcionáló és dinamikus gyűjteményt kíván működtetni, jó feltártsággal. Sajnos, helyi katalógusaink elektronikus kiváltása csak távoli cél lehet, egyes gyűjteményrészek feltáró rendszerének adatbázissá szervezése viszont már folyamatban van (Savariensia). A készítendő kötetkatalógusokat - egyelőre nyomtatott formában, később talán floppy-lemezeken vagy mikroformában - a szolgáltatásközvetítés eszközeként kezeljük.

5. Végül, de nem utolsósorban, tudatosan meg kívánunk felelni a tudományos szerepkör kívánalmainak, mely értelmezésünkben együtt jelenti

- a társadalmi szerep megvalósulásának hatékonyságát (az állomány minősége, választéka, feltártsága, a szolgáltatások terjedelme, minősége)
- a tudományos kutatás és a tudásáthagyományozás bázisintézményének szerepét (erős tanulmányi könyvtári jelleg)
- a könyvtárosi műhely könyvtárspecifikus produktumait (bibliográfiák, kiadványok, kiállítások)
- a munkatársak publikációs tevékenységét, szakmai szervezetekben végzett tudományos vagy szervező munkáját, amellyel részt vesznek a szakmai közéletben, a szakismeretek megújításában.

6. Tájékoztatási intézményként kapcsolódni kíván könyvtárunk a nemzeti információs rendszerhez, hogy közvetíteni tudja az országos adatbázisok tartalmát. Szeretnénk minél előbb az X.25-ös végpont kiépítésével a tudományos szakkönyvtárak által szolgáltatott adatbázisokat elérni. Más szempontból, a kötelespéldány megőrzőhelyek összekapcsolásának kellene elsőbbséget kapnia a régió osztott katalogizálása érdekében. E költséges üzemmódnál olcsóbb megoldás is szóba kerülhet: közösen használt szoftverrel való feldolgozás, floppy-lemez- cserével történő gépi katalógusépítés.

Fontos feladat lenne az elektronikus levelezés feltételrendszerének megteremtése (IIF-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ELLA), mert ez az eszköz már most gyorsíthatná a lelőhelytájékoztatást, a nagyobb intézményekkel való gépi kommunikációt.

Megkockáztatom annak a távlati tervnek a kinyilvánítását is, amely a térség szakképzést folytató egyetemeihez, főiskoláihoz, ill. azok katalógusaihoz, adatbázisaihoz teremtene elektronikus kapcsolatot.

Megyén belüli feladatainkat gyakorlatias nézőpontból szemlélve, végül azt kell megemlítenem, hogy jelenleg és a közeli jövőben is, hagyományos postai szolgáltatások közbeiktatásával (telefon, telefax) könyvtárunk (saját és közvetített) szolgáltatásait kínálni tudjuk Vas megye városi könyvtárainak hasznosításra. A jelentkező igények korszerűbb technika bevezetését még nem sürgetik. (Digitális telefonvonal sincs minden városban.) Ebben az irányban magam sokkal aktuálisabb feladatnak érzem a helyismereti repertorizálás párhuzamosságainak kiiktatását, illetve az ehhez szükséges gépi háttér megteremtését.

7. A századforduló felé közelítve nem szabad megfeledkeznünk a nemzetközi kapcsolatokról sem. Úgy véljük, nem az az elsődleges feladatunk, hogy nemzetközi adatbázisok online használatáról ábrándozzunk, erre elvétve lesz csak igény. De igen fontos lehet a CD technika hasznosítása néhány, jól végiggondolt területen (pl. zenetudomány). Másrészről határmenti, illetve Alpok-Adria térségi hagyományos kapcsolataink (kisebbségek könyvellátása, tapasztalatcsere) továbbélésével számolunk.

Összefoglalva

Úgy vélem, hogy a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár egyre inkább általános tudományos könyvtári szerepkörrel, a humán tudományok hangsúlyos jelenlétével lesz a térség könyvtári rendszerének része, mert

- közel félmilliós gyűjteménye az elmúlt évben is 15.600 egységgel gyarapodott (kivonás 10.700); a mintegy 2200 kurrens periodikum széles körű és friss tájékozódást tesz lehetővé számos tudományterületen, a közel 300 ezres központi könyvtári gyűjtemény kétharmada szakirodalom
- igen erős a tanulmányi célú igénybevétel, a beiratkozott olvasók közel 60%-a tanuló, további 23%-a szellemi foglalkozású
- a napi látogatási átlag (463 fő) nagyforgalmú könyvtárat jellemez, ráadásul a felnőtt látogatók 40%-a kizárólag helybenhasználat céljából jár a könyvtárba
- a dokumentumforgalom a kölcsönzött állományegységek számával egyre kevésbé jellemezhető, - pedig a szakirodalom igénybevétele ezen belül is meghatározó. A felnőttek által kölcsönzött dokumentumok 56%-a tartozik ide.
- a tájékoztatás iránti igény vizsgálatának adatait publikáltuk; - akkor 30%-ra tettük a „magasabb szintek" előfordulását. Tapasztalataink alapján itt is történt további elmozdulás. A szolgáltatás térítéses jellege ellenére az elmúlt évben 28 irodalomkutatást készítettünk, és a témafigyelés igénylése is rendszeressé vált.

A feladatok megoldásában - eszközként - mágneslemezes adatbázisokat is használunk.

- az év során 2.653 könyvtárközi kéréssel foglalkoztunk. E viszonylag nagy mennyiség „értékéből" viszont sokat levon az a tény, hogy a beérkező kérések egyre gyakrabban gyűjteményi hiányokról árulkodnak és funkciózavart jeleznek! Nem volna szabad „együttműködési pályára" terelni alapvető szakirodalmi igények kielégítését.
- a tudományos munka jellemzésére szeretném megemlíteni, hogy az elmúlt évben is folyamatosan megjelent a *„Vas megye irodalma"* és további öt periodikus kiadványunk, az életrajzi bibliográfiák sorozat két újabb taggal bővült, lezárta huszadik évfolyamát az *Értesítő*; a könyvtár tíz munkatársa 13 egyéni publikációt jelentetett meg.

Remélem, felsorolt érveim betöltik azt a szerepet, amit nekik szántam. Bizonyítják, hogy ez a könyvtár kész és képes gyakorolni „a közbülső láncszem" szerepét a könyvtári rendszerben. Bízunk abban, hogy kívülről is úgy látszik, ehhez mind kellő nyitottsággal, mind kellő szétsugárzó erővel rendelkezik.

II. A jövő „megyei könyvtára"

Engedjék meg, hogy bizonyára szubjektív, tehát vitatható, de belső meggyőződésből fakadó hipotézisemet felvázoljam. Legkevesebb kockázattal nyilván első kijelentésem tehető meg: az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ún. megyei könyvtáraknak az ezredfordulón a mainál is több variánsai lesznek. Jómagam helyüket a magyar könyvtári rendszerben a kölcsönkönyvtár és az általános tudományos könyvtár státusza között képzelem el. Az adott könyvtár múltjától, kulturális környezetétől, társadalmi közegétől függően közelíti meg, illetve éri el az általános tudományos könyvtár pozícióját, vagy marad inkább hasonlatos a kölcsönkönyvtár specifikumaihoz.

A „megyei" jelző helyett keletkezhetnek új elnevezések is, - bár szerintem specifikus funkciói ezzel a régi névvel igen jól körülírhatók. A könyvtártípus centrális szerepköre azonban, véleményem szerint, nem vitatható. A kifejezést tudatosan használom, annak ellenére, hogy manapság divatos korszerűtlennek minősíteni mindent, ami centrális. Jó lenne a fogalom pejoratív értéktartalmát figyelmen kívül hagyva, szigorúan rendszerszervezeti megközelítéssel tekintetbe venni azt. Én igyekszem e szerint eljárni. Magam nem tudok azonosulni azokkal a véleményekkel, amelyek nem kívánnak funkcióbeli különbséget látni városi és megyei-városi könyvtárak között. A funkcióbeli másságra szeretném tenni a hangsúlyt, és véletlenül sem akarom az egyiket roszszabbnak, a másikat jobbnak minősíteni.

Mire alapozom ezt a meggyőződésemet? Piacorientált társadalmakban a racionalitás elve nem negligálható! Nem ismerek olyan régiót a fejlett világban, amely a „közbülső láncszem" szerepét kiiktatná könyvtári rendszeréből. Mi sem tudjuk megtenni, mert nem vagyunk hozzá elég gazdagok és a tásadalmi szükségletek sem kívánják meg.

Érvként néhány statisztikai adatot kínálok összehasonlításul:

- a nem termelő ágazatban foglalkoztatott aktív keresők aránya Magyarországon 19,5% volt 1983-ban, Dániában 42,8%, az NSZK-ban 32,7%
- a legalább középiskolát végzettek aránya a 25 év fölötti népességen belül 1980-ban 23,3% volt, és nem érte el a 7%-ot a felsőfokú végzettségűek aránya. A kép máig jelentősen nem változhatott, mivel 1985-ben a 20-24 éveseknek még mindössze 15,4%-a volt felsőfokú tanintézet hallgatója (Dániában 29,1%. az NSZK-ban 29,8%). Vagyis az élethelyzetek a legtöbb ember számára nem „felsőszintű" könyvtári igénybevételt valószínűsítenek.
- olyan intézményekről van szó, amelyek - többnyire - szolgáltatóképes gyűjteményeket alakítottak ki, a szervezet nagysága specializálódást kíván meg munkatársaitól, ezért szaktanácsadói, konzultánsi szerepkörük szerves. Biztos hátterük az a „team"-munka, amely a legtöbb városi könyvtárban objektíve nem valósulhat meg.
- technikai felszereltségük - bár óriási lépéshátrányban van a szükségeshez mérten - képes, az országos és területi szakkönyvtárak felől szétsugárzott szolgáltatások fogadására, közvetítésére. Az információs technika drágasága miatt a fogadóképesség sokszorozása az ezredfordulóig nem reális cél.

Melyek a megőrzendő és a kialakítandó könyvtártípus rendszerspecifikus ismérvei?

---

1. Megújulásra képes, gazdag gyűjtemény (alapvető irodalom minden szakterületen), amely biztos hátteret nyújt az információs szolgáltatásoknak (elektronikus vagy hagyományos formában) és lehetővé teszi a tömeges tanulmányi és kutatómunkát.

A terület (megye) „archív könyvtára", gyűjti és bibliográfiailag regisztrálja a megyére vonatkozó irodalmat és a megyei nyomdatermékeket. E funkció gyakorlását segíti a „megyei kötelespéldány szerepkör".

2. Jó feltárás: gyors, szakszerű, ugyanakkor felhasználóbarát. Intézményeink e téren régen megértek az elektronizálásra, miután a külföldi szakirodalomban számon tartott, 20 fiókos küszöbhatárt, amelynél már gépesíteni érdemes, messze elkerülték.

3. A használatban megkülönböztethetők: az erős helybenhasználat, a döntően szakirodalmi kölcsönzés és a tájékoztatás ún. magasabb szintjeinek igénybevétele által.

4. A nyitvatartási és személyzeti feltételek alkalmassá teszik a fenti funkciók gyakorlására.

5. Szolgáltatásai között „könyvtári kínálatot" is szerepeltet, térítéssel vagy anélkül, de mindenképpen non-profit módon (szaktanácsadás a könyvtári munka minden területén, továbbképzés, ellátórendszer, bibliobusz, nyomda, kötészet, információs célállomás, illetve közvetítő).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

6. A finanszírozás több forrásból történik: a városi ellátás biztosítása helyi önkormányzati kötelezettség; rendszerfeladatait „állami" dotációval végzi, melyek közül a megyeiek a megyei közgyűlés intézményfenntartó tevékenységi körébe esnek, esetleg célzott kormányzati kötelezettségvállalással, a megyén túliak pedig közvetlen kormányzati finanszírozást kívánnak. A mecenatúra, a pályázatok és a szponzori támogatások csupán kiegészítő források lehetnek, a kívánt irányú fejlődés előmozdítása érdekében! „Eltartott" intézménynek gondolom ezt a könyvtártípust, vagyis szolgáltatásainak térítési díjai nem lehetnek piaci árak!

7. Jól átgondolt tervekkel megalapozza jelenlétét az információs társadalomban, a hangsúlyt a tartalomra, a minőségre, a racionalitásra és nem a formára helyezve. Konkrétabban fogalmazva: ésszerűen gépesít és vásárol adatbázisokat, törődik saját adatbázisainak kialakításával.

8. Vezetése nem kívánja piaci pályára állítani. A „menedzsment" gazdasági értelmű (utasításos vezetés, nyereségképzés = irányítás) alkalmazása helyett megmarad a „vezetés"-nél (leadership). Ezt a vezetési módot a megegyezéses, konszenzuson alapuló irányítás, a távlatokban való gondolkodás, az értékorientált egységes cselekvés jellemzi.

A könyvtári menedzsment számomra világos célokat és stratégiai terveket, empíriára alapozott üzemszervezést, aktív, de ízléses PR-munkát és gondos személyzeti politikát jelent.

III. Együttműködés

E kérdést a Berzsenyi Könyvtár nézőpontjából vizsgálom. Jelenlétét az észak-dunántúli régió könyvtári rendszerében úgy definiálhatom, hogy elismerve az általános tudományos könyvtár fogyatékosságait a szakkönyvtárakhoz képest, elsősorban a „humán tudományok" területén tartom kívánatos célnak az egyetemi és főiskolai könyvtári gyűjteményekhez és regionális megőrzőhelyekhez való illeszkedését. Vagyis, a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár - regionális könyvtárként - ezen a területen kíván és tud leginkább szolgáltatóképes lenni, és a többi nagy, szakirányú gyűjteménnyel együtt így állna össze az irodalom és az információ teljességének lefedettsége. Úgy vélem tehát, hogy a később felsorolandó területeken és módokon intézményünk

- rendelkezésre áll a megyei könyvtárak, a kisebb városi és önkormányzati könyvtárak (elsősorban saját megyéből), valamint a szakkönyvtárak számára szolgáltató, közvetítő könyvtárként
- egyes tudományterületeken viszont igénybevevőként szolgáltatásokat vár el speciális gyűjtőkörű könyvtáraktól a régióban, továbbá a nemzeti könyvtártól és az országos szakkönyvtáraktól.

Az együttműködés területén az alábbiakat tartom szükségesnek:

- a tájékoztató szolgálatok együttműködését (az eszközzel rendelkező könyvtárhoz fordulás lehetőségét)
- a kölcsönös tájékozottságot a kompetens könyvtárakról (címjegyzékek, minervák)
- közös katalógusokat, illetve katalóguscseréket (pl. különgyűjteményekről, kéziratokról, kötelespéldányokról)
- stratégiai egyeztetéseket, szakmai véleménycseréket.

A könyvtár munkatársai készek ennek a szerepnek megfelelni, mindaddig „hagyományos" módon, amíg az elektronikus adatátvitel lehetőségei megteremtődnek.

Amikor a véleménycsere gondolata megfogalmazódott, az a cél munkált bennünk, hogy a változó jogszabályi környezet miatti bizonytalanságokon az itt kimunkált közös szándék segítse át a könyvtárakat. Próbáljuk meg mérlegelni az eltérő véleményeket, teremtődjön lehetőség a szándékok egyértelmű kinyilvánítására, esetleg vitára, hogy ezek az ismeretek segíthessék mindennapi mukánkat és a jövőnek szóló tervek kialakítását.

Nem tagadom, bennem munkál a meggyőzés vágya is. Én hiszek a rendszerszerű működés, a kooperáció jövőjében. Kényszereket persze nem lenne szerencsés és kívánatos alkalmazni. Könyvtárunk, ahogy eddig is tette - annak okán, hogy élvezheti a kötelespéldány fogadás előnyeit és hátrányait - koordinátori szerepkörrel kíván hozzájárulni az egyedi döntések meghozatalához. Sokféle módon lehet jó könyvtárat csinálni, nem gondoljuk tehát, hogy mi járunk az egyedüli helyes úton, de úgy véljük, az összes tényezőt számbavéve, hogy a bemutatott stratégiát kell követnünk az ezredforduló felé közelítve.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Dömötör Lajosné
(Veszprémi Egyetemi Könyvtár)

A régió egyetemi könyvtárainak és az ország egyetemi könyvtárainak azzal a kihívással kell szembenézniük, hogy a hallgatók száma jelentősen emelkedni fog az ezredfordulóig. A lakosság számához viszonyítva Magyarországon nagyon alacsony, Európában talán az egyik legalacsonyabb, a felsőoktatási képzésben részt vevő fiatalok száma. Tudomásom szerint az ezredfordulóra a tervek szerint legalább meg kell kétszereződnie ennek a számnak. A Veszprémi Egyetemi Könyvtár számára még jelentősebb lesz ez az emelkedés, mert az egyetemen egy-két évvel ezelőtt kb. 700 hallgató volt, míg az ezredfordulóra csaknem 4000 hallgatóval számolnak. Az egyetem, amely eddig Veszprémi Vegyipari Egyetem volt, kiszélesítette a profilját, így ma Veszprémi Egyetemként működik, tanárképző karral, ahol idegen nyelv szakok oktatása, kémiatanári, számítástechnikai tanári szak és katolikus hittudományi szak is működik. Az új feladatot a könyvtár csak úgy tudja ellátni, hogy rendkívül erősen támaszkodik kooperáló partnereire. A veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár jelentős segítséget ad nekünk. Az ő közreműködésük nélkül ezt a kezdeti időszakot nem is tudtuk volna áthidalni, amiért ezúton is köszönetet mondok. Az egyetemtől a megyei könyvtár alig pár száz méter távolságra van, ezért felajánlották, hogy hallgatóinkat tanulás és kölcsönzés céljából fogadják. Ez eddig is így volt, csak a látogatók száma nem volt ilyen magas. Most például a két könyvtár közösen állít össze az angol és amerikai szépirodalomról, ezt követően majd a németről is egy válogatott bibliográfiát a két könyvtár állományában meglévő anyagból.

Mondhatom, hogy igen jó szakmai, baráti együttműködés alakult ki a két könyvtár között, de a régió többi felsőoktatási intézményeivel is élénk együttműködést folytatunk. Például az egyetemünkön újonnan bevezetett környezetvédelmi mérnök szak szakirodalmi ellátásában a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárával működünk együtt. Az együttműködés - külön szabályozás nélkül - jelenleg is virágzik, hiszen ez valamennyiünk közös érdeke. A könyvtárközi kölcsönzés keretében nagyon sokat kérünk, de ugyanakkor mi magunk is sokat szolgáltatunk.

A jövőképre visszatérve, meg vagyok győződve arról, hogy már a közeljövőben be fog következni a könyvtárak integrált elektronizálása, gépi adatbázisok épülnek, amelyek azután hálózatban összekapcsolhatók. Rajtunk múlik majd az, hogy az emberi arculatát szakmánk megőrizze.

Szabó Imréné
(Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr)

Én a különféle típusú könyvtárak együttműködésének és a hálózatok helyzetének a kérdéséhez szeretnék hozzászólni. Győr-Moson-Sopron megyében a hálózatok hagyományos felépítése már a korábbi években megszűnt, hiszen 1984 óta nemcsak a megyei, városi és a községi könyvtárak tartoztak egy közös hálózatba, hanem bekapcsolódtak az általános iskolai és a középiskolai könyvtárak is. Ez a tény eleve másféle munkastílust igényelt tőlünk. 1989-ben a megyei könyvtár kapta meg az újjáalakított győri egyházi gyűjtemény könyvtárosának a státuszát. Ez nemcsak abban nyilvánult meg, hogy mi fizettük a bérét, hanem abban is, hogy szorosabb munkakapcsolat alakult ki a két könyvtár között, ellentmondva annak, hogy a még érvényben lévő könyvtári törvény az egyházi gyűjteményeket kizárta a hálózatból. Tőlünk elsősorban a feldolgozó munkához kaptak segítséget. 1989-ben aztán néhány bizonytalan év következett, ami abból adódott, hogy nem tudtuk pontosan, ki lesz a fenntartónk, a megye vagy a város? Azt tudni kell, hogy Győrben, a megyei könyvtár mellett városi könyvtár is működik, nem úgy mint például Szombathelyen, hogy a megyei könyvtár egyúttal a városi könyvtár feladatait is ellátja. Nem tudtuk azt sem, hogy a két könyvtárat nem vonják-e össze, valamint azt sem, hogy mi lesz a módszertani munkával. 1991. december végén, intézményünk „átvilágítása" után kimondták azt, hogy a megyei könyvtár fenntartója a megye és külön marad a városi könyvtár, aminek a fenntartója a város. A megye a teljes költségvetést biztosította számunkra. Egyértelműen kimondta a vizsgálat azt is, hogy megmaradunk mint módszertani központ, vagyis továbbra is feladatunk a községi könyvtárak szakmai gondozása. Mint köztudott, a kistelepüléseken az egyetlen közösségi létesítmény legtöbb helyen a könyvtár, mert a művelő-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dési otthonok nem működnek. Így itt a községekben ezeknek a könyvtáraknak a könyvtári feladatokon kívül egy kicsit szélesebb körű feladatokat is fel kell vállalniuk és kezdetben ebben segítség nélkül nem nagyon boldogulnak. A városi könyvtárak részéről inkább az fogalmazódott meg, hogy a megyei könyvtártól is várnak szolgáltató feladatokat, az országos szolgáltatások közvetítését, számítógépes programokat, a gyűjteményükből adódó lehetőségek jobb kihasználását, a rendezvények összehangolását, a továbbképzések szervezését. Ezen kívül új feladatként megkaptuk a nemzetiségi báziskönyvtári feladatot. A megyei önkormányzat magáénak érzi a kisebbségekkel való törődést, és a költségvetésünkben 300 ezer forintot biztosított arra a célra, hogy a megyében lévő nemzetiségi könyvtárak állományát gyarapítani tudjuk.

1992-ben azután újabb gondok támadtak. Akkos csúcsosodott ki az a probléma, hogy mi legyen a szakszervezeti könyvtárakkal és mi legyen a megszűnőben lévő vállalati szakkönyvtárakkal. Mindkét könyvtártípusból megkerestek bennünket, hogy mit tudnánk javasolni, de a megyei önkormányzathoz is fordultak. A megyei önkormányzat kötelességének érezte, hogy együtt gondolkodjunk a problémákról. A szakszervezeti könyvtáraknak a helyzete talán egyszerűbb, mert amíg nem szűnnek meg, - legalábbis Győrben - az üzemekben működő önálló könyvtárakat az adott városi vagy települési önkormányzat felvállalja és a lakóhelyi ellátás része lesz, amennyiben lehetséges. A letéti könyvtárak sorsa pedig úgy látszik megoldhatónak, hogy a városban működő letéteket a városi fiókhálózathoz kapcsolják, a megyében kisebb helyeken működő letéti könyvtárakat pedig a megyei könyvtár ellátó rendszerébe kapcsoljuk be. A továbbiakban mi működtetjük a Csorna és Kapuvár körüli ellátórendszereket. Tehát nem állt elő az, hogy gondoskodás vagy működtető hiányában ezek a már bevált ellátó rendszerek felbomlottak volna. A szakszervezeti könyvtárak ügye úgy látszik megoldódni, hogy az adott település általános közkönyvtári hálózatához csatlakoznak.

Kicsit komplikáltabb a műszaki, vállalati szakkönyvtárak helyzete. Itt kétféle dolog volt. Az egyik az, hogy a megszűnő vállalatok nem tudták, hogy mit kezdjenek a gyűjteményekkel, de féltek attól, hogy azokat teljes egészében felszámolják, a másik pedig azoknak a könyvtáraknak a sorsa, amelyek ugyan léteznek, de támogatás hiányában nem tudnak megfelelően működni. Ezért a megyei önkormányzat összehívott egy megbeszélést, amelyen a városban működő valamennyi nagyobb könyvtár, a műszaki főiskola könyvtára, a szakszervezeti könyvtárak és a vállalati könyvtárak munkatársai is ott voltak. Ott egy olyan megállapodás született, hogy célszerű lenne egy regionális információs központ kialakítása, gondolva itt arra, hogy ez nemcsak Győr-Moson-Sopron megyében probléma, hanem regionálisan is. Cél az elhalásra ítélt gyűjtemények megmentése volt. Ezt úgy képzelték el, hogy ezeket a gyűjteményeket azok a könyvtárak vennék át, amelyeknek a működése ezt lehetővé teszi, vagyis hasonló jellegű gyűjteménnyel rendelkeznek. Például a Műszaki Főiskola Könyvtára hajlandóságot mutatott arra, hogy a tervező intézet állományát gyűjteményébe integrálja. Azok a műszaki könyvtárak, amelyek továbbra is megmaradnak, nyitni akarnak a terület felé. Tulajdonképpen szolgáltatásokat kínálnak, bizonyos mértékben pénzes szolgáltatásokat is. De ezt nyilván koordinálni, integrálni kellene, mert hiába nyit egy adott könyvtár, ha a lakosság, a használók ugyanakkor nem tudják, hogy hová forduljanak igényeikkel.

Olyan terv született ezért, hogy erre a feladatra egy információs irodát kell létrehozni. Első lépésként önkéntes alapon létrejövő, koordinált együttműködés lenne kívánatos azon könyvtárak között, amelyek a feladat ellátásához szükséges dokumentumokkal, illetve szolgáltatásokkal már rendelkeznek. E tekintetben számítani lehetne a Széchenyi István Műszaki Főiskola Könyvtárára, a vállalati műszaki könyvtárak dokumentumaira, a megyei könyvtár szakkönyvtári gyűjteményére, illetve ezen könyvtárak szolgáltatásaira. Az együttműködés keretében egy információtovábbító iroda létrehozásával megoldható lenne a szervezett együttműködés. Az iroda feladata lenne az igények gyűjtése, szortírozása, továbbítása az együttműködő könyvtáraknak, majd a kész eredmény visszajuttatása az igénylőknek. Az irodának pontos információval kell rendelkeznie az együttműködő könyvtárak gyűjteményéről, szolgáltatásairól, hogy a rendszer ne váljon időigényessé, sőt ellenkezőleg, gyorsítsa az információáramlást. Ez a tevékenység számítógépes kapcsolatot tételez fel. Az iroda felállítása elképzelhető lenne a megyei könyvtár épületében, annál is inkább, mert ez az intézmény központi helyen működik. Célszerűségét az is indokolja, hogy a zárt körben szolgáltató műszaki gyűjtemények

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

információvagyona nagyobb használói kör igényeit elégíthetné ki. Nem biztos egyébként, hogy mi ezt az információs irodát így képzelnénk el. Szerintem nem szükséges egy iroda felállítása, hanem ha már ilyen szolgáltatásban gondolkodunk, a megyei könyvtárban másképpen is meg lehetne valósítani azt, külön iroda felállítása nélkül.

Problémát jelent a megye és a város között az is, hogy a megyei könyvtár a belvárosban városi könyvtári feladatokat is ellát, vagyis olyan közművelődési könyvtári szolgáltatást végez, amit a megye szeretne csökkenteni. Ezt a feladatkört szeretné a városra átruházni. Ha másért nem, hát azért, hogy valamilyen kis támogatást mégis csak adjon. A fentebb említett megoldással - regionális információs központ és könyvtárként történő működéssel - ki lehetne küszöbölni azt a párhuzamosságot is, amit Győr közművelődési könyvtári ellátásában a városi és a megyei könyvtár jelent. Hiszen a két könyvtár gyűjtőkörében és szolgáltatásaiban is jelentős átfedések vannak, holott a város közművelődési könyvtári ellátásának biztosítása elsősorban a városi önkormányzat feladata. Nagyjából ezek az elképzelések az információs központról, de azt hiszem, vannak még megbeszélendő kérdések. Az ötlet nem elvetendő, már csak azért sem, mert jó lenne, ha a vállalati könyvtárak jelentős dokumentumvagyona szélesebb körhöz juthatna el és nem csak az adott vállalat szakértőit szolgálná.

Még a könyvtárközi kölcsönzésről szeretnék néhány szót mondani. Itt elhangzott, hogy milyen jó az, ha hamar ki tudjuk elégíteni az igényeket. Azt hiszem, nemcsak a könyvtárosokon múlik, hogy milyen hamar történik meg a kérések kielégítése, hiszen a megyei könyvtárak jó része is küszködik azzal a problémával, hogy nem tudja annyi példányban beszerezni a szükséges könyveket, amennyiben kellene. Elegendő példány hiányában, lehet akármilyen lelkiismeretes a könyvtáros, mégsem küldheti el a kért dokumentumot.

Tóth Gyuláné
(Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtára)

Én az együttműködésről szeretnék szólni, a múlt és a jelen szempontjából. Nem óhajtanám felsorolni, hiszen el lehetne kezdeni a kötelespéldány-szolgáltatásnál (a kötelespéldányok fogadása, fedolgozása, rendelkezésre bocsátása) és folytatni a folyóirat lelőhelyjegyzékkel, ami nagyon is fontos volt számunkra. Az észak-dunántúli régió valamennyi könyvtára részese volt a létrehozásának, bár a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár kezdeményezte, magától értetődően ezt is, csakúgy mint a kézirat-lelőhelyjegyzéket. Tehát számtalan példáját fel lehetne sorolni annak, hogy mi volt a múltban. A jelenben ennél partikulárisabb dolgok is vannak, hiszen egy városban élve egymást segítjük akár olyan dolgokban is, mint egy könyvszállítmány elhozatala és így tovább.

Mi lesz a jövőben? Ehhez a feltételeket kell először számbavenni, például a könyvtárak infrastruktúráját. Bizony, itt egyenetlenségek vannak. A főiskolák viszonylag kedvezőbb helyzetbe kerültek, mert egyrészt megteremtették számukra a továbbfejlődés lehetőségét, másrészt tovább fogják erősíteni az ezredfordulón joggal elvárható, az eddigieknél is intenzívebb együttműködést. A szombathelyi tanárképző főiskolát is a körülmények kényszerítették arra - a meginduló új szakosok képzése, az egyetemi rang megcélzása -, hogy infrastruktúráját fejlessze. Én szerencsés helyzetben lévőnek mondhatom a mi könyvtárunkat, mert a főiskola vezetése soha nem vonta meg tőlünk a támogatását. Beszerzési keretünk emelkedett, de csurrant-cseppent a könyvtárnak az IIF programban való részvételből is. Ez egyfajta kiindulási pont lehet ahhoz, hogy a továbbiakban is együttműködhessünk.

Két módját látjuk a számítógépes lehetőségek felhasználásának. Egyfelől a könyvtár feldolgozó tevékenységében való szerepét, a bibliográfiai leírásoktól a katalóguscédulák előállításáig. Nem kell részleteznem, hogy ennek milyen nagy szerepe van most, amikor a Könyvtárellátó a mélyponton van, amikor kiadók jönnek létre, alakulnak át és szünnek meg. Tehát a beszerzés nem a hagyományos módon történik, a feltárással kapcsolatos tevékenység is más és sokkal körülményesebb lenne, ha nem használnánk számítógépet. Ma már egy óra alatt 160 könyvet ki lehet rakni a kölcsönzési térbe úgy, hogy előtte megtörténik a leírásuk, meghagyva a hagyományos cédulakatalógus építésének a lehetőségét, ugyanakkor megteremtve a számítógépen való hozzáférhetőséget is. Összefügg ez a rendelésnyilvántartással is. A másik dolog, ami ennél fontosabb, az a tájékoztató munka. Egyrészt más

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárak ilyen jellegű szolgáltatásainak a közvetítése (PRESSDOK, MANCI, Magyar Pedagógiai Információ), amelyek nélkül nem tudnánk létezni. Másrészt az általunk létesített adatbázisokra gondolok, pl. a szakdolgozatok nyilvántartására. Saját adatbázisaink közül nagyon fontos az idegen nyelvi olvasótermünk adatbázisa. Az elmúlt évben 11 ezer kötettel gyarapodott a könyvtári állomány, ennek nagy részét az idegen nyelvű könyvek jelentették. Ennek a feldolgozása a jelenlegi létszámmal képtelenség lett volna hagyományos módon. Ma már ez gépen van, ott hozzáférhető, és hozzáférhető lesz majd a megyei könyvtár és a többi ellátóhely számára is, ha kiépül a számítógépes hálózat.

Hadd mondjam végül el, hogy mi az én álmom! Milyen lesz az észak-dunántúli régió az ezredfordulón? Szerintem egymáshoz kapcsolódó koncentrikus körökhöz fog hasonlítani. Az, hogy a centrumban ki lesz, mindegy, nincs jelentősége. Hogy milyen az alá- és fölérendeltségi kapcsolat, most szintén érdektelen. Hogy hol a szerver-gép, amely az összes adatot tárolja és hogy információs központnak, közvetítő irodának vagy másnak hívjuk, szintén nem fontos. Az a fontos, hogy az adott településen mindenki hozzáférhessen a kért információhoz. Az első kör Szombathely városa lesz. A következő a megye, aztán a megyén kívüli részek a régió nagyobb könyvtáraival és remélhetőleg minél előbb a nemzeti könyvtárral is. Szerintem ez a jövő útja!

Két évvel ezelőtt én magam sem hittem, hogy két éven belül kollégáim számítógép mellett ülnek, és a külföldről nálunk tartózkodó lektorok magától értetődően használják az ELLA levelező rendszert. Akkor még, meglehetősen konzervatív módon azt figyeltem, hogy más könyvtárak mit csinálnak. Úgy gondoltam, hogy tapasztalják csak ki, mit lehet csinálni a számítógéppel, aztán majd mi tanulunk az ő kárukon. Végül is nem kellett mások kárán tanulni, mert lehetőségeinket figyelembe véve olyan eszközöket vettünk igénybe, amilyeneket adottságaink megengedtek.

Nagyon fontosnak tartom a használók képzését is. A nemzeti alaptanterv jelenlegi változata lehetőséget ad ma már nemcsak a könyvtárhasználati képzésre, hanem arra, hogy a gyerekeket megtanítsák az információs technika által kínált lehetőségek használatára is.

TAKARÉKOSKODIK A BRITISH LIBRARY DOKUMENTUMSZOLGÁLTATÓ KÖZPONTJA (BLDSC) is. 1993-ban leállítják annak a mintegy 4200 folyóiratnak az előfizetését, amelyekből az utóbbi években nem kölcsönöztek.
(Document Supply News, 1992. dec.)

TÖBB MILLIÓ MÁRKÁJA VÉSZ EL a kasseli összevont főiskola (Gesamthochschule) könyvtárának, ha csoda nem történik. A német szövetségi kormány az utóbbi évtizedekben létesült felsőoktatási könyvtáraknak „alapállomány-hozzájárulás" néven rendkívüli támogatást nyújt, azzal a feltétellel, hogy ugyanakkora összeget fordítanak gyarapításra saját keretükből. 1995-ig van érvényben ez a rendszer, addig még mintegy 5 millió márkát vehetne fel ebből az alapból a főiskolai könyvtár – csakhogy saját gyarapítási kerete mindössze évi 800 000 márka, és semmi kilátása sincs rá, hogy valamilyen pénzügyi manőverrel megnövelhetné, vagy éppen megháromszorozhatná ezt a keretet.
(DBI Pressespiegel, 1992. okt.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOT SZERETNE rendelni?

Ezek beszerzését 1993. évre kedvező áron vállaljuk
– könyvtárak
– intézmények és
– magánszemélyek részére.

Érdeklődését, megrendelését várjuk.

LIBROTRADE

1173 BUDAPEST, Pesti út 237.

Tel.: 158-6541
Fax:158-6541
1656 Budapest Pf. 126.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Geir Vestheim: Riding the waves of change? New challenges for the public libraries. (Eastern Norway Research Institute, [1992.] 25 p.) c. tanulmányát **Papp István** tömörítette.

Kitekintés

Meglovagolni a változás hullámait?

Új kihívások előtt a közművelődési könyvtárak

Geir Vestheim

Bevezetés

A közművelődési könyvtárakkal foglalkozó jelen írás abból a tényből indul ki, hogy a fejlett ipari társadalomnak két alapvető jellemzője a gyors változások sora és a kulturális instabilitás. Az utóbbi két évben a norvég közművelődési könyvtárakkal foglalkozó kutatásban vettem részt. A kutatási programnak az volt a célja, hogy megállapítsa, milyen potenciált jelentenek a norvég közművelődési könyvtárak a fejlődés számára, de hamar világossá vált számomra, hogy a mi előttünk álló kihívások általános európai kihívások. Ezért hiszem azt, hogy fontos megosztani kutatási tapasztalatainkat Skandinávián kívül élő olvasóinkkal is.

Átmenet egy kiszámíthatatlan társadalomba

Gareth Morgan 1988-ban kiadott egy könyvet, amelynek az volt a címe: **Meglovagolni a változás hullámait**, alcíme pedig: A menedzseri felkészültség fejlesztésével szembenézni egy nyugtalan világgal. Ebben a könyvében azt állítja, hogy a környezeti zűrzavar a bizonytalanság atmoszféráját teremtette meg, amely a szervezetektől új képességeket vár el. A világ történetét a *változások* jellemzik. A változékonyság szembetűnőbb, mint az állandóság, s történelemszemléletünk részévé vált; ez egyaránt vonatkozik a múltbeli és a ma lezajló változásokra. Egy különbség azonban van a múltbeli és a jelen változások között: a múltban (ebben az összefüggésben az 1950 előtti időket értem ezen) a változásokat előre lehetett látni, – lehetséges volt megkülönböztetni valaminek a kezdetét, növekedését, érettségét, hanyatlását és megsemmisülését. Ez a természetes életciklus érvényes a társadalom világára is, de manapság problémát jelent megkülönböztetni a ciklus egyik fázisát a másiktól.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hagyományos intézmények ellentétes nyomások alatt

A mélységesen változó világ képe szükségképpen új problémákat és kihívásokat teremt a hagyományos intézmények számára. Norvégiában e hagyományos intézmények egyike a közművelődési könyvtár, amely ma az ország minden közigazgatási egységében megtalálható. Ez az intézmény nem volt mindig jelen: Norvégiában ugyan a 19. század első fele óta fokozatosan nőtt a közművelődési könyvtárak száma és ereje, ám fiatalabbnak számítanak, mint a közigazgatásilag teljesen elfogadott, szakszerű intézmények. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a közművelődési könyvtár Norvégiában az utolsó három évtizedben nyerte el jelenlegi alakját és tartalmát. Ez tükröződik a könyvtári törvényhozásban, a könyvtárosképzésben és a közművelődési könyvtárak egész országra kiterjedő igazgatási infrastruktúrájának létrehozásában.

A mai közművelődési könyvtárak egy fontos dilemmában találják magukat. Az elképzelhető legrosszabb esetben a közösségekben betöltött alapvető funkcióik kérdésessé válnak és anakronisztikus intézményekké minősülhetnek. A legkedvezőbb esetben a közművelődési könyvtárak a kulturális és politikai felvirágzás új korszakát érhetik meg és a régiók modern tudományos és kulturális politikája sarokköveivé fejlődhetnek. Ebben a tekintetben a közművelődési könyvtárak más intézményekhez (pl. iskolák, múzeumok) hasonlíthatók. Mindannyian új, technológiai, gazdasági és ideológiai természetű kihívásokkal találják magukat szemben. Mindannyian a nemzeti kulturális fejlődés szempontjából életbevágóan fontos intézmények, s mint ilyenek járulnak hozzá a nemzeti öntudat megerősödéséhez.

Norvégiában, amely egy ritkán lakott ország, mindössze 4,5 milliós népességgel, a közművelődési könyvtár a kulturális és társadalmi tevékenység igen fontos intézménye a régiókban és a településeken. A határvidékeken úgy tekintenek az iskolára és a közművelődési könyvtárra, mint a helyi közösségek kulturális és társadalmi tevékenységének lényegi intézményeire. Némely esetben szimbolikus értékkel bírnak a környék lakói számára: ha az iskola és a könyvtár megszűnik, rossz ómen jelent, mert a közösség hanyatlását és pusztulását vetíti előre. Ebből érzékelni lehet a környezetükben betöltött jelentőségüket. Illusztrálja továbbá azt is, hogy a közművelődési könyvtár olyan kulturális intézmény, amely mélyen integrálódott egy-egy közösség társadalmi, kulturális, politikai, sőt gazdasági hálózataival is. Ezért kell a közművelődési könyvtárat sok szempontból megvizsgálnunk, történetileg, politikailag csakúgy, mint kulturálisan.

Főképpen két oldalról érkeznek azok az ellentétes szorítások, amelyeknek a közművelődési könyvtárak ki vannak téve. Egyfelől erős elvárások és igények jelentkeznek onnan, amit bizonytalanul „információs társadalomnak" hívnak, azaz az „új", adatfeldolgozásra, gazdasági racionalizmusra (és liberalizmusra!) és hatékony igazgatásra alapozott társadalmat képviselő személyek és szervezetek részéről. Másfelől ott vannak a politikai és szakmai csoportok elvárásai is, amelyek szerint a közművelődési könyvtárak legyenek továbbra is a kulturális és társadalmi tevékenység központjai, a kulturális örökség megőrzői és terjesztői. Ezen elvárások a kulturális demokrácia és a tudás-demokrácia eszméjének központi értékén alapszanak: az ország minden polgára, tekintet nélkül társadalmi helyzetére, korára vagy lakóhelyére, egyaránt hozzáférhessen a közművelődési könyvtár által kínált információhoz. S ezért nem kell fizetniük, mint egyéneknek, hanem csak mint adófizetőknek.

A közművelődési könyvtár az elvárások és igények e két fő áramának fókuszában fekszik, s nem menekülhet ebből a dilemmából. Ezért kutatási szempontból indokolt feltenni ezeket a kérdéseket: Hogyan kezelik ma a közművelődési könyvtárak ezt a helyzetet? Milyen problémákkal találják magukat szemben és hogyan oldják meg ezeket a problémákat? Milyen ideológiai és politikai vonatkozásai vannak magatartási formáiknak?

Ezekre a kérdésekre koncentrált a már említett, norvég közművelődési könyvtárakkal foglalkozó kutatási vállalkozás, amelyen az utóbbi két évben dolgoztam. Ez a cikk egy, e tárgyról írt könyvön alapszik, s a következő fejezetekben a kutatás néhány megfontolását és megállapítását mutatom be.

Mivel ez az írás nem skandináv olvasókhoz szól, először röviden áttekintem a norvég közművelődési könyvtárak történeti tradícióit.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az örökség: a felvilágosodás és a modernség

Némely olvasónak talán furcsán hangzik az a megállapítás, hogy a közművelődési könyvtárak mögött rejlő *örökség* nem a tradicionalizmusból, hanem a *modernségből* ered. Ha elfogadjuk *Habermas* definícióját a modernségről (1982), akkor azt mondhatjuk, hogy a modernség eszméje a 18. század második felében jött létre. Virágzását a 19. század burzsoáziájának tudományos, esztétikai, politikai és gazdasági teljesítményeinek köszönhette. A 20. század folyamán (kb. 1970-ig) a modernség programját még mindig a nyugati világ polgári csoportjai uralták, de a mi századunk burzsoá osztálya heterogénebb és összetettebb társadalmi csoportot jelent, mint a 19. század burzsoáziája.

Norvégiában századunk leguralkodóbb politikai mozgalmát a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt szövetsége jelenti, amely a parlamenti demokrácia és a jóléti állam keretei között valósul meg. A 20. század közepére baltól jobbig minden norvég politikai párt elfogadta a jóléti állam koncepcióját. Történelmi szempontból tekintve meg kell állapítani, hogy a 20. század legszembeszökőbb norvég vállalkozása a jóléti állam felépítése volt.

Tekintsük meg most közelebbről e közel két évszázad néhány alapvető jellegzetességét és eszméjét, különös tekintettel a norvég közművelődési könyvtárak történetére.

A modernséget megalapozó alapvető eszmék a 18. századi felvilágosodás* gondolkodóitól erednek, s a következő századokban fejlődtek ki teljes mértékben. E hagyomány egyik meghatározó eszméje az volt, hogy a kiváló egyének által létrehozott, összesített tudásanyagot arra kell felhasználni, hogy elősegítse az emberiség emancipációját és gazdagabbá tegye sokak mindennapi életét. E filozófia szerint az emberiség fejlődése természetes következményeként jelentkezne, ha az ember képes volna uralni a természetet, s irányítani tudományos technikák és eljárások segítségével, a társadalom megszervezésének racionális formáival pedig megszabadítható az emberiséget az éhezéstől, elnyomástól, a hatalom önkényétől, a babona és vallás irracionalitásától. A premodernségből a modernségbe való átmenet kinyilvánította a hagyománnyal és ennek a világra vonatkozó elképzeléseivel való szakítást, de végül is ez a szakítás egy racionális terv részét képezte, amely végső soron elvezeti az embert az erkölcshöz és az igazsághoz, talán a boldogsághoz is.

A felvilágosodás e nagy projektjének részét képezte a liberális demokrácia eszméje is. A skandináv országokban a felvilágosodás eszméi szorosan összekapcsolódtak a demokratikus eszmékkel, amelyek a nemzeti liberális mozgalomban testesültek meg. Egyike a fő ügyeknek, amelyekkel ez a mozgalom foglalkozott, az a feladat volt, hogy a tudást el kell terjeszteni a nép széles tömegei között (Skirbekk 1984). „Tudást a népnek!" – lehetne e magatartás megfelelő jelszava.

A 19. század első évtizedeiben, a romantika eszmevilágának megfelelően felmerült az a gondolat, hogy a művészetek és a kultúra különböző formái, az esztétikai értékek központi szerepet játszanak az információ, a tudás és a felvilágosodás néphez való eljuttatásában. Az „Aufklärung-ért" folytatott harc nagy lépést jelentett a középkori sötétség és babona felszámolásában, s részét képezte a történelmi tervnek, mely szerint a néphez el kell vinni a „Fényt" (Nyboe Nettum 1958).

Ebben a szakaszban (a 19. század első évtizedeiben) jöttek létre az első norvég közművelődési könyvtárak. Néhány idealista és gazdag kereskedő és kormánytisztviselő könyvgyűjteményét örökül hagyta a közösségre vagy hozzáférhetővé tette őket az egyszerű emberek számára, akik ugyan tudtak olvasni, de nem engedhették meg maguknak, hogy könyvet vegyenek. Ez volt az eredete az első kutatóintézeti könyvtáraknak is, csakúgy, mint a középiskolai vagy „latin" iskolai könyvtáraknak Norvégiában (Ringdal 1985). *Henrik Wergeland*, az 1830-as évek leghíresebb norvég nemzeti költője, a haladó romantika képviselője, rebellis politikus és a nép barátja „olvasóköröket" vagy „olvasó klubokat" alapított az 1830-as években. Ezek kis könyvgyűjtemények voltak, amelyek alapját képezték annak az önkéntes munkának, amelyet néhány tanult és gazdag ember folytatott annak érdekében, hogy tudást és kultúrát vigyen a nép széles tömegei közé, városokban és vidéken egyaránt.

* Az írás mondanivalója szempontjából a „felvilágosítás" lenne a helyesebb kifejezés, a magyar nyelvben azonban a „felvilágosodás" terminus nyert polgárjogot. Kérjük az olvasót, valahányszor ez utóbbi kifejezéssel találkozik, értse bele az előbbi tartalmát is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A 19. század folyamán egyre több nyilvános könyvgyűjteményt tartottak fent köztámogatásból, s ez a folyamat 1900 után felgyorsult. Ma a helyi hatóságok felelősek a közművelődési könyvtárak fenntartásáért.

A szociálliberálisok kulturális politikáját tették magukévá a szociáldemokraták, amikor 1935-ben kormányra kerültek. A felvilágosodás filozófiai és a szociáldemokrácia politikai keretei között a közművelődési könyvtárakat fontos intézményeknek tekintették, amikor arról volt szó, hogy a kulturális örökséget el kell juttatni a néphez. Sokáig magától értetődőnek vették, hogy tényleg létezik egy közös kulturális örökség, amely jellegében egyetemes és mindenki számára vitathatatlan értéket képez. Ez a politika előfeltételezi az *értékek hierarchikusan szervezett, egységes rendjét.* Ugyancsak magától értetődőnek tekintették, hogy ezt az értékhierarchiát át kell adni a fiatal generációknak olyan társadalmi intézmények révén, mint az iskolarendszer vagy a közművelődési könyvtárak.

A közművelődési könyvtár – akár az iskola – a társadalom *elbeszélő rendszerének* részét képezte. Elmesélték a régi, nagy történeteket a parasztokról, a burzsoáziáról, a munkásokról, a vallásról, a művészetekről, a családról, – röviden: mindazokat a történeteket, amelyek a modern idők kultúráját képezik (Gleerup 1991). Ezeknek a történeteknek különböző hőseik, különböző gazfickóik, különböző mítoszaik voltak, – de a történetek mindegyike értelmes és kronológikus volt, bennük születés, gyerekkor, fiatalság, érettség, hanyatlás és elmúlás. A közművelődési könyvtár egy olyan helyet jelentett, ahol meg lehetett találni a világról alkotott, általánosan jóváhagyott fogalmakat. E fogalmak szinte teljes egészükben a humanizmus és a felvilágosodás hagyományába tartoztak.

Azt hiszem, ez a hagyomány még mindig nagyon erős Norvégiában csakúgy, mint sok más ipari országban. Talán ez a tradíció uralkodóbb Norvégiában, amely kevésbé urbanizált, mint sok más ipari ország. Hosszú ideig tart megváltoztatni falusi körzetek kulturális perspektíváit; a változásokat kiváltó impulzusok mindig a nagyvárosi központokból jönnek, s ezekből kevés van nálunk, Norvégiában.

Akárhogy is, minden ipari országban folyamatban van az attitűdök, az értékek és életstílusok megváltozása. A korszerű kommunikációs technológia, a világot átfogó gazdaság és a tömegkultúra termékeinek kommercializálódása olyan tényezők, amelyek csökkentették a földrajzi elhelyezkedés fontosságát. A gazdasági, társadalmi és kulturális struktúrákban lezajló mélyebb változások szinte egyidejűleg zajlanak le mindenütt, habár többé-kevésbé a társadalmi összefüggések teljességétől függően.

A norvég közművelődési könyvtári kutatási program

Norvégiában 1988-ban egy kutatási programot indítottak *„Kultúra és regionális fejlődés"* címmel. A programot regionális (megyei) szinten a közigazgatási szervek, valamint a minisztériumok kezdeményezték. E kutatási program fő célja az volt, hogy több rendszerezett ismeret álljon rendelkezésre arról a szerepről, amelyet a *kultúra* játszik a régiók társadalmi és gazdasági fejlődésében. Az utóbbi két évtizedben jelentős erőkkel folytatott kutatások foglalkoztak a regionális fejlődési folyamatokkal, de főképpen a demográfiára, a munkahelyteremtésre és a gazdasági vonatkozásokra koncentráltak. Növekvő érdeklődés mutatkozott azonban a tágabb értelemben vett kultúra, s a társadalmi és gazdasági fejlődési folyamatokra gyakorolt hatása iránt. Nem tekinthető jellegzetesen északi vagy skandináv jelenségnek ez a megújult érdeklődés a kultúra, mint a társadalmi fejlődés tényezője iránt. Élénk kutatási tevékenységet regisztrálhatunk sok európai országban, az Európa Tanács pedig a minap fejezett be egy programot ezzel a címmel: *Kultúra és régiók.* Világméretekben az UNESCO is foglalkozik a kultúra és a regionális fejlesztés összefüggésével.

A norvég kutatási program kereteiben a *kultúra* fogalmának két aspektusa van. Az egyik aspektus a kultúra antropológiai felfogása, amelyet úgy lehet meghatározni, mint az értékek és attitűdök teljességét összefüggésben a régió viselkedésmódjával és társadalmi életével. A másik aspektus a kultúrát mint *tevékenységi területet* határozza meg, olyan tevékenységekét, mint amelyek a művészetek, a kézművesség (szakszerű és amatőr szinten), az önkéntes szervezetek és a sport területén folynak. A „kulturális szektor" felöleli a nyilvános intézmények tevékenységét és munkáját is, – ezek közé tartoznak például

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a közművelődési könyvtárak, a múzeumok, a művészeti központok.

A programon belül erős hangsúly esik a régiók kulturális intézményeinek fejlődési lehetőségeire és külön kutatási program foglalkozik a közművelődési könyvtárakkal. Én 1990-ben kezdtem dolgozni ezen, s a kutatási jelentés éppen mostanában jelent meg (Vetsheim, G. 1992).

Egy másik érv is szólt amellett, hogy a közművelődési könyvtárak tanulmányozására is sor kerüljön ebben az összefüggésben. A közművelődési könyvtár egy nagyon *hagyományos* szervezet vagy intézmény, amelynek szilárd helye van a modernség (!), a felvilágosodás vállalkozásában és a 19. és 20. század nagy történeteiben. Norvégiában a közművelődési könyvtárakat központi politikai és közigazgatási szinten megállapított, erős normatívák és szabályozások alapján irányították. A közművelődési könyvtárak intézményi kultúrája ezért bürokratikus (*Max Weber*), a szó klasszikus értelmében. Ez a hagyományosan centralizált intézmény új kihívásokkal találja magát szemben egy gyorsan változó környezetben, amelynek egészen más társadalmi struktúrái és igényei vannak, mint akárcsak néhány éve. Szociológiai szempontból nagyon érdekes, hogy az egyedi közművelődési könyvtár egyfelől a centralisztikus könyvtári és könyvtárosi tradíció képviselője, ugyanakkor másfelől a közművelődési könyvtámak a helyi kultúrát és a különféle helyi kezdeményezéseket (s nem kizárólag a kulturális szektorban) kell alátámasztania. Az oktatási szektorral való együttműködés egy a sok lehetőség közül; kevésbé hagyományos a helyi üzleti és vállalkozási információs szolgáltatások megindítása. Röviden, a közművelődési könyvtáraktól azt várják el, hogy minden elképzelhető témakörben kiszolgáljanak bárkit, ingyenesen, de a legkisebb társadalmi ráfordítással. Hogyan kezelik a közművelődési könyvtárak ma ezt a helyzetet? Mit *gondolnak* a könyvtárosok ezekről az új kihívásokról?

A kutatás tapasztalati alapja: a kísérletező közművelődési könyvtárak

A tapasztalati adatok, amelyekre a következő fejezetekben utalok, elsősorban azokból a minőségi mélyinterjúkból származnak, amelyeket 1989-ben és 1990-ben folytattam le. Az interjúk céljára 6 közművelődési könyvtárat választottam ki Norvégia különböző régióiból. Ezek a közművelődési könyvtárak egyetlen közös kritérium alapján, stratégiai megfontolásból lettek kiválasztva: mindannyian „avantgárd" könyvtárak voltak, amelyek az interjúk időpontjában nem hagyományosnak minősülő programokon dolgoztak vagy kísérleteztek. Mivel ennek a kutatásnak az volt a célja, hogy *feltárja a közművelődési könyvtár eszméit, gondolatait és koncepcióit*, valamint az iparból a posztindusztriális társadalomba való átmenet során *az őt érő kihívásokat*, érdektelen a statisztikai reprezentativitás kérdése (Eneroth 1989). Ellenkezőleg, a vizsgálat során a *kivételes könyvtár* volt az érdekes, azaz azok a könyvtárak, amelyek túlmennek a könyvtári munka hagyományos koncepcióin, könyvtárak, amelyek új iniciatívákba kezdenek és új szervezeti formákat próbálnak találni stb. Föltételezem, hogy az ilyen könyvtárakban dolgozó emberek fejében a közművelődési könyvtárra vonatkozó gondolatok, reflexiók és felfogások inkább irányulnak a jövőre és „haladóbbak", mint a közönséges, „szürke" közművelődési könyvtárakban. Úgy is lehetne mondani, hogy megpróbáltam megragadni néhány norvég „avantgárd" közművelődési könyvtár gondolati imázsát. A gyakorlat e kísérletezőinek tapasztalatai és gondolati imázsai alapján megpróbáltam elemezni és kifejteni néhány alapvető problémát, amellyel a közművelődési könyvtárügynek szembe kell néznie az 1990-es években.

A céltudatos-racionális használó

Norvégiában a helyi hatóságok „tulajdonolják" és működtetik a közművelődési könyvtárakat. A könyvtárakat politikailag a helyhatósági művelődéspolitikai bizottságok felügyelik, amelyek az 1970-es években életbe lépett, módosított törvények alapján tevékenykednek. A közművelődési könyvtárak által nyújtott szolgáltatások ingyenesek, azaz a polgárnak nem kell térítést fizetnie a közművelődési könyvtár szolgáltatásaiért. A szolgáltatások a település minden lakosának rendelkezésére állanak, tekintet nélkül korukra, társadalmi-gazdasági helyzetükre vagy lakóhelyükre. A közművelődési könyvtár ezért „nyilvános" vagy „köz-" két értelemben is: köz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pénzekből támogatják és működtetik, s a település minden lakosa előtt nyitott és hozzáférhető.

Eredetileg a könyvtári (akárcsak a múzeumi, képcsarnoki stb.) közönség többségét egy viszonylag homogén embercsoport képezte: egy jól képzett, gazdaságilag független, vitatkozó és gondolkodó, kulturális tőkével és habitussal rendelkező közönség (Bourdieu 1979), amely képes volt az intézmény könyveit vagy műalkotásait személyes hasznára és élvezetére maximálisan felhasználni. Ez a közönség állította fel a „jó ízlés" normáit, s az ő ítélete állapította meg a minőség és elfogadhatóság mércéjét.

Mivel ez a közönség a könyvtárat, a képcsarnokot vagy a múzeumot szabad idejében látogatta (a szabad idő a polgári osztályra korlátozott privilégium volt), nem keverte össze gazdasági és szakmai érdekeit személyes és magántermészetű kulturális érdekeivel. A felvilágosodás eszméinek és felfogásának megfelelően célját önmagában hordó tevékenységnek minősült egy ilyen intézményt felkeresni. Az ezekben az intézményekben hozzáférhetővé tett kulturális javakat önmagukban tekintették értéknek, s függetlennek az üzleti élet és munka céltudatos-racionális világától.

Ilyen körülmények között nagyon csekély volt a társadalmi különbség a közönség és az intézmények felelős vezetői között. Ahogy azonban a közönség megszaporodott, kevésbé volt művelt és nem rendelkezett polgári kulturális háttérrel és habitussal (Bourdieu 1979), radikálisan megváltozott az intézmények és a közönség többsége közötti viszony: az intézmények szakemberei (pl. a könyvtárosok) fokozatosan a nevelő szerepét vették fel, azét a személyét, aki tud, s akinek segítenie és tanítania kell azokat, akik nem tudnak. Ez patriarchális viszonyt teremtett a könyvtáros és az átlagos könyvkölcsönző között, aki azért jött a könyvtárba, hogy „feltöltekezzék" értékes irodalommal. A két fél közötti társadalmi és kulturális rés szélesebbé vált. A társadalmi távolság törvényekben és szabályzatokban rögzült: a könyvtáros vagy a könyvtárosnő (a könyvtárosi szakmát a múltban is, ma is nők uralják) nem saját maga, hanem a társadalom, a demokrácia – vagy általában véve a „közönség" megbízásából tevékenykedik; így a patriarchális – vagy pontosabban matriarchális – egyirányú kommunikációt a könyvtáros és az olvasó között pozitív módon megerősítette az a társadalom, amely növekvő mértékben és különböző szinteken használta a közigazgatás erejét arra, hogy kiegyenlítse a társadalmi egyenlőtlenségeket a kulturális politika terén is. A fogadó félnek, azaz a közművelődési könyvtár egyszerű kölcsönzőjének nagyon kis befolyása volt erre a kommunikációs folyamatra. Az előfeltételeket a kommunikátor, azaz a kormányzat szabta meg, s a könyvtáros az ő ügynöke volt.

Az olvasó a passzív felet játszotta ebben a közvetítő folyamatban, s csak azt várták el tőle, hogy kérjen egy-egy könyvet vagy fogadja el azt, amit a könyvtáros ajánl az irodalom szentesített gyűjteményéből. A közművelődési könyvtárakban ezt a közvetítési modellt egy demokratikus ideológiára alapozott kulturális politika igazolta, amelynek átfogó célja az volt, hogy elterjessze az elfogadott kulturális értékeket a széles néptömegek között. Minthogy azonban az egyszerű emberek nem rendelkeztek elegendő kulturális tőkével, neveltetéssel vagy tudással ahhoz, hogy meghatározzák saját igényeiket és megfogalmazzák igényeiket kifejező kéréseiket, ennek felelőssége ezért a könyvtárosokat terhelte. A 19. századnak ez az étosza mélyen szocializálódott és belegyökerezett a könyvtárosok szakmai etikájába.

Az „autoritárius" és egyirányú kommunikációs modell még mindig megtalálható a norvég közművelődési könyvtárakban és a közeli jövőben ott is marad. Nem valószínű, hogy „az átlagos" használó képes lenne meghatározni és megfogalmazni igényeit. A használónak még szüksége lesz a szakember segítségére.

Mégis, egy újfajta látogató kezd megjelenni a norvég közművelődési könyvtárakban. Habermas sugalmazására (1987) ezt a könyvtárhasználót *céltudatos-racionális használónak* hívom. E használók között gyakori az a jellegzetes attitűd, hogy követelődznek. Az egyik interjúalanyom így fejezte ezt ki: „Ott állnak a pultomnál és azt kívánják...". Ez az egyszerű mondat egy új mediációs helyzetet tükröz a közművelődési könyvtárakban. A társadalmunkban végbemenő mély strukturális változások következtében a közönség egy új csoportja bukkan fel. A céltudatos-racionális használó jól képzett, öntudatos, szakszerű. Képes meghatározni információs igényeit és szakmailag tisztában van azzal a témával, amelyről információt keres. Ebben a kommunikációs helyzetben a használó a szakértő, az a személy, aki tud. Nyilvánvaló, hogy ennek a közönségnek a viszonylatában nem működik a patriarchális modell. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

céltudatos-racionális használónak nincs szüksége nevelőre, – egy szakemberrel kíván kommunikálni, aki képes kielégíteni már megfogalmazott információs igényeit. Nem személyes indítékból („szabad idős olvasás") jön a közművelődési könyvtárba, hanem szakmai okok szorítják az információ keresésére. A könyvtári információkeresés része a munkafolyamatnak vagy a szakmai tevékenységnek. Ilyen szempontból a könyvtárlátogatás önmagán kívül egy racionális célt szolgál, és a látogató szakmai és racionális érdekek alapján viselkedik. Ezt a közönséget nem érdekli a könyvtár, mint a kulturális és társadalmi tevékenységek helyi intézménye. Ezért szeretem úgy jellemezni ezt a használót, hogy viselkedésében céltudatos-racionális.

Norvégiában, egy alacsony népsűrűségű országban, ahol kevés a nagyváros és viszonylag alacsony az urbanizáció szintje, ez a céltudatos-racionális használó megtalálható a közművelődési könyvtárakban is, nem csak az egyetemi vagy főiskolai könyvtárakban, illetve különféle szakkönyvtárakban. Sok esetben nincs elérhető távolságban egy szakkönyvtár, s a közművelődési könyvtárnak kell foglalkoznia ennek a közönségnek az igényeivel. A helyi közművelődési könyvtárnak legalább közvetítenie kell ezeket a könyvtári hálózathoz.

Hasonlítsuk most össze ezt a modern – talán posztmodern – közönséget a 19. század klasszikus burzsoá közönségével. E két közönségnek sok közös jellemzője lehet, de egy ponton különböznek: a 19. század polgári közönségének tagjai úgy mentek a könyvtárba, mint egy társadalmi és kulturális rítus résztvevői, s mint könyvtárhasználók egyéni kulturális érdeklődésüket elégítették ki. E közönség számára az egyéni élet világa élesen elkülönült a szakmai rendszerek világától. A könyvtárban mint magánszemélyek viselkedtek. Ugyanez motiválhatja a ma céltudatos-racionális használóját is, hogy felkeresse a könyvtárat, de ez más kérdés. Amire itt rá akarok mutatni, az az, hogy a céltudatos-racionális használó más indítékokból keresi fel a közművelődési könyvtárat. A céltudatos-racionális használó ideáltípusa a társadalom átmeneti formájának felel meg, amikor a magán és személyes érdekeknek utat kell engediük a szakmai érdekeknek, sőt a kereskedelmi, piacorientált magatartásoknak. Tekintettel a skandináv közművelődési könyvtárak ideológiai örökségére ez egy új, etikai dilemmát hozott magával: mi legyen a jövőben a közművelődési könyvtárak vezéreszméje? Újraéleszteni a felvilágosodás nagy tervét és folytatni hagyományait az új társadalmi körülmények között is, vagy koncentrálni a céltudatos-racionális használók állandóan növekvő közönsége igényeinek a kielégítésére?

A következő fejezetben foglalkozunk e dilemma politikai, filozófiai és kulturális összefüggéseivel.

Felvilágosodás kontra információ

Hadd kezdjem egy kijelentéssel: az erősen iparosodott országokban ma nem több információra, hanem több felvilágosodásra van szükségünk. A következőképpen érvelek e kijelentés mellett.

Az „információ" kifejezés nem nagyon pontos terminus. Mivel olyannyira használt sok összefüggésben, alaposabban meg kell vizsgálni. *Tom Wilson* (1981) megállapítja, hogy egyáltalán nem jelent semmit azt mondani, hogy az embereknek „információs igényeik" vannak. Az embernek több alapvető, megismerési és intellektuális jellegű igénye van. Ezen igények kielégítésének egyik módja, hogy valaki információt keres olyan intézményekben, mint a könyvtár, az iskola stb. Ezt az igényt azonban más módon is ki lehet elégíteni és más eszközöket is fel lehet használni, mint felkeresni az információ előállítóit és közvetítőit. Véleménye szerint a társadalomban nem létezik absztrakt vagy általános információs igény. Az információs igény egy egyénileg, pszichológiailag és társadalmilag meghatározott jelenség.

Brenda Dervin (1977) ugyancsak azt a nézetet vallja, hogy az információs igény és az információ használata konkrét helyzetekben lévő konkrét személyektől függ. Az információ adott mennyisége „halott" és közvetítetlen marad, ha nincsenek befogadók, akik értelmeznék. S ha egy bizonyos információmennyiséget különböző személyek fogadnak be, ez a különböző befogadók számára eltérő fontossággal, jelentéssel és értékkel bír. Ez arra utal, hogy egy bizonyos információmennyiség *befogadása* a döntő. A befogadás kontextusa ugyancsak meghatározó. Ezt a megközelítést abban lehet összefoglalni, hogy az információ, mint olyan nem létezik vagy nagyon kis értéke van, ha valaki nem fogadja be és dolgozza fel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az információt nagyon gyakran mennyiségileg fogjuk fel: természetesnek vesszük, hogy egy bizonyos információtömeget előállítanak vagy előállíthatnak. Az információ szétsugárzását technológiai kérdésnek tekintik, – ez az egyik oka annak, hogy társadalmunk miért is foglalkozik annyit az információs technológiával. Széles körben – könyvtárosok által is – elfogadott álláspont az, hogy a megfelelő technológia alkalmazása meg fogja oldani az információ problémáját. Az emberek hajlamosak úgy felfogni az „információ-problémát", mint a termelés és elosztás kérdését. Ebben a paradigmában a probléma megértésének és kezelésének előfeltételeit az információ előállítói, elosztói és szétsugárzói határozzák meg. Ugyanennek a logikának megfelelően egy adott társadalom információs igényei egyenlőek az információ termelésével. Liberális gazdaságú társadalmakban nagyon erős gazdasági nyomás mutatkozik meg arra, hogy el is adják az információt, ha már egyszer előállították. Megteremtődik az információs szolgáltatások piaca. Kinek a hasznára? A kérdés sem nem technikai, sem nem gazdasági, hanem ideológiai vagy politikai. Ilyen kérdéseket nagyon ritkán tesznek fel a könyvtárosok a késői ipari társadalomban. Könyvtárosnak lenni már nem jelent hivatást, mint a 19. században vagy századunk első felében. Idejétmúltak az ideológiai kérdések. A könyvtárosok többségükben gyakorlatias emberek, nincs elegendő tudományos felkészültségük ilyen kérdések kezelésére, s minden energiájukat arra fordítják, hogy megbirkózzanak mindennapi problémáikkal.

A probléma alternatív megközelítését jelentené, ha több felvilágosodásra, s nem több információra támasztanánk igényt. Milyen felvilágosodási igényeink vannak? Ez részben filozófiai, részben politikai és ideológiai kérdés. Az információs társadalom helyett beszélhetnénk a felvilágosodás társadalmáról (Winfeld Lund 1989). Az információ eszméjével vagy fogalmával szemben, amely szorosan kötődik az előállítók érdekeihez, a felvilágosodás eszméje a társadalom egyedeinek vagy polgárainak az érdekeiben van lehorgonyozva. Amint már korábban említettük, az embereknek van néhány alapvető, megismerési és intellektuális jellegű igényük. Helyi, regionális és országos szinten a társadalom – demokratikus intézmények és eljárások révén – néhány átfogó célt határoz meg az emberek léte számára. A demokrácia feltételezi azt is, hogy ezeket a lényeges alapelveket illetően meglegyen a konszenzus minimuma. Ha adott tény, hogy ezeket az alapelveket meg lehet határozni, akkor ezeknek közvetlen vagy közvetett hatással kell lenniük az emberi és társadalmi élet minden aspektusára. Ahhoz, hogy megértsék önmagukat és a társadalmat, a világot, amelyben élnek, az embereknek hozzá kell férniük azokhoz az intézményekhez és infrastruktúrához, amelyek releváns információt és tudást nyújtanak nekik ahhoz, hogy jobban megértsék az emberi és társadalmi életet. Szerintem a hozzáférhető információ csak olyan mértékben érdekes, amennyiben releváns az emberek életcéljai szempontjából. Amikor az emberek arra törekszenek, hogy mélyebben értsék meg magukat és társadalmukat, akkor olyan információra van szükségük, amely éles megvilágításba helyezi teljes élethelyzetüket. Amire szükségük van, az „Aufklärung", a felvilágosodás perspektívája, amely a részinformációt az élet totalitásával hozza összefüggésbe. Ebben a logikában az információkeresés csak egy az alternatív eszközök közül, amelyek a felvilágosodáshoz, belátáshoz és megértéshez vezetnek.

Nem túl érdekes a felvilágosodást, mint olyant mennyiségi kifejezésekkel leírni. A felvilágosodás vagy a nem–felvilágosodás minőségi kérdés. Ez elsősorban nem a „mennyi", hanem a „mi" kérdése. Nagyon kevés köze van az információ technikai közvetítéséhez, – annál inkább a politikához, a kultúrához, sőt az egzisztenciális kérdésekhez.

Kultúra kontra technológia és piac

Abban az átmeneti korszakban, amelyben most élünk, a közművelődési könyvtárakban dolgozó könyvtárosoknak bizony aggódniuk kell szakmai sértetlenségükért. A nyugati ipari országokban a politikai széljárás nagyon kedvező a társadalmi és kulturális változások piacra és technológiára orientált felfogása számára. Ma annak vagyunk tanúi, hogy fontos politikai és kulturális kérdéseket gazdasági kategóriákkal és kifejezésekkel határoznak meg. Ezek a kategóriák és kifejezések szorosan összefonódnak olyan paradigmákkal, amelyek szemmel láthatóan nem politikaiak és nem ideológiaiak, de attól a pillanattól fogva, hogy ezek a kategóriák és kifejezések eredeti területükön messze túlmenően is teret nyer-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek, elkerülhetetlen, hogy ne legyen inherens ideológiai funkciójuk. A probléma az, hogy a nem szándékoltan ideológiai jellegű hatások meglehetősen észrevehetetlenek, s nehéz rajtacsípni őket.

A közintézmények, mint pl. a közművelődési könyvtárak, is ki vannak téve az erős gazdasági megszorításoknak (a hatósági költségvetések csökkennek), s elvárják tőlük, hogy racionalizáljanak, hogy megértsék és „meglovagolják a feléjük gördülő hullámokat". Az időhorizont lerövidül (Downs és Larkey 1986) és megvan annak a kockázata, hogy a kulturális politika perspektívái egyre szűkebbek lesznek. Humanisztikus szempontból ez nagyon komoly dolog. Ha az élet kulturális aspektusait gazdasági és műszaki kifejezésekkel és kategóriákkal értelmezzük, akkor az élet totális, sokoldalú, holisztikus perspektívái eltűnnek. Ez a neoliberalizmus valós problémája az ipari országokban Nyugaton. Minthogy azonban ez nem műszaki vagy gazdasági probléma, nincs is műszaki vagy gazdasági megoldása.

A közművelődési könyvtárak és szerepük a közvélemény alakításában

A korai 19. századtól fogva a közvélemény formálásának színtereit fokozatosan építették ki a skandináv országokban. Ebben a kialakulási folyamatban a szabad sajtó volt a legkiemelkedőbb és legaktívabb intézmény. A szabad közvélemény (azaz olyan vélemény, amely független az államhatalomtól és nincs cenzúrázva) kifejlődése feltételezi, hogy a polgárok rendelkezésére állnak olyan nyitott és mindenki által hozzáférhető intézmények, amelyek képesek alapvető ismereteket nyújtani a társadalom politikai és kulturális eseményeiről és folyamatairól. Ebben a demokratizálódási folyamatban a közművelődési könyvtár fontos szerepet játszott, mint a közvéleményformálási infrastruktúra része. A közművelődési könyvtár nemcsak a könyvek közvetítésének a szervezete, hanem már régóta a társadalmi és kulturális tevékenységek színtereként is funkcionál. A közművelődési könyvtárak jelentékenyen hozzájárultak a nyilvános véleménycseréhez, a nyilvános vitákhoz, a nyilvános érveléshez és gondolkodáshoz.

A korai 19. század klasszikus liberális szakaszában szembetűnő és éles különbséget tettek a magánérdekek és az állam között. Történetileg ezt talán azzal a ténnyel lehet magyarázni, hogy a liberalizmus és a polgári demokrácia szemszögéből fontos volt függetlennek lenni az autokrata uralkodók hatalmától és befolyásától. Az autokrata uralkodó hatalmának szinonimája volt az államhatalom. Ezért az uralkodók befolyásától függetlenül kellett kialakítani a szabad közvéleményt, s következésképpen az e célt szolgáló intézményeket is az állam hatalmi szféráján kívül kellett megszervezni. A szabad közvélemény fórumait (újságok, folyóiratok, kiadók, könyvtárak, múzeumok, képtárak stb.) eredetileg magánérdekek hozták létre és működtették éppen a szólásszabadság biztosítása érdekében. Az államot az autokrácia ügynökének tekintették.

A 19. század végén az állam más szerepet kezdett játszani. Ebben a korszakban a kapitalizmus sötét oldalai és visszaélései egyre inkább szembetűnőbbé váltak, s a vastörvényű, klasszikus liberalizmus fokozatosan szociálliberalizmussá fejlődött sok nyugat-európai országban. Közben kidolgoztak egy társadalombiztosítási rendszert, ami századunk szociáldemokrata jóléti állama előfutárának tekinthető. Az állam és politikai funkciói radikális változáson mentek keresztül. A szociálliberalizmus és a szociáldemokrácia távlataiban az államot a gazdasági, társadalmi és kulturális egyenlőtlenségek kiegyenlítésének eszközeként kellett használni. Ugyanezt az elvet érvényesítették a regionális és a helyi szintű hatóságokra is.

Egy pluralizmusra és a megszokottól eltérő viselkedés és alternatív elképzelések tolerálására alapozott társadalomban nem okozhat komoly problémákat a közintézmények révén kifejtett kormányzati befolyás és a független, önkéntes érdekképviseletek összekeveredése, már ami a szabad és demokratikus véleménynyilvánítást illeti. Azonban a hagyományos ipari társadalomból a posztindusztriális társadalomba való átmenet baljós jelei figyelmeztetnek bennünket: ha a közművelődési könyvtárak, mint a szabad közvélemény formálásának letéteményesei és ágensei arra kényszerülnek, hogy alkalmazkodjanak az információs szolgáltatások ingadozó piacához, hogy alkalmazkodjanak a nyomást gyakorló politikai csoportokhoz és a gazdasági hatékonyságot követelő kormányzathoz, – akkor a könyvtár sze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

repe megkérdőjeleződhet a szabad közvélemény formálásának a folyamatában.

Ez a téma szorosan összefügg a nyugati demokrácia néhány mai, alapvető kérdésével, amelyekről *Jürgen Habermas* (1987) írt oly sokat. A közművelődési könyvtáraknak a társadalom igazi, demokratikus és kommunikációs tevékenységeit kell támogatniuk, nem pedig a céltudatos-racionális akciókat a hatalomért és pénzért folyó játékban. A közművelődési könyvtár ne legyen a pénzügyi és hatalmi érdekek biztosítója és szószólója, ha eleget akar tenni pártfogói kötelességének a kritikus elme iránt egy demokratikus társadalomban. Ilyen körülmények között előrelátó közművelődési könyvtárakra és könyvtárosokra van szükségünk, akik nem meglovagolják a változás hullámait, hanem megpróbálják átvágni őket. Csak ha átvágtuk és felhasítottuk a hullámokat, akkor tudhatjuk meg, miből is állnak.

Miről is van szó tulajdonképpen – kultúráról vagy pénzről? Ez itt a kérdés.

Irodalom

BORDIEU, Pierre: La distinction. Les Éditions de Minuit, Paris, 1979.

DERVIN, Brenda et al.: The development of strategies for dealing with the information needs of urban residents. Seattle, USA, 1977.

DOWNS, George W. – LARKEY, Patrick D.: The search for government efficiency. From hubris to helplessness. Temple University Press, Philadelphia, 1986.

ENEROTH, Bo: Hur „mäter" man vackert? Grundbok i kvalitativ metod. Natur och Kultur, Göteborg, 1989.

GLEERUP, Jorgen: Opbrudskultur. Odense Universitetsforlag, 1991.

HABERMAS, Jürgen: Modernity: an incomplete project. In Foster, H. (ed.) (1983) The anti-aesthetic: essay on postmodern culture. Port Townsend, Washington, 1983.

HABERMAS, Jürgen: The philosophical discourse of modernity. Polity Press, Cambridge, 1987.

MORGAN, Gareth: Riding the waves of change. Developing managerial competences for a turbulent world. Jossey-Bass Publishers, San Francisco – London, 1988.

NYBOE NETTUM, Rolf: Opplysningstiden. In Nyboe Nettum, Stromme, Holte, Foss (eds.): Folkelig kulturarbeid. Oslo, 1958.

RINGDAL, Johan: Bok og borger: Deichmanske bibliotek gjennom 200 ar. Aschehoug, Oslo, 1985.

SKIRBEKK, Gunnar: Folkeopplysning – medium for folket. Syn og Segn nr. 4, 1984.

VESTHEIM, Geir: Folkebibliotek i forvandling. Det Norske Samlaget, Oslo, 1992.

WILSON, T.D.: On user studies and information needs. Journal of documentation, vol. 37. 1981. no. 1. March, p. 3-15.

EUROLIB-per ADATBÁZIS kezdte meg működését 1993 januárjában. Feladata: az európai integrációra vonatkozó dokumentumok (egyelőre a folyóiratcikkek) hozzáférhetővé tétele az EUROLIB tagkönyvtárainak állományából. (Jelenleg 11, többnyire az Európai Közösség szerveihez tartozó szakkönyvtár alkotja a tagságot.) A tagok és bizonyos más, kijelölt könyvtárak könyvtárközi kölcsönzés keretében megrendelhetik a cikkek másolatát; egyéb, az ECHO hálózatba tartozó könyvtárak katalógusként használhatják az adatbázist.
(ECHO. Facts for users, 1992. 4.sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Volkswagen-alapítvány könyvtártámogató tevékenysége

Napjainkban a könyvtárak mint szűkre szabott költségvetéssel gazdálkodó intézmények arra törekszenek, hogy alapítványi támogatásokkal egészítsék ki forrásaikat. Szerencsére ma már egyre több alapítvány jön létre a kultúra finanszírozására. Ezek miatt tartjuk indokoltnak a Volkswagen alapítványról készült ismertetés közreadását. Nem feledhetjük azt sem, hogy ők az átlagosnál nagyobb figyelmet és támogatást szenteltek a könyvtári szakterületnek, különösen pedig a bibliográfiai számbavételnek. Az alapítvány nem maradt nemzeti keretek között, hanem támogatást ajánlott fel a volt szocialista országoknak is. Magyarországon is több könyvtár jutott értékes, más forrásból az áruk miatt meg nem vásárolható referensz művekhez, idén pedig műszaki berendezésekhez is. (*A szerk.*)
A szerző *Bibliotheksrelevante Förderung der Volkswagen-Stiftung* c. (Bibliothek, Forschung und Praxis. 16.Jg. 1992. 1.no.26-39.p.) tanulmányát **Szinai Tivadarné** tömörítette.

Birgit Fernengel

A tudomány jelentősége a modern államok életében általánosan elismert, támogatására azonban különféle módszerek alakultak ki. Míg az Egyesült Államokban a magánalapítványok segítsége dominál, a volt NSZK-ban az állami támogatás túlsúlyáról beszélhetünk. Az egyetlen német magánalapítvány, mely az amerikaiakkal való összevetést is kiállja, s melynek e téren igen jelentős szerepe van, az 1961-ben állami részvétellel alapított Volkswagen-Művek Alapítvány, mely 1989 márciusa óta Volkswagen-alapítvány (VWA) néven közismert. Az Alapítvány, mely a tudomány és technika egyik legszámottevőbb támogatója a kutatás és oktatás területén, szerteágazó tevékenysége során a könyvtárak számára is meghatározó támogatást nyújtott és nyújt jelenleg is.

A VWA alapítvány története szorosan összefügg az iparfejlődés történetével. A Volkswagen-Művek a harmincas évek közepén jelentkező tömeges motorizációs igény, majd az azt követő ipari fellendülés hatására számottevően megerősödött. A II. világháborút követően több érdekeltségi csoport és intézmény mellett kisrészvényesek tömegei jelentkeztek tulajdonosi igényeikkel, melyhez 1946-tól Alsó-Szászország (Niedersachsen), 1949-től a szövetségi kormány is csatlakozott. Az a gondolat, hogy az érintettek alapítvány létrehozása révén jussanak kompromisszumra, első ízben 1953-ban merült fel.[1] Ezt parlamenti viták, a kormány és a tartomány közötti tárgyalások követték, míg 1959. november 11-12-én szerződés született a Szövetségi Kormány, Alsó-Szászország és a wolfsburgi Volkswagen-Művek üzemi tanácsa között a Volkswagen-Művek Alapítvány létrehozásáról. Az 1961-ben hivatalosan is aláírt szerződés alapján 1962-ben az Alapítvány kuratóriuma megtarthatta első ülését, s még ez év márciusában megválaszthatta első főtitkárát, *Gotthard Gambke* személyében.[2]

Az Alapítvány vezetőségét 14 tagból álló kuratórium képezi, ahol a tagok felét a Szövetségi Kormány és a tartomány delegálja öt éves időtartamra. A kuratórium tagjainak sorából (akik egyébként tudósok, a politika, a tudomány és a közélet neves személyiségei) választják az elnököt, mindig 5 esztendőre. Az egyes kuratóriumi tagok újbóli megválasztására csak egyszer nyílik lehetőség.

A kuratórium feladata a VWA igazgatása, elsősorban azonban a támogatási összegek odaítélése feletti döntés, az elosztási kulcsok megállapítása, az éves gazdálkodási terv kidolgozása, éves elszámolás vezetése és az Alapítvány éves beszámolójának közzététele.[3] Az igazgatási részleg Hannoverben 95 munkatárssal működik, feladata a döntések előkészítése, a végrehajtás és az alapítványi eszközök felhasználásának ellenőrzése.

Tevékenysége kezdetén az Alapítvány tőkéje a Volkswagen AG alaptőkéje 60%-a gazdasági eredményeiből és a Szövetségi Kormány, valamint Alsó-Szászország tulajdonában lévő aktívumok utáni 20%-os részesedésből tevődött össze. Ez mintegy 1 milliárd DM alaptőkét jelentett,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

melyből támogatásra mintegy 72,7 milliót lehetett felhasználni. A gazdasági életben és a tulajdonviszonyokban bekövetkezett változások hatására az alapítvány tőkéje újraszabályozásra került; 1989-ben az Alapítvány vagyona mintegy 2,7 milliárd DM, melyből 198,4 millió felosztható.[4]

Az alapszabály 8.1 paragrafusa alapján a támogatási eszközöket céltámogatásként kapják a kutatás és oktatás területén működő, arra érdemes tudományos és műszaki intézmények. A támogatás mindig pótkeretet jelent, s nem intézmények létrehozását szolgálja. Felhasználása maximum 5 éves ciklusra eshet.

A 8.2 paragrafus értelmében az Alapítvány éves bevételének 20%-a (a működési költségek levonása után), egyéb bevételeinek 10%-a Alsó-Szászország Tartományi Parlamentjének a javaslatai alapján kerül felosztásra. A kuratórium 1962-ben hozott döntése szellemében a fennmaradó eszközök 25%-a szolgálja regionális fejlesztés céljait. Mint látható tehát, a támogatási lehetőségek zöme régiótól független fejlesztésekre fordítható. Az alapítványi támogatás nagy előnye, hogy a költségvetési évtől függetlenül flexibilisen tudja folyósítani a támogatásra szánt összegeket.[3]

Az első években a VWA feldolgozta a hozzá beérkezett valamennyi támogatási igényt, s ennek alapján állította össze 1970-ben elfogadott súlyponti programját. Ezt természetesen a tudomány mindenkori aktuális követelményeinek megfelelően korszerűsítik, s így témára orientált és interdiszciplináris jelleg érvényesítésére egyaránt lehetőség nyílik.[5] A nemzetközi összefüggések figyelembe vétele mellett az Alapítvány igyekszik összehangolni tevékenységét más fontos támogatási források működésével is.

Az alapszabály 10.1 paragrafusa értelmében éves pénzügyi elszámolását arra illetékes gazdasági szervvel kell felülvizsgáltatnia. A 10.2 paragrafus további pénzügyi vizsgálatot javasol a tartományi, illetve a szövetségi kormány illetékes szervei részéről. A pénzügyi ellenőrzésnek e többlépcsős rendszere némiképp gátolja az alapítványt abban, hogy a tudományt flexibilisen, konvenciómentesen és kiegészítő jelleggel ott és akkor támogassa, amikor és ahol az egyéb pénzügyi eszközök nem bizonyulnak elegendőnek. Noha a fokozott ellenőrzés a mindenoldalú visszaélés veszélyét igyekszik elhárítani, az Alapítvány pénzügyi működése rugalmasabbá tétele érdekében lépéseket tett.[6]

Az Alapítvány tevékenységi körében a könyvtárak támogatása mindig is fontos helyen állt.[7] Lényegében a tudományos könyvtárak folyamatos támogatásáról beszélhetünk a volt NSZK-ban és külföldön egyaránt.

A kezdeti évek után, amikor minden jószándékú fejlesztést támogatni igyekeztek, kialakultak a könyvtárak támogatásának fő irányai. 1964 után a tudományos és a főiskolai könyvtárak, az állami és tartományi könyvtárak felállításához és pótlólagos fejlesztéséhez nyújtott támogatás (háborús károk pótlása, új alapításból adódó igények kielégítése) került előtérbe a régiók fölötti feladatok ellátása érdekében, de ezzel egyidejűleg a fontos szakkönyvtárak is folyamatos támogatásban részesültek. Természetesen ebben a széles témakörben számos könyvtár jutott alapítványi támogatáshoz.[8] Egyik legjelentősebb a kezdetben Marburgban, 1969-től Berlinben lévő Staatsbibliothek der Stiftung Preussischer Kulturbesitz Fontane-levelek Gyűjteményének létrehozása. A 3 millió márkás támogatás a könyvállomány kiegészítését is lehetővé tette, s mód nyílt egymillió kötetnyi régi állományrész újrakatalogizálására és számítógépes feldolgozására is.

A II. világháború után a megnövekedett számú diákság igényeinek az egyetemi könyvtárak már nem tudtak eleget tenni. Már az ötvenes években felmerült a tankönyvtárak felállításának igénye, annál is inkább, mivel a meglévő ilyen jellegű gyűjtemények is erős fejlesztésre szorultak.[9] A VWA kezdési segélyként 1964-ben erre a célra 3 millió DM-t bocsátott rendelkezésre. Mindez azonban csupán a kérdés egyik oldalán jelentett támogatást, a felsőoktatási intézmények zömében hely sem volt a tankönyvanyag gyűjtésére. *Clemens Köttelwesch* felmérte az országos helyzetet[10], s javaslatai alapján hosszú távú támogatási terv született: az alapítvány 1967-ben diákonként 4 DM támogatást bocsátott azon intézmények rendelkezésére, melyek fejenként 1 DM támogatást tudtak még ehhez adni, az arányok azután évente változtak (3:2, 2:3), míg 1970-re a könyvtárakra hárult a teljes összeg finanszírozása.

A VWA már 1971-től támogatta a központi könyv- és folyóiratkatalógusok kiépítését, s ezzel komoly mértékben hozzájárult a német felsőoktatási intézményi könyvtárak tevékenységének koordinálásához. A Marburgban kiépített első központi egyetemi betűrendes katalógus[11] modell értékű volt a további munkák tekintetében is. Az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Alapítvány támogatásával jött létre a saarbrückeni egyetemi könyvtár központi katalógusa, duplikálhatta katalógusait a kölni és az erlangeni egyetemi könyvtár, a würzburgi és a frankfurti könyvtárnak pedig lehetősége nyílt központi folyóiratkatalógus létrehozására.

Az egyéb vállalkozások támogatásának sorából kiemelhető az alsó-szászországi tartományi könyvtár Leibnitz kutatóállomásának kiépítése, orosz nyelvű fordítószolgálat felállítása a hannoveri Műszaki Információs Könyvtárban, a nemzetközi csereszolgálat tevékenységének megerősítése. A firenzei árvízkárok helyreállítására az alapítvány német könyvrestaurátorokat küldött a helyszínre.

A korábban megkezdett tevékenységek támogatásából időközben egyéb intézmények és szervezetek egyre nagyobb részt tudtak átvállalni, így az Alapítvány koncentrálhatta erőit az 1971-ben elfogadott programja, a tudományos könyvtárügy egyéb, támogatást igénylő területei fejlesztésének végrehajtására[12]. A támogatások így elsősorban azokat a programokat részesítették előnyben, melyek a racionalizálást, koordinációt, valamint a tudományos utánpótlás képzését tűzték ki célul. Lehetőség nyílt olyan kezdeményezések finanszírozására, melyek a gépesítést szolgálták, támogatni lehetett a könyvtáros szakreferensek képzésére irányuló erőfeszítéseket, elsősorban a matematika, a természet- és műszaki tudományok területén. Ki kell emelni e területen a bochumi egyetemi könyvtár modellkísérletét; itt adatfeldolgozó (lyukszalagrendszer) berendezés bevezetését és felhasználását próbálták ki az Alapítvány támogatásával.

Hessenben 1969 óta érvényben lévő törvény értelmében a közigazgatási tulajdonban lévő számítóközpontokat a tudományos könyvtárak költségtérítés nélkül vehetik igénybe. A kapacitás ki nem elégítő volta miatt ez azonban nem érvényesülhetett, a könyvtárak saját eszközöket pedig nem tudtak beszerezni. Az Alapítvány több könyvtár számára finanszírozta önálló gépek beszerzését 1970-71-ben. Támogatta az 1971 júniusában Berlinben megrendezett tanácskozást a MARC-II formátum bevezetéséről és a bibliográfiai adatok gépi formátumú cseréjéről. A képzés támogatása céljából a Német Könyvtárosok Egyesülete által benyújtott 36 igénylőnek 450 000 DM-t bocsátottak rendelkezésére, s ez a segítség 1974 őszén, az utolsó szakreferensképző tanfolyam befejezésével szűnt csak meg.

1975-ben irányította rá a figyelmet *Dr. Alheidis von Rohr* a társadalomtudományok különféle területein fellelhető történeti források tudományos feltárása és biztonsága kérdéseire. Ennek az új súlyponti támogatásnak a keretében, mely 1976-ban indult meg, a korábbiaknál nagyobb szerepet kaptak a levéltárak, könyvtárak, műemlékvédelmi szervek és a múzeumok. A program keretében az Alapítvány elsősorban a forrás-orientált kutatásokat kívánta támogatni.

A könyvtárak területén a legjelentősebb programok a kulturális javak konzerválására és restaurálására, illetve a történeti értékű állományrészek speciális katalógusainak (pl. régi nyomtatványok, térképek, zeneművek, folyóiratok, hírlapok) létrehozására vonatkoztak.

A veszélyben lévő könyvtári állományok és állományrészek védelmében a Deutsche Forschungsgemeinschaft már sokat tett a korábbiakban is, s programjául tűzte ki a 19-20. századi folyóiratanyag mikrofilmezését is[14]. A restaurálás programjához csatlakozott a VWA, mely elsősorban az értékes dokumentumok eredeti formában való megőrzését kívánta elérni a kutatás számára. Kezdetben egy központi restaurátorműhely létesítését tervezték, ám hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a 15. századtól a 19. század első feléig terjedő időszak értékes dokumentumanyagát restaurátorműhelyek hálózatával megbízhatóbban tudják megóvni. A szervezést némiképp nehezítette a tervezett munkában érintett gyűjtemények nagy száma és szerteágazó jellege. Ugyanakkor a munka megindulásával lényegében egyidőben gondoskodni kellett a restaurátorok és a kisegítő személyzet megfelelő létszámáról, illetve képzésük megszervezéséről is.

A levéltári és könyvtári állomány feltárása terén nyújtott támogatások jellegét legjobban a példák világítják meg.

A VWA támogatásával a Joachim-Jungius Társaság Hamburg és Schleswig-Holstein területéről mintegy 70 magánkönyvtár anyagát tárta fel bibliográfiai és könyvészeti szinten. Külföldön folytatott kutatások (London, Bécs, Izrael) révén mikrofilmezéssel értékes állományrészekkel gazdagították a német és a nyugat-európai kutatás forrásbázisát. Támogatásukkal készült el a New-York-i Leo Baech Institute levéltári anyagának feltárása, mely értékes forrásanyag a közelmúlt történeti kutatásai számára.

Feldolgozásra került a Göttingeni Városi és Egyetemi Könyvtár 18. századi angol nyelvű

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

anyaga. Arolsenben az egykori hercegi könyvtár (Fürstlich Waldeckische Hofbibliothek), mely Észak-Hessen legjelentősebb magánkönyvtára volt, 40 000 kötetes könyvtára mellett értékes 15-19. századi nyomtatványokkal, kéziratokkal, metszetgyűjteménnyel rendelkezett. Az Alapítvány támogatásával mindez feldolgozottan Kasselbe, a Főiskola Könyvtárába került. Ezekre a célokra 35,2 millió DM támogatást nyújtott az Alapítvány, ebből mintegy 10,9 millió közvetlenül a levéltári és könyvtári állományfeldolgozásra fordítódott.

1982-től az Alapítvány fokozottan elkötelezte magát a kultúrtörténeti dokumentumok tudományos számbavétele mellett. Leszögezte, hogy elsősorban a levéltárak, könyvtárak, műemlékvédelmi hivatalok, főiskolák és kutatóintézetek olyan egyéni programjait kívánja támogatni, melyek a tudományos minőség, a dokumentációs módszertan vonatkozásában a kulturális javak megőrzése szempontjából a felmerülő költségek mindenkori viselői számára egyúttal modell értékűek lehetnek.

A nyolcvanas évek kezdetétől az egész német könyvtárosszakma és az azt támogató intézmények, szervezetek és alapítványok érdeklődésének középpontjában áll *Bernhard Fabian* professzor tanulmánya a könyvtárhasználati szokások eltérő jellegeiről[15]. Fabian professzor abból indul ki, hogy egy társadalomtudománnyal foglalkozó kutatónak a természettudósétól merőben eltérő elvárásai vannak a könyvtárakkal szemben. A könyvtárat ő a társadalomtudományi kutatások intézményi alapfeltételének tekinti, ahol kettős feladatnak kell eleget tenni: a régi irodalom széles körű forrásgyűjteményének felállítása mellett a modern, ún. másodlagos tudományos irodalomról pedig áttekintést kell biztosítani. A jelen helyzet részletes elemzése mellett megfogalmazza javaslatait is a legfontosabb tennivalókat illetően:

1. A történeti értékű könyvállományok feltárása és megőrzése, javaslat a *„Történeti értékű könyvállományok az NSZK-ban és (Nyugat)-Berlinben"* kézikönyv összeállítására;

2. A nemzeti irodalom archiválása a gyűjtőköri feladatok felosztásával az ország nagyobb könyvtárai között;

3. A könyvtárközi kölcsönzés egyszerűsítése, a helyi irodalomellátás hatékonyabbá tétele;

4. Az ellátó rendszer mikrofilmezés és digitalizálás révén való korszerűsítése;

5. Az információs rendszer javítása a könyvtárak és a könyvtári állományok révén létrehozandó másodlagos irodalom révén;

6. Hierarchizálás és specializáció a tudományos könyvtárügyben, részben az amerikai Research Libraries Group mintájára;

7. Kutatóhelyekhez kapcsolódó könyvtárak kiépítése.

Noha a javaslat nagy vitákat keltett, minden érdemi hozzászóló megvalósulásának fontossága mellett foglalt állást. Az 1985-ben Trierben megrendezett 75. könyvtáros vándorgyűlés is megvitatta a témát, és ajánlásokat fogadott el[16].

1984-ben, több szakmai tanácskozás után a VWA megtárgyalta *„A történeti értékű könyvállományok kézikönyve"* realizálását célzó munkatervet és ennek pénzügyi kihatásait, s néhány hónap múlva a kuratórium 5 millió DM támogatást hagyott jóvá a program megvalósítására. Fabian professzor tervei szerint az átfogó kézikönyv mintegy 800-1000 könyvtár részletezett leírású állományát tartalmazza, s ezzel nem csupán a német kutatás, hanem a könyvnyomtatás szempontjából jelentős országok számára is nélkülözhetetlen segédkönyvvé válik[17]. Nem pótolja ugyan a hiányzó nemzeti központi katalógust, de fontos lelőhelyforrást jelent a történelmi kutatások számára, s alapjául szolgálhat a jövőben számítógéppel előállítandó katalógus munkálataihoz, melyet azután a kisebb, de értékes állományrészekkel rendelkező könyvtárak adataival is kiegészítenek.

A kézikönyv a könyvnyomtatás kezdetétől 1900-ig terjedő időszak nyomdatermékeit, könyv-, folyóirat- és hírlapanyagát, valamint a kisnyomtatványokat tárja fel. Központi szerkesztősége Münsterben működik, de öt regionális tudományos szerkesztőség munkájára támaszkodhat. A 12 kötetre tervezett kézikönyvet név-, hely- és szakmutató egészíti ki. A résztvevő könyvtárakat egységes adatszolgáltatásra kötelezik, így a könyvtárak történetéről, szolgáltatásairól, katalógusrendszeréről, állománynagyságáról és gyűjteményrészeiről, az állományhoz való hozzáférés lehetőségeiről is minden információ rendelkezésre áll.

A nagy külföldi érdeklődés hatására a VWA 1989-ben újabb 2,5 millió DM támogatást szavazott meg az Európa-szerte fellelhető történeti értékű német vonatkozású dokumentumok feltárása érdekében. Még ebben az évben meg is kezdődtek az ezirányú munkák az akkori NDK,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ausztria és Délkelet-Európa különféle nagykönyvtáraiban[18].

Fabian professzor előterjesztésének újabb pontja kezdett megvalósulni azzal, hogy a VWA 1986-ban újabb 2 millió márkás támogatást hagyott jóvá a történeti értékű (1900 előtti) dokumentumok állományvédelmi mikrofilmezése céljára[19]. Ezt a munkát különösen sürgőssé tette, hogy régebbi könyvállományát állománymegőrzés érdekében már több könyvtár forgalmazási tilalom alá helyezte, a könyvtárközi kölcsönzés köréből pedig csaknem kivonta. A mikrofilmezés próbamunkálatai eleinte két könyvtárban folytak, az Alapítvány több könyvtár megfelelő berendezésekkel való ellátásának biztosítása mellett a program sikere érdekében a felvételek könyvtárközi kölcsönzési rendszerbe való bevonását, s a könyvtári szervezetekkel együttműködve az egységes felvételi módszerek elterjedését is támogatta[20].

A wolfenbütteli Herzog August Bibliothek már a hetvenes években, részben az Alapítvány támogatásával, jól feltárt, nemzetközileg is elismert kutatóhellyé vált. A számítástechnika térhódításával a könyvtár új beszerzései 1984 óta már gépileg hozzáférhetők[21]. A könyvtár vezetése öt évre szóló tervet dolgozott ki a régi állományrész, a német barokk nyomtatványok és a bibliagyűjtemény számítógépes katalogizálására, melyhez 3 millió DM támogatást kaptak. A régi állományrész újrafeldolgozása során (adatbázis, betűrendes és szak-, valamint tárgyszókatalógusokkal) az 1830 előtt megjelent művekből már 350 000 tételt feldolgoztak, a német barokk (1600-1720) anyagának feltárását rövidített címleírás és kivetíthető címlapfotó-rendszer egészíti ki. A bibliagyűjtemény számítógépes feldolgozása az információs értéken túl hasznos tapasztalatokkal szolgál majd más könyvtárak hasonló munkáihoz is.

Az utolsó, eleinte 25 millió márkára becsült alapítványi támogatás, mely Fabian professzor tanulmányával függ össze, a történelmi hagyományokon nyugvó német nemzeti könyvtár hiányával, illetve azzal a javaslattal kapcsolatos, hogy a német dokumentumok gyűjtését 1945-ig decentralizáltan oldják meg. A VWA az érintett könyvtárakkal, az illetékes fenntartókkal egyeztette a tervet, mivel a lehetőség csupán a beindulás támogatását tette lehetővé. A koncepció szerint e kijelölt gyűjtőközpontok a területükhöz tartozó anyagokat archiválják, rendszeres retrospektív beszerzésekkel kiegészítik és a folyamatosan növekvő forrásanyagot rendelkezésre bocsátják. Egyidejűleg kliringállomásként is működnek, nyilvántartva más könyvtárak vonatkozó dokumentumait, s biztosítják a kérések megfelelő továbbítását. Egységesített állományfeltárási elvekkel, a Frankfurt am Main-ban működő Deutsche Bibliothek anyagait és nyilvántartásait hasznosítva, szoros hazai és nemzetközi együttműködéssel, mikroformátumok cseréjével biztosítják a teljes körű regisztrációt, információszolgáltatást és megőrzést. Az érintett könyvtárak, illetve gyűjtési területük:

- Bayerische Staatsbibliothek, München (1450-1600)
- Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel (1601-1700)
- Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, Göttingen (1701-1800)
- Stadt- und Universitätsbibliothek, Frankfurt am Main, Senckenbergische Bibliothek (1801-1870)
- Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin (1871-1912).

Az évkör módosulását a politikai változások eredményezték, mivel 1913-tól a Deutsche Bücherei, Leipzig a német nyelvű dokumentumok teljes körű gyűjtését végzi.

Ami a látható közeljövőt illeti: Az Alapítvány komoly támogatást kíván adni az egykori NDK könyvtárainak, hogy felzárkózhassanak a már megkezdett könyvtári programokhoz, mely terv a kifejezetten könyvtári támogatás mellett a felsőoktatási intézmények infrastrukturális fejlesztését is jelenti.

Irodalom

1. Kreienschulte, Peter: Der Rechtscharakter der Stiftung Volkswagenwerk. Diss. iur. Münster 1969.
2. Volkswagen-Stiftung, Bericht 1962.
3. Seifart, Werner: Die Stiftung Volkswagenwerk. In: Lebensbilder deutscher Stiftungen. Stiftungen aus Vergangenheit und Gegenwart. Bd. 4. Tübingen 1982.
4. Kurzinformation. Volkswagen-Stiftung. 7/1990.
5. 10 Jahre Stiftung Volkswagenwerk. Ansprachen bei einer parlamentarischen Abendveranstaltung. Hrsg. v. Richard Langeheine. Hannover 1971.
6. Oppermann, Thomas: Zur Finanzkontrolle der Stiftung Volkswagenwerk. Folgerungen aus der Wahrnehmung öffentlich bedeutsamer Aufgaben in privatrechtlicher Form. Frankfurt am Main/Berlin 1972; Seifart, Werner: Stiftung und Rechnungskontrolle. In: Wissenschaft, Forschung und Rechnungshöfe. Berlin 1981. (Schriftenreihe der Hochschule Speyer. Bd. 85.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

7. Dege, Günter: 28 Jahre Förderung wissenschaftlicher Bibliotheken. In: Informationen der Volkswagenstiftung 59/1990.
8. Bericht 1962.
9. Schulz, Werner: Studentenbücherein in Deutschland. In: ZfBB 7/960.
Wieder, Joachim: Lehrbuchsammlungen an Universitäts- und Hochschulbibliotheken. In: ZfBB 10/1963.
10. Köttelwesch, Clemens: Die Lehrbuchsammlungen in deutschen Bibliotheken. In: ZfBB 14/1967.
11. Philipp, Franz-Heinrich: Der zentrale alphabetische Katalog im Bibliothekssystem der Philipps-Universität Marburg. In: ZfBB 21 (1974)
12. Bericht 1970.
13. Bericht 1975/76.
14. Köttelwesch, Clemens: Restaurierung wertvoller Altbestände in wissenschaftlichen Bibliotheken – ein Programm der Stiftung Volkswagenwerk. In: Etatkürzung und Öffentlichkeitsarbeit: Bibliotheken im Umbruch? 72. Deutscher Bibliothekartag in Darmstadt 1.-5. Juni 1982. Frankfurt am Main 1983.
15. Fabian, Bernhard: Bibliothek und geisteswissenschaftliche Forschung. Zu Problemen der Literaturversorgung in der Literaturproduktion in der Bundesrepublik Deutschland. Göttingen 1983. (Schriftenreihe der Stiftung Volkswagenwerk. Bd. 24.)
16. Literaturversorgung in der Geisteswissenschaften. 75. Deutscher Bibliothekartag in Trier 1985. Hrsg. v. Rudolf Frankenberger und Alexandra Habermann. Frankfurt am Main 1986.
17. Handbuch der historischen Buchbestände in der Bundesrepublik Deutschland und in Berlin (West). Ein Zwischenbericht. Hrsg. v. Bernhard Fabian. Münster 1987.
18. Bericht 1989/90.
19. Kossmann, Bernhard – Georg Thiele: Erhalt und Verfügbarkeit historischer Buchbestände durch die Mikrofiche-Reproduktion. In: ZfBB 36 (1990)
20. Empfehlungen zur Mikrofiche-Reproduktion von Bibliotheksbeständen. Hrsg. von der Benutzungskommission des DBI. In: Bibliotheksdienst 21 (1987)
21. Ruppelt, Georg: EDV in einer alten Bibliothek. Die Herzog August Bibliothek arbeitet in vielen Bereichen mit Computertechnik. In: Bibliotheksdienst 22 (1988)

A kelet-európai térség támogatására 1991-1992-ben került sor először. Kétlépcsős program keretében támogatták a könyvtárakat. Az első szakaszban 3 millió DM értékben küldtek könyvet Bulgáriába, Csehszlovákiába, Lengyelországba és Magyarországra. A támogatott könyvtárak megkérdezésével sikerült mindig a valós igényeknek megfelelő könyveket küldeni.

Magyarországon 1992-ben az alábbi könyvtárak részesültek könyv- és folyóirat-támogatásban:

- Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára
- Miskolci Egyetem Központi Könyvtára
- Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára, Budapest
- ELTE Egyetemi Könyvtár, Budapest

A második lépcsőben 3,6 millió DM összeggel támogatták a fenti országok könyvtárait. Ebben a szakaszban már Románia is kapott támogatást. A keretösszeget fele-fele arányban könyv, illetve berendezések beszerzésére költötték el. Hangsúlyozott cél volt, hogy a tanárok és diákok minél hamarabb juthassanak hozzá a munkájukhoz szükséges dokumentumokhoz. Ennek érdekében nagy kapacitású másolóberendezéseket szállítottak a támogatott könyvtárakba. Ebben a körben az alábbi magyarországi könyvtárak részesültek támogatásban:

OCÉ berendezéseket kaptak

- Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára
- Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára
- ELTE Természettudományi Kar Könyvtára, Budapest
- Janus Pannonius Tudományegyetem Központi Könyvtára, Pécs
- Országos Széchényi Könyvtár

Rank xerox fénymásolókat kaptak

- Miskolci Egyetem Központi Könyvtára
- Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára, Budapest
- Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára, Debrecen
- Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
- Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

Zeutschel mikrofilmleolvasó berendezést kapott

- Országos Széchényi Könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerzők *Das Berufsbild der Spezialbibliothekare. Erarbeitet im Auftrag der Arbeitsgemeinschaft der Spezialbibliothekaren. Sektion 5 im Deutschen Bibliotheksverband* c. tanulmányát **Pálvölgyi Mihály** fordította.

A szakkönyvtárosok pályaképe*

Paul Kaegbein - Marianne Schwarzer

A szakkönyvtárak és feladataik

Szemben az általában köztestületek által fenntartott állami, tartományi, egyetemi és főiskolai könyvtárakkal, amelyek minden tudományterület irodalmát vagy legalábbis azok széles spektrumát gyűjtik, a tudományos szakkönyvtárak tevékenysége egy szűkebb-tágabb szakterületre irányul. E behatárolt kereten belül a feladatuk az, hogy a szükséges dokumentumokat beszerezzék, a használat céljából feltárják és szakmailag releváns információkat szolgáltassanak. Mindez egyaránt vonatkozik az egy fős kisüzemre, ill. a nagyobb, tagoltabb könyvtári rendszerre.

A szakkönyvtárak fenntartói általában nem testületek vagy állami és helyi közigazgatási intézmények, hanem magánjogi személyek mint pl. a különféle szövetségek, iparvállalatok, egyesületek, egyházak stb. A sokféle intézménytípus feladata valamiben közös: abban, hogy valamely ágazat - közigazgatás, jog, kutatás-fejlesztés, termelés, kereskedelem, kultúra, társadalmi kommunikáció, pénzügy, közlekedésügy stb. - feladatainak ellátását segítse.

A használók

A fentiekből következően - a szakkönyvtárak a lehetőség szerint naprakész állományukkal az egyes intézmények feladatainak teljesítését szolgálják és egy jól körülhatárolható és viszonylag stabil felhasználói kör igényeit elégítik ki. Ilyenek pl. egy vállalat vagy intézmény tudományos munkatársai, egy szövetség, egyesület tagjai, egy intézmény mindenkori döntéshozói és adminisztratív személyzete.

A szakkönyvtár legfontosabb feladata, hogy ezeket a felhasználókat munkájukban optimálisan támogassa. A használói kör behatároltsága lehetővé teszi a könyvtárhasználók képzésének hatékony, gazdaságos megoldását, azt, hogy az egyes könyvtárhasználók megtanulják a könyvtárban rendelkezésre álló eszközök használatát. A szakkönyvtár szolgáltatásainak legfontosabb kritériuma: a használói igények lehető leggyorsabb kielégítése. Ezért tartják fenn. Az ezzel kapcsolatos szolgáltató képesség a könyvtár hasznosságának legfőbb értékmérője, az anyagi eszközök és személyzet biztosításának alapja. A szakkönyvtár - különösen a piacgazdaságban - nemcsak a fenntartó intézménytől függ, hanem attól is, hogy hasznosságát az intézményen belül miként ítélik meg, s bizony, a hasznosságát is újra meg újra bizonyítania kell. A könyvtár legfőbb lobbizója a használó, aki a szolgáltatások szintjéről véleményt nyilvánítva, befolyásolja a fenntartót mind az állományalakítási, mind az információs, mind pedig a személyzeti politikájában.

A szakkönyvtáros és a használó a fenntartó intézményen belül egy szervezetbe van beágyazódva, legtöbbször személyesen ismerik egymást. A könyvtár munkatársai tudják, hogy az egyes használók milyen speciális munkaterülettel foglalkoznak, s érdekeltek abban, hogy az elvárt szolgáltatásokat optimális módon kínálják. A használók kéréseinek gyors kielégítéséhez önállóság és gyors problémamegoldás szükséges. Ehhez azonban az is kell, hogy a szakkönyvtárosok ne csak a könyvtár egyes munkafolyamataival legyenek tisztában, hanem ismerjék a fenntartó intézmény különböző munkaterületeinek speciális feladatait, s legyenek képesek arra, hogy ezeket az ismereteket praktikusan és gazdaságosan alkalmazzák.

* Készült a Német Könyvtárszövetség 5. Szekciója, a Szakkönyvtárosok Munkaközössége megbízásából.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szakkönyvtári munka fokozott mértékben igényli a csapatmunkát. A sikeres együttműködéshez szükséges a jó munkahelyi légkör, a pozitív és elkötelezett vezetés, a hierarchikus gondolkodásmóddal való szakítás és a munkahelyen belüli zavartalan információáramlás.

Információközvetítés

A modern szakkönyvtár mindenekelőtt a szakmai információ közvetítője. A hagyományos könyvtári munkafolyamatok (a szakirodalom beszerzése, feldolgozása, használatra bocsátása) mellett a szakkönyvtárban ezzel egyenértékű feladatnak számítanak az információs és dokumentációs tevékenységek. Ide tartozik még az egyre nagyobb szerephez jutott tényinformáció. Az információ mennyiségének növekedése miatt egyetlen szakkönyvtár sincs többé abban a helyzetben, hogy egyedül képes legyen kielégíteni használói differenciált igényeit. A könyvtárak rá vannak utalva az együttműködésre és képesnek kell lenniük arra, hogy saját vagy mások információs rendszere segítségével a használó számára információkeresést végezzenek, információkat gyűjtsenek és bocsássanak rendelkezésre. Az információ közvetítéséhez ma már nélkülözhetetlen a modern információtechnológia, a számítógépek alkalmazása. A megfelelően képzett vezetőnek át kell tekintenie és értékelnie kell a kereskedelmi forgalomban kapható rendszereket, s tapasztalatait más könyvtárakkal kicserélve, képesnek kell lennie a saját szakkönyvtára szempontjából optimális megoldás kidolgozására. Az automatizálás bevezetése, akár önállóan, akár hálózatban valósul meg, mindig megfelelő szervezettséget igényel. Ide tartozik a munkatársak megfelelő tájékoztatása, folyamatábrák kidolgozása, a feladatkörök tisztázása.

A szakirodalom feltárása

A szakirodalom feltárása során (akár könyvtári, akár dokumentációs feltárásról van szó) szem előtt kell tartani, hogy annak jelentős részét tartalmilag és formailag már máshol is feltárták, s ezek az adatok különböző információs szolgáltatások, adatbázisok révén elérhetők. Az idegen adatok átvételének kérdését azonban gazdaságossági szempontból mindig külön is meg kell vizsgálni, s csak akkor kell élni ezzel a lehetőséggel, ha indokolt. Az ugyanahhoz a fenntartóhoz tartozó szakkönyvtárak integrációját jól szolgálja a számítógépesítés. Az egyes könyvtárak pl. a központilag tárolt adatokhoz hozzáadhatják a saját helyi adataikat: tárgyszavaikat, jelzeteiket, lelőhelyadataikat.

A címleírás vagy házi szabvány vagy a betűrendes katalogizálás szabályai szerint történik. Általában egy betűrendes, ill. egy tárgyi katalógust építenek. A katalógusok formája a szakkönyvtár nagyságától és felszereltségétől függően lehet cédula, - mikrofilmes, számítógépes kötet, - vagy pedig online katalógus. A címleírás számítógépesítése helyi adatbázisok kiépítéséhez vezet, melyeket a könyvtárközi kölcsönzés, valamint a bibliográfiai és szakterületi adatok keresése során is jól hasznosíthatnak.

Szakirodalmi ellátás

Az egyes szakkönyvtárak állománya a mindenkori szakterület szerint egymástól jelentősen eltér és a legtöbb esetben speciálisabb az összetételük, mint az általános tudományos könyvtáraké.

A kutatók a primér szakirodalmat részesítik előnyben, de a kurrens tájékozódás érdekében nem tekinthetnek el a másodlagos irodalom tanulmányozásától sem. A papírhordozó mellett egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a nemkönyv dokumentumok. Ha a felhasználó egy bizonyos könyvet javasol, tisztázni kell, hogy azt a szakkönyvtárnak be kell-e szereznie, s állományba kell-e építeni vagy elegendő, ha más könyvtártól azt átkölcsönzi vagy másolatot kér.

Az utóbbi esetekben a lelőhelyadatok ismerete alapján a használó igen gyorsan juthat a kért információhoz, különös tekintettel arra, hogy az online dokumentumrendelés szerepe is nő.

A kereskedelmi forgalomban rendelkezésre álló szakirodalom beszerzése során fontos a kritikus áttekintés. A kiválasztáshoz mind szakmai ismeretek, mind pedig a saját állomány ismerete szükséges. Ezért a beszerzési döntéseknél a szakemberek mellett mindig célszerű a szakkönyvtárosok bevonása. Annak érdekében, hogy a szükséges szakirodalmat gyorsan, megbízha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tóan, kedvező költségek mellett lehessen beszerezni, a szakkönyvtárosnak jól kell ismernie az információs piacot, a szállítókat, s velük rendszeresen fenntartva a kapcsolatot, optimálisan együtt kell működnie.

Szakkönyvtárban sajátos problémát jelent a könyvkereskedői forgalomban be nem szerezhető vagy csak nehezen beszerezhető szakirodalom, hiszen ennek aránya itt, más könyvtárakhoz képest nagyobb. Számos dokumentumhoz csak az intézmény saját kiadványainak cseréjével férhetnek hozzá. Az aktualitás követelményének megfelelően fontos a beszerzés, számlázás, megrendelés, feldolgozás gyors lebonyolítása. Másrészt egyre fontosabb a selejtezés is, egyrészt gazdaságossági megfontolásokból, másrészt azért, hogy az állomány aktuális maradjon. Ilyenkor azonban mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy a később esetleg újra szükségessé váló irodalom egy másik, archiváló könyvtárból bármikor gyorsan elérhető legyen.

A szakkönyvtárosokkal szembeni követelmények

A szakkönyvtárosoknak többféle funkciót kell betölteniük, sokféle feladatot kell végezniük. A szakmai továbbképzésen túl, részt kell venniük könyvtárosi, informatikai, dokumentációs tanácskozásokon, szemináriumokon, azért is, hogy megismerjék a legújabb információs technikákat és azokat intézményük munkájának tervezése során figyelembe vegyék, ill. alkalmazzák.

A piackutatás jelentősége az információügy terén is nő, s további beruházásokban és programokban való részvétel alapjául szolgál. A kreatív közönségkapcsolatok, a házon belül a felhasználókkal kialakított szoros kapcsolatok mellett alapvetően fontos, hogy a fenntartó megfelelő támogatást adjon az új tervek és elképzelések megvalósításához.

A szolgáltatások fejlesztésével és az automatizálás bevezetésével együtt járó ésszerűsítés során a személyzet csökkentése helyett olyan kompromisszumos megoldások köthetők, mint a munkaidőcsökkentés vagy szülési szabadság biztosítása, s ezeket a lehetőségeket áttekinthetően, részletesen kell megfogalmazni.

A szakkönyvtár vezetője (akár kisebb, akár nagyobb intézményben) nemcsak azért felelős, hogy a könyvtárosi szak-, módszertani ismereteket és problémamegoldó készséget biztosítsa, hanem azért is, hogy jó menedzseri és műszaki innovációs készséggel rendelkezve, korszerűen szervezett, teljesítményképes könyvtárat fejlesszen.

A szakkönyvtárosnak tisztában kell lennie azzal, hogy az intézmény érdekében végzett munkája milyen magas értéket képvisel, s magabiztosan kell képviselnie a könyvtár érdekeit. Készségesen vegyen részt a programokban és a munkacsoportok tevékenységében. A megfontolt vezetés, a teljesítmények elismerése motiválja a munkatársakat, feladataik önálló, gyors és felelősségteljes végzésére. Mindezek vonatkoznak a szakkönyvtárak utánpótlásának képzésére is. A használók folyamatos képzése a rendelkezésre álló lehetőségek igénybe vételére, szintén fontos feladat. A használók javaslatait mindig meg kell fontolni, vizsgálni és lehetőség szerint megvalósítani.

A szakkönyvtáros és a felhasználók közötti pozitív szakmai és személyes kapcsolatok jelentik a feltételét annak, hogy utóbbiak az állományt, a meglévő információtechnikai eszközöket még aktívabban használják, s így a beruházott eszközök kihasználtsága biztosított legyen.

A felsorolt feladatok közül néhány már a dokumentátor munkakörébe tartozik, s ez nem véletlen, hiszen a szakkönyvtárban valósul meg legintenzívebben a könyvtárosok és dokumentátorok „keveredése". S tegyük hozzá a szakkönyvtár nagyon jó szakmai felemelkedési lehetőségeket kínál rugalmas szakkönyvtárosok, ill. dokumentátorok számára.

Tekintettel arra, hogy a szakkönyvtárosok tevékenységi köre nemcsak szakmai értelemben különbözik egymástól, hanem az egyes szakkönyvtárak helyzete (fenntartója), nagysága, valamint a mindezekkel összefüggő feladatok szerint is, a fentiekben tudatosan tekintettünk el bármilyen szűkítő megjegyzés használatától, s attól, hogy különböző könyvtárosi pályákra, képző intézményekre utaljunk. Tanulmányunk célja sokkal inkább az volt, hogy legkisebb közös nevezőként a szakkönyvtárak munkáját általában jellemző legfontosabb alapvonásokat vázoljuk fel, s a potenciális pályakezdőnek megmutassuk, mit várhat a gyakorlattól, ill. a szakkönyvtáros képzésével, továbbképzésével foglalkozó intézményeket, mindenekelőtt a szakfőiskolákat orientáljuk, hogy a jövőben e téren mire kell a hangsúlyt helyezni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Németország könyvtárügye az egyesítés után. 2. rész

Szemle

Hegyközi Ilona

A német-német könyvtárügyi integráció kérdéseiről korábban már közöltünk egy összeállítást (ld. *Könyvtári Figyelő*, 1991. 4.no. 635-641.p.). Most a *Buch und Bibliothek* 1992. 4. számában számol be egy cikkcsoport újabb fejleményekről; ezúttal a nemzeti könyvtárak, a berlini nagy tudományos könyvtárak, a Német Könyvtári Intézet és a berlini városi könyvtárak sorsáról.

Nemzeti könyvtárak

Az egyesülési államszerződés alapján *Die Deutsche Bibliothek* néven szervezetileg egyesült (és korábbi helyén működik tovább) a lipcsei Deutsche Bücherei és a Frankfurt am Main-i Deutsche Bibliothek (az előbbinek 7 millió kötetes az állománya, az utóbbié meghaladja az 5 millió kötetet).

Az intézmény jövőjét gondosan megtervezték. 1991 januárjában már megjelent a *Deutsche Nationalbibliographie* első közös füzete, februárban Lipcsében helyi gépi hálózat létesült, 1992 elejére pedig fokozatosan megvalósult a tájékoztatási hálózatokhoz, ill. a frankfurti Deutsche Bibliothekhoz való csatlakozás.

1991 májusában 1995-ig szóló hosszú távú fejlesztési koncepció született. Eszerint a két könyvtár egy-egy kötelespéldánysort kap. A gyarapítási és feltárási felelősséget az alábbiak szerint osztották fel:

Lipcse: Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Szászország, Sachsen-Anhalt, Türingia, Berlin, Észak-Rajna-Vesztfália; Ausztria, Svájc, egyéb külföld

Frankfurt am Main: Baden-Württemberg, Bajorország, Bremen-Unterwesen, Hessen, Alsó-Szászország, Észak-Németország, Rajna-Pfalz, Saar-vidék

Az 1991 februárjában elfogadott *új szervezeti felépítés* szerint Frankfurt vállalta a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokat, a központi számítógép üzemeltetését, az információtechnológiai fejlesztést, a kutatásokat, a nemzetközi bibliográfiai szabványosításban való részvételt, a Deutsches Exilarchiv (Német Száműzetési Archívum) feladatait. Lipcsében lesz az állományvédelmi központ, a könyvkutatási központ, a különgyűjtemények (külföldi Germanica, fordítások, deponált kéziratok, nemzetközi szervezetek anyagai, konferenciai anyagok, 1913 előtti német nyelvű szocialista irodalom), az Anna Frank Shoah könyvtár. A berlini Deutsches Musikarchivval együttműködve a lipcsei részleg gondoskodik a zenei hanghordozók és kották gyűjtéséről. (Mindkét intézmény teljes gyűjteménnyel rendelkezik majd, és a Deutsches Musikarchiv végzi a feldolgozást.)

1991 januárjától a frankfurti részleg a felelős a közös *nemzeti bibliográfia* kiadásáért. Sorozatai a következők:

- heti jegyzék (A, B, N)
- A: a könykiadásban megjelent művek, heti
- B: a könyvkiadáson kívül megjelent művek, heti
- kombinált mutató az A és B sorozathoz, heti és havi
- C: térképek, negyedéves
- N: előzetes leírások (CIP), heti
- D: a heti jegyzékek féléves kumulációja (1. betűrendes címjegyzék, 2. tárgyszómutató)
- E: a féléves jegyzékek ötéves kumulációja (1. betűrendes címjegyzék, 2. tárgyszómutató)
- F: új és megváltozott periodikumok, ötévente
- G: Germanica (német vonatkozású, idegen nyelvű művek és német művek idegen nyelven) és fordítások, negyedéves
- H: disszertációk, havi
- M: zeneművek és zenei tárgyú írások, havi
- T: zenei hangfelvételek, havi
- bibliográfiák bibliográfiája, 1992-től, negyedéves.

E kiadványok szerves folytatását jelentik a korábbi *Deutsche Nationalbibliographie* (Lipcse) és a *Deutsche Bibliographie* (Frankfurt) füzeteinek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A nemzeti bibliográfia és a rá alapuló központi szolgáltatások kötetben, cédula-, mágnesszalag-, diszkett-, CD-ROM- és online szolgáltatásként egyaránt hozzáférhetők, a megrendelők technikai felszereltségével összhangban. A legnépszerűbb a nemzeti bibliográfia N sorozata, amely előzetes katalogizálási adatokat tartalmaz a mű megjelenése előtt 4-6 héttel. 2500, főként hivatásos kiadó szolgáltatja hozzá az adatokat, jó néhányan az új szövetségi tartományokból is.

A *Regeln für den Schlagwortkatalog* (RSWK - a német tárgyszókatalogizálási szabályzat) alkalmazását kiterjesztik a nemzeti bibliográfia H sorozatára is, a B sorozatban legkésőbb 1994-től alkalmazzák. A közkönyvtárak kérésére dolgoznak a gyermek- és ifjúsági irodalom, a tankönyvek és a szépirodalom feltárásának RSWK szerinti szabályzatán. 1992 tavaszától a Germanica és a fordítások új sorozatát is eszerint tárják fel.

Lipcsében folyik a *Könyv- és Írástörténeti Múzeum* új koncepciójának kidolgozása. A következő feladatokat tekintik a legfontosabbnak: az NDK-beli kiadók archívumainak átvételét, a 19. század könyvkereskedelemtörténeti bibliográfiájának és adatbázisának szerkesztését, a papírkutatást, régi nyomdagépek beszerzését, diplomamunkák gyűjtését.

Nagyszabású *állományvédelmi program* keretében 1993-tól tömeges savtalanítás indul a lipcsei részlegben a Kutatásügyi Minisztérium támogatásával, már 1992-től kiemelten foglalkoznak mikrofilmezés és a törékeny papír kérdéseivel.

Az *Anna Frank Shoah könyvtár* - a zsidóüldözés nemzetközi szakkönyvtára - most létesül. Könyvajándékot kértek számára minden országos és nemzetközi kiadói egyesüléstől.

A *hírlapok*at Lipcse és Frankfurt eddig eltérően kezelte. Lipcse kb. 190 címet eredetiben archivált, Frankfurt 400 címet mikrofilmre vett, az eredetit nem is őrizte meg. 1992-től mindkét részlegben az utóbbi gyakorlatot alkalmazzák. A mikrofilmezést megosztva végzik és mesterfilmként ill. használati filmként egymás rendelkezésére bocsátják a felvételeket.

Végezetül röviden a *gépesítés* fejleményeiről: 1991. november 6-án kötött szerződést a könyvtár a holland PICA-val. Modern integrált könyvtári rendszer létesül mindhárom helyszínen. (Alsó-Szászország és Sachsen-Anhalt tartomány is bekapcsolódott ebbe az együttműködésbe.)

Mindkét helyszínen *építkezés* folyik. Frankfurtban az új épület terve már az egyesülés előtt kész volt. A munkálatok 1992 elején kezdődtek, a tervek szerint öt évig tartanak. Egyúttal a hiányzó infrastruktúrát is pótolják. Lipcsében 1991-ben nagyszabású helyreállítás indult.

A fejlesztési koncepció szerint korszerűsítették a könyv útját mindkét részlegben. Megkezdődött a munkatársak intenzív képzése és továbbképzése az azonos gyakorlat kialakítása érdekében (RAK-WB, RSWK, MAB).

A cikk szerzője - az intézmény főigazgatója - szerint a könyvtár működésének hatékonysága egyelőre nem felel meg a várakozásoknak, mert elhúzódik a betanulási időszak; a helyi hálózatban már sikerült a legmodernebb információtechnológiát alkalmazni, de Lipcse és Frankfurt között a postai távközlés túl lassú, ami az online összeköttetést nehezíti; vannak még párhuzamosságok a munkafolyamatokban; nincs végleges megállapodás néhány kérdésben (pl. folyóirat-feldolgozás); 1990-ben a Deutsche Bücherei-ben félmillió kötetes volt a feldolgozási lemaradás, ami túl sok kapacitást köt le.

Berlini nagy tudományos könyvtárak

1992. január 1-től a kelet-berlini Deutsche Staatsbibliothek és a nyugat-berlini Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz (amely kb. 2 km távolságra volt egymástól a Fal két oldalán) *Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz* néven egyesült. Tulajdonképpen újraegyesülésről van szó, a korábbi Preussische Staatsbibliothek állománya ismét egységet alkot.

Az intézmény a Preussischer Kulturbesitz-alapítvány intézménye lett. Közös szövetségi-tartományi finanszírozásának lehetőségeit most keresik, mivel Berlin tartománynak túl nagy teher lenne a finanszírozás. (Ennek az egyetemes gyűjtőkörű könyvtárnak a gyarapítása ugyanis a hasonló nagyságrendű nemzeti könyvtárakkal ellentétben vásárlással történik.) A könyvtár megtartotta mindkét épületet. A nyugat-berlini épület 1978-ból származik, a kelet-berlini az I. világháború előtt épült, teljes renoválásra szorul; egyik részleg se képes befogadni a másikat. Az egyedül lehetséges megoldás az állomány és a funkciók felosztása volt, választóvonalul az 1955-ös évet jelölték ki.

1955-ig az állomány a kelet-berlini Unter den Lindenen marad az ún. 1. épületben (helybeni

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használatra), az 1956 óta kiadott művek állományrésze a 2. épületbe kerül, a Potsdamer Strasséra (itt kölcsönzés is lesz). A történeti állomány csak az 1. épületben, az újabb és a legújabb irodalom mindkét helyszínen használható lesz. Az 1. épületben kapnak helyet a dokumentumtípusok szerint szerveződött különgyűjtemények (kéziratok, zeneművek, térképek, gyermekkönyvek), a 2.-ban a regionális vonatkozásúak (Kelet-Európa-, Kelet-Ázsia-gyűjtemény stb.). Itt van az újonnan alakult hírlapkönyvtár is. Tervezik bizonyos nemzeti könyvtári részfeladatok felvállalását, pl. a filozófiai és tudományos hagyatékok gyűjtését.

Az egyesülés után az állomány meghaladja a 6 millió könyvtári egységet. A katalógusok konverziójával a SAZTEC céget bízták meg (egyébként 25 ember 45 évnyi munkájába kerülne), a munkálatok előreláthatólag hét évig tartanak majd. A kézírásos cédulákat 1909-ig visszamenően a személyzet konvertálja.

A személyzet örömmel fogadta a szétszakított gyűjtemények egyesülését. A munkatársak létszáma 546-ról 400-ra módosult; a leépítéseket úgy kerülték el, hogy a nyugdíjkorhatárhoz közelállókat meghatározott időre alkalmazták. A keleti részleg dolgozói a nyugati részleg dolgozói fizetésének egyelőre 60 %-át kapják kézhez, ami nehezíti a dolgozók intézményen belüli munkahelyváltoztatását.

A munkamódszerek egyeztetése folyik, meglepően azonosnak bizonyultak - a Preussische Staatsbibliothek hagyományaiból adódóan. A hagyományok továbbápolására példa, hogy a könyvtár történetéről, prominens könyvtárosok tevékenységéről írások jelennek meg az intézmény lapjában.

Deutsches Bibliotheksinstitut (DBI)

1989/1990 fordulóján három módszertani központ működött: Nyugat-Németországban a DBI, az NDK-ban pedig a Zentralinstitut für Bibliothekswesen (ZIB) és a Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken (MZ). Ezek először is szolgáltatásaik koordinálását kezdeményezték, közös programokat szerveztek: összeállítottak egy össznémet könyvtári címtárat, kiadványcserét indítottak, információcserére, tájékoztató rendezvényekre került sor, elsősorban a keleti könyvtárak számára. 1990 nyarától merült fel a három intézmény egyesítésének gondolata, az 1978-as DBI-törvény elvei alapján. A három intézmény röviddel az egyesülés után állásfoglalást tett közzé: *„Az egyesült Németország könyvtárainak egy könyvtári intézetre van szükségük!"* címmel.

A kezdeményezést jóváhagyólag véleményezte a DBI kuratóriuma, szakmai tanácsa, a német-német szakértői csoport, majd az a munkacsoport is, amely a megvalósítás esélyeit tekintette át. 1991. január-februárban a három intézmény dolgozói kisebb csoportokban számbavették az igényeket, feladatokat, értékelték a szolgáltatásokat. A szakma képviselői is véleményt nyilvánítottak.

Ezután 1991 tavaszán egy szövetségi-tartományi bizottság elé terjesztették a feladatterveket és a létszámra vonatkozó elképzeléseket. Közben a kormányzat jóváhagyta a költségvetést. Az átalakuló DBI-ben 40 határozatlan és 14 határozott időre szóló állást hirdettek meg, elsősorban a három intézmény dolgozói számára. 1992. január elsejével 44 munkatárs lépett be a DBI-be a volt ZIB-ből és MZ-ből.

A DBI kezdettől fogva három fő feladatot tartott szem előtt:

1. hogy közel kétszer annyi könyvtár számára nyújtson tanácsadást és szolgáltatásokat,
2. hogy szolgáltatásainak korábban felismert hiányosságait pótolja,
3. hogy a kelet-német könyvtárügy átalakulását országos szolgáltató intézményként segítse.

Tevékenységi körének kiszélesítését a létszámkérdésekkel foglalkozó tervben így foglalták össze:

- új üzemszervezési és hálózatfejlesztési tanácsadó és tájékoztató szolgáltatás indul (a DBI központi szolgáltató és koordinációs szerepet vállal kis és közepes könyvtárak és a közkönyvtári módszertani intézmények számára),
- bővül a könyvtárépítési és könyvtártechnikai tanácsadás, tájékoztatás, továbbképzés,
- az állományalakítás terén differenciált tanácsadást és tájékoztatást kívánnak nyújtani, számítógépesítési és jogi kérdésekben is,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- állományvédelmi gyorsintézkedésekre van szükség mindkét országrészben; a keleti tartományokban kárfelmérés kezdődik, majd segélyprogramokra kerül sor,
- a gépi hálózatok kiépítése és együttműködése következtében a feldolgozó munka terén pótlólagos egységesítési feladatok jelentkeznek az eltérő szabályzatok miatt,
- a jogi és gazdasági szabályozás megváltozása következtében az új tartományok könyvtárai kompetens tanácsadást igényelnek,
- minden könyvtártípusban erőteljes gépesítés folyik, ezért nagyobb igény van a DBI szolgáltatásaira, kezdetben túlnyomórészt a keleti tartományokban,
- továbbra is egységes, átfogó könyvtárstatisztika készül majd, a használók ehhez segédleteket igényelnek,
- a továbbképzés és átképzés terén nagy a feladatnövekedés; periodikus kiadvány készül a kínálatról („*Fit durch Fortbildung*"),
- a DBI koordinációs titkárságot működtet a hálózatok kérdéseiben; új hálózatok helyett a meglévőkhöz való csatlakozást ösztönzi,
- a DBI bevált kiadványai folytatódnak a szokásos formában, a ZIB és az MZ kiadványainak tartalmi integrálásával,
- a DBI az európai integrációval kapcsolatban tájékoztató, koordinációs és közvetítő szerepet vállal, jelentősen nőnek támogatásszerzési, -lebonyolítási feladatai,
- a külföldi kapcsolatokban (tanulmányutak, cserék, szimpoziumok) Kelet-Európa felé történik nyitás.

A DBI jelenleg két épületben van elhelyezve. A korábbi épületben, a Bundesalleen van az igazgatóság, a kiadványok szerkesztősége, a rendszerelemzési és a hálózatfejlesztési, ill. a számítástechnikai részleg; a ZIB volt épületében kapott helyet a tanácsadással és tájékoztatással, az üzemszervezéssel és a külföldi kapcsolatokkal foglalkozó osztály. 1995-től új, közös székházat keresnek a DBI számára. Mindenképpen Berlinben marad, mert így hatékonyan tud segíteni az új tartományok könyvtárainak, ezenkívül nyitni kíván Brandenburg tartomány felé, és támogatni tudja a létrehozandó Berlin/Brandenburg gépi könyvtári hálózatot, többek között számítóközpontja révén.

Berlini városi könyvtárak

A Berlin központjában lévő Köztársasági Palota sorsa bizonytalan. (Itt ülésezett az NDK népi kamarája, 13 étterem, egy kis színház stb. is volt az épületben.) 1990-ben 14 évi működés után bezárták, mivel azbesztbetonból épült. Lebontása 22 millió DM-be kerülne, egy új épület minimum 450 millióba, és az itt állt Stadtschloss újrafelépítése jóval többe egymilliárdnál. Jelenleg havonta több százezer márkát költenek rá, holott nem is használják.

Felmerült, hogy az épületben kapjon helyet Berlin nyilvános „nagykönyvtára", azaz költözzön oda az Amerika-Gedenkbibliothek (AGB), a Berliner Stadtbibliothek, a Senatsbibliothek és a Berlini Központi Katalógus.

Az *Amerika-Gedenkbibliothek* bővítésének tervei készek, költsége közel egymillió DM lenne, de nincs rá keret. Ha a Köztársasági Palotába költözne, átadhatná helyét a berlini tartományi levéltárnak. – A *Berliner Stadtbibliothek* helyszűkével küzd, épülete katasztrofális állapotban van. – A *Senatsbibliotheknak* sincsenek helytartalékai. – A *Központi Katalógus* a Staatsbibliothek nyugatberlini részében „kapott menedéket", annak viszont szüksége van a helyre.

A Köztársasági Palotában elég hely lenne a három könyvtár és egy kis színház, egy nagy rendezvényterem és egy könyvesbolt, folyosói tárlatok számára. Statikailag az épület megfelelő.

Egyébként az intézmények funkcióiban változásokat terveznek: a Berliner Stadtbibliothek tartományi könyvtári besorolásba kerül; az AGB megmarad közkönyvtárnak; a szenátusi könyvtár támogatná a kormányzati negyed intézményeinek munkáját. Ha közös épületbe kerülnének, a következőképpen ésszerűsíthetik munkájukat: központilag történhet a gyarapítás és feldolgozás, könyvkötés és másolás; a személyzet a három könyvtárban igény szerint lenne bevethető; az infrastruktúra közösen lenne használható; a Stadtbibliothek mint archiváló könyvtár átvehetné az AGB által selejtezett állományt stb.

Az így létrejövő nagykönyvtár a Staatsbibliothek és a Humboldt Egyetem mellett a városközpont új szellemi központjává válhatna.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Felhasznált irodalom:

LEHMANN, Klaus-Dieter: Innenansichten, Aussenansichten. Deutsche Bücherei und Deutsche Bibliothek nach der Vereinigung. - Buch Bibl. 44.Jg. 1992. 4.no. 314-322.p.

LANDWEHRMEYER, Richard: Die Vereinigung der Berliner Staatsbibliotheken. - uo. 323-327.p.

SCHMIDT, Marion: Ein Institut für Bibliotheken im vereinten Deutschland. - uo. 327-331.p.

PFORTE, Dietger: Berlin: Für einen Palast der Republik des Geistes. Ein konkrete Utopie. - uo. 332-335.p.

LANDWEHRMEYER, Richard - Jobst, Marianne: Das Gespräch. - Mitt.Ver.Österr.Bibl. 45.Jg. 1992. 2.no. 26-32.p.

Az információpolitika mint művelődéspolitika

Nemzetközi könyvtáros-konferencia az új Európáért

1992. október 17. és 23. között a németországi Bibliothekarische Auslandstelle (Könyvtári Nemzetközi Kapcsolatok Intézete) és a nemzetközi dokumentációs szövetség, a FID (Fédération Internationale de Documentation) közös rendezésében a Bonn melletti Königswinterben került sor „Az információpolitika mint művelődéspolitika" című nemzetközi konferenciára. A közép- és a kelet-európai országok könyvtári és információs rendszereinek összeomlását, amelynek súlyos következményei vannak, szembeállították a nyugat-európai fejleményekkel, amelyek célja olyan totális információs rendszer és olyan, kulturálisan sokszínű társadalom kiépítése, melyben az országhatárok elmosódnak. A majd minden európai országot, az USA-t és Japánt képviselő 55 külföldi és a 30 német konferenciai résztvevő arra az álláspontra helyezkedett, hogy zárónyilatkozatban figyelmeztet e folyamat veszélyeire, a kulturális identitás elvesztésének lehetőségére, de egyben felhívja a figyelmet a felvilágosult világpolgárság kialakulásának lehetőségére is.

A konferencia zárónyilatkozata

KULTURÁLIS, GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI KILÁTÁSOK

1.

Új Európa van kialakulóban, mélyreható gazdasági, kulturális és szociális változásokkal. A könyvtárakra és az információs intézményekre nagy lehetőségek várnak, de ugyanakkor kockázatok is:

- Az új technológia bevezetésével lehetővé válik az információk sokoldalú és intenzív felhasználása az élet minden területén.
- Előfordulhat, hogy ennek során a vezető ipari országok nagyvállalatai és intézményei teljesen túlsúlyba jutnak az információelőállítás és -kiértékelés terén.
- Egyidejűleg sor kerül a társadalom átrétegeződésére és értékváltására.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2.

E fejlődési folyamatban a következő veszélyek rejlenek:

- Az európai társadalom „információban gazdagokra" és „információban szegényekre" osztódhat.
- A kulturális sokszínűséget különösen a kisebbségek kulturális identitásának megszüntetése veszélyezteti.
- A széles körű és jó minőségű információellátást, a kreativitást és a kulturális hagyományokat a tisztán piaci versenyformák fenyegetik.
- Késlekedik, illetve akadályokba ütközik a gazdasági felélénkülés, amely segíthetné az önálló kulturális és információs bázis újjáalakulását Közép- és Kelet-Európában.

3.

Mi kelet-, közép- és nyugat-európai politikusok, szakmai egyesületek és szervezetek képviselői, könyvtárosok és információs szakemberek felszólítunk minden felelős embert arra, hogy az ilyenfajta fejlemények és veszélyek ellen lépjen fel:

- Minden felmerülő kérdést együtt, európai örökségünkkel összhangban kell elemezni és megválaszolni.
- A kulturális identitást és Európa sokszínűségét csakis együttműködéssel lehet szavatolni.
- Könyvtárainkat, levéltárainkat és információs rendszereinket mint az európai örökség, a nemzeti kultúra és a tudomány alapvető forrásait meg kell védelmeznünk mindenfajta rombolástól, meg kell őriznünk és fejlesztenünk kell őket annak érdekében, hogy a társadalmi és a gazdasági talpraállás alapintézményei lehessenek, különösen Közép- és Kelet-Európában.
- Felszólítjuk Európa minden politikusát és szakemberét arra, hogy harcoljon a növekvő analfabétizmus ellen, valamint annak érdekében, hogy az információ- és a művelődéspolitika minden nemzet költségvetésében megfelelő prioritást élvezzen.

4.

A következő intézkedéseket kell sürgősen megtenni:

- A szakemberek képzését, továbbképzését és cseréjét megfelelő programokkal kell támogatni, különösen ami a közép- és a kelet-európai térséget illeti.
- Támogatni kell szemináriumok, értekezletek és nemzetközi konferenciák megrendezését, hogy javítani lehessen az információ- és tapasztalatcserét.
- Európai orgánum létesítésére van szükség a szakmai vélemény-, információ- és tapasztalatcsere fórumaként.
- A nyugat-európai támogatási programokat meg kell nyitni a közép- és a kelet-európai térségben tevékenykedő kollégák és intézmények előtt.

A konferencia résztvevőinek nevében:

Ekaterina Genieva, *Moszkva*
Elisabeth Simon, *Berlin*
Lauri Lepik, *Tallinn*
Karl A. Stroetmann, *Bonn*
William A. Turner, *Párizs*

További információkkal szolgálnak:

Elisabeth Simon, *Deutsches Bibliotheksinstitut, Luisenstr. 57, D-1040 Berlin, Tel.: (030) 23 11 94 73*

Dr. Karl A. Stroetmann, *FID Councillor, GMD, Postfach 1316, W-5205 St. Augustin, Tel.: (2241) 14 33 19; Fax: 14 30 17; E-mail: stroetmann@gmd.de*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtári és tájékoztatási munka helyzete, problémái és fejlődési kilátásai Cseh-Szlovákiában

Soňa Makulová

A szerző *Present state of library and information work in Eastern Europe. The example of Czecho-Slovakia. Problems and promises of development, prospects and methods of cooperation with Eastern Europe. 1992.* c. tanulmányát **Pálvölgyi Mihály** fordította.

Politikai és gazdasági háttér

A „bársonyos forradalom" 1989 végén a zárt gazdasági és ideológiai rendszer összeomlásához vezetett Cseh-Szlovákiában és megindult a nyitás a piacgazdaság felé.

A könyvtáraknak a korábbi Csehszlovákiában fontos ideológiai szerepük volt, a marxizmus-leninizmus eszméit és a materialista világnézetet kellett propagálniuk. Az 1959-es könyvtári törvény szerint a könyvtár a szocialista nevelés fontos eszköze, feladata az olvasók politikai műveltségének a fejlesztése és a szocializmus végső győzelmének elősegítése. A legtöbb könyvtárigazgató a párt tagja volt, bár sokan közülük nem mindenben tudtak azonosulni az irányvonalával. Számosan voltak azonban, akik erősen az ideológia hatása alatt álltak és szinte mindenben egyetértettek a felülről jövő utasításokkal. Ez is magyarázata annak, hogy miért váltottak le olyan sok igazgatót és funkcionáriust 1989 után.

Az állam, valamint a népgazdaság irányításának erősen központosított rendszere a könyvtárügyben is érvényesült. A Kommunista Párt könyvtárak iránti érdeklődésének voltak pozitívumai is, pl. igen sok könyvtárat hoztak létre viszonylag rövid időn belül, a könyvtári törvény ugyanis kimondta, hogy minden városban, sőt minden faluban legyen könyvtár.

A könyvtári és információs hálózat története

A különböző típusú könyvtárakból álló hálózati rendszert hivatalosan a könyvtárak egységes rendszeréről szóló 1959. évi 53. sz. törvény hozta létre (Zákon o jednotnej sústave kniznic 53/1959. ZB.), melynek előkészítése már 1948-ban elkezdődött. A törvény alapján Szlovákiában, Csehországban és Morvaországban a könyvtárak olyan egységes rendszerét hozták létre, amely minden könyvtártípus hálózatát magában foglalta, a közművelődésit, a tudományos szakkönyvtárit (műszaki, mezőgazdasági), a felsőoktatásit. A hálózatok és a könyvtárak irányítása és pénzügyi támogatása központosított volt. A könyvtári szolgáltatások technikai szintjét és minőségét korlátozta a totalitárius gazdaság teljesítőképességének alacsony szintje. Az erős ideológiai tényezők ellenére a törvény egy integrált könyvtári rendszer alapjait vetette meg.

Ugyanabban az évben kormányhatározatokkal létrehozták a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszert (VTEI), melyben az ágazati és szakterületi információs központok hierarchikus szerkezetét valósították meg. A két rendszer közötti kapcsolat sok vita kiindulópontjául szolgált, ugyanis számos könyvtár, mint pl. a Szlovák Műszaki Könyvtár mindkét rendszernek tagja volt. A fő problémát az jelentette, hogy vajon a könyvtárat kell-e az információs szolgálat részének tekinteni, vagy pont fordítva, az információs szolgálat csak egyike a könyvtár által kínált szolgáltatásoknak? A VTEI információs rendszer módszertani szempontból a nemzeti könyvtárak (Prága, ill. Martin) irányítása alatt állt.

A könyvtári hálózatok jövője jelenleg bizonytalan, az viszont valószínűnek tűnik, hogy működésükre szükség lesz a megváltozott politikai és gazdasági helyzetben is. 1989 után komoly ellenszenv nyilvánult meg a központosított hierarchikus rendszer és a „módszertani irányítás" ellen. Erős nyomást fejtettek ki a könyvtárak, hogy megváltoztassák, de legalábbis módosítsák a múltban kialakult merev kapcsolatokat. Az új

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtári törvényt most készítik elő a cseh, ill. a szlovák nemzeti könyvtárak és a könyvtáros egyesületek, a tervezet már a könyvtáros társadalom elé került. Az új szlovák könyvtári törvényjavaslat fő jellemzői:

- hatásköre minden szlovákiai könyvtárra vonatkozik, függetlenül attól, hogy egy adott könyvtár melyik minisztériumhoz tartozik,
- a könyvtár az alapvető szolgáltatásait térítésmentesen nyújtja,
- a könyvtár feladata, hogy segítse a kiadványok egyetemes hozzáférhetőségét,
- a könyvtárak tevékenysége nem politikai jellegű,
- a könyvtárak kapcsolataik alapján együttműködnek, valamint közös programokban vesznek részt (elvetik a könyvtárak egységes rendszerének koncepcióját),
- a könyvtárak típusai: közművelődési, részben közművelődési, ill. nem közművelődési (katonai, börtön, közigazgatási stb.) könyvtár,
- közművelődési könyvtárat minden 1000 lakosnál népesebb településen létre kell hozni.

Napjainkban mélyreható változások zajlanak le a társadalomban és a gazdaságban, sok minden bizonytalan, hiányzik a pénzügyi támogatás az információs szolgáltatásokban, sok a felesleges párhuzamosság és a korábbi hierarchia még létező szintjei már nem szolgálnak reális célokat.

A nemzeti könyvtárak

A volt Csehszlovákiában két nemzeti könyvtár működött, az egyik Csehországban, Prágában, melyet 1990 óta neveztek nemzeti könyvtárnak, a másik pedig Szlovákiában, Martinban (Túrócszentmárton). A prágai nemzeti könyvtár eredete 1360-ig vezethető vissza, amikor IV. Károly kódexgyűjteményt adományozott a frissen alapított Prágai Egyetem Károly Kollégiumának. A nemzeti könyvtár teljes állománya napjainkban már több mint 6 millió egység, a „bársonyos forradalom" évében 35 000 beiratkozott olvasója és 665 000 látogatója volt. A könyvtárat a késő barokk Klementinum palotában helyezték el, de mára már annyira kinőtte az épületet, hogy már eddig is 2 millió kötetet kellett külső raktárakba zsúfolni. Nem véletlen, hogy már dolgoznak az új nemzeti könyvtár építési tervén egy amerikai alapítvány támogatásával. A könyvtár kötelespéldányt kap minden cseh, ill. szlovák kiadványból. Nagyon érdekes a kódex- és a régi, ritka könyvgyűjteménye, mely számos magánkönyvtárat, egyházi könyvtárat foglal magába. Bár a könyvtár a 18. század óta nem része az egyetemnek, szerzeményezési politikájában tekintettel van a Károly Egyetem hallgatóinak és oktatóinak igényeire, így pl. jelentős mértékben gyűjtik a külföldi irodalmat, különösen a társadalom- és természettudományok területén. A könyvtárhasználók több mint fele egyetemi hallgató. A nemzeti könyvtár egyben a csehországi nemzeti ISBN-iroda, könyvtárközi kölcsönzési központ, összeállítja a kurrens Cseh Nemzeti Bibliográfiát, s a cseh és szlovák könyvtárakban található külföldi könyvek központi cédulakatalógusát is szerkeszti.

Csehországban a könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatás és szaktanácsadás központi szerve, beleértve a bibliográfia, automatizálás és állományvédelem területeit. A Prágai Nemzeti Könyvtár a Cseh Művelődési Minisztérium felügyelete alatt működik, mely teljes mértékben finanszírozza költségvetését, ugyanakkor a bevétele a kormányra száll. A pénzügyi támogatás nem kielégítő, a folyó költségeknek csak kb. 60%-át fedezi.

Matica Slovenská, - Szlovák Nemzeti Könyvtár

A Matica Slovenskát 1863-ban alapították Martinban. Nehéz és bonyolult története során többször bezárták, a könyvtár állományát pedig különböző helyekre szállították (Nyitra, Budapest stb.). 1959-ben az egységes könyvtárügyről szóló törvény szerint a Szlovák Nemzeti Könyvtár a Matica Slovenská része. A Matica Slovenská a következő szerkezeti egységekből áll:

- Szlovák Nemzeti Könyvtár,
- a Szlovák Irodalom Kincsestára,
- Kiadói Osztály,
- a külföldön élő szlovákokkal való kapcsolatot koordináló osztály.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár a Matica Slovenská többi osztályával együtt a 60 ezer lakosú Martinban (Túrócszentmárton) egy viszonylag tágas, modern épületben kapott helyet. Jelenleg vita folyik a Szlovák Nemzeti Könyvtár jövőbeni szerepéről, státuszáról, pl. arról, hogy önálló költ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ségvetési hely legyen-e. Összállománya kb. 3,1 millió egység, s kb. 65 ezer könyvtári, audiovizuális és más dokumentumot szerez be évente.

A nagyközönség számára is kölcsönöz könyveket, de ennek mértéke a könyvtár földrajzi fekvése miatt korlátozott. Kb. 5 ezer a könyvtárlátogatók száma, akik mintegy 150 000 egységet kölcsönöznek évente. A könyvtárközi kölcsönzési igények száma 10 000 körül van. A Szlovák Nemzeti Könyvtár kötelespéldányt kap minden Szlovákiában, ill. Csehországban kiadott könyvből, s itt működik Szlovákia ISBN-központja is. A gyűjtött anyag nagyrésze megtalálható a Szlovák Irodalom Kincsestárában is, mely szintén a Matica Slovenská épületében nyert elhelyezést. A könyvtár központi szerepet játszik a kurrens és retrospektív bibliográfiai szolgáltatásban. Számítógéppel állítja össze a Szlovák Nemzeti Bibliográfiát és számos bibliográfiai adatbázist épít. A szlovák könyvtárak módszertani központja, a könyvtárosok szakmai továbbképzésének is központja. Jelentős kutatási tevékenységet folytat, amelyek közül ki kell emelni az IKIS programot, melynek célja az integrált országos könyvtári-információs rendszer létrehozása.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár komoly raktározási és állományvédelmi gondokkal küszködik: a háború után ugyanis mintegy 800 ezer kötet került az állományába a különböző kolostorokból és magángyűjteményekből. Ez a könyvanyag azóta is nedves pincékben hever rendezetlenül és feldolgozatlanul. A könyveket megtámadta a nedvesség és a papírsavasodás miatt pusztulásnak vannak kitéve. Ugyanakkor nincs se hely, se pénz, se technika, hogy e problémát megoldják. Egy értékes könyv restaurálási költsége 5-30 ezer korona lenne. Ha az e célra rendelkezésre álló összegek nem változnak, akkor a könyvtár csak kb. 250 kötetet tud évente restaurálni és bekötteti.

Általános, regionális közművelődési könyvtárak, állami tudományos könyvtárak

A könyvtári rendszer szervezeti struktúrájában fontos pillért jelent a regionális elem. Csehországban 9 általános gyűjtőkörű nyilvános régiókönyvtár van, Szlovákiában pedig 11. Ezeket a Kulturális Minisztérium felügyeli és számos régióban egy vagy több felsőoktatási intézmény kutatási, tanulmányi igényeit is szolgálják. Ide sorolhatók az állami műszaki könyvtárak is, melyek az alkalmazott tudományok és a műszaki tudományok oktatási igényeit vannak hivatva kielégíteni, pl. az Egyetemi Könyvtár és a Szlovák Műszaki Könyvtár Pozsonyban (Bratislava), az Állami Műszaki Könyvtár Brnoban. Ezek a könyvtárak 1959-ig közvetlenül az egyetemek és műszaki főiskolák irányítása alatt álltak, amelyeket egyébként most is szolgálnak.

E könyvtárak nemcsak a VTEI hálózat részei, hanem az egyes régiók könyvtárainak módszertani központjai is voltak. A fő problémáik: a pénzhiány, a korlátozott és lassú hozzáférés más könyvtárak állományához, a felsőoktatási intézményekkel való közvetlen kapcsolat és az együttműködés hiánya, a párhuzamos erőfeszítések, az elhelyezési és tárolási gondok, valamint az állomány alacsony szintű használtsága.

A felsőoktatási intézmények könyvtárai

A regionális közművelődési könyvtárak fejlődését nem, vagy alig követte a felsőoktatási intézmények könyvtárainak fejlődése. Számos kiemelkedő egyetem és főiskola a háború után elvesztette ellenőrzését saját könyvtára felett, pl. a Közgazdasági Főiskola Prágában a tőszomszédságában lévő Központi Közgazdasági Könyvtárat használja, ugyanakkor a könyvtár a Nemzeti Könyvtár irányítása alatt áll és a Kulturális Minisztérium a fenntartója.

A kari és tanszéki könyvtárak száma a 36 felsőoktatási intézményben 700 körül van. Ezek közül több csupán tankönyveket és jegyzeteket kölcsönöz. A külföldi irodalom iránti igény nő, de sajnos beszerzésükhöz hiányzik a pénz.

Tudományos információs hálózatok

A kutatás-fejlesztés információellátását két könyvtári-információs rendszer szolgálja:

1. a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer (VTEI),
2. ill. a Csehszlovák és Szlovák Tudományos Akadémia önálló hálózatai.

A VTEI rendszert 1959-ben hozták létre a gazdasági-ipari kutatási-fejlesztési információ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szolgáltatásra, 1970-től 1990-ig a Műszaki és Beruházásfejlesztési Minisztérium irányítása alatt működött, szigorú hierarchikus szervezeti struktúrában, három szinten:

- ODIS, ágazati szint,
- OBIS, szakterületi szint,
- ZIS, helyi vagy intézményi szint.

A valóságban számos információs központ a magasabb szinteken igen alacsony hatékonysággal dolgozott, vagy egyáltalán nem is adott szolgáltatást, ugyanakkor néhány helyi szinten működő központ jobb munkát végzett. A VTEI hálózat központja az ÚVTEI (Tudományos, Műszaki és Gazdasági Információs Központ) volt és mindeddig a legfontosabb adatbázisközpont volt, amely a Központi Műszaki Adatbázist szolgáltatta, ill. a külföldi adatbázisokban való keresést közvetítette.

A VTEI hierarchikus hálózata felbomlott, hiszen nem tudott olyan információszolgáltatást kínálni, amely pénzügyi támogatást vonzana. Ugyanakkor fennáll a veszélye annak, hogy a gazdasági nehézségek az információs igények pangásához vezetnek. A rendszerhez tartozó információs központok nem rendelkeztek a megfelelő információtechnikai berendezésekkel, pl. CD-ROM-mal és a külföldi adatbázisok elérése is rendkívül drága volt.

A tudományos akadémiák

A Csehszlovák Tudományos Akadémia könyvtárát 1952-ben alapították. Külön könyvtári, ill. információs hálózatot működtetett 69 kutatóintézetben, 10 000 munkatárs igényeit kielégítve. Külön szervezetként tevékenykedik a Szlovák Tudományos Akadémia 33 kutatóintézete. A költségvetést közvetlenül a Pénzügyminisztérium biztosítja számukra. Napjainkban sok vita folyik az akadémiák jövőjéről, hiszen sokáig szinte kizárólagosan a szovjet ideológiai hatás érvényesült a tudományos munkákban, ezért a korábbi kutatások csekély eredményekhez vezettek. Sok akadémiai munkatárs vesztette el állását és az egész rendszer pénzügyi támogatása is változóban van.

Bár a kutatóintézetekben elvileg az alapkutatásokra koncentrálnak, intézményeik számos tudományterülettel foglalkoznak, könyvtáraik állománya sok tekintetben felesleges átfedésben van az országos feladatkörű könyvtárakéval, valamint a nemzeti könyvtárak gyűjteményével.

Az akadémiai könyvtári hálózat központja az Akadémia Központi Könyvtára, melynek állománya 1 millió kötet könyv; mindösszesen 3,5 millió egység, amiből 35 ezer egység az időszaki kiadványok száma.

A legnagyobb problémát a külföldi folyóiratok, dokumentumok beszerzésének finanszírozása jelenti. A külföldi adatbázisokban való keresésre is csak 10 ezer USA dollár áll évente rendelkezésre.

Az erőforrások megosztása a könyvtárak és információs központok között

Az erőforrások megosztásának fő eszközei a nemzeti bibliográfia és a kötelespéldány rendszer. A cseh nemzeti bibliográfiát Prágában, a szlovák nemzeti bibliográfiát Martinban állítják össze. Mellettük egyebek között Pozsonyban az Egyetemi Könyvtár és Brnóban az Állami Tudományos Könyvtár is kötelespéldánygyűjtő hely. (A jelenleg érvényes kötelespéldány törvény szerint, minden egyes kiadott műből 27 példányt kell leadni, s így egy kiadvány fizikai elérése viszonylag könnyen megoldható.)

1988-ban Cseh-Szlovákiában 7000 könyvet adtak ki. Az állami kutatási programok (az IKIS Szlovákiában és a MAKS Csehországban) alapján 1985-90 között mind a két nemzeti bibliográfiát gépesítették. Az UNESCO CDS ISIS szoftverjét használják, csereformátumként pedig a CSMARC-ot, mely az UNIMARC-kal kompatibilis.

A legnagyobb haladást az adatbázisok terén a külföldi szakirodalmat tartalmazó központi katalógus jelenti Cseh-Szlovákiában. A prágai Nemzeti Könyvtár kurrens cédulakatalógust épít a Csehországban rendelkezésre álló külföldi monográfiákból. Az Egyetemi Könyvtár Pozsonyban géppel olvasható formában tartja nyilván a külföldi periodikumokat. Ez az adatbázis a NIS-ben (országos adatbázis központ, melynek korábbi neve ÚVTEI-ÚTZ volt), valamint a pozsonyi Alkalmazott Kibernetikai Intézetben érhető el.

Van egy PZK nevű adatbázis is, mely a szlovák könyvtárakban megtalálható külföldi monográfiákról tájékoztat. Ez az adatbázis szintén az Alkalmazott Kibernetikai Intézetben vehető igénybe.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A közelmúltban több adatbázis-előállítási terv is született, de nem valósult meg: a Nemzeti Könyvtár pl. a cseh folyóiratcikkek, kongresszusi és konferenciai jelentések adatbázisát, a Nemzeti Könyvtár retrospektív katalógusát tervezi, valamint nagyobb könyvtárak közös katalogizálását szeretné megvalósítani.

A Tudományos Akadémia a hálózat tudományos publikációinak adatbázisát szeretné létrehozni, valamint egy retrospektív katalógust a hálózatához tartozó könyvtárak állományáról.

A jövőbeni fejlődés a pénzügyi lehetőségektől függ. Több ajánlat is érkezett külföldről, pl. a GEAC vállalat felajánlotta „Library 8000" rendszerszoftverjét, teljesen ingyenesen, de sajnos a hardvervásárlásra nem futotta volna a pénz. A műszaki egyetemek kulcsfontosságú szerephez jutnak azokban az erőfeszítésekben, melyek célja az egyetemi számítógépes hálózatok létrehozása és az Európai Felsőoktatási és Kutatási Hálózathoz (European Academic Research Network, EARN) való kapcsolódás. Eurotell néven nyilvános adathálózat működik, de igen drága.

A könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás (másolatszolgáltatás) eddig jórészt ingyenesen valósult meg. A csökkenő költségvetés, a költségek növekedése következtében a szolgáltatások egyre inkább visszaestek: a küldő könyvtár dönti el, hogy milyen formában szolgáltatja a dokumentumokat (másolatot küld, magát a folyóiratot, ill. mikroformát). Mivel általános a hiány a reprográfiai eszközökben, ezért ma nagyobb szerepe van az eredeti dokumentum kölcsönzésének, mint a másolatszolgáltatásnak.

Információkeresés külföldi és cseh-szlovák adatbázisokban

Az 1980-as évek elején az ÚVTEI-ÚTZ biztosította az egyetlen lehetőséget a külföldi adatbázisok online keresésére. 1985-ben Pozsonyban az Alkalmazott Kibernetikai Intézetben is megteremtették ennek lehetőségeit. Az adatbázisokhoz való hozzáférést a múltban gondosan ellenőrizték és csak néhány intézménynek engedték meg, hogy azokat igénybe vegyék.

Jelenleg a fő problémát a megbízhatatlan telefonvonalak és modemek jelentik. Megoldatlan a napi 24 órára és a hét minden napjára kiterjedő online elérés lehetősége. 1989 előtt számos külföldi adatbázis-szolgáltató központtal volt kapcsolat (Dialog, Pergamon Infoline, MIC-KIBIC, SDC, Datastar, Questel, CISI, INKA-FIZ, DIMDI, MCVTI, GPNTB, VINITI stb.). Ezek igénybevételének pénzügyi finanszírozása központilag történt, az egyes minisztériumoknak volt némi pénze, amelyet bizonyos információs központoknak juttattak, hogy keresést folytassanak az érdeklődők számára. Pl. a Szlovák Pedagógiai Könyvtár Pozsonyban végzett ilyen kereséseket az iskolák, egyetemek részére az Alkalmazott Kibernetikai Intézeten keresztül. Rendelkezésükre állt egy bizonyos éves keret, amellyel gazdálkodhattak. A korábbi szocialista országok adatbázisaiban végzett keresések térítésmentesek voltak.

Ezen kívül volt néhány adatbázis-szolgáltató Cseh-Szlovákiában, mely lehetőséget kínált saját, ill. általuk elérhető külföldi adatbázisokban folytatott keresésre a cseh-szlovák felhasználók számára. Az 1989 előtti helyzet előnye az volt, hogy az adatbázisok használata az intézmények számára ingyenes volt és az nem érintette éves költségvetésüket (pl. az Informatikai Tanszék hallgatói Pozsonyban oktatási célból használhatták az ÚVTEI-ÚTZ adatbázis-szolgáltató központot). A hallgatók 1983-tól már olyan adatbázisokban kereshettek, mint az INSPEC, Excerpta Medica, Envirolines, WPI, Pollution Abstracts, a COMPENDEX vagy olyan cseh-szlovák adatbázisokban, mint pl. az Informatik, a Metal, stb. 1989 után ez a helyzet megváltozott és ez érezhető volt a használók számának csökkenésében is. Továbbra is van lehetőség arra, hogy oktatási célból, ill. a könyvtárakból ingyenesen kereshessenek az Alkalmazott Kibernetikai Intézetben, de az elérhető adatbázisok száma erősen lecsökkent.

Az ÚVTEI-ÚTZ-t átkeresztelték NIS-re (Országos Információs Központ), mely nem-profit célú szervezet, melynek tevékenységét a Gazdasági Fejlesztési Szövetségi Minisztérium finanszírozza. Adatbázisában több mint 16 millió rekord van, de nincs teljes szövegű adatbázisa. Szelektív információterjesztést vállalnak saját és külföldi adatbázisokban való keresés alapján. Megfigyelhető tendencia, hogy néhány információs központ, mely jelenleg minisztériumi fennhatóság alatt dolgozik, üzleti alapon működő információszolgáltatóvá, közvetítővé akar válni, s beruházásképpen vesz pl. CD-ROM-ot, hardvert, de sajnos a szűkös gazdasági helyzet miatt alacsony az információ iránti fizetőképes kereslet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A külföldi adatbázis-szolgáltatók főként csak a magáncégek számára elérhetők, akik a nyugati országok cég- és piaci információira kíváncsiak. A rossz valutaváltási arány miatt egy információkeresés a Dialog-ban olyan drága, mint egy dolgozó havi keresete Cseh-Szlovákiában. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a NIS válságban van; 50%-os költségvetési hiánnyal küzd, csak a bécsi vonal bérlete 1,7 millió koronába kerül évente. A telefonköltségek percenként 60 koronába kerülnek, ha az ember az USA-val akarja felvenni a kapcsolatot és 24 koronába, ha Nyugat-Európával.

Megoldást jelentene a CD-ROM-ok vásárlása, de ebből jelenleg még nagyon kevés van. Az Egyetem Informatika Tanszéke a TEMPUS program támogatásával kapott egy mikroszámítógépet CD-ROM lejátszóval, de alig van mit keresni rajta.

Az online keresés eredményeként külföldön található dokumentumok kölcsönzése egy, a Cseh-Szlovák Köztársaságban kialakult rendszer szerint történik. A kölcsönzés átlagosan kb. 500 koronába kerül, ehhez járulnak a postaköltségek, melyek nemrégiben emelkedtek meg 300%-kal. A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésnek nagy hagyományai vannak, Csehszlovákiában pl. több dokumentumkölcsönzési kérelemnek tesznek eleget, mint az Egyesült Királyságban. A legtöbb kérés Németországból érkezik. Az igények kielégítési aránya 80%-os. 1990-ben 12%-kal csökkent a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés aránya és a postaköltségek drámai emelkedése miatt az egész rendszert összeomlás fenyegeti.

A közművelődési könyvtári rendszer

Cseh-Szlovákiában jól kiépített széles körű általános közművelődési könyvtári rendszer volt, melyet az 1919-es, majd 1959-es könyvtári törvény alapján fejlesztettek ki. 1987-ben 12 ezer közművelődési könyvtár, ill. fiókkönyvtár működött az országban. Ebből 8583 Csehországban és 3218 Szlovákiában. Eszerint minden 1250 emberre jutott egy fiókkönyvtár. Összehasonlításképpen Angliában, ahol 4000-nél kevesebb közművelődési könyvtár van, minden 11 500 lakosra jut egy szolgáltatóhely.

Napjainkban azonban jelentős változások mentek itt is végbe. Folyik a helyi közigazgatási rendszer átszervezése, s ennek következtében a helyi hatóságok felelőssége lett a közművelődési könyvtárak pénzügyi támogatása (mármint azoké, amelyeket egyáltalán meg akarnak tartani). Most készül az új könyvtári törvény tervezete, de már mindenki tudja, hogy a fejlemények oda vezetnek, hogy egy sor kisebb könyvtárat bezárnak. A nagyobb regionális, ill. körzeti közművelődési könyvtárak vállalták a közvetítő szerepet, hogy a kisvárosok, falvak polgármestereit meggyőzzék arról, hogy vállalják a könyvtárak további fenntartását.

Szlovákiában a Kulturális Minisztérium 35 regionális és körzeti könyvtárat vont saját irányítása alá, ezzel megőrizve a hálózat alapvető szerkezetét. A bibliobuszok használatára a hatályos közművelődési könyvtári jogszabályok szerint lehetőség lenne, de gyakorlatilag ez igen korlátozott.

Sok közművelődési könyvtár dolgozott ki tervet arra, hogyan jusson bevételekhez bizonyos szolgáltatások révén. Könyvtári terek bérbeadásával kulturális alapot is létre akarnak hozni, melyhez a könyvtárak és információs intézmények bevételeik arányában járulnak hozzá.

Iskolai könyvtárak

1985-ben hivatalosan 8781 könyvtár működött az iskolákban és más oktatási intézményekben Csehszlovákiában, összesen 13 812 335 könyvtár egységgel. Több iskolának két könyvtára is van, egy a tanárok számára, egy pedig a diákoknak. A gyűjtemények gerincét a szépirodalom és a kötelező, ill. ajánlott olvasmányok, szótárak és népszerű tudományos művek alkotják. A múltban az olvasmányokat és az ismeretterjesztő irodalmat az oktatási minisztériumok központilag osztották el, ezek nagy része azonban ideológiai célt szolgált.

Szakmai egyesületek

Cseh-Szlovákiában három szakmai egyesület tevékenykedik, az egyik a *Spolok slovenskych knihovníkov* (Szlovák Könyvtárosok Egyesülete), melynek 1600 tagja van. Évente rendez szemináriumokat INFOS címmel az információtechnológiáról és könyvtári alkalmazásairól. *Bulletin SSK* címen hírlevelet ad ki. A Cseh Köztársaságban működik a *Svaz knihovníku a informacních pra-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

covníku Českej republiky (A Cseh Köztársaság Könyvtárosainak és Információs Szakembereinek Egyesülete), melyet 1920-ban hoztak létre, de 1968 után egy belügyminisztériumi rendelettel eltörölték. Fő tisztségviselőit könyvtári funkciójuktól megfosztották, s a szervezet csak 1989-ben kezdte el újra tevékenységét. Csehországban van egy másik szakmai szervezet is, a Cseh Információs Társaság, mely a Csehszlovák Tudományos és Műszaki Társaság Információs szekciójának korábbi munkájára épít. Mind a három szakmai egyesület feladatának tartja a nemzetközi kapcsolatok megújítását, kiszélesítését, mind a nemzetközi szervezetekkel (IFLA, FID, IATUL), mind pedig az egyes országok szakmai egyesületeivel.

Könyvtárgépesítés

A könyvtári munka számítógépesítése a 60-as évek közepén kezdődött el. 1977 óta a Szlovák Nemzeti Könyvtár számítógépet használ a Szlovák Nemzeti Bibliográfia összeállítására, könyvek, folyóiratcikkek és speciális dokumentumok jegyzékének készítésére. A Szlovák Nemzeti Bibliográfiában már kb. fél millió tétel van elektronikus formában. Jelenleg a tételek konvertálásán dolgoznak a CDS ISIS adatbázisba. A Szlovák Nemzeti Bibliográfia adatbázis visszamenőleg 1977-ig áll rendelkezésre, s újabban a könyvtár floppy lemezen is terjeszti az adatállományokat. Erre az országos adathálózat szervezetlensége miatt kényszerült.

A könyvtárak stratégiai célja, hogy javítsák az információs szolgáltatások szerkezetét és minőségét, s hogy a könyvtári munka hatékonyságát növeljék. Ez a cél nem érhető el modern könyvtártechnológia és technikai eszközök nélkül. Ezért e területen is fontos, hogy kísérleti programokra kerüljön sor. Pl. a.) az országos integrált könyvtári és információs rendszer létrehozására irányuló könyvtárgépesítés; b.) a katalógusok retrospektív konverziója; c.) a CD-ROM technológia alkalmazása.

A modern technológia célirányos és hatékony bevezetése a könyvtárakban akadozik az anyagiak hiánya miatt. Nincs pénz hálózati szoftverre, integrált könyvtári szoftverre, modern információtechnikára, CD-ROM-ra és a katalógusok retrospektív konverziójának szükséges hardver, ill. szoftver beszerzésére.

1985-ben kutatási programot dolgoztak ki az információtechnológia könyvtári alkalmazására. Ezt Szlovákiában IKIS-nek, Csehországban MAKS-nak nevezték. E két program keretében kidolgozták a beszerzés, a kölcsönzés stb. automatizálásának különböző szempontjait.

Az integrált könyvtári információs rendszer (IKIS), melyet a szlovák kormány pénzügyi támogatásával 1985-1990 között vezettek be, bizonyos eredményekhez vezetett: irányelvek kidolgozása a könyvtárgépesítéshez az egyes könyvtártípusok számára; a MARC-kal kompatibilis kommunikációs csereformátum kialakítása; a könyvtárgépesítés technikai és személyi feltételeinek részletes meghatározása; az osztott katalogizálás néhány alapvető feltételének megteremtése; új technológia bevezetése a Szlovák Nemzeti Bibliográfia összeállításához.

Az eredmények alkalmazására stratégiai terv született, mely szerint az IKIS-program céljai:

1. a könyvtári munkafolyamatok komplex számítógépesítése a beszerzéstől a kölcsönzésig,
2. az együttműködő rendszerek számítógépes rendszerei közötti kompatibilitás biztosítása,
3. az osztott katalogizálás bevezetése,
4. országos központi katalógus létrehozása, az együttműködő könyvtárak közös katalógusaként, mely az alapja lenne az elektronikus központi katalogizálásnak és CD-ROM technológia alkalmazásának,
5. a könyvtári és információs szolgáltatások átszervezési és modernizálási feltételeinek megteremtése, a munka hatékonyabbá tétele és a könyvtárközi kölcsönzés javítása az olvasók érdekében, stb.

Az IKIS alapvető elvei: az integráció, az együttműködés, a célirányos decentralizáció, az országos könyvtári-informatikai rendszer megteremtése.

Természetesen szívesen vennének kész könyvtári alkalmazói szoftvert, pl. Oracle, Informic, Ingress stb., vagy vennék meg a UNIX operációs rendszert új hardverrel együtt, de ezekre nincs pénzügyi fedezet. Ezért a munkát azzal kell tovább folytatni, ami rendelkezésre áll. Viszont hamarosan szükség lesz nyugati szakértők segítségére a megfelelő rendszer kiválasztásához, ugyanis a jelenlegi nem elégíti ki a szükségleteket és a közeljövőben mindenképpen változtatni kell. Fontos kívánalom az automatizálással

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kapcsolatban, hogy szűnjön meg a felesleges párhuzamosság a katalogizáló munkában. Az országos online osztott katalogizálás bevezetését tervezik, de mivel rossz a telekommunikációs rendszer, ezért kénytelenek a nemzeti bibliográfiát is diszketten elküldeni a könyvtárakba. A könyvtárakban gyakorlatilag nincs is használói online katalógus.

A könyvtárak fő problémái és feladatai Szlovákiában

Az állami információs politika elveit kidolgozták, mind a nyilvános médiákra, mind pedig az országos szintű információs szolgáltatások és programok kifejlesztésére, különös tekintettel az „információs társadalom" leendő igényeire.

A gazdasági decentralizáció egyik eredménye, hogy a korábbi központosított tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer összeomlott. Ugyanakkor jelenleg olyan átmeneti állapot van, amikor a tudományos információs és könyvtári szolgáltatások nem számítanak kormányzati prioritásnak. A pénzügyi támogatás növekedése a gazdaság újjáépítésétől függ, s hat majd rá az 1993-ban életbe lépő adószabályozás.

Az új információs technika bevezetése az információs társadalom megteremtése országos programjának fontos része, s azt a komplex problémák összefüggésében kell megvitatni. Jelenleg a programért a Szlovák Köztársaság Közlekedési és Kommunikációs Minisztériuma a felelős.

A szlovák könyvtárügy irányításával kapcsolatos szabályozások még nem világosak, hiányzik az átgondolt stratégiai tervezés, nehéz szakítani a bürokratikus könyvtárvezetési gyakorlattal és - paradox módon - néhány területen még gyakrabban jelentkeznek a problémák, mint korábban. A „bársonyos forradalom" után számos személyi változás történt, aminek következtében a könyvtárakban most a bizonytalanság érzése uralkodik.

A szlovák könyvtárügy kiemelt feladatai

Szlovákiában 8885 könyvtár van, melyek összállománya 60 millió egység. Az éves kölcsönzések száma 40 millió, az olvasók száma 2 millió, a könyvtárakra 1990-ben közel 240 millió koronát fordítottak. Ebből könyvbeszerzésre 111 millió jutott. A könyvtárakban 11 515-en dolgoztak 1990-ben.

1989. november 17. óta a szlovák könyvtáraknak új, globális feladatokkal és stratégiai célokkal kell szembenézniük:

1. az új könyvtári jogszabályok megteremtése, a könyvtárak új pénzügyi támogatási rendszerének létrehozása,
2. könyvtárvezetés és könyvtárosképzés,
3. a könyvtárak országos rendszerének decentralizálása a könyvtárak közötti együttműködés támogatása (a könyvtárak egységes rendszerének kialakítása),
4. a könyvtári szolgáltatások színvonalának javítása,
5. az állományvédelem restaurálása.

Mindezeket figyelembe véve a szlovák könyvtárügy prioritásai a következők: 1. a vezetés személyzeti összetételének és képzettségi szintjének javítása; 2. a könyvtártechnológia és technikai eszközök széles körű alkalmazása; 3. az állománymegőrzés komplex rendszerének bevezetése.

Jelenleg a modern technológia hatékony, célirányos könyvtári bevezetését erősen gátolja a pénzhiány.

Külföldi támogatásra lenne szükség a könyvtárvezetés, könyvtártechnológia és a nemzetközi kapcsolatok javítása érdekében az alábbiak szerint:

Könyvtárvezetés. A könyvtárosok szakmai képzése nélkülözhetetlen a nemzetközi színvonal eléréséhez. Szlovákiában van elegendő szakmai végzettséggel rendelkező, jó könyvtáros, de hiányzik a megfelelő elméleti tudás és a gyakorlat a könyvtármenedzsment terén, s nincsenek ismereteik a piacgazdaságról. Nagyon fontos tehát a vezetők szakmai képzése, amelynek arra kell irányulnia, hogy képessé tegye őket a könyvtárügy fejlődésének országos és helyi szinten való irányítására. Az alábbi területeken van segítségre szükség:

- a vezetők nyelvi képzésének segítése,
- megfelelő szakemberek biztosítása a menedzsment, a gépesítés és az állománymegóvás, állományvédelem számára,
- külföldi képzés lehetősége,
- könyvtártechnikai információ és szaktanácsadás biztosítása,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- segítség a kapcsolatteremtésben és a kölcsönösen előnyös együttműködés kibontakoztatásában.

Könyvtártechnológia. A könyvtárak gépesítése, különös tekintettel az országos integrált könyvtári-információs rendszerre, ill. a könyvtári katalógusok retrospektív konverziója. Annak ellenére, hogy az emberi és polgári jogok garantálják az információ terjesztését és megszerzését, a feltételek e téren igen rosszak.

A Matica Slovenská (melynek keretében a Szlovák Nemzeti Könyvtár is működik) kísérletet tesz a könyvtári-információs rendszer adatbázis-szolgáltató központjának létrehozására.

A cseh helyzethez hasonlóan, a Szlovák Nemzeti Könyvtárban is kritikus a helyzet, annak ellenére, hogy egy új, modern épületben kapott helyet 1975-ben. Azonban nincs tároló könyvtár és hiányoznak a megfelelő könyvtári berendezések. Tünetnek fogható fel a társadalmi öntudat alacsony foka és a könyvtári munkának, beleértve a nemzeti könyvtárét is, a könyvtáros pályának az alacsony társadalmi megbecsülése. Mindez szorosan összefügg azzal, hogy a társadalom még nagyon távol van attól, hogy információs társadalomnak nevezhesse magát. Bár a társadalmi és politikai feltételek ígéretesen alakulnak, elengedhetetlen, hogy sor kerüljön Szlovákiában a könyvtári rendszerben is szükséges elkerülhetetlen változásokra.

A nemzetközi együttműködés kilátásai, módszerei. A nemzetközi együttműködés egészen eddig a KGST országok intézményeivel való együttműködésre korlátozódott. Sok minden történt, különösen a gépesítés terén és valószínű, hogy ez az együttműködés, ha más alapon is, de folytatódni fog.

A nemzetközi nem-kormányzati szervezetekkel való együttműködés szerepe nő, a kapcsolatok fejlődnek, konferenciákra, személyes kapcsolatok építésére kerül sor, közös munkaprogramok, kutatási programok születnek. Klaus Dieter Lehman joggal vallja, hogy figyelembe véve a kelet-európai fejlődést, fontos az együttműködés új modelljének kidolgozása, melyet gazdasági, technikai és szolgáltatás-orientált megfontolások és az ésszerűség vezet.

Az a döntő tényező, hogy ez az együttműködés közvetlen hasznot jelentsen a könyvtáraknak, a használóiknak. Eddig a nemzetközi erőforrások megosztása nagyon kis szerepet játszott. Világos, hogy Szlovákiának figyelemmel kell lennie a Közös Piac kialakulására, Európa integrálódására és ismerve az Európai Közösség könyvtári akciótervét, megtalálja a kapcsolódási pontokat. Fontos, hogy az Európai Közösség politikai testületei értékelik a könyvtár jelentőségét a társadalomban, s felmérték azok hiányosságait, problémáit és meghatározták a modernizálás és a nemzetközi együttműködés követelményét.

Az Akcióterv előnyös hatásai nem korlátozódnak majd csupán az Európai Közösségre, hanem szélesebb nemzetközi összefüggésben hatnak. A nemzetközi együttműködés lehetőségei szlovák szempontból:

1. Képviselet a kormányközi és nem kormányzati szervezetek munkájában (UNESCO, FID, IFLA, ISKO stb.).

2. Részvétel a nemzetközi szakterületi együttműködésben (pl. orvostudomány, jog, atomenergia területén), ill. a technológiaközpontú együttműködésben (pl. a telekommunikációban, információátvitelben).

3. Részvétel a nemzetközi rendszerek munkájában, hozzájárulás az adatbázisok építéséhez.

4. Az idegen nyelvek tanulásának és használatának növelése és alkalmazásuk a könyvtári és információs tanulmányok készítésében.

5. Hallgatói szakmai gyakorlatok, tapasztalatok megszerzése, külföldi könyvtárakban, információs intézményekben.

6. Hallgatók és oktatók cseréje külföldi felsőoktatási intézményekkel, külföldi egyetemi oktatók bekapcsolódása a szlovák felsőoktatásba, szaktanácsadás.

E tevékenységek egyrészt a TEMPUS és hasonló programok keretében, másrészt kétoldalú kulturális együttműködési egyezmények keretében valósulhatnak meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerzők „*The Slovak Technical Library, Bratislava*" c. tanulmányát Orbán Éva tömörítette.

A Szlovák Műszaki Könyvtár

Jan Kurak - Marta Ehnová

A Szlovák Műszaki Könyvtárat, a Szlovák Műszaki Főiskolával együtt 1938-ban alapították Kassán. A két intézmény története szorosan összefonódik. Az első három esztendőben a könyvtárnak politikai események hatására háromszor is költöznie kellett. A könyvtárnak két otthona is volt Pozsonyban, mielőtt jelenlegi helyét 1952-ben a Szabadság téren elfoglalta volna. A könyvtár még ma is ötfelé van szétszórva Pozsony környékén.

A Szlovák Műszaki Főiskola Központi Műszaki Könyvtára egy 700 kötetes könyvállománnyal indult 1938-ban. Állománya azóta 3,7 milliósra növekedett, könyvet, időszaki kiadványt, szabványt, szabadalmat és vállalati irodalmat tartalmaz.

A könyvtár 1951 augusztusában függetlenedett a főiskolától és nyilvános tudományos könyvtár lett. Jelenlegi nevét 1960-ban kapta.

A Szlovák Műszaki Könyvtár több fontos funkciót is ellát Szlovákia könyvtári és információs rendszerében: központi műszaki könyvtár és országos műszaki információs központ is egyben. A 350 szlovák műszaki könyvtár, tudományos-műszaki jellegű munkahely és gazdaság információs hálózatának központi könyvtáraként a Szlovák Műszaki Könyvtár koordináló és módszertani funkciót is ellát, beleértve az alkalmazottak továbbképzését is.

A klasszikus könyvtári feladatok között a Könyvtár különböző típusú időszaki és nem időszaki dokumentumok beszerzésével építi állományát, beleértve a szabadalmakat, szabványokat, vállalati irodalmat. A Könyvtár gyűjtőköre kiterjed a műszaki tudományokra (gépipar, vegyipari technológia, elektronika, energetika, építőipar, építészet, automatizálás, számítástechnika, vegyipar) és a műszakiakhoz kapcsolódó ágazatok egész sorára (mezőgazdasági gépesítés, szállítástechnika stb.). Ezen túlmenően kiterjed a természettudományok egyes területeire is (matematika, fizika, kémia, geológia, biokémiai biológia, molekuláris biológia, biofizika, mikrobiológia és környezetvédelem). Újabban a menedzsmentre, marketingre, szolgáltatásokra és statisztikára orientált közgazdasági tudományok irodalmát is gyűjtik.

Időszaki kiadványokban különösen gazdag a gyűjtemény. A könyvtár 1938 óta gyűjt időszaki kiadványokat. Jelenleg 427 csehszlovák és 868 külföldi címet tartalmaz az állomány. Az időszaki kiadványok zöme külön olvasóteremben férhető hozzá.

A könyvtár azok közé a csehszlovákiai könyvtárak közé tartozik, amelyek szabvány, szabadalom és vállalati irodalom gyűjtésével is foglalkoznak. Mivel ezen a téren a Szlovák Műszaki Könyvtár rendelkezik a legnagyobb állománnyal, ő a legaktívabb szolgáltató is.

A szabványgyűjtemény elsősorban a műszaki, a méréstudományi és a termékminőséggel kapcsolatos irodalomra összpontosul. Gazdag gyűjteménnyel rendelkezik a Csehszlovák állami és ágazati normatívákból és szabványokból (CSN vagy ON). Az állományban megtalálhatók a külföldi szabványok is, elsősorban a jelentősebb ipari államok (Belgium, Ausztria, Németország, Norvégia, Svédország, Nagy-Britannia és az USA), a kelet- és közép-európai országok (Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Bulgária, Szovjetúnió) és a nemzetközi szervezetek, az ISO (International Standardization Organization), IEC (International Electrotechnical Commission), CEN (Commission for European Standardization) szabványai.

A szabadalomgyűjtemény primer és szekunder állományból áll. A primer szabadalmi fájl a szabadalmak eredetijét, szerzői bizonyítványát és a csehszlovákiai, szovjet, skandináv, kelet- és közép-európai szabadalmi periodikumokat tartalmazza. A másodlagos állományban kártya-fájlok, kumulatív jegyzékek, az International System of Information on Inventions adatbázisai, szabadalmi referáló lapok és szabadalomismertetők találhatók.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A vállalati irodalom, amely 1955-től áll rendelkezésre, szórólapokat, prospektusokat, katalógusokat, címjegyzékeket, árjegyzékeket, termelési programokat, éves jelentéseket és házi folyóiratokat foglal magában. A könyvtár jelenleg az egész világból gyűjti a vállalati irodalmat.

A könyvtár gyűjteményét helybenhasználat, valamint belföldi- és nemzetközi kölcsönzés révén teszi hozzáférhetővé. A Műszaki Könyvtár az egyetlen olyan könyvtár Szlovákiában, amelyik külföldi könyvtárközi kölcsönzést folytat. Jelenleg a könyvtárnak több mint 27.000 egyéni használója van és több száz szervezetnek, közöttük együttműködő könyvtárnak, nyújt információs szolgáltatásokat.

Az információs szolgáltatások a könyvtár elsődleges feladatai közé tartoznak. A könyvtári irodalomkutatást számítógéppel végzik, lehetőség van kurrens és retrospektív keresésre egyaránt. A kurrens kereséseket az alábbi adatbázisokban végezhetik:

- INSPEC (Information Services for the Physics and Engineering Communities) adatbázis. A Szlovák Műszaki Könyvtár e szolgáltatás Csehszlovákiai biztosítója 1974-től. A kereséseket évente 24 alkalommal kötegelt üzemmódban végzik.
- A könyvtár a vállalati irodalom adataiból adatbázist épít. Évente tíz alkalommal végeznek ebből SDI szolgáltatást, 184 keresőprofil szerint.
- A könyvtár adatbázist épít a külföldi szabványokból, amiből évente hat alkalommal végeznek SDI szolgáltatást, 190 keresőkép alapján.

A Szlovák Műszaki Könyvtárból online keresésre is lehetőség van belföldi- és külföldi adatbázisokból. A leggyakrabban használt adatbázisok az INSPEC, a WPI, a CA Search és a COMPENDEX.

A könyvtár a közelmúltban lehetővé tette az Európai Közösség ECHO adatbázisainak lekérdezését is. Az ECHO-t az EK tagországaiban széles körben használják.

A könyvtár a fentieken kívül tanulmányokat és elemzéseket is készít. Az a célja, hogy a Szlovák Köztársaság ellenőrzési folyamatainak információellátásához hozzájáruljon. A tanulmányok a tudományok és technikai fejlődés és a környezetvédelem problémáival foglalkoznak.

Ezen túlmenően a Szlovák Műszaki Könyvtár maga is folytat kutató, módszertani és kiadói munkát. A kutatás elsősorban az információs folyamatok automatizálását érinti. A módszertani tevékenység a szlovákiai műszaki és tudományos könyvtárak munkájának összehangolását célozza. A könyvtári és információs dolgozók továbbképzését és a könyvtári szolgáltatások fejlesztését is támogatják.

A jelenlegi kiadói tevékenységük - amely 1953-ban kezdődött - időszaki és eseti kiadványokra egyaránt kiterjed. A Könyvtár jelenleg hat periodikát (főként bibliográfiai kiadványokat) és 10-12 egyedi kiadványt (kézikönyvek, használó-képzési segédletek, alkalmi kiadványok stb.) jelentet meg.

A könyvtár információs rendszerét 1973-ban gépesítették. A könyvtári számítógépközpont, amely viszonylag kis részlegként kezdte működését, három PDP 11-34-es egységgel, és egy csehszlovák gyártmányú M 16-22 egységgel látták el, amelynek 2,5 MB volt a tárolókapacitása, kb. 3,3 GB külső lemez kapacitással, terminálos munkahelyeket összekötő csatornákkal stb. Az utóbbi két évben a szakrészlegek PC/AT 286-os személyi számítógépeket szereztek be.

A könyvtár folyamatosan gépesíti könyvkatalógusait. A kölcsönzési rendszert is egyszerűsítették. További fejlesztésekkel az ügyviteli munkák gépesítését oldották meg. A műszaki szakirodalom regionális katalógusaira épülő, az együttműködő könyvtárakkal közösen szerkesztett gépi központi katalógus létrehozása most a legfontosabb feladat. Ezek a számítógépes könyvtári és információs rendszerek még nem símulnak egyetlen integrált komplex egységbe. Ez több oknak tulajdonítható: a fejlesztés nehézségeitől, a megfelelő hardver hiányán át, a berendezésekkel kapcsolatos állandó gondokig.

A Szlovák Műszaki Könyvtár vezetésének célja az, hogy a könyvtár számítógépes hátterét megújítsa. Ezt a célt támogatja a Szlovák Gazdasági Stratégiai Minisztérium. Több ok miatt az egymástól távol eső helyi hálózatok (WAN-LAN rendszer) alapján álló osztott információs rendszert választották, mely megfelel a könyvtár munkafeltételeinek. A bibliográfiai adatokat az engedélyeztetés adataival integrálja. Modern adatbázisokat hoz létre a komplex információs szolgáltatások biztosítására és ezek korszerűsítésére. A Szlovák Műszaki Könyvtár gondoskodik a más szervezetekkel való együttműködés fejlesztéséről is. A WAN-LAN rendszert 1991-től lehet használni, ami nagy előrelépésnek tekinthe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tő. Ezek a döntések a német, svéd, osztrák és más könyvtárak tanácsára születtek meg, szem előtt tartva a könyvtár távlati fejlesztését.

1989 novembere óta Szlovákia, akárcsak Kelet-Európa, alapvető politikai, gazdasági, kultúrális és társadalmi átrendeződésen ment át. Ezek a változások nagy hatással voltak a könyvtári tevékenységek szerkezetére is.

Az új, demokratikus jogok és szabadságok magukkal hozták a sajtószabadságot és a könyvtárak nagyobb mérvű hozzáférhetőségét a nyilvánosság számára.

Új kiadók egész sora jött létre, új folyóiratok jelennek meg, és a könyvek eladásának és terjesztésének állami monopóliuma is megszünt. A könyvtárak ma már ideológiai tartalmuktól függetlenül bármilyen külföldi könyvet megvásárolhatnak.

A Műszaki Könyvtár legsúlyosabb problémája a piacgazdaságra való áttérés. A gazdasági átalakulás a termelés csökkentését, a kereskedelem és a források fokozottabb ellenőrzését követeli meg, ami kihat a könyvtár munkájára is. Az infláció pedig tovább fokozza a nehézségeket. A nyersanyagok, az energia, a szolgáltatások, a bérleti díjak jelentősen emelkedtek. 1989-hez viszonyítva a belföldi könyv- és folyóiratárak megkétszereződtek, és a külföldi irodalom beszerzése is jóval több pénzt igényel. A postadíjak meredek emelkedése miatt jelentősen vissza kellett fogni a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést, és a nemzetközi dokumentumcserét.

A németországi Volkswagen-alapítvány jelentős támogatást nyújtott a Szlovák Műszaki Könyvtárnak. Ez a segítség több száz könyvet és száz, a könyvtár igényeinek megfelelően kiválasztott időszaki kiadvány kétéves előfizetését jelentette. Több száz könyvet kaptak amerikai alapítványoktól is - a Sabre-alapítványtól és az International Book Bank, Inc.-től. Sajnos, a helyi gazdálkodó szervezetek - a most alakuló magáncégek kivételével - nem kapnak adókedvezményt, és saját pénzügyi gondjaikkal küzdenek. Nemrégen hozták létre a Dionyz Ilkovič alapítványt annak érdekében, hogy javítsák a műszaki irodalommal való ellátást, de ennek még nem láthatók az eredményei.

A Szlovák Műszaki Könyvtár és a többi szlovák könyvtár munkáját is korlátozzák a tárolási és raktározási gondok. A második világháború után csak a Szlovák Nemzeti Könyvtár költözhetett a Matica Slovenská új épületébe Turócszentmártonba. A Szlovák Műszaki Könyvtár, a Szlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtára, valamint a Szlovák Pedagógiai Könyvtár egyaránt nehéz helyzetben van. A jelenlegi feltételek nem teszik lehetővé a Műszaki Könyvtár számára, hogy gazdaságosan és hatékonyan működjön. Nincs elegendő raktári hely, nincs elég olvasótermi férőhely, nincs mód a könyvek szabadpolcos elhelyezésére. Csak az utolsó két év műszaki folyóiratainak számai, ami több mint 1.200 cím, fér el a 80 négyzetméteres szakolvasóban. A különböző részlegeknek Pozsonyszerte szétszórt elhelyezése sok időt vesz igénybe a könyvek beszerzésénél, a feldolgozásánál, a katalogizálásnál és a kölcsönzésnél. A szétszórt elhelyezés ráadásul rendkívül megemeli a költségeket is. A közeljövőben a Szlovák Műszaki Könyvtár egy 10 millió dolláros beruházás keretében új könyvtárépület felépítését tervezi, amelyben a Műszaki Könyvtár mellett a Szlovák Műszaki Egyetem és a Szlovák Pedagógiai Könyvtár is helyet kapna. A jövőben a Könyvtár a műszaki és regionális felhasználók igényeit a következő szolgáltatásokkal kívánja kielégíteni:

- a tudományos és szakkönyv állomány építése az adott gyűjtőkörnek megfelelően, fenntartva a szakfolyóirat állomány építésének folyamatosságát, és a speciális dokumentumok (szabványok, szabadalmak, vállalati irodalom) állományának építését;
- a műszaki irodalom kumulatív katalógusának befejezése, és hozzáférhetővé tétele online formában, a szlovákiai tudományos és műszaki könyvtárakkal együttműködve;
- információs szolgáltatások biztosítása és támogatása hazai és külföldi adatbázisokból, az ezt követő konzultációkkal, elemzésekkel, műszaki fordításokkal és újdonságértesítőkkel;
- az Európai Közösségből származó dokumentációs adatállományok kialakítása és ezek hatékony felhasználásának biztosítása;
- speciális kapcsolat kiépítése a könyvtár és a selmecbányai tájvédelmi központ között;
- a számítógépek korszerűsítése, és a Szlovák Műszaki Könyvtár további gépesítése;
- a tudományos és műszaki információ központjának létrehozása, a Szlovák Műszaki Könyvtár, a Szlovák Műszaki Egyetem és a Szlovák Pedagógiai Könyvtár igényeinek megfelelő közös épület felépítése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Spanyolország könyvtárügyéről

Tanulmányúton Spanyolországban

Kovács Emőke

1991 őszén két hétig ösztöndíjas utazás keretében módomban volt bepillantást nyerni a spanyol könyvtári életbe. Az útra azért készültem nagy várakozással, mert kíváncsi voltam, hogy a sokat emlegetett hasonlóság a spanyolországi és magyarországi fejlődés között tetten érhető-e a könyvtárügyben is. A szakirodalom alapján igyekeztem alaposan felkészülni az útra, és ezt jól is tettem, mert a szervezésért felelős minisztériumi ügyintézők szegényes nyelvismerete lehetetlenné tett bármilyen helyszíni rögtönzést. Szokásos útijelentésemet a részletek iránt érdeklődők a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megtalálhatják. Itt a kiemelésre érdemes dolgokról szólnék, bevezetőül azokhoz a cikkekhez, melyek megírására kintjártamkor kértem fel a szerzőket.

Alapos, még inkább átfogó képet nem sikerült nyernem a spanyol könyvtárügyről, mert ebben illetékes kollégával nem hoztak össze, és ilyen jellegű dokumentumokat sem kaptam. Benyomásaim természetesen szubjektívek.

Céljaim között szerepelt a *nemzeti könyvtár* számítógépes rendszerének tanulmányozása, ami azonban meghiúsult azon, hogy a korábbi SABINA (Sistema de Automatizacion de la Biblioteca NAcional) rendszert az ILIADA nevű korszerűbbel váltották fel (az ILIADA bemutatását a további oldalakon olvashatják), amely azonban látogatásomkor még nem működött. Nem volt használható a régi gépi katalógus sem, illetve rendkívül megbízhatatlanul működött: a nekem szánt bemutatónál pl. nem jött létre az online kapcsolat. Bár az online katalógus nem volt tökéletes, a cédulakatalógus építését az 1986 utáni beszerzésekről már nem folytatják. Az olvasókért való aggódástól vezérelve megkérdeztem, hogy mit tesznek ilyenkor a pontos tájékotatás érdekében? Vendéglátóm „megnyugtatott", hogy az olvasó kénytelen tudomásul venni a megmásíthatatlant.

Nem sikerült szerencsésen megválasztanom látogatásom időpontját azért sem, mert a könyvtár, amely már 1712-ben nyilvános könyvtárként működött, ottjártamkor készült a jelenlegi épületbe költözésének századik évfordulójára is, így mindenki annak érdekében tevékenykedett. Az épület a készülődés, átalakítás jegyeit viselte magán. Megnyerte viszont a tetszésemet a bibliográfiai olvasóteremben nemrégiben elhelyezett, CD-ROM meghajtókkal ellátott hat személyi számítógép, melyeket az olvasók önállóan használhatnak. Többnyire Wilson kiadású CD-ROM-lemezeket vásárolnak, s tapasztalataik szerint az olvasók szívesen és gyakran használják a lemezeket. Spanyolországban is folyik CD-ROM gyártás. Az ISBN iroda által regisztrált könyvcímeket jelentetik meg rendszeresen. A Columbus-évfordulóval kapcsolatban a hispanica irodalom bibliográfiájának megjelentetését tervezték 1992-re, a nem kis számú dél-amerikai és afrikai spanyol irodalommal együtt, és az ICYT (Instituto de Informacion y Documentacion en Ciencia y Tecnologia) két éve megjelenteti 18 tagkönyvtárának könyvállományát.

Az Európai Közösség könyvtári akcióprogramjairól érdeklődve megtudtam, hogy a nemzeti könyvtárban komolyan veszik ezeket a terveket, olyannyira, hogy külön felelőse van a kérdésnek.

Látogatást kértem az *Instituto de Cooperation Iberoamericana* intézmény könyvtáránál azzal a szándékkal, hogy megnézzem, mire jutottak a DOBIS/LIBIS alapú rendszerükkel, melynek használatát *Szőnyi Katalin* jelezte az 1986-os útjáról szóló beszámolóban. Időközben a DOBIS/LIBIS-ről áttértek a nemzeti könyvtár által korábban használt SABINA programra. Kérdésemre, hogy miért éppen ezt választották, amikor a nemzeti könyvtárban kudarcot vallott, a könyvtár igazgatónője azt válaszolta, hogy a döntés korább-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban történt. Amikor a nemzeti könyvtári kudarc kiderült, náluk már 50 000 rekord volt az adatbázisban, és nem engedhették azokat elveszni. Különben is, a szakirodalom alapján állíthatja, hogy teljesen mindegy a rendszer, ha a rekordszerkezet a MARC formátumot követi, akkor bármikor, bármilyen rendszerbe konvertálható a meglévő állomány. Ennek ugyan némiképp ellentmondani látszik, hogy a rögzített tételek féltése miatt nem álltak el eredeti döntésüktől.

A hispanica könyvtár elsődleges feladata, hogy kiszolgálja a fenntartó anyaintézet kutató személyzetét a hispanica irodalomról (a latinamerikai és afrikai spanyol nyelvű irodalmat is beleértve) való bibliográfiai tájékoztatással, elsősorban a társadalomtudományok területéről. Jelentős kiadói tevékenységet is ellát a könyvtár. Kiadványaikkal és fölöspéldányaikkal 700 külföldi cserepartnerrel folytatnak cserét, Magyarországról pl. az MTA-val, az ELTE és a JATE spanyol tanszékével állnak cserekapcsolatban.

Szólni szeretnék a *PIC nevű kulturális központi információs rendszer*ről, melyhez hasonlót, azt hiszem, Magyarországon is szívesen vennének a könyvtárak és a kulturális intézmények egyaránt. A spanyol Kulturális Minisztérium könyvtári koordinációs központjában üzemelő Puntos de Information Cultural (PIC) szolgáltatás a kulturális információk összegyűjtését és szétsugárzását végzi országos hatókörrel, mintegy információ-elosztóként (host). A rendszerben lévő adatbázisok mind kulturális témájúak, előállítóik különböző kulturális intézmények és könyvtárak. Az IBM 4381 számítógépen futó, STAIRS alapú rendszer online hozzáférésű. 40 város csatlakozik a rendszerhez és használja az ott található információkat, rendszerint a városi könyvtárakban elhelyezett terminálokon keresztül. Lehet levélben is lekérdezni az adatbázisokat. A keresés ingyenes, csak bizonyos tételszám kinyomtatásáért kell térítést fizetni. Külön engedéllyel magáncégek is használhatják a rendszert. Tervezik, hogy videotexen keresztül is hozzáférhetővé teszik az adatabázisokat. A rendszerben az alábbi fő területekről találhat információt a felhasználó:

- A történelmi örökség területei (levéltárak, múzeumi gyűjtemények adatai, kiállítások, építészeti örökség, ásatási területek)
- Filmszínházak, koncerttermek és színházak címei, műsorai
- Sport (élsportolók nevei, olimpiai eredmények, futballmérkőzések)
- Bibliográfiai információk (a spanyol könyvek nemzeti bibliográfiai adatbázisa, szakbibliográfiák, a nemzeti könyvtárban található külföldi bibliográfiák, központi periodika adatbázis, spanyolországi könyvek az ISBN nyilvántartás alapján)
- Címtárak (könyvtárak, múzeumok, levéltárak, könyvkiadók címei)
- Különféle információk (életrajzi ki kicsodák, tudósok, festők, stb. életrajzi adatbázisai, kulturális továbbképző tanfolyamok, rendezvények időpontjai, filatéliai információk, gasztronómiai ismeretek stb.)

Az Orvosi Információs és Dokumentációs Intézettel és a Társadalomtudományi Intézettel együtt az Országos Kutatási Tanácshoz tartozik az *Instituto de Informacion y Documentacion en Ciencia y Technologia (ICYT)* nevű intézet, mely az OMIKK-hoz hasonló szerepű. Sokrétű tevékenységét a következő területeken fejti ki:

- fenntartja a tudományos és műszaki könyvtárat,
- adatbázisépítést folytat különböző műszaki szakterületeken, az adatbázisokat 1991 óta CD-ROM-on is kiadja,
- online keresést folytat külföldi adatbázisokból
- dokumentumellátó központjában egy éve foglalkoznak a műszaki irodalom központi beszerzésével (telefaxon keresztül is),
- a *Revista Española* című könyvtártudományi szakfolyóirat szerkesztősége is itt működik. (Talán kevesen tudják, hogy a folyóirat nemzetközi tanácsadó testületének *Jacsó Péter* személyében magyar tagja is van.)
- terminológiai csoportot működtet (a műszaki terminológiával kapcsolatosan),
- megrendelésre fordításokat készítenek,
- kiemelten gyűjtik és dokumentálják a vízügyi szakirodalom halászatra vonatkozó részét, mivel az a népélelmezés alapja,
- különböző továbbképző tanfolyamokat szerveznek, térítéses alapon.

Volt az ICYT-nek egy korábbi nagyszabású terve, mely szerint egy BLDSC típusú dokumentumellátó központot kívánt felállítani. A terv végül nem valósulhatott meg. Be kellett látniuk, hogy ez egy nemzeti könyvtári léptékű vállalkozás, melyet nem vállalhatnak fel. Ehelyett a műszaki tudományos szakirodalmi ellátást igyekeznek a lehető legnagyobb teljességgel biztosítani műszaki

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtáruk anyagából és könyvtárközi kölcsönzés útján.

Kiterjedt irodalomkutatási tevékenységet folytatnak. Az országban elsőként tették lehetővé az online hozzáférést nyugati adatbázisokhoz, bár ezt az utóbbi időben mind jobban kiszorítják a CD-ROM-on meglévő adatbázisokból történő lekérdezések, kedvezőbb áraik miatt.

Jártam még Madridban – saját szervezésben – az Expo'92 Irodában, ahol a világkiállítás információs rendszerével kapcsolatban szerettem volna valakivel tárgyalni és dokumentumot kérni. Az irodában néhány készséges fiatal hölgyön kívül nem találtam mást. Ők viszont nem érezték magukat felhatalmazva, hogy nekem bármilyen anyagot adjanak. Megadták viszont egy sevillai kolléga nevét és címét, akitől kérhetek ilyen jellegű információkat. Sajnos, érdemi anyagot levélbeni megkeresésemre sem kaptam, csupán néhány prospektust.

Kéthetes utam egyik hetét teljes egészében Barcelonára szántam. A katalán könyvtárügy meglehetősen független a spanyoltól; fő jellemzője, hogy most igyekszik saját lábára állni. Franco diktatúrája alatt még katalán szót sem volt szabad kiejteni, függetlenségüket igazán csak tíz éve élvezik, (de például a rendőrség - vendéglátóm elbeszélése szerint - még ma sem „hajlandó" megérteni a katalán szót, amiből az következik, hogy a rendőrök nyilvánvalóan spanyolok). Katalán nyelvű könyvkiadás 1962 óta létezik ismét. Problémáik nagyon hasonlatosnak tűntek számomra az erdélyi magyarokéhoz. A katalánoknak igazi önrendelkezési jogot és autonómiát azóta sikerült szerezniük, amióta Spanyolország az Európai Közösség tagja, a belépés feltétele ugyanis ez volt.

Érdekes volt számomra az a hazafias önérzet, amivel a könyvtárgépesítés kérdését is kezelték. A katalán bibliográfiai intézetbe (*Instituto Katala de Bibliografia*) kerül a Katalóniában beszolgáltatott öt-öt kötelespéldány, melyeket feldolgozás után átadnak a katalán központi könyvtárnak. A feldolgozás számítógépen történik, egy itteni fejlesztésű rendszerben. Láthatóan nem kívántak a madridi nemzeti könyvtárral együttműködni. A nemzeti bibliográfiában csak katalán tárgyszavakat használnak. Kérdésemre, hogy miért nem látják el a feldolgozással egyidejűleg spanyol tárgyszavakkal is a tételeket, kiküszöbölve ezzel a párhuzamos feldolgozást, a válasz az volt, hogy kap kötelespéldányt a madridi nemzeti könyvtár is, ők majd feldolgozzák azt úgy, ahogyan akarják. Tudakozódtam az angol nyelvű tárgyszóhasználat felől is. Miután európai közösségi tagállamról van szó és az EK könyvtári akcióprogramjainak egyike a kiadványok kölcsönös hozzáférhetővé tétele, idővel elengedhetetlen a tételek angol tárgyszavakkal történő ellátása. Nem hisznek az egész program megvalósíthatóságában - hangzott a válasz -, elég nekik pillanatnyilag, ha képesek a saját elvárásaiknak megfelelni. A kultúrára fordítható, mindig is szűkös keretből ilyen nagyszabású vállalkozásra nem futja. Így is csak a könyvek indexelése és feldolgozása készül itt el, folyóiratdokumentáció a katalán tartományban egyáltalán nem folyik. Ha egy kutató valamilyen szakterületi információra kíváncsi, akkor kénytelen beérni az adott téma szakkönyvtára folyóiratállományának böngészésével. CD-ROM kiadás ebben a térségben egyelőre nem folyik, de tervezik.

Szólni szeretnék még a *barcelónai nemzeti könyvtár*nak tekintett *Biblioteca de Catalunya*ról is. Ennek a 16. századi ispotály épületében elhelyezett könyvtárnak olyan fantasztikus atmoszférája van, hogy a hívő embert imádkozásra, és mindenkit legalábbis meditálásra, olvasásra késztet. A kiváló ízléssel helyreállított műemlék épület gótikus olvasóterme a tudomány temploma, és ebben az esetben ezek a nagy szavak nem túlzóak. A század elején létrejött könyvtár állományát a Franco-diktatúra alatt szétzilálták, a régi katalán nyelvű könyveket kidobatták, céduláikat a katalógusokból eltüntették. Időközben szerencsére sikerült ezt az állományrészt is pótolni. Jelenleg a könyvtár egymilliós állományát 120 fős személyzet kezeli. A feldolgozva kapott könyvek őrzésén kívül kölcsönzést is folytatnak, nem folyik viszont semmilyen központi szolgáltatás. A könyvek számítógépes adatbázisát a bibliográfiai intézettől kapott rekordokból építik, itt csupán a raktári jelzeteket rendelik a tételekhez. Az utolsó év anyaga, amely számítógépen van, a cédulakatalógusban már nem szerepel. A gépi rendszer megbízhatóan működik, 10 éves katalán fejlesztés eredménye. A retrospektív adatbevitelt csak a távolabbi jövőre tervezik. A könyvtárban van egy központi gépi katalógus is, amelyet 150 könyvtár adataiból építenek, ezt kiegészíti még egy könyvtári címtár.

A könyvtárban található egy egyedülálló különgyűjtemény is, a Cervantes-gyűjtemény, melyet a régi, ritka könyvek tárában kezelnek, benne

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a világ összes országából származó Cervantes-kiadások megtalálhatók. Csak Magyarországról 20 különböző kiadású kötet lelhető fel a múlt század végétől kezdve századunk ötvenes évéig.

Végezetül megemlítem még azt a közművelődési könyvtárat, melynek meglátogatását vendéglátóim azért ajánlották figyelmembe, mert állítólag ők állnak legmagasabb szinten az információtechnológiai eszközök használata terén. A könyvtár egy régi farm épületeiben kapott helyet, ahol az építészek bravúrosan hozták össze az épületrészeket egy egységgé, és alakították ki az egyikben a gyerekrészleget és a másikban a felnőttrészleget, megőrizve az átjárók, kertrészek hangulatát. A könyvtár a szabadidő eltöltésének méltán kedvelt helye a környéken. Mindkét olvasóterem tömve volt. Ami viszont az információtechnológiai eszközöket illeti, telefonon kívül egyébbel nem találkoztam, de a könyvtári miliő valóban lenyűgöző volt. A szívélyes személyzet lelkes olvasóközönséget szolgálhatott. A gyerekrészleg mint ingyenes napközi otthon működik, kíséret nélkül bátran otthagyhatják a szülők kisgyermekeiket. Egy másik bájos akciója a térség könyvtárainak – amiről eleddig nem hallottam –, a strand-könyvtár (bibliopiscina). Nyáron a strandolók közé viszik mozgókönyvtárukat, ahol az unatkozó fürdőzőket olvasnivalóval látják el, a nap végeztével pedig a könyveket összeszedik. E mozgalomnak ötletes plakátja is van.

A továbbiakban részletesebben bemutatjuk a madridi nemzeti könyvtár gépesítését, az ILIADA-rendszer működését és az ALEPH-rendszer alkalmazásával kapcsolatos tapasztalataikat.

A szerzők *„La aplication del sistema ALEPH en las bibliotecas del CSIC"* c. tanulmányát Tomcsányi Zsuzsanna fordította.

Az ALEPH-rendszer alkalmazása a CSIC könyvtáraiban

Agnès Ponsati és Yolanda Ríos

Mi a CSIC?

Mielőtt rátérnénk az ALEPH-rendszernek a CSIC-könyvtárakban való alkalmazásának ismertetésére, röviden szólnunk kell az intézményről, amelyhez tartoznak, valamint ennek felépítéséről és szervezetéről. Az alábbiakban tehát dióhéjban ismertetjük az intézményes kereteket és a szervezeti felépítést.

A Tudományos Kutatások Legfelsőbb Tanácsa (CSIC) az Oktatási és Tudományos Minisztérium fennhatósága alá tartozó autonóm szervezet, mely Spanyolország legjelentősebb interdiszciplináris kutatási intézménye. Elsődleges feladata tudományos kutatások végzése és ösztönzése, valamint a spanyol tudomány és technológia fejlődésének elősegítése.

A CSIC szervezete

A szervezet alapvetően az intézetekre épül, amelyek különféle kutatási területekre szakosodott központok. A CSIC központjai mellett működnek még az Egyetemnek és más állami intézményeknek alárendelt kutatóintézetek is. Vannak továbbá olyan központok is, amelyeknek a működését egy Védnökségen keresztül egyéb közigazgatási szervek irányítják.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A CSIC-nek Spanyolország-szerte jelenleg 90 intézete van (7500 alkalmazottal). Ez a 90 intézet a következő szakterületeket öleli fel: biológia és bio-orvostan, nyersanyag-kutatás, élelmiszertudomány és -technológia, agrártudomány, fizika és fizikai technológia, humán tudományok, természeti erőforrások, kémia és kémiai technológia, valamint informatika, dokumentáció és könyvtártudomány.

A CSIC könyvtári hálózata

Számadatok

A CIRBIC Hálózat (a CSIC Könyvtárhálózat Számítógépes Katalógusai), szakosított bibliográfiai állományát tekintve Spanyolországban a legteljesebb. A CSIC hálózat Spanyolország 10 autonóm tartománya több mint 20 városának 84 könyvtárát kapcsolja össze, amelyek közül 17 különböző egyetemek központjaihoz tartozik. E több mint 80 könyvtárban 240 alkalmazott foglalkozik a CSIC központok bibliográfiai állományának kezelésével.

Egy nemrégiben végzett felmérés szerint ezekben a könyvtárakban 1 036 035 monográfia található. A periodikus kiadványok száma 1992 januárjában 34 053 volt. Ezek egyharmada olyan folyóirat, a mely folyamatosan jár a CSIC-könyvtárakba.

A fent említett felmérés szerint a vizsgált könyvtárakban 1493 olvasóhely van, és 1992-ben 56 843 950 pezetát költöttek monográfiák vásárlására és 302 997 442 pezetát folyóiratok előfizetésére.

A gépesítés folyamata

A CSIC-könyvtárak gépesítése 1984-ben kezdődött azzal a tanulmánnyal, amelyet az akkor a CSIC-Könyvtárak Gépesítési Programjának nevezett szervezet (PRIBIC)* és a CSIC Számítóközpontja készített, és a CSIC Igazgatótanácsa még ugyanebben az évben jóvá is hagyott.

* Ma a CSIC-Könyvtárak Koordinációs Egysége

Célok

A tanulmány két alapvető célt tűzött ki: a) a 84 könyvtár számítógépes hálózatának kiépítése 115 millió pezetás költségvetéssel, 5 év alatt, és b) egy közös, online katalógus létrehozása a hálózat valamennyi könyvtára számára, amely tartalmazza mind a monografikus, mind a periodikus kiadványokat. A dokumentált állományok közös katalógusának a CIRBIC-hálózat minden pontjáról elérhetőnek kell lennie.

A szoftver kiválasztása

A könyvtári gépesítési program kiválasztásában döntő szerepe volt a következő körülménynek: a CSIC akkoriban vásárolt meg egy tudományos célú nagy számítógépet (CYBER 855), és a kiválasztandó rendszernek kompatibilisnek kellett lennie az új beszerzésű hardverrel. A gondot tovább súlyosbította, hogy a piaci kínálatból hiányoztak az olyan programok, amelyek megfeleltek volna a CYBER operációs rendszerének (NOS). Az ALEPH volt az egyetlen, amely ezen az operációs rendszeren is működött. Így esett a választás erre, a Jeruzsálemi Héber Egyetemen kifejlesztett programra.

A rendszer felállítása

1986 júliusában a számítógép és az ALEPH már működött, de a könyvtári adatok bevitele még nem kezdődött meg. Időközben lemondott a PRIBIC (CSIC-Könyvtárak Gépesítési Programja) korábbi igazgatónője, és *Miguel Jiménez* lépett a helyébe. A PRIBIC vezetésének elvállalása egyben a meglévő hardver és szoftver, valamint az 1984. évi tanulmány fő irányvonalának elfogadását is szükségessé tette.

Az örökölt helyzet alapelemeinek meghagyásával megkezdődött az első, Madrid környéki könyvtárak bekapcsolása, és az új szerzemények közös, számítógépes katalógusainak kiépítése.

1987 áprilisában, a rendszerépítés és a rendelkezésre álló programok elemzésének első hónapjaiban szerzett tapasztalatokat leszűrve, a következő tervet dolgozták ki:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Egy kizárólag könyvtári gépesítést szolgáló VAX számítógép beszerzése, és egy fejlettebb ALEPH-változat rátöltése, amely a jövő igényeinek is megfelel, és képes kiszolgálni a madridi könyvtárakat, valamint az egész hálózat közös könyv- és folyóirat-katalógusait.
- Az új ALEPH üzembe helyezése egy VAX számítógépen, a CICA sevillai számítástechnikai központjában, amely a CSIC könyvtárak autonóm csomópontjaként működik majd Andalúziában.
- Valamennyi VAX számítógépekre épülő rendszer összekapcsolása a DIGITAL DECNET alkalmazásával.
- A MARC bibliográfiai leírási formátum alkalmazásának megszüntetése. Egy saját fejlesztésű, ALEPH-formátumnak elnevezett leírás bevezetése.

Két évvel később, 1989-ben a következő volt a helyzet:

- Üzembe helyezték a DIGITAL VAX 6300-as számítógépét, amely a könyvtári számítógépesítést és a CSIC adatbázisait szolgálja.
- Üzembe helyezték az új ALEPH-változatot, valamennyi részegységével együtt: OPAC, katalogizálás, authority-karbantartás, kölcsönzés, gyarapítás, előfizetések nyilvántartása. Az online CIRBIC katalógusban (a CSIC Könyvtárak Hálózatának Számítógépes Katalógusai) 80 000 monografikus és 29 000 periodikus tétel szerepelt.
- Üzembe helyezték az andalúziai csomópontot egy VAX 8500-as számítógéppel.
- Beszereztek egy Microvax 3300-ast a tervezett katalán csomópont számára, amely a CSIC katalóniai könyvtárainak alhálózatát látja majd el.

A fenti eredmények következtében 1989 végére már 50 könyvtár kapcsolódott be a CSIC-könyvtárak számítógépes hálózatába. Madrid és környéke könyvtárai a VAX 6300-ashoz csatlakoztak, az andalúziai könyvtárak pedig a VAX 8500-ashoz. Egy évvel később a gépesítés végre elérte Katalónia, Valencia és Murcia könyvtárait is.

1992 márciusában a CSIC-hálózat 60 könyvtár online kapcsolatát biztosítja, és CIRBIC-könyv és CIRBIC-folyóirat nevű bibliográfiai adatbázisaiban az alábbi adatmennyiség található:

CIRBIC-Könyv	236 963 mű
CIRBIC-Folyóirat	34 186 mű

1. ábra
A CSIC hálózat számítógépes szerkezete

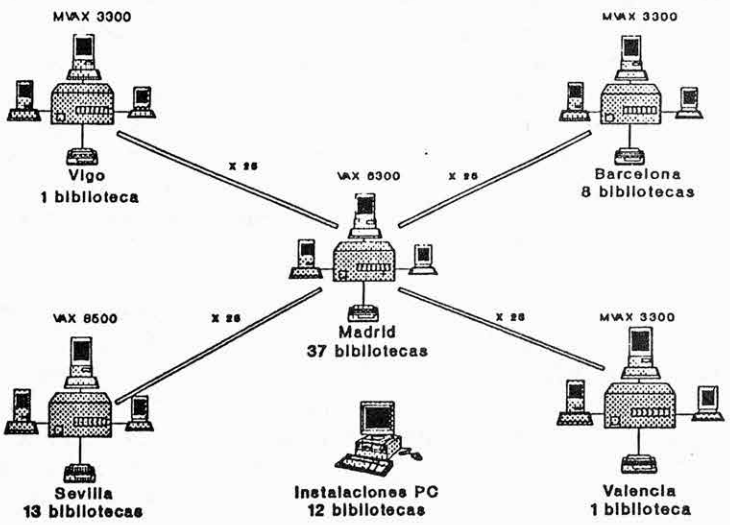

Az egyes csomópontokat jelző rajzok aláírása: Vigo, 1 könyvtár - Barcelona, 8 könyvtár - Madrid, 37 könyvtár - Sevilla, 13 könyvtár - PC berendezések, 12 könyvtár - Valencia, 1 könyvtár.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jelenleg a 2.4-es számú ALEPH-változatot alkalmazzák, és a tervek szerint 1992 végére bevezetik az új, 3.1-es verziót.

A hálózat felépítése

Az 1991/92-es időszakban a CSIC-könyvtárak hálózata teljesen kiépül. A hálózat komplex számítógépes szerkezete 5 VAX komputerre (közülük 2 kizárólag könyvtári célokat szolgál, hármat pedig más számítógépes feladatok elvégzésére is használnak) és 12 ALEPH PC-s berendezésre épül. Az 5 számítógép közül hálózati csomópontként ma még csak 3 működik: a madridi, amely az egész hálózat központja, a sevillai (az andalúziai alhálózat központja) és a barcelonai (a katalán alhálózat központja). A valenciai csomópont most áll kiépítés alatt (*ld. 1. ábra*).

Számadatait tekintve tehát egyedülálló könyvtári számítógépes hálózattal van dolgunk, amely több mint 20 spanyol város 63 könyvtárát köti össze. E földrajzi eloszlás ugyanakkor hátrányos is, mind informatikai, mind karbantartási (programok lízingelése), mind pedig szakképzési szempontból. A csomópontok összekapcsolásának és a könyvtáraknak a csomópontokhoz való kapcsolásának költségeit eddig az IRIS (Számítógépes Egységek Összekapcsolása) programban résztvevő CSIC fedezte. A program része annak az Országos Tudományos Tervnek, amely a spanyolországi kutató- és egyetemi intézetek számítógépes összeköttetésének megteremtését szorgalmazza, fedezve az összekapcsolás hardver- és szoftver-költségeit, valamint az X.25 IBERPAC-on keresztül történő kommunikáció költségeit.

Tervek a jövőre

- A hálózat kiépítésének befejezése, azaz a 12 ALEPH PC-re épülő berendezés integrálása a hálózat egyik csomópontjába a következő okokból:
  - Ez az ALEPH-verzió nem fejleszthető tovább
  - Az efféle berendezések karbantartása igen költséges
  - Az ezeken a berendezéseken tárolt nyilvántartásokat igen bonyolult rávinni a központi számítógépre.
- DECNET-vonalak kiépítése, a csomópontok közti munkakapcsolat megteremtése érdekében. A DECNET szoftverre épülő vonalak lehetővé teszik, hogy:
  - A kereső egységből (OPAC) úgy válthassunk katalógust, hogy ne kelljen kilépni a rendszerből
  - Bármely katalógusban szereplő adatokat kimásolhassunk

Ez az összeköttetés-szolgáltatás a madridi és a sevillai csomópont között már működik is.

- A cédulakatalógusok számítógépre vitelével megkezdett konverziós feladatok befejezése.

Az ALEPH programra épülő gépesítés eredményei

Kiépült az ország legjelentősebb egyesített könyv- és szakfolyóirat-katalógusa. Műszaki jellemzőit tekintve ez a katalógus egy Spanyolországban egyedülálló hálózaton nyugszik.

A spanyol kutatók, akár a CSIC tagjai, akár nem, a hálózat bármely pontján beléphetnek a katalógusba, és a valamennyi könyvtárban működő elektronikus postán keresztül hozzáférhetnek az eredeti dokumentumokhoz is. A katalógus más adathordozókon, így CD-ROM-okon vagy mikrofilmlapokon is hozzáférhető.

A hálózat kiépítésével egyidőben megkezdődött a könyvtári személyzet betanítása a rendszer kezelésére, és mivel a bibliográfiai leírást - érthető okokból - decentralizált módon kellett végrehajtani, meghatározták a leírás szabályait.

1991 szeptemberétől a könyvtárak online módon végzik a keresést, a kölcsönzést, a címleírást, az előfizetések nyilvántartásait, és hamarosan a szerzeményezés is így történik majd. Az authority és utility katalógusok karbantartási egységét kizárólag a csomópontok rendszerkezelői (illetve a hálózat könyvtáraiban meglévő authority és utility katalógusok karbantartásával megbízott személyek) használhatják.

Jelenleg a CSIC fogja össze a Spanyolországban működő egyéb ALEPH rendszereket is. Ezek a következők: a sevillai Kolumbusz Könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tár, a barcelonai Esteve Laboratóriumok és a Léridai Tanulmányok Intézete.

A nyilvántartások integrációja

Amíg lehetővé nem válik a bibliográfiai leírás a csomópontok* közti közvetlen adatátvitellel, az ALEPH kifejlesztett egy a DIGITAL DECNET-re alapuló „downloading"-módszert, amely lehetővé teszi, hogy rekordokat másoljunk át az autonóm csomópontok, illetve a madridi központ között. Az eljárás a következő: az exportálandó rekordokat mágnesszalagra másolják, és mielőtt újra a rendszerbe töltenék őket, válogatási, cím- és ISBN-ellenőrzési folyamaton mennek keresztül a duplumok kiszűrésére. Duplumok esetében a bibliográfiai leírás törlődik, és csak a holding-információ őrződik meg (könyvtár, jelzet, kölcsönzési státus, kötet- és példányszám).

Ezt a műveletet a perifériás katalógusok növekedési ütemének megfelelő időközönként rendszeresen elvégzik.

A könyvtári hálózati csomópontok nyilvántartásainak integrációja jelenleg egyedülálló a spanyol könyvtári életben.

Az ALEPH konfiguráció a CSIC-ben

A CSIC számítógépein működő ALEPH konfiguráció a könyvtári hálózat sajátosságait követi. Mint már említettük, a hálózatnak 3 csomópontja van, amelyekben egy-egy ALEPH rendszer működik. Minden csomópont külön GLOBAL LIBRARY-t alkot.

Madrid = MAD
Sevilla = SEV
Barcelona = BAR

Ezekhez a „GLOBAL LIBRARIES"-nek nevezett könyvtárakhoz két katalógus kapcsolódik (az ALEPH-terminológia szerint: „LOCAL LIBRARIES"), amelyeket LIB és REV névvel láttunk el (LIB= monográfiák, REV=folyóiratok). Végül „SUBLIBRARIES" elnevezéssel illettük a hálózathoz csatlakozó könyvtárakat. Megjegyzendő, hogy a perifériás könyvtárakhoz (SEV és BAR) csak a régiójukban működő könyvtárak tartoznak, mint „SUBLIBRARIES", míg a MAD központi csomópont valamennyit összefogja (*2. ábra*).

Ez a szerkezet lehetővé tette, hogy a CSIC könyvtárak katalógusait egyetlen katalógusba integráljuk. Kialakítottunk egy sajátos bibliográfiai leírási formátumot, és meghatároztuk, melyek azok a leírási mezők, amelyeknek az OPAC-kal is visszakereshetőnek kell lenniük. (*3. és 4. ábra*). Kidolgoztuk továbbá a felhasználóink igényeinek megfelelő tájékoztató termékek előállítási formátumát is. A paraméterek beállításával párhuzamosan a képernyőn megjelenő valamennyi szöveget lefordítottuk spanyolra és katalánra, és ezáltal az ALEPH már három nyelven működik: angolul, spanyolul és katalánul.

A fejlesztés személyi háttere

Természetesen a CSIC valamennyi könyvtárosa kivette belőle a részét, de munkájuk összehangolása és segítése a korábban PRIBIC-nek (CSIC-Könyvtárak Gépesítési Programja) ma pedig C.BIC-nek (CSIC-Könyvtárak Koordinációs Egysége) nevezett szervezet szakértőinek a vállán nyugodott. A PRIBIC, amely 1985-ben jött létre, a CSIC Igazgató testületének egyetértésével 1990. május 25-én alakult át CSIC-Könyvtárak Koordinációs Egységévé. A szakembercsoport tíz vezető szakértőből, három műszaki szakértőből, négy kutatási asszisztensből, egy adminisztratív alkalmazottból és három adatrögzítőből áll. Ők felelősek a hálózat (Madrid, Sevilla, Barcelona és Valencia) működéséért.

Feladatuk: a hardver- és szoftver-berendezések karbantartása, a könyvtárak műszaki segítése, a hálózatba kapcsolt könyvtárak munkájának ellenőrzése és értékelése (authority és utility katalógusok karbantartása, a termékek szerkesztése, biztonsági másolatok készítése, a rendszer karbantartása...), tanfolyamok szervezése, szabályok és korrekciók kidolgozása, a katalógusok gépesítése, a személyzet képzése, illetve átképzése stb. Mindez egy olyan egyre átfogóbb és hozzáférhetőbb, kollektív katalógus kialakítását célozza, amely a CSIC-könyvtárak teljes állományát tartalmazza.

* A csomópontok elnevezése: MAD (Madrid), SEV (Sevilla), BAR (Barcelona) és VAL (Valencia).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. ábra
ALEPH konfiguráció a barcelonai csomópontban

```
                    Catálogo LIB
XX-XXX-X-XXXXX------XXXXXX------XXXXXX-----X-----X----XXXXX-------- XXXXX-------- XXXXX----
    Table 01 defines the data base set-up of the application

    "L": Definition of Local library code and name
     0 = Local library code (repeated in this column through entire table)
     1 = Local library code (must be the same as in (1))
     2 = Local library code for input (can be different than 1 and 2)
     3 = Local library name (displays on each online screen)
  0    1                                      2    3      2    3...


    "S": Definition of character set and conversation language of each column
     1 = first character denotes character set (L=Latin, A=Arabic, H=Hebrew).
         Next three characters denote code of conversation language.
     2 = name of language (comment only, nonfunctional to system)
                                              1    2      1    2

    "S": Definition of sub(Branch)-library codes and names.
     1 = sublibrary code as written on file (up to 3 alphanumeric characters).
     2 = sublibrary code for input and display.
     3 = sublibrary name for display in search and printed products.
       1                                      2      3    2      3

    "H": Definition of access files
     1 = access file code, as written on file
     2 = type of access file (ACC= authority, IND= index, WO= word)
     3 = document field used for sequencing documents under each authority
         record. Valid for ACC type only.
     4 = I     = immediate update
         blank = background (batch) update (WO files only)
     5 = filing procedure for sequencing access file
     6 = access file code for input (search request). Must be entered in
         UTIL S1 (Translate.dat) as well.
     7 = name of access file for display on search screen
       1   2    3    3    3    3   4    5   6     7     6     7

    "D": Definition of document record fields
     1 = field code as written on file
     2 = access file to which field is sent (written) [3 pos.] + subfield code
         of the field which is to be taken for the access file. If no subfield
         code is written, entire field is taken.
     3 = "window" of short bibliographic record display
     4 = name of help screen from list of codes screen in cataloging function
     5 = blank= display in "B" (full) record in online search
```


A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. ábra
Példa a monografikus rekord formátumára

Naplószám	NºRegis. 0218301
Szerző	Autor International Federation of Library Associations and Institutions
Cím	Título IFLA annual 1990
Alcím	Subtítul proceedings of the 56th General Conference, Stockholm, 1990, Annual Reports
Kiadó	- actes de la 56ème Session de la Conference générale, Stockholm 1990, Rapports Annuels
Hely	Respons. Edited by Carol Henry
Év	Lugar Munchen [etc.]
A beérkezés éve	Editor Saur
Terjedelem	Fecha 1991
Szerző	Fecha-m 1991
Tárgy	Colación 249 p. : 24 cm.
ETO	Aut. Sec Henry, Carol Editor
ISBN	Materia International Federation of Library Associations and Institutions-1987
Nyelv	C.D.U. 061.2:02
	- 02:061.2
	ISBN 3-598-20671-2
	Lengua eng

4. ábra
Példa a periodikus kiadványok rekordjának formátumára

Naplószám	NºRegis. 0127534
Cím	Título Revista de la Universidad Complutense
Intézmény	Entidad Universidad Complutense de Madrid
Hely	Lugar Madrid (España)
Kezdő év	AñoInic. 1972-
A beérkezés éve	Fecha-m 1972
Periodicitás	Periodi. Trimestral
Periodika kód	Cód.Per. q
Történeti megj.	Nota His Hasta 1972: Revista de la Universidad de Madrid (1940)
Kapcsolódó cím	Tít.Rel. Revista de la Universidad de Madrid (1940)
ETO	C.D.U. 001
ISSN	- 378
Kódok	ISSN 0210-7872
Nyelv	Códigos ST. 139/5
Ország	- ST. 162/6-8
	Lengua spa

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerzők *La biblioteca Nacional como cabecera del sistema bibliotecario y su proceso de automatizacion* c., lapunk számára készített összefoglalását **Mohor Jenő** tömörítette.

A spanyol nemzeti könyvtár számítógépesítése

Carlos Ruíz – Xavier Agenjo

Bármely számítógépesítési folyamat legfontosabb feltétele a gépesítendő terület minél mélyebb előzetes ismerete: a tevékenység céljának, a kialakítandó szolgáltatásoknak és a rendszer belső működésének pontos meghatározása. Egy könyvtár számítógépesítésének jellemző sajátossága, hogy valamennyi tevékenysége már eleve az információ körül forog, hiszen a könyvtár információt (szöveges, grafikus és hangzó információt) gyűjt, tárol és szolgáltat. Az információ szolgáltatása, illetve annak „fogyasztása" nem jár együtt az információ tényleges fogyásával. A könyvtár által kínált információ nem egyetlen felhasználóé, mert meghatározatlan számú további személy kaphatja meg, használhatja fel az információt anélkül, hogy az eredeti termék fogyna vagy eltűnne. E ténynek számos fontos technikai és jogi vonzata van, s ez még nem minden. A könyvtárban a közvetlen információ elsődleges szerepe mellett fontos az információról szóló, azaz a másodlagos (másodfokú) információ is, amely nemcsak olyan közbülső termékként jelenik meg, amely az alapinformációk kezelését szolgálja, hanem olyan, lényegi sajátosságokkal rendelkező végtermékként is, amelynek piaca van, amely eladható és megvásárolható.

Az előbbieknek megfelelően tehát a könyvtári tevékenység két csoportra osztható. Az egyik az alapinformációk kezelésével, a másik a róluk való információkkal (a másodlagos információkkal) kapcsolatos tevékenység.

Az első tevékenységi körbe tartozik:

- az állomány gyarapítása
- az állomány megőrzése (raktári gondozás, a restaurálás és konzerválás, a tartósabb élettartalmú és jobb minőségű hordozókra való átmásolás;
- az információ szolgáltatása

A második csoportba sorolt szekunder információk létrehozását és kezelését célzó tevékenységi kör két részre bontható:

- Az információ létrehozása, az állományok leírása; minden gyűjteményt egyszer fel kell dolgozni, azonban az azonos dokumentumok más helyen történő újrafeldolgozása olyan pazarlás, amit az egyszeri feldolgozás többszöri felhasználása révén el kell kerülni. Ezért kulcsfontosságú az egységesített formátumok alkalmazása.
- A létrehozott információ terjesztése, kereskedelmi forgalomba hozható egyedi értékként.

A spanyol nemzeti könyvtárnak jelen pillanatban erre az utóbbi feladatra kell összpontosítania az erőit, hogy olyan feltételeket teremtsen, amelyek között a spanyol könyvtári rendszer számára értékes szolgáltatásokat nyújthat. Arról van szó, hogy a könyvtárnak túl kell lépnie a hagyományos működésén, melyben szerepe többnyire saját állományának egy behatárolt használói kör számára való közvetlen rendelkezésre bocsátására korlátozódott, a cédulakatalógusok és a nagy olvasótermek közvetítésével. A jövőben a nemzeti könyvtár egy országos számítógépes hálózatban működik, amely biztosítja a külföldi hálózatokhoz való hozzáférést is, lehetővé téve, hogy a használó a rendszer bármely pontján hozzájuthasson az őt érdeklő információhoz, és szükség esetén a példányhoz is, az ország bármely könyvtárában legyen is az állományban.

E kép valóra váltásának érdekében a Biblioteca Nacional megkezdte szervezete és működése korszerűsítését. A változások egy olyan globális stratégia részét képezik, amelyeknek célja a spanyol könyvtári rendszer számítógépes hálózatban való működésének elősegítése és koordinálása. A nemzeti könyvtár felkészül annak a vezető szerepnek az ellátására, melyet a hatályos szabályozás feladatául tűzött ki. Kívánatos lenne,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy a könyvtár ezt a szerepet ne csak törvény szabta kötelességének fogja fel, hanem közösségi küldetésként élje meg. A Biblioteca Nacional akkor lesz a spanyol könyvtári rendszer központi tényezője, ha a rendszert alkotó könyvtárak is annak ismerik el, s ha szolgáltatásai nemcsak elfogadhatók, hanem elfogadottak lesznek.

A tervek szerint a nemzeti könyvtárnak nem egyszerűen csak hatékony és rugalmas információs rendszert kell kiépítenie, hanem szükség lesz a könyvtárgépesítésben a kezdeményező készségére és a megfelelő technikai feltételekre is. Olyan rendszerre van szükség, amely a teljes spanyol könyvtári rendszert szolgálja. Ugyanakkor a nemzeti könyvtár nem mulaszthatja el azt az egyedülálló alkalmat, hogy saját problémáit is megoldja. Kezdettől fogva működik egy könyvtárosokból és informatikusokból álló munkabizottság azzal a céllal, hogy egyenként megvizsgálja a számítástechnika könyvtári alkalmazásának valamennyi aspektusát. A bizottság munkája az egyes moduloktól elvárt működés elemzésével folytatódik. A munkabizottság tevékenységének eddigi főbb eredményei a következők:

- A bibliográfiai információ elemzése és szerkezetének pontos meghatározása (a MARC formátumokkal való egybevetés), mely integrálja a könyvtári tevékenység három irányát: a bibliográfiai leírást, az egyes hozzáférési pontok egységesítését (azaz az „authority"-kat) és a példányok lokalizációját.
- Az adatbázisok metastruktúrájának meghatározása, a rekordok azonosításával és lényeges elemeinek leírásával, valamint az egyes rekordelemek tanulmányozása önmagukban és kapcsolatrendszerükben. Így több mint húsz elemet határoztak meg, melyek közül 15 kapcsolódik authority fájlokhoz, a többi pedig a különféle dokumentumtípusok bibliográfiai leírására szolgál. Másrészt több mint harminc kapcsolattípust definiáltak az egyes elemek között.
- Az elemek információtartalmának feldolgozása utólagos informatikai műveletekkel: az alfanumerikus és járulékos karakterek viselkedésének elemzése, kézi és automatikus központozás stb.
- A rendszerben az integrált információk kezelésére szolgáló eljárások definiálása: a bibliográfiai tételek megjelenítésének rendje és formátuma stb.

A tervezési és fejlesztési munkálatokkal párhuzamosan megindult az ideiglenes berendezkedés: a központi gép installálása és a személyzet elhelyezése. Ez a fázis 1990 márciusában fejeződött be, ekkor állt munkába a központi számítógép, a hozzá kapcsolódó lemez- és szalagegységek, a központi nyomtatók (egy lézer és egy sornyomtató), valamint az egyéb kiegészítő eszközök. Egy termet felszereltek húsz terminállal, amelyek a próbafuttatásokat és az oktatást segítették. Elkészült az épület ideiglenes kábelezése és a különböző épületek közti összeköttetés. A három épületben jelenleg összesen több mint 250 periféria működik: mikrogépek, terminálok, nyomtatók.

A fejlesztések során a bibliográfiai adatbázisok létrehozásával és működtetésével közvetlenül összefüggő folyamatok kaptak elsőbbséget: a katalogizálás, a nyilvántartások integrációja, a produktumok összegyűjtése és megszerkesztése. Második helyen emelték ki a szerzeményezést, a kölcsönzést és a reprográfiát. A modulok mindegyike gyakorlatilag már működik vagy próbaüzemi állapotban van. A katalogizáló modul, amely az egyik leglényegesebb a Biblioteca Nacional számára, már üzemszerűen használható.

Fontos munkálatok kezdődtek a géppel olvasható adatrögzítések (a korábbi rendszer több mint 90 ezer bibliográfiai és 300 ezer fölötti authority adata) és a más forrásból származó gépi adatok integrálása érdekében. Ez a munka mintegy másfél millió bibliográfiai és authority regisztrációt jelent a rendszer számára. Ezzel párhuzamosan retrokonverziót is végeznek (papírról gépi hordozóra). 1992 nyarára tervezik, hogy a nemzeti könyvtárban lévő valamennyi könyv leírása bekerül az adatbázisba. Kiegészítésképpen a többi dokumentumtípus (periodikumok, térképek, partitúrák, videókazetták, kéziratok) leírásainak beépítését is elkezdték.

Ha a Biblioteca Nacional integrált könyvtári rendszerének legfontosabb elemei működnek, és az ARIADNA adatbázisban a szignifikáns információk nagy tömege áll majd rendelkezésre, a könyvtár egy sor szolgáltatást indíthat el a spanyol könyvtári rendszer számára:

- IBERMARC formátumban feldolgozza és folyamatosan aktualizálja a különféle dokumentumtípusok bibliográfiai leírásait, valamint az authority- és állományadatokat;
- Más intézményekkel együttműködve megkezdheti a teljes kurrens spanyol kiad-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ványtermés katalogizálását. Ezt géppel olvasható formában bocsáthatja a könyvtárak rendelkezésére, melyek így megszabadulnak saját feldolgozási munkájuk jelentős részétől, s ugyanakkor - a nemzeti bibliográfia révén - az ország könyvtáraiban készülő bibliográfiai leírások is egységesebbek, színvonalasabbak lesznek;

- Épp így - mint már említettük - az ARIADNA adatbázisban a szisztematikus retrokonverzió és az adatintegrálás révén minden könyvtár rendelkezésére állnak majd a bibliográfiai leírások, s mindez elősegíti a meglévő források jobb hasznosítását, az információknak a korábbiaknál nagyobb koherenciáját, és végül, nagymértékben megkönnyítik az egyes könyvtárak saját retrokonverziós tevékenységét.

A fentiek nélkülözhetetlen elemeként a nemzeti könyvtár folyamatosan előállítja, karbantartja és terjeszti az egységesített besorolási adatokat, a teljes könyvtári rendszerben való hasznosítás céljából.

Mindezeken kívül van még egy javaslat, amely találkozik a már működő programok célkitűzéseivel: a központi katalógusok kezelése, más intézményekkel közösen. Ezzel lehetővé válna az információs hálózathoz tartozó különféle típusú könyvtárak számára bármely dokumentum lelőhelyének ismerete, ám ez az alapvető cél csakis együttműködéssel valósulhat meg. Végül, a korszerűsítés és korszerűsödés fő vonalai között megindultak a könyvtártechnikai kutatások is, melyek áldásos eredményeket hozhatnak az egész rendszer számára.

Befejezésül a Biblioteca Nacional falai között folyó, az új technológiák alkalmazásával kapcsolatos néhány programra szeretnénk utalni.

Először is, mind az intézményen belüli, mind pedig a külső kapcsolatait tekintve a nemzeti könyvtár informatikai tevékenységéhez nélkülözhetetlen infrastruktúra kiépítése érdekében egy integrált és flexibilis adatátviteli hálózatra van szükség. Ez végzi majd a belső tevékenység teljes adat- és információáramoltatását, ugyanakkor lehetővé teszi a külső környezethez való kapcsolódást is. Ezen az alapon tovább szélesíthető a programok köre, főként az olyanoké, amelyek az információtartalom és eredeti hordozója függetlenedését, a távolságok áthidalását teszik lehetővé.

Másrészt, az optikai lemezes adattárolás és -visszakeresés gyors fejlődése lehetővé teszi, hogy ilyen módon tárjunk a felhasználó elé bizonyos információtartalmakat, mellyel az eredeti dokumentumhoz való közvetlen hozzáférés nélküli tanulmányozásra nyílik lehetőség. Ennek jegyében a Biblioteca Nacional egy, az ARIADNA adatbázishoz kapcsolódó, abból közvetlenül elérhető képarchivumot hoz létre optikai hordozón, az állományába tartozó dokumentumokról. Így az ARIADNA adatbázisban megtalált bibliográfiai leírás után azonnal megjeleníthető lenne az adott dokumentumról néhány jellemző kép. Az archívum feltöltése éppen úgy a kiépített adatátviteli hálózaton történne, mint a lekérdezés, az ARIADNA minden felhasználói pontján ugyanis - megfelelő grafikus terminál, illetve lézernyomtató segítségével - a képek megjeleníthetők lesznek. E képi archívumnak több szempontból is igen nagy jelentősége, haszna lenne:

- A legfontosabb állományrészek tartalmát biztonsági másolat őrizhetné meg, még az eredeti fizikai megsemmisülése esetén is;
- A bibliográfiai jellegű tájékozódás, információkeresés esetén anélkül nyújt további tanulmányozási, betekintési lehetőséget, hogy az eredeti dokumentumot meg kellene mozgatni. Sokat segít a megfelelő dokumentum kiválasztásban, ha egy bibliográfiai leírás mellett azonnal megtekinthető az adott kiadvány tartalomjegyzéke, esetleg egy térképes vagy táblázatos oldala, rezüméje stb.
- Mindez nagy mértékben kímélné az eredeti dokumentumok fizikai állapotát, hiszen azok használata így korlátozható.

E téren végül meg kell említeni a nemzeti könyvtárban beindult ADMYTE programot, melynek célja, hogy a spanyol nemzeti könyvvagyon (bibliográfiai vagyon) megőrzésének, terjesztésének és tanulmányozásának egyik eszköze legyen. A spanyol és külföldi egyetemek közreműködésével, külső anyagi támogatással kidolgozott program lézerlemezeken kiadott digitális archívum megvalósítását célozza. Elsőként egy egy lemezből álló kiadványt készítenek, amely széles körű szövegválogatást, bibliográfiai-dokumentációs adatbázist és a szövegek tanulmányozásához és feldolgozásához szükséges segédprogramokat tartalmazna. A másik tervezett kiadvány egy nyitott sorozat, amely olyan szövegeket adna közre, mint a Nebrija nyelvtan és szótár vagy Palencia egyetemes szótárának fakszimiléje és átirata.

A Biblioteca Nacional abban bízik, hogy korszerűsítési törekvése az általa kínált információk

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jelentős gazdagodásához, szélesebb körű hozzáféréséhez vezet, és más intézmények hasonló programjaival együtt minden állampolgár számára egyaránt felhasználható információs közeget hoz majd létre.

Érdemes megemlíteni még a következő programokat is:

1. A Biblioteca Nacional állományában lévő publikációkhoz kapcsolódó optikai képarchívum felállítása. A keresett dokumentumnak – legyen bárhol is – az ARIADNA visszakereső rendszerben megtalált bibliográfiai leírásához kapcsolódva, legyen megjeleníthető vagy kinyomtatható néhány képe.

2. Belső kommunikációs hálózat kiépítése a könyvtár épületében

3. Szöveges információfeldolgozó rendszer kialakítása.

A számítógépesítés a könyvtárakban és a dokumentációs központokban meglévő információkhoz való hozzáférés lehetőségének megsokszorozását jelenti, ha a megfelelő struktúrákat létrehozzuk. Ez viszont rendkívül lassú folyamat, tekintettel a feltöltéshez szükséges emberi munkaerő költséges voltára.

4. A fentihez kapcsolódva egy alprogram foglalkozik a nagyarányú retrokonverziós folyamatok során előforduló kettős feldolgozások automatikus felismerésével.

5. Online információtovábbító rendszer kialakítása.

Jelenleg a spanyol könyvtárakban azonos állományok párhuzamos feldolgozása folyik: ez a kvalifikált munkaerő túlzott és felesleges terhelését jelenti, ugyanakkor a különféle feldolgozások inkoherenciáját és a feldolgozás időigényének növekedését eredményezi. A Biblioteca Nacional úgy véli, megoldja ezt a problémát, ha mint nemzeti bibliográfiai intézmény, a könyvtárak rendelkezésére bocsátja a kurrens nemzeti impresszum bibliográfiai feldolgozását. Ehhez szükség lesz az online adatátvitel lehetőségére, legalább a regisztrált könyvtárak számára, amelyek így pontosíthatják meglévő állományuk leírását. A rendszer minden könyvtár számára biztosítaná a szükséges leírások letöltésének lehetőségét.

5.1. Karakterkezelő program a bibliográfiai adatok cserélhetőségének szolgálatában. (A Biblioteca Nacional központi gépének nagygépes szabványa nem felel meg a PC-s ASCII-variációknak, ezért szükséges egy konverziós program kifejlesztése a teljes spanyol karakterkészlet kezelésére.)

6. A CCITT X 500 (ISO 9594) szabványnak megfelelő adatstruktúra definiálása. A program a spanyol könyvtárak központi nyilvántartását szolgáló adatok konverzióját javasolja az említett adattár-szabványnak megfelelően, összefüggésben az Európai Közösség „Action Plan for Libraries" programjával.

7. A bibliográfiai leírásokhoz kapcsolódó hangrögzítés-tárolás. A képarchívumhoz hasonló megoldású összeköttetés az adatbázis hanglemezgyűjtemény és hangarchívum állományával.

8. Térképek interaktív videolemezen.

9. Interaktív videolemez Madridról. (A Biblioteca Nacional madridi vonatkozású dokumentumaiból szerkesztett szöveget, térképet, képet, valamint hangzóanyagot egyaránt tartalmazó lemez.)

10. Videotex szolgáltató központ. (A Biblioteca Nacional adatbázisainak hozzáférhetővé tétele videotexen keresztül.)

Az eddig említetteken kívül a könyvtár még a következő programokban vesz részt:

1. EDILIB: könyvtárak és könyvkereskedők európai elektronikus adatcseréje az online szerzeményezés érdekében.

2. EUROCART: Európai kartográfiai tézaurusz

CD-ROM kiadási tervek:

1. Spanyol Nemzeti Bibliográfia. Monográfiák. (Az utolsó 15 év anyagának kiadása, három havi aktualizálással, terjesztése az angol, francia és német nemzeti bibliográfiai CD-ROM-ok mintájára.)

2. A külföldi időszaki kiadványok központi katalógusa. (Az ISDS és ISSN adatbázisok anyagából, a lelőhely-kódokból a spanyol könyvtári nyilvántartás adataiból állna össze. Kiadásának, terjesztésének a francia „Miriade" lenne a mintája.)

3. Authority fájl CD-ROM-on. (Az egységesített besorolási adatok, azaz a már jóváhagyott authority fájlok anyagának közreadása.)

4. Nem hagyományos dokumentumok leírásai CD-ROM-on. (A Biblioteca Nacional térkép, videokazetta, zenei nyomtatvány és kézirat állományának bibliográfiai leírásai.)

5. A katalógus-retrokonverzió eredményeinek (mintegy 800 ezer rekord) közreadása

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvmúzeum

Az eddigiekben ismertetett programok legtöbbje abba az irányba is mutat, hogy az OPAC közvetítésével egy állandó könyvmúzeum jöjjön létre, amely nemcsak statikusan, egy vitrinbe kihelyezve teszi láthatóvá anyagát, hanem a digitalizált képek segítségével szinte lapozható, és ugyanakkor lehetővé teszi az azonnali másolatkészítést is akár papírra vagy mágneses hordozóra.

A *„General Presentation: Integrated library in ADABAS. ILIADA.* Software AG." anyagát **Mohor Jenő** tömörítette.

Az ILIADA integrált könyvtári rendszer

A rendszert előállító Software AG csak 1986 végén, az ADABAS-TRS szövegvisszakereső első verziójának megjelenésekor tűnt fel a dokumentációs piacon, ám azóta ott van, olyannyira, hogy 1989 októberében megnyerte azt a nyilvános tendert, amelyet a spanyol nemzeti könyvtár automatizálására írtak ki. Az 1988 novemberében meghirdetett tenderre a Software AG España és a Fujitsu együtt pályázott, felhasználva az ADABAS relációs adatbázis-kezelő, a NATURAL negyedik generációs nyelv, az ADABAS-TRS szövegvisszakereső és a PREDICT aktív adatszótár nyújtotta lehetőségeket. A rendszerterv kidolgozásánál igénybe vették a Biblioteca Nacional szakértelmét, s a tender elnyerését követően megkezdték az ILIADA (Integrated Library in ADABAS) integrált könyvtári rendszer kifejlesztését, kezdettől azzal a céllal, hogy nemzetközi szinten forgalmazható „library management" programcsomagot hozzanak létre. A rendszerfejlesztés során messzemenően figyelembe vették az ISO, ISBD, ISDS szabványokat, az IFLA ajánlásokat és a MARC formátumok számos változatát. Mivel az igények könyvtártípusok szerint különbözőek, a rendszer nyitott és rugalmas, azaz minden felhasználó továbbfejlesztheti saját igényei szerint, integrálhatja meglévő más rendszerével, maga alakíthatja ki a számára megfelelő információ-struktúrát. A leginkább általános alrendszerek (katalogizálás, keresés, kölcsönzés) esetében kevesebb egyéni módosítás várható, míg a gyarapítás, kiadványszerkesztés, külső adatcsere alrendszerei igen erősen lehetnek kitéve a felhasználó egyedi igényei szerinti alakításnak.

Az ILIADA információs struktúrája három nagy tömbön alapul: az „authority-k", a bibliográfiai rekordok és az állományi és elhelyezkedési adatok tömbjén. Az „authority" természetesen kiterjed a szerzőkre, címekre és részcímekre, egységesített címekre, tárgyszavakra és sorozatokra. A bibliográfiai rekordok különböző formátum-típusúak lehetnek (monográfia, időszaki kiadvány, analitikus, régi nyomtatvány, kézirat, térkép, nem vetíthető vizuális anyag, vizuális anyag, zenemű, hangrögzítés, mikroformátum, videofelvétel, számítógépes fájl – a Biblioteca Nacional jelenlegi igényei szerint). A rekordok között különféle kapcsolat létesíthető, többek között előzmény-folytatás, fő- illetve alsorozat, amelybe az adott mű tartozik, az eredeti nyelvű kiadás rekordja, fordítások rekordjai, különszámok és így tovább.

Az állományi és a lokális adatok tárolására kétféle rekordtípus (az ILIADA szóhasználata szerint „entitás") szolgál, egyik a fizikai példányt képviseli – ezt használja a kölcsönzési alrendszer –, a másik a példányok bármiféle szempont szerinti csoportosítását teszi lehetővé.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ILIADA információs struktúrájának nyitottsága és rugalmassága lehetővé teszi, hogy a felhasználó új rekordtípust (entitást) hozzon létre, vagy meglévőt töröljön; a rekordtípus szerkezetén módosítson, mező vagy almező hozzátevésével, törlésével vagy módosításával; rekordok közötti új kapcsolattípusokat alakítson ki vagy módosítsa azok szerkezetét.

Mindez csak az információstruktúrát, a rendszer „tartalmát" érinti és független annak elérési pontjaitól. Az ILIADA filozófiája a „tartalmat" és a visszakeresést egymástól elkülönítve kezeli. A hozzáférési pontokat, a visszakeresés lehetséges szempontjait a felhasználó szabadon, bármikor (nemcsak az installálás alkalmával, hanem a rendszer működésének bármely pillanatában), igényei szerint definiálhatja vagy módosíthatja. Az ILIADA nyolc alrendszere közül három (a keresési, katalogizáló és a kölcsönzési) teljes mértékben a végfelhasználót szolgálja.

A kereső alrendszer alfabetikus és szöveges keresést tesz lehetővé, segítségül adja az indexek, az „authority"-k megtekinthetőségét, lehetőséget nyújt bármely irányú csonkolásra, Boole- és relációs operátorok használatára, a korábbi keresések megőrzésére és összesítésére stb. Az eredmény megjelenítésekor tetszés szerinti formátum (MARC, ISBD stb.) választható. A kereső funkció interaktív és kötegelt üzemmódban egyaránt használható, tehát SDI jellegű keresésére is alkalmas. A katalogizáló alrendszer (melyben új rekordokat lehet létrehozni, törölni, meglévőket módosítani és másolni) kötegelt vagy interaktív módon működtethető, ez utóbbi egyúttal a hozzáférési pontok indexelését is, és az új rekord azonnali használatba vételét, bármely alrendszerben való felhasználhatóságát jelenti. Az alrendszer – természetesen – biztosítja a már kötegelt adatok tetszőleges felhasználását, a szembesítést az „authority"-kkel, a kötelező és optimális elemek ellenőrzését, az általános (pl. a leírási szabályokat tartalmazó) és az egyes elemekre vonatkozó segítő programok (helpek) használatát és a rekord hozzáférhetőségének ellenőrzését a használó jogosultsága és szervezeti helye, a rekord státusa és típusa szerint egyaránt. Az alrendszer lehetővé teszi a különféle könyvtári központok közötti osztott katalogizálást, az „authority"-k központi kezelésével. A kölcsönzési alrendszer az állomány bármely darabjának bármilyen mozgását hivatott követni: a kölcsönzés bármely formáját, a kötészetre küldést, a belső állománymozgásokat és az eseti kihelyezéseket (pl. kiállítás stb.). Funkcionálisan mindezt a használó (kölcsönző), a kérés (előjegyzés) és az állománymozgás blokkjaiban kezeli a rendszer.

A struktúra-definíciókat biztosító és az adminisztrációs alrendszer teszi könyvtár- és könyvtáros-közelivé, egyedi kívánságok szerintire szabhatóvá a teljes rendszert.

A szerkesztő és információcsere alrendszer egyrészt címkék, katalóguscédulák és katalógusok szerkesztését, másrészt ISDS, valamint az IBERMARC és a UNIMARC formátumú rekordok cseréjét teszi lehetővé.

A szerzeményezési alrendszer a kötelespéldány, vétel, csere, ajándék gyanánt érkező állományegységeket kezeli, nyilvántartja a szállítókat, a kéréseket, megrendeléseket és gazdasági nyilvántartásokat vezet, valamint tartalmazza az időszaki kiadványok megrendeléséhez, érkeztetéséhez, nyilvántartásához szükséges elemeket is.

A másolatszolgáltatást külön alrendszer segíti, egyrészt a szolgáltatás statisztikai nyilvántartását (és különféle szempontok szerinti elemzését), másrészt gazdasági-pénzügyi nyilvántartását és bonyolítását téve lehetővé.

Az ILIADA általános tulajdonságai közül kiemelendő a többnyelvűség. A könnyen lefordítható rendszer kilenc nyelv között tud bármely pillanatban váltani. Egyszerű kezelését a többnyelvű parancs-készlet, a tetszés szerinti menü- vagy parancs-használat, a képernyő alján jelzett billentyű-funkciók, a részletes és sokoldalú help-rendszer és az ablak-technika alkalmazása biztosítja. Beépített hozzáférés-ellenőrző rendszere nagy biztonságot nyújt, és minden egyes felhasználó számára lehetővé teszi jogosultságainak definiálását. Az ILIADA nyitott rendszer, azaz integrálható más információs rendszerekkel, könnyű az adatexport és -import, illetve széles körben forgalmazható, különféle körülményekhez parameterizálható. Jelenleg IBM, Siemens, Fujitsu és Wang hardver-konfigurációkon üzemelhet, rövidesen elkészül a DEC-es változat. Egyaránt működik DOS, OS, OS/VS, VM/CMS, MVS, BS2000, VS operációs rendszerekkel, UNIX változata most készül. Adatbázis-kezelő rendszere az ADABAS, melyhez a NATURAL 2, a PREDICT és az ADABAS/TRS járul. Opcionális szoftver-feltétel még a NATURAL SECURITY, az ADVANCED FACILITIES és a CONFORM kiegészítő szoftver-elemek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Irodalmi Dokumentációs Központ Bécsben

Deréky Julianna

Az Irodalmi Dokumentációs Központban (Literaturhaus in Wien), amely új formájában 1991 októberétől áll a nagyközönség rendelkezésére, a következő intézmények kaptak helyet:

- Az *Újabb Osztrák Irodalom Kutató és Dokumentációs Központja*, amely 1965 óta működik Bécsben. Feladatkörébe tartozik többek között a XX. századi, különösen az 1945 utáni osztrák irodalomról szóló anyagok gyűjtése és archiválása. Lapja a félévenként megjelenő „Zirkular".
- Az *Osztrák Írók Érdekegyesülete*, amely 1971-ben alakult és jelenlegi formájában 1981-től működik. A szervezet elsősorban az írók foglalkozási, jogi, valamint szociális érdekképviseleti szerve. Lapjuk az „Autorensolidarität".
- A *Fordítóközösség*, amely az osztrák fordítók érdekképviseletében lép fel. A fordítók lapja: „Ü wie Übersetzen".
- Az 1990 óta működő *Kelet-Európa Dokumentáció*, amely a kultúra, főleg az irodalom helyzetét és változásait követi nyomon Kelet-Európa országaiban.

A központ intézményei, valamint szolgáltató termei 1500 négyzetméteren, három szinten helyezkednek el. A legnagyobb területet a 25 ezer kötetes, szabadpolcos könyvtár foglalja el. A könyvtári olvasóterem galériáján található a folyóiratgyűjtemény, amely közel 150 kurrens irodalmi folyóiratcímet tartalmaz.

A könyvtár évente átlagosan 1000 könyvvel gyarapszik. A beérkező könyveket két szakterület alapján sorolják be:

- XX. századi osztrák szerzők művei a hozzájuk tartozó szakirodalommal,
- kézikönyvek, lexikonok, általános tudományos művek.

Az alagsorban helyezték el az újságkivágat-gyűjteményt, amely 450 000 dokumentumot tartalmaz. Elsősorban a kultúra és a kultúrpolitika általános kérdéseivel foglalkozó cikkeket gyűjtik.

A könyvtár és az újságkivágat-gyűjtemény mellett hagyatékok, kéziratgyűjtemény, valamint egy fotó- és egy audio-videógyűjtemény várja az érdeklődőket. A kutatókon, olvasókon, újságírókon kívül középiskolai, valamint egyetemi csoportok is rendszeresen megfordulnak az Irodalmi Dokumentációs Központban. Az intézet fontos feladatai közé tartozik – a kutatómunka, anyaggyűjtés, archiválás mellett – felolvasóestek, előadássorozatok, kiállítások szervezése és rendezése. Ilyen módon a központ nemcsak az olvasókkal tart fenn közvetlen kapcsolatot, hanem az osztrák írókkal is.

Az 1990-től működő *Kelet-Európa Dokumentáció* feladata az Ausztria és Kelet-Európa országai közötti kulturális, irodalmi és tudományos cserekapcsolatok dokumentálása és tematikus feldolgozása. A Dokumentáció újságkivágat-gyűjteménye jelenleg közel 7 500 dokumentumot tartalmaz a következő témák szerint:

- újságcikkek, amelyek Kelet-Európa 1945 utáni történeti és kultúrtörténeti fejlődésével foglalkoznak;
- cikkek, amelyek az irodalom fő irányait, fejlődését és annak hátterét vizsgálják;
- a kultúrpolitika és az ideológia irodalomra való befolyását tárgyaló cikkek;
- recenziók, kritikák, összefoglaló tanulmányok a kelet-európai írók német nyelvterületen megjelenő könyveiről.

A 40 német nyelvű, Ausztriában, Németországban és Svájcban megjelenő napi- és hetilapon kívül feldolgozásra kerülnek még olyan rendszeresen érkező német és angol nyelvű kelet-európai hetilapok, mint a *Prager Zeitung* vagy a *Moskau News*.

A Dokumentáció kapcsolatot tart különböző kelet-európai kulturális intézményekkel, a külföldön működő osztrák intézetekkel, minisztériumokkal, akadémiai intézetekkel, kiadókkal, egyetemekkel is. A Dokumentációs részleg könyvállománya kb. 500 német nyelvű kézikönyvből és szakkönyvből áll.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nyitvatartási idő:

Az Újabb Osztrák Irodalom Dokumentációs Központja (Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur)

Seidengasse 13
1070 Wien
tel: 526 20 44-0

Hétfőtől péntekig csütörtök kivételével: 9-17 óra

Kelet-Európa Dokumentáció (Osteuropa-Dokumentation)

Seidengasse 13
1070 Wien
tel: 526 20 44 - 21
Dr. Deréky Julianna

Hétfő, kedd: 9-17 óra
Szerda: 9-15 óra

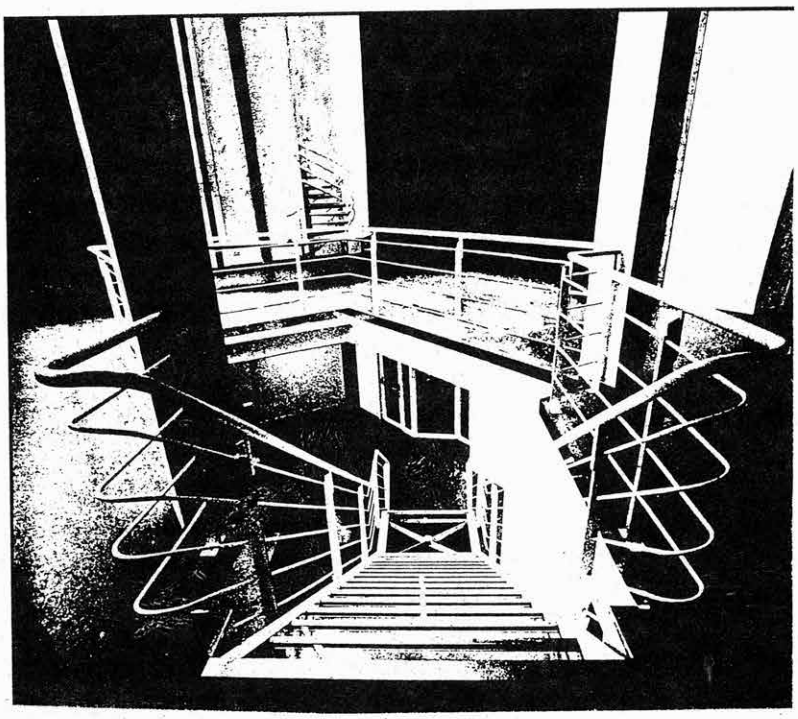

AZ IFLA 1993. ÉVI KONFERENCIÁJÁT Barcelonában tartják, aug. 22-28-án (jelentkezés júl. 30-ig). Központi témája: a könyvtár egyetemessége (vagyis: mindenféle információforrás hozzáférhetővé tétele mindeki számára a világ minden táján). – Egyéb témák: a nemzeti könyvtárak a nemzetközi együttműködésben; nemzetiségi olvasók, többnyelvű környezet; szakmai tájékoztatás térítésért; küzdelem az analfabétizmus ellen, felnőttoktatás; a gyermekek és ifjak olvasásra nevelése; az új információhordozók tartósítása; az információforrások tervszerű, hatékony hasznosítása; a könyvtárosképzés nemzetközisége. – Egyúttal néhány szekció és kerekasztal is összeül: képzőművészeti szakkönyvtárak; országgyűlési könyvtárak; földrajzi könyvtárak és térképtárak; az információtechnológia a nemzetisági olvasók ellátásában; AV anyag; szakmai továbbképzés. – A szokásos könyvtárlátogatásokon, fél- és egynapos kirándulásokon túl a konferencia után 4-6 napos üdüléseket, körutazásokat is szerveznek az ország különböző részein.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Academic Bookshop

1052 Budapest Gerlóczy u. 7
1364 Budapest, Pf. 52
Nyitvatartás: H-P: 9-17^{h}
MNB számlaszám: 216 01283

Tisztelt Ügyfelünk!

Ezúton tájékoztatjuk arról, hogy boltunknak számos, tudományos körben elismert kiadóval van kapcsolata, mint például:

Oxford University Press, Bauverlag, Penguin Books Ltd., Schwer Verlag, Harcourt Brace Jovanovich Ltd., Kluwer Academic Publisher Group, McGraw-Hill Book Company (U.K.) Ltd., Chapman & Hall Ltd., Carl Hanser Verlag, K.G. Saur Verlag GmbH & Co. KG., Walter de Gruyter Berlin-New York., DLV., Urban & Schwartzenberg, Vieweg, Jungjohann, Eugen Ulmer Verlag, Bouvier, Encyclopedia Britannica, Wm. Collins Sons & Co. Ltd., BBC English.

Ügyfeleink igényének megfelelően természetesen tovább bővítjük a kiadók számát.

Boltunk a kiadványokat katalógus áron kínálja. Egyéni és nagybani megrendelések kielégítésével is foglalkozunk. Ha a fent említett kiadók katalógusaiból rendel, úgy 4-6 hét alatt be tudjuk szerezni a kiadványt.

Amennyiben új kiadóval kell fölvennünk a kapcsolatot, vagy a tengerentúlról kell behozatnunk a kiadványt, az hosszabb időt vesz igénybe, de tájékozódás után értesítjük ügyfelünket, s akkor módosíthatja megrendelését.

Extra kívánságokat is teljesítünk, ha ügyfelünk vállalja a többletköltségeket.

Postai utánvéttel is értékesítünk könyveket.

Bordás Gitta
könyvesbolt vezető

„Minket minden ügyfél érdeklődése kötelez."

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szemle

A könyv terei

Érdekes és fontos kérdést tett vizsgálat tárgyává *Eliséo Véron* szociológus, szemantikus és kutatócsoportja: a könyv és a tér viszonyát.

A szabadpolc térhódításával – Franciaországban ez a folyamat a második világháború után ment végbe – a közművelődési könyvtárakban eltűntek az olvasót a könyvektől elválasztó sorompók, s egyben gyökeresen megváltozott a könyvtár szerepéről, feladatairól alkotott felfogás is. Háttérbe szorult a megőrző funkció, s helyette a könyvállomány közkinccsé tétele, minél szélesebb körben való elterjesztése vált a fő célkitűzéssé. A szabadpolcos könyvtárban mindenki otthon érezheti magát, függetlenül szociális és szakmai helyzetétől, műveltségi szintjétől. A közvetlen hozzáférés az állományhoz vagy annak nagy részéhez rugalmasabbá teheti az emberek olvasási szokásait, a polcok közötti sétálás, a könyvek közötti válogatás, böngészés lehetősége szélesítheti, változatosabbá teheti érdeklődési körüket.

A szabadpolcos rendszer bevezetése azonban sok olyan kérdést vet fel, amely addig fel sem merülhetett – lévén, hogy nem lett volna értelme. A hagyományos könyvtárakban a könyvek raktári elhelyezése a könyv tárgyától független, tetszőleges lehet (pl. formátum szerinti, a beérkezés sorrendje szerinti stb.), az egyetlen kritérium, hogy a könyvtáros (raktáros) könnyen megtalálja a kért műveket. A szabadpolcon az osztályozás és a könyvek elhelyezése között valamilyen összefüggésnek kell lennie. Ugyanakkor az osztályozás (a szerző a Dewey-rendszerre hivatkozik) lineáris, a szabadpolcos tér pedig három dimenziós. Az osztályokba sorolásnál nem értelmezhetők olyan fogalmak, mint lent és fent, jobbra és balra, elől és hátul. Figyelembe kell venni továbbá a tér és a térben mozgó test (az olvasó) dinamikája közötti metonimikus kapcsolatot is. A térkialakítás tehát bonyolult döntések elé állítja a könyvtárost.

Minden könyvtárban, amely rátért a szabadpolcos rendszerre, a polcok, könyvek, jelzések s egyéb objektumok elhelyezésénél valamilyen – többé vagy kevésbé explicit – stratégiát alkalmaztak. A szabadpolcok, akárcsak egy nagyáruház polcai, a kínálatot mutatják be. S hogy ezt hatékonyan tehessék, a könyvtárosoknak figyelembe kell venniük a „fogyasztó" igényeit. A szabadpol-

Az itt ismertetett könyvek az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhetők.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

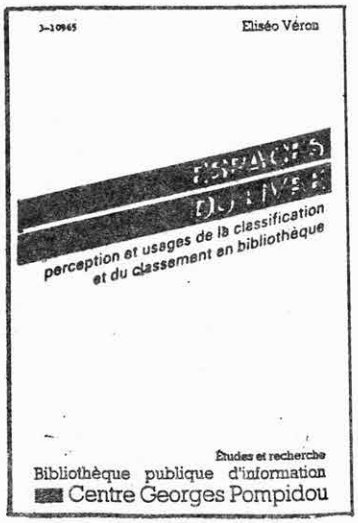

VÉRON, Eliséo
Espaces du livre : Perception et usages de la classification et du classement en bibliotheque / Eliséo Véron ; [ed. Bibliotheque publique d'information Centre Georges Pompidou]. – [Paris] : Centre Georges Pompidou, 1989. – 99 p. – (Études et récherche)

cos könyvtári térbe valamilyen módon beépülnek a könyvtárosnak az olvasókról, az olvasók igényeiről, elvárásairól, szokásairól alkotott hipotézisei.

Az olvasóközönség azonban nem homogén. Indokolt tehát a kérdés: vajon minden olvasói kategóriának megfelel-e a szabadpolcos elrendezés? Vagy másképpen fogalmazva: milyennek kell lennie a térnek, hogy minden olvasó „megtalálja a számítását"?

A vizsgálat célját Eliséo Véron a következőképpen határozta meg: a szabadpolcos tér elrendezése és az olvasók magatartása közötti összefüggések feltárásával meg kell határozni néhány támpontot egy olyan térbeli struktúra kialakításához, amely a legjobban alkalmazkodik a könyvtárhasználók stratégiájához, s ugyanakkor összhangban van az intézmény céljaival: azaz megkönnyíti az olvasók számára a könyvtár használatát, segíti tájékozódásukat, szélesíti érdeklődési körüket, tágítja olvasmányaik körét.

A kutatók négy olyan könyvtárat választottak ki – egy párizsit (Bobigny), két Párizs környékit (Argenteuil, Mouffetard), egy vidékit (Nantes) –, amelyek eléggé különböztek egymástól ahhoz, hogy hasznosítható következtetéseket lehessen levonni. A vizsgálat első szakaszában feltérképezték – a szó szoros értelmében is – a szabadpolcos felnőtt kölcsönzőket, a polcok elhelyezését, az osztályoknak megfelelő zónák kialakítását, felosztását, elkülönítését, az olvasók tájékoztatását szolgáló különböző segédletek („Újdonságok polca", „A könyvtáros ajánlata" stb.) létét vagy hiányát, a jelzések rendszerét, s általában a térkialakítást. A könyvtárosokkal folytatott beszélgetés azután feltárta azokat az elképzeléseket, stratégiákat, amelyek az egymástól eltérő elrendezésekhez vezettek. A begyűjtött információk alapján a négy könyvtárat, illetve a könyvtárosok elképzeléseit a következőképpen jellemezték: Bobigny – áttekinthetőség, kapcsolat – hatás az igényekre; Argenteuil – áttekinthetőség, áttekinthetetlenség – a kínálat racionalizálása, Mouffetard – távolság, áttekinthetőség, szegmentáltság – „jelzőkarók kitűzése"; Nantes – áttekinthetőség, távolság – a kínálat az üzenet. Nézzük meg ezeket részletesebben!

Bobigny – áttekinthetőség és kapcsolat

A bobigny-i könyvtár kölcsönző termében az olvasó belépéskor egy igen fontos zónába jut: alacsony asztalokon és polcokon a gyűjteményből különböző szempontok szerint kiemelt művek találhatók („Újdonságok", „A könyvtárosok olvasták és ajánlják", „Az olvasók olvasták és érdekesnek találták"). Az olvasó ilyenformán aktív fogadtatásban részesül, a könyvtár explicit módon keresi a kapcsolatot a belépő olvasóval, azonnal olvasmányokat ajánl neki. Ezen a fogadó körleten minden olvasónak keresztül kell mennie. Ezután az olvasó egy „sétányra" jut, amely a terem végéig tart és két részre osztja az állományt. Bal oldalon találhatók a szakkönyvek, jobb oldalon a szépirodalom. A „sétány" elejéről az olvasó áttekintheti az egész könyvtárat. Két nagy pannó mutatja a könyvek elhelyezését. A pedagógiai szándék az egész áttekinthetőségében, „átlátszóságában" nyilvánul meg. Ami a jelzéseket illeti, az a könyvtár közepén van.

Az általános tájékozódást a sétányról látható két nagy pannó szolgálja, a részletesebb eligazítást a polcokon található feliratok nyújtják.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Argenteuil – áttekinthetőség és áttekinthetetlenség

Az argenteuil-i könyvtár gyökeresen különbözik az előbbitől. A tér labirintushoz hasonlítható. Részben azért, mert a látótér a magas polcok miatt annyira szűk, hogy az ember csak a közvetlen környezetét látja, másrészt azért, mert a terem a bejárattól a kijáratig sokféleképpen bejárható. Az egyes osztályok nincsenek világosan elválasztva egymástól, összefolynak.

A bobigny-i könyvtárral szemben itt a távolságtartás jellemző. A könyvtár nem erőlteti a kapcsolatteremtést. Bobigny-ben az olvasó már a belépéskor számos ötletet, javaslatot, ajánlatot kap. A teret kapcsolat, világosság, áttekinthetőség jellemzi, egy szempillantással áttekinthető a tájékoztató tábla, az állományok világos, tiszta szétválasztása.

Az argenteuil-i könyvtárban a nagy táblák mellett a polcokra erősített feliratok száma lényegesen több.

Moffetard – távolság, áttekinthetőség, tagoltság

A mouffetardi könyvtár szabadpolcos kölcsönzője két szinten helyezkedik el. Míg a bobigny-i könyvtárban, amelyben a szépirodalom és a szakirodalom a sétány két oldalán található, az olvasó séta közben választhat a két részleg között, vagy akár felváltva használhatja, keverheti a kettőt, az argenteuil-iben pedig ez a keveredés magából az elrendezésből adódik, addig a mouffetardiban az olvasó csak akkor térhet át egyik területről a másikra, ha szintet cserél. Argenteuilban és Bobigny-ben a katalógusok nincsenek kiemelt helyen, Mouffetardban viszont a bejáratnál találhatók, kiemelt helyen „trónolnak", mintegy szuggerálva hogy ajánlatos a katalógusokat megnézni, mielőtt a könyvekhez mennénk.

Az osztályozásnak megfelelő körletek itt vannak a legjobban elválasztva egymástól, a tagoltság ebben a könyvtárban a legjobb. A könyvtár csupán az újdonságokkal jelentkezik. A jelzések száma itt a legalacsonyabb, bár a nagy eligazító táblák itt is jól láthatók s ideogrammákkal kódoltak.

Nantes – áttekinthetőség, távolság

A nantes-i könyvtárban a szabadpolcos részleg egy hatalmas terem egyik részét foglalja el, a terem többi részében számos más tevékenység zajlik. Az ajánlás itt is teljesen hiányzik, még az újdonságok sincsenek kiállítva. Cédulakatalógus sincs, az olvasó csak a számítógép-terminálok segítségével tájékozódhat az állományról. Áttekinthetőség, világosság szempontjából Nantes Mouffetardhoz hasonlít, csak kevésbé tagolt és teljességgel hiányzik a kontaktus keresése az olvasóval, és hiányzik minden pedagógiai szándék.

Stratégiai beszélgetések

A kutatócsoport a könyvtárosokkal folytatott beszélgetések során a könyvtárosoknak a szabadpolcos térelrendezésről kialakított elképzeléseire volt kíváncsi. A bobigny-i könyvtáros szerint a városi könyvtárnak két alapvető feladata van: olvasóvá nevelni a még nem olvasókat és fejleszteni az olvasási szokásait azoknak, akik már olvasók. Az egyik fő célkitűzés: a könyvtár „hozzáigazítása" a közönséghez. Ezt a célt elsősorban a dokumentumok megfelelő térbeli elrendezésével lehet elérni. De az igényekhez való alkalmazkodás nem jelentheti a passzív kiszolgálást, mert az igényekre hatni kell.

A következő szakaszban a könyvtárlátogatók megfigyeléséből akartak választ kapni arra a kérdésre: milyen összefüggés van a szabadpolcos tér milyensége és az olvasók magatartása között. Azt a technikát alkalmazták, amelyet már sikeresen használtak fel egy kiállítás közönségének vizsgálatára. Különböző napszakaszokban, különböző napokon figyelték a látogatókat. A terem térképére berajzolták a megfigyelt személy útvonalát, feljegyezték, hol és mennyi időre állt meg, hogyan viselkedett a polcok előtt, igénybe vette-e a jelzéseket, milyen könyveket nézett meg stb. A kijáratnál pedig röviden megkérdezték jövetelének céljáról, s arról, hogy milyen könyveket kölcsönzött.

A kutatók azonban hamarosan rájöttek, hogy ezzel a módszerrel kudarcot vallottak. Nem sikerült értékelhető következtetéseket levonni, sza-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bályszerűségeket megállapítani. A kudarc oka az volt, hogy az emberek a könyvtárban nem úgy viselkednek, mint egy kiállításon. Ez utóbbi ideiglenes, átmeneti, a tér elemei, a tér szerves része a kiállításnak, a „fogyasztás" tárgya. A könyvtár állandó, tartós, a térelemek csak keretül szolgálnak, s végeredményben az egésznek a célja a könyvek tárolása. A kiállításlátogató a megfigyeléssel „átvilágítható", míg a könyvtári olvasó magatartásának mozgatórugói, a különböző elemeknek rá gyakorolt hatása homályban maradnak. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a „színpadképnek" nincs jelentősége.

Miután kiderült, hogy a megfigyelés nem adekvát módszer, a kutatók áttértek az olvasókkal folytatott egyéni beszélgetésekre. Mindegyik könyvtárból tíz-tíz olvasót választottak ki, s átlagosan másfél órás interjúkat készítettek velük. A kérdések a könyvtárlátogatás gyakoriságára, az otthoni könyvekre, a könyvesboltok látogatására, a médiumok „fogyasztására", a könyvtár ismeretére, a látogatás lefolyására, a kölcsönzött könyvekre, az osztályozás ismeretére vonatkoztak.

A beszélgetések elemzéséből kirajzolódott az olvasás módozatainak tipológiája. Az olvasási módozatok azoknak a szokásoknak, eljárásoknak az összességét jelentik, amelyeket a szerző habitus-programnak nevezett el. A habitus-program meghatározza; a könyvtárlátogatás motivációját, az okokat, amiért az egyén olvasnivalót keres; a látogatás célját, tárgyát, a dokumentumokat, amelyeket keres; a könyvtámak azokat a részlegeit, zónáit, amelyeket ilyenformán felkeres. A habitus-program egy komplex viselkedési konfiguráció, amely az időben alakul ki, strukturálódik és az ismételt könyvtárlátogatások során ölt alakot.

Az elemzések alapján hat olvasási módozatot sikerült azonosítani: témaorientált olvasás; probléma-orientált olvasás; eklektikus olvasás; szerzők szerinti regényolvasás; műfaj szerinti regényolvasás; újdonságolvasás.

Egyetlen látogatás megfigyelése nem teszi lehetővé a habitus-program azonosítását. Ennek több oka van. Előfordulhat, hogy az olvasó alkalomszerűen, valamilyen pontosan meghatározott információigénnyel jön a könyvtárba, olyannal, amely általában nem jellemző a szokásaira. Jöhet több programmal, pl. a felesége, lánya számára is keres könyvet. A domináns habitus-program mellett a könyvtárban kialakulhatnak, aktivizálódhatnak szekundér, laterális viselkedésformák, amelyek nem dezorganizálják a fő programot, de elfedhetik a megfigyelő elől.

Az olvasási módozatok azonosítása magyarázatot adott arra, hogy miért nem sikerült felderíteni a habitus-programot egyetlen megfigyeléssel. Ugyanazt az egyént kellett volna hosszú időn át megfigyelni (sok látogatását elemezni), ez azonban gyakorlatilag legyőzhetetlen nehézségekkel járt volna.

A téma-orientált olvasás

Ha az olvasót csak egy téma érdekli, érdeklődése nem átmeneti, a témát ki akarja meríteni. Bezárkózás, más témák visszautasítása jellemzi, talán bizonyos félelem, komplexus a tudás univerzuma iránt. Az olvasás számára nem élvezet, hanem kötelesség, nehéz feladat. A szépirodalmat nem értékeli, mert nem tanít és nem informál. A teret nagyon szelektíven, mintegy pontszerűen érzékeli. A „tematikus" zónát jól ismeri, s a könyveket a gerincükről ismeri fel, a „finom jelzések" nem érdeklik. Az osztályozás is csak addig, amíg azonosítja a témát. A könyvtár egészében nem érdekli, nem is érzékeli.

A probléma-orientált olvasás

A témával ellentétben a problémát nem lehet lokalizálni a könyvtári térben. Ez az olvasási módozat az olvasótól aktivitást és erőfeszítést követel. Az ilyen ember mást is olvas, kikapcsolódásként. Lelkes látogatója a könyvkereskedéseknek, van saját könyvtára. Véleménye szerint a szabadpolcos rendszer nem sokat ér, csak amolyan könyvtári szupermarket. Az ilyen típusú olvasók a könyvtárat a szabadpolc ellenére használják. Igénybe veszik a katalógust. Amikor a könyvtárba jönnek, már tudják, mit akarnak. Miután a katalógusban azonosították a keresett könyvet, egyenesen abba a zónába mennek, ahol megtalálni vélik. A jelzéseket minden szinten hasznosítják. Jól ismerik és használják az osztályozást.

Az eklektikus olvasás

Azok az olvasók, akik ebbe a kategóriába tartoznak, az előbbiekkel ellentétben élvezetből, szórakozásból olvasnak. Autodidaktáknak minősítik magukat. Érdeklődésük nincs behatárolva, nincsenek morális gátlásaik, ha egy könyv nem érdekli őket, abbahagyják. Érdeklődésük egyik témától a másikhoz vezeti őket, de nem helyettesítik egymást, hanem akkumulálódnak. A motiváció a kíváncsiság, amely az ismeretek változatosságának bűvöletével elegyedik.

Főleg fiatalok és alacsonyabb szakmai, illetve szociális szintű rétegek tartoznak ebbe a csoport-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ba. Ők ismerik legjobban a szabadpolcos teret, s mozognak legotthonosabban benne. Sétálnak a polcok között, nézegetik, pásztázzák a könyvsorokat, s „elkapnak" egy-egy könyvet. A katalógust ritkán használják. Látogatásuk „programja" könnyen felborul, ha egy érdekes könyvet látnak meg egy más témáról.

Szerző szerinti regényolvasás

Az olvasók, akik ebbe a csoportba tartoznak, rendelkeznek bizonyos irodalmi műveltséggel. A regényt, mint a világ magyarázatát fogják fel, ami segít megérteni az embert. Ezért akarják kimeríteni egy szerző életművét. Ez hasonlít a probléma-orientált olvasáshoz, „szépirodalmi probléma-orientáltság". Számukra nem létezik más jelzés, csak az ábécé.

Műfaj szerinti regényolvasás

Ezek az olvasók szórakozásból olvasnak, csak bizonyos műfaj érdekli őket (detektívregény, sci-fi, történelmi regény stb.). Az olvasás élvezete a mennyiséggel és a gyorsasággal társul. A stílus csak negatív értelemben érdekli őket, ne legyen túl nehéz, túl bonyolult. A könyvtárból csak a regények részlege érdekli őket és csak a műfajokat jelző táblák.

Az újdonságolvasás

Az ilyen olvasó számára az egyetlen motiváció az újdonság. Ez a fogalom magába foglalja a szépirodalmat és a dokumentációs irodalmat egyaránt. Könnyen áttérnek egyik területről a másikra. Látogatásuk kizárólag az újdonságok polcára korlátozódik – ahol van ilyen. Ahol nincs, a könyvsorokat pásztázzák végig, s a könyvek gerince alapján választják ki az újdonságokat. A könyvtár egésze nem érdekli őket, a katalógust nem ismerik.

Következtetések

Az első következtetés, hogy a habitus-programot nem lehet egyetlen megfigyeléssel „megragadni", a domináns habitus-program mellett a könyvtárban aktivizálódhatnak szekundér programok, amelyek nem zavarják meg a fő programot, de a megfigyelő elől elfedhetik stb. Ugyanannak az olvasónak a többszöri, sokszori megfigyelése azonban – bár erre lenne szükség – gyakorlatilag megvalósíthatatlan.

A másik következtetés, hogy a beszélgetések alapján sem lehet észrevehető összefüggést felfedezni az olvasási módozatok és a könyvtár térbeli elrendezése között. Az azonos olvasótípusok viselkedése a különböző könyvtárakban azonos. Más szavakkal: két azonos típusú olvasó viselkedése, két különböző könyvtárban jobban hasonlít egymáshoz, mint két különböző típusú olvasóé ugyanabban a könyvtárban.

Ez azzal magyarázható, hogy az olvasó a látogatása során nem látja, nem érzékeli az egész könyvtárat, csak azt a részleget, amelyre stratégiájának megfelelően szüksége van. A könyvtárnak, a helynek, a térnek, mint egésznek az észlelése csak a „tanulás", a megismerkedés igen rövid időszakában szükséges. Az új olvasó, aki rendszeres látogatója akar lenni a könyvtárnak, nyilván áttekinti az egész teret, hogy lokalizálja azt a részt, amelyre szüksége lesz. Ez nagyon gyorsan megtörténik.

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a különböző térelrendezések egyformán kedvezőek bármelyik olvasótípusnak, csupán azt, hogy az alkalmazkodás nagyon gyors.

A térkialakításnál figyelembe kell venni, hogy a könyvtár olvasói között melyik típus van többségben. Ez pedig elsősorban az olvasók szociális-szakmai összetételétől függ. A tér kiképzése magába foglalja a „helyi" tényezőket is. Az olvasók habitus-programjához való alkalmazodásban nagyobb szerepük van a részleteknek, a részlegek, zónák belső kiképzésének, mint a globális elrendezésnek. Úgy tűnik a szerző véleménye szerint, hogy a „részletek politikája" a könyvtárosok részéről nem kapja meg a megfelelő figyelmet.

Ami az eligazító jelzéseket, jelzőtáblákat illeti, az általános tájékoztatást szolgáló nagy jelzőtáblákra természetesen szükség van, de igazán csak a látogatók első ismerkedésekor, a „tanulás" időszakában nélkülözhetetlenek, s úgy tűnik, a négy könyvtár négyféle táblái egyformán hatásosak. Nincs szükség valamiféle különleges, „szofisztikus" jelzőrendszerre. A polcokra elhelyezett jelzéseket főleg csak a probléma-orientált olvasók hasznosítják. A többiek – a megfigyelés szerint – elsősorban a könyvek gerince szerint tájékozódnak.

A tér kialakításánál az első dolog, amit figyelembe kell venni, az olvasói magatartások különbözősége. Úgy tűnik, erről megfeledkeznek a térkialakításnál, mintha lehetne találni egyetlen elrendezést, amely mindenkinek egyaránt megfelel. Ilyen nincs. Egy adott térelrendezés kedve-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zőbb az egyik típusnak, s kevésbé kedvező a másiknak, még akkor is, ha végül mindenki alkalmazkodik a helyzethez. Ez azonban nem szabad, hogy a kérdés mellőzéséhez vezessen. A problémát különböző szinteken kell vizsgálni.

Globális szinten (áttekinthetőség, labirintus jelleg) néhány stratégiai kritériumot kell figyelembe venni.

A labirintus csak egy típusnak, az eklektikus olvasónak kedvez, ez szélsőséges eset. A skála másik végén a kategóriák merev szétválasztása, az osztályok merev elkülönítése található. Ez is csak egy kategóriának, a „tematikus" olvasónak felel meg igazán. Ez a másik véglet. Mindkettőt kerülni kell.

A térkialakítás magába foglal „helyi" tényezőket is, amelyek csak egy-egy zónát érintenek, s nem a globális szerkezetet. A végső tanulság: a könyvtárak szabadpolcos részlegeinek térkialakítása távolról sem elhanyagolható kérdés. Ám az eddigieknél sokkal finomabb, részletfeltáró elemzésre van szükség, szem előtt tartva az olvasóközönség összetételéből adódó megoszlását.

A mindössze 100 oldalas – de nagyon érdekes – könyv utószavában ismerteti a mans-i „médiatár" tematikusan – érdeklődési körök szerint – elrendezett szabadpolcos részlegét, a függelékben pedig megtaláljuk a megkérdezett olvasókra vonatkozó adatokat (nem, kor és szociális-foglalkozásbeli összetétel), a beszélgetések vezérfonalát és a vizsgált könyvtárak térképeinek jelmagyarázatát.

Fülöp Géza

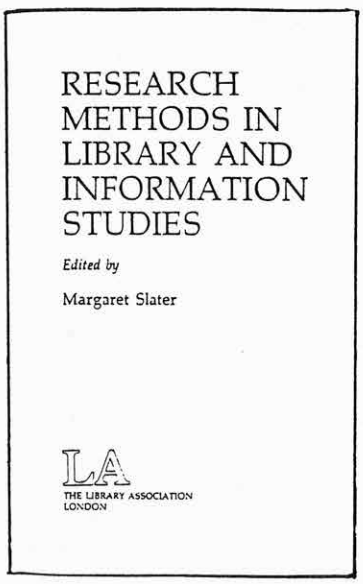

Research methods in library and information studies / ed. by Margaret Slater ; [ed.] The Library Association. – London : LA, cop. 1990. – X, 182 p.

Könyvtártudományi kutatások

A könyv különféle felhasználói köröknek kíván forrásul szolgálni a könyvtári és információs kutatások tervezésében és végzésében. Mindenekelőtt tankönyvként, oktatási segédletként jöhet számításba könyvtár szakos egyetemi hallgatók számára. Ugyanakkor a kezdő és a gyakorló könyvtárosok kutatási kézikönyve is kíván lenni. Sok példával és ábrával a gyakorlati szempontokat tartja szem előtt.

A szerkesztő külön felhívja figyelmünket az index fontosságára, mivel egyes témák más-más aspektusból különböző fejezetekbe kerültek és a rájuk vonatkozó további tudnivalók is több helyütt, szétszórtan lelhetők fel. Az óvatosság azért sem árt, mert – többszerzős műről lévén szó – előfordulhatnak átfedések is.

A tervezéssel foglalkozó fejezetet általános bevezetésnek is tekinthetjük. Ezt követi a nyers adatokkal való munka, a kézikönyvek, minervák, útmutatók, egyszóval a másodlagos források fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használásával kapcsolatos tudnivalókat tárgyaló fejezet.

A kvantitatív kutatás lényeges kérdése a mintavétel, hiszen a teljes populáció vizsgálatára ritkán nyílik mód. Az ezt ismertető fejezetben olvashatunk a mintavétel pontosságáról, a mintavételt befolyásoló előítéletekről, a véletlenszerű kiválasztásról, a rétegzett mintáról, a hibaszámításról, a minta nagyságáról és sok más, ehhez kapcsolódó kérdésről.

A következő fejezet a kvantitatív módszerek általános kérdéseit tárgyalja. Itt kapunk képet a felmérések célszerű megtervezéséről, a kérdőívek és a szóbeli interjúk előkészítésének munkálatairól. Ez a kérdéskör átgyűrűzik a következő fejezetbe is, amelyben a kérdőívek összeállításáról, a hatékony kérdezési módszerekről kaphatunk hasznos információkat.

Az előzőeknél lényegesen nehezebb dolga van a kvalitatív kutatással foglalkozó két fejezet szerzőjének, hiszen a dolog természeténél fogva ők inkább általánosabb szinten közelíthetik meg témájukat: nincsenek jól megfogható számadatok az ilyen kutatást végzők birtokában. Az e témát elemző fejezet a kvalitatív adatok beszerzésének lehetséges módjait, a következő pedig előadásmódjuk lépéseit taglalja. Egy teljes fejezetet szentelnek a megfigyelésnek mint a kvalitatív kutatás egyik lehetséges forrásának.

A záró fejezet témája a kutatási folyamat befejezése, az eredmények közzététele, a kutatási jelentések, folyóiratcikkek előkészítése.

Koltay Tibor

Két könyv a hazai reklám- és hirdetési eszközökről: Media Facts - Hungary, 1993-94. és Média Ász, 1992.

Az információs szolgáltatások közül egyre népszerűbbeké válnak az ún. *értéknövelt szolgáltatások*. Ez magyarul azt jelenti, hogy a másoktól átvett adatokhoz valami pluszt hozzátéve „átcsomagolják" azokat, majd így értékesítve jelentős haszonra tesznek szert. Jó példáját láthatjuk ennek a svéd Informations Projekt AB cég által összeállított és terjesztett *Media Facts* című kiadványnál. A cég vezetője, *Ulf Selin* 25 éves nemzetközi gyakorlattal rendelkezik a média, a public relations és a piackutatás területén. Az „átcsomagolás" tudományát Ulf Selin a már 15. évfolyamába lépő *Svenska Massmedier och deras medarbetare* című kiadvány évenkénti megjelentetése és fejlesztése kapcsán sajátította el. A Svenska Massmedier - Ulf Selin szerint - a svéd piac „média bibliája", amelyből tájékozódni és tájékoztatni lehet a svédországi országos és helyi napi-, valamint hetilapokról, folyóiratokról továbbá az írott

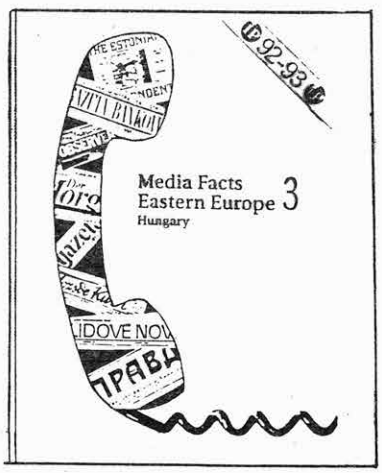

Media facts : Eastern Europe. 3., Hungary / Ulf Selin. – [19]92-[19]93. – [Malmö] : [Informations Projekt], [1992.]
Média ász : média hirdetási árak és szolgáltatások / szerk. Pécsi Gáborné. – 1. évf. (1992)=1. kiad. – Bp. : S&S Karakter és Reklám Keresk. Kft, 1992.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sajtón kívül minden tömegkommunikációs eszközről. Nem élhetnek nélküle sem a sajtó szakemberei, sem a tájékoztatásban dolgozók.

Tudománynak, vagy legalábbis konvertibilis tudásnak nevezhető az a képesség is, amellyel fel tudja becsülni valaki, hogy milyen jellegű információknak lesz biztos piaca, mibe érdemes pénzt és energiát fektetni.

A Svenska Massmediert követte a skandináv államok vezető tömegtájékoztatási eszközeinek ismertetője (Leading Nordic News Media - Denmark, Finland, Iceland, Norway, Sweden).

A nyugati üzletembereknek a volt szocialista országok tájékoztató eszközei iránti növekvő érdeklődése adta Ulf Selinnek azt az ötletet, hogy a svéd kiadványhoz hasonlóan a kelet-európai térség média-adattárát is közreadja, angol nyelven, a külföldi szakemberek igényének figyelembe vételével. „Mind az állami, mind a magán vállalatoknak, szervezeteknek, bel- és külföldön egyaránt, szükségük van egy útmutatóra, ami segítséget nyújt ahhoz, hogy az adott helyzetnek és időpontnak megfelelően mindig megtalálhassák híreik közlésének legalkalmasabb formáját, időpontját és helyét." - áll a Media Facts 1993. január 26-ai sajtótájékoztatójára szóló meghívóban.

Ulf Selin első próbálkozását - amikor személyesen kereste fel az egyes országok információszolgáltató helyeit - nem övezte nagy siker, már-már úgy tűnt, hogy az információk begyűjthetetlensége vállalkozása kudarcát fogja jelenteni. Később azonban sikerült mind több sajtóinformációt adó forrásra bukkannia, sok esetben a könyvtárak segítségével. A sajtótájékoztatón Ulf Selin külön nyomatékkal emelte ki a magyar nemzeti könyvtár érdemeit. Az összes kelet-európai ország nemzeti könyvtára közül a magyartól kapta a leghatékonyabb segítséget, mint mondta, imponáló az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozó könyvtárosok szakértelme és hangyaszorgalma, amellyel az információkat rendszerezik és feldolgozzák. Bevallom, jóleső érzés volt hallani a könyvtáros kollégáimnak e nem szakmai körben elhangzott dícséretét, nem tudom azonban elhallgatni a kiadvánnyal kapcsolatosan egy rossz érzésemet, mégpedig azt, hogy ennek az alapos felkészültséget és kitartó szorgalmat igénylő munkának, ami az adatelőkészítésben a könyvtárosokra hárul, végül is más aratja le a termését. Még csak nem is egy szemfüles magyar cég, hanem egy külföldi. Egy svéd cég csomagolja át a magyar aprómunkával feldolgozott információkat és tesz szert általa jelentős haszonra. Azt, hogy igényes nyersanyagot, drága műszereket feltételező termékek gyártását sokszor szükségszerűen át kell engedni a fejlett ipari országoknak, szomorúan bár, de el kell fogadnunk. Azt viszont már nehezebb elfogadni, hogy magyar szellemi termékkel is külföldi cég kereskedjék és gazdagodjék.

A sajtótájékoztatón nagy számban megjelent újságírók és reklámszakemberek nagy érdeklődést tanusítottak a kiadvány iránt. A hozzászólások jelezték, hogy a hazai szakemberek nincsenek megelégedve a magyar sajtóról és reklámlehetőségekről való tájékoztatással. A hozzászóló újságírók egyike kifejezte lelkesedését e vállalkozással kapcsolatban, mondván, hogy a szakma nevében állíthatja, nagyon örülnek ennek a tájékoztatási eszköznek, igen nagy szükségük van rá, mert mindezideig nagy hiányát érezték hasonlónak.

Elgondolkodtató lehet ez a vélemény a könyvtáros szakma számára. Sajtóbibliográfiánk van szép számmal, retrospektív és kurrens is. A kurrensből mindjárt kétféle készül: az egyik a nemzeti bibliográfia részeként, a másik az Új Periodikumok című negyedéves gyarapítási tanácsadó füzet. Kapható a sajtóbibliográfia elektronikus adatbázisban is és most készül a nyomtatott kumulatív kötet (ez utóbbi ugyan már nem a nemzeti könyvtár kiadványaként). Miért van akkor mégis hiányérzete a sajtó- és reklámszakembereknek? Talán nem tudnak ezekről a forrásokról? Hiba lehet a reklámtevékenységünkben? Vagy éppen a fent említett „csomagolás" hiánya miatt nem veszik észre a szürke köntösű, szerény kiállítású bibliográfiát, legyen adattartalma bármilyen megbízható? Az is lehet, hogy másféle adatokra „vevők" a sajtó szakemberei?

Szerencsére van már hazai termék is arra, hogy az üzletemberekkel megismertessék a reklámeszközöket. **Média Ász** címmel periodikus kiadvány indult, amely mind külalakjában, mind adatgazdagságban, de legfőképpen árában (1000 forint) bátran felvehetné a versenyt a külföldivel. Sajnálatos módon azonban - legjobb tudásunk szerint legalábbis - csak magyar nyelven jelent meg. Az S&S Karakter Reklám és Kereskedelmi Kft. által összeállított *Média Ász : Média hirdetési árak és szolgáltatások* című kiadvány kizárólagos célja a reklámeszközök számbavétele. Adatgazdagsága felülmúlja a svéd kiadványt. A Média Ász tartalmazza a lapok reklámlehetősé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

geinek ismertetésénél a különféle reklámméretek forint árait, az esetleges kedvezményeket, a lapok megjelenési idejét, a reklámanyagok leadásának határidejét, a lap árát és példányszámát. A lapok hirdetési szolgáltatásainak a Média Ászban történő szerepeltetése nem ingyes, de méltányosan alacsony hirdetési árat szabtak meg, ellentétben az egyéb országos lapok hirdetési áraival, amelyekről érdekes összehasonlító adatokat lehet szerezni a Média Ász segítségével.

Most pedig térjünk vissza a svéd kiadványhoz, és lapozzuk fel képzeletben, mit is kínál a Media Facts? Nyissuk ki a kapcsos dossziét! A kapcsos dosszié forma teszi lehetővé, hogy a megjelenés utáni változásokat tartalmazó új lapokat - amelyeket a kiadvány megvásárlói folyamatosan mindig megkapnak majd ingyen - a kötethez lehessen illeszteni, illetve a meglévő lapokat az aktuálissal kicserélni.

A kötet elején - mivel, mint említettük elsősorban üzletembereknek készült - rövid bevezető szerepel Magyarországról; az adó- és vámrendszerről; a társadalombiztosításról; a privatizációról. Ezt követik a kapcsolatfelvételhez szükséges fontos címek, a követségek, szervezetek, bankok jegyzéke. A 4. fejezet az elmúlt évi fontosabb eseményeket, fejlesztéseket sorolja fel.

A kiadvány gerincét képező sajtóadatok az 5. fejezetnél kezdődnek, 4000-nél több osztályozott sajtótermék ismertetésével. Az osztályozáshoz alkalmazott tárgyszavakat szintén az Országos Széchényi Könyvtártól vették át. Az országos napilapok között 12 cím található; a regionális napilapok között 26; a hetilapoknál 78; az üzleti élettel kapcsolatos folyóiratok között 250. A folyóiratok adatai kétféle, rövidebb és hosszabb formában szerepelnek. A rövidített változatban csak az alapadatok találhatók: a lap címe; angol címfordítás; a szerkesztőség címe, telefonja, telefax száma; tárgyszó; nyelv; a lapalapítás éve; kiadója; a megjelenés gyakorisága; példányszám (az összes és a posta által terjesztett); főszerkesztő; felelős szerkesztő. A bővebb információkat tartalmazó részben minden lapnak külön oldalt szentelnek és a fenti adatokon kívül megtalálhatók még: formátum; színes vagy fekete/fehér; nyomda; lapszám; hasábok száma; hasábok szélessége; a szerkesztőség létszáma; rovatfelelősök neve; hirdetési tudnivalók: hol lehet hirdetést feladni, a hirdetés ára (az ár érvényességének dátuma); fordítást lehet-e rendelni; melléklet kiadható-e.

A sajtótájékoztatón elhangzott bíráló észrevételek egyike a válogatás esetlegességére vonatkozott. Valóban nehéz megállapítani, hogy a Theológiai Szemle, a Tini Titán Teknőcök, a Voilá, az UFO Magazin, az Unitárius Élet, az Új Kutyarevű, csak hogy néhányat említsünk, milyen indokkal kerültek be? Ulf Selin elmondta, hogy sok újságíró és más szakember véleményét kérte ki a lapok fontosságának megállapításához, és az adott válaszok alapján alakult ki a jelenlegi média-mix, amit nem kell véglegesnek tekinteni, a címek folyamatosan bővülni, illetve cserélődni fognak. Selin úr és munkatársai minden észrevételt, javaslatot örömmel fogadnak. Egy másik hozzászólásban azt kifogásolták, hogy az egyes hirdetési tarifák különféle pénznemben szerepelnek, ami nehezíti az összehasonlíthatóságukat, javasolták, hogy egységes árakat közöljenek, forintban. Volt, aki a témák aránytalanságait kifogásolta, például a rádióról, televízióról írottakat túl kevésnek ítélte, szemben a Magyar Távirati Irodáról készült ismertetéssel. Ennek magyarázata a fenti médiák átmeneti bizonytalan helyzetében keresendő, mire a kiadvány végleg elkészül (1993 februárjára), remélhetőleg biztos adatokat is tartalmazhat, hallhattuk Ulf Selin válaszát. Valamennyiünk nevében szólt az a médiaszakember, aki a kiadvány árát sokallta. A Media Facts - Hungary - mely 525 USD áron kerül forgalomba - egy sorozat (Media Facts - Eastern Europe) része. Ennek minden tagja érdekes lehet a magyar szakembereknek és intézményeknek is. A teljes sorozat ára 1.575 USD, amely a következő köteteket tartalmazza:

1. Basic Information all Eastern Europe and the Baltic States, Romania and Bulgaria
2. Eastern Germany
3. Poland
4. Hungary
5. Czech and Slovak Republics (1993. áprilisra várható)
6. Commonwealth of Independent States (1993. júliusra várható)
7. Croatia, Slovenia, Serbia and Bosnia, Macedonia, Montenegro (1993. augusztusra várható).

A kiadvány magas ára miatti aggódó kérdésre válaszolva Ulf Selin finoman érzékeltette, hogy lehetségesnek tartja az alkut is. A Magyarorszá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gon kapott sok segítség mindenképpen arra ösztönzi őt és cégét, hogy árkérdésekben ne legyen merev.

Végezetül álljon itt a kiadó, illetve terjesztő cégek címe:

Informations Projekt,
Bjärsög S-230 40 BARA,
SWEDEN.
Tel: 46 40 44 90 90,
Fax: 46 40 44 79 31.

A Média Ász című kiadvány a Student Szakkönyvüzletekben (Közgazdasági Egyetem 1092 Bp. Fővámtér 8.; Pénzügyi és Számviteli Főiskola 1149 Bp. Buzogány u. 10-12.) kapható, illetve postán megrendelhető (S&S Karakter Kft. 1055 Bp. Honvéd u. 40.);

Kovács Emőke

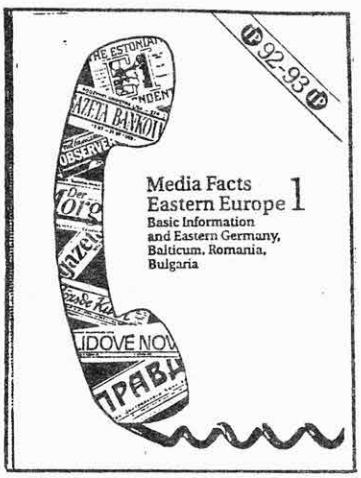

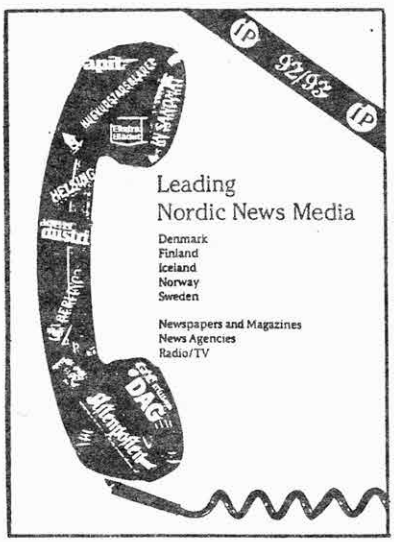

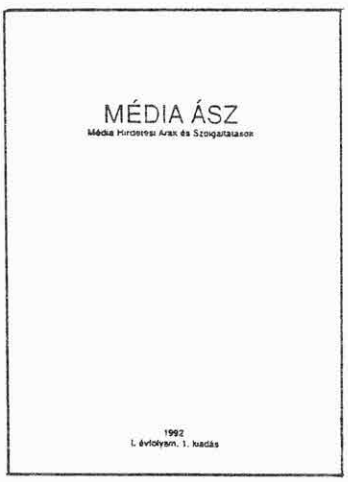

Latin szerzők CD-ROM-on. *Cicerótól Horatiuson* át az idősebb *Pliniusig* a klasszikus szövegek legjavát, a nemzetközileg elismert standard kiadások alapján adta közre Olaszországban az *Aurae Latinitatis Bibliotheca* című CD-ROM. A „ki is írta ezt a nevezetes mondatot?"-féle kérdéstől az egyes szavak, szókapcsolatok, kifejezések keresésére, ennek alapján nyelvészeti és történeti kutatásokra alkalmas a lemez, amely egyszerű kezelhetősége mellett igen rugalmasnak tűnik: Boole-operátorokkal, közelség-távolság operátorokkal, csonkolással és maszkolással egyaránt élhet a felhasználó.

Hiányzik a variációk feltüntetése, és a rögzítés során az egyes műveket „dokumentumokra" szabdalták. Így pl. *Cicero* műveit 6053 dokumentum tartalmazza, *Plinius* Historia Naturalisát pedig több mint 2600 részre osztották. Sajnos elveszett a prózai művek szakaszokra bontása, illetve a versek sor szerinti számozása. Kinyomtatni csak az aktuális képernyő-tartalmat lehet. Az olasz nyelvű kézikönyv (amely a latin anyagban kutatók számára valószínűleg érthető) a szerzők, művek és a felhasznált kiadások felsorolása mellett rövid, de elégséges bevezetőt nyújt a használathoz, sőt, értékes javaslatokat és példákat is ad a kutatási módszerekre, így – legalább részben – pótolja az online help hiányát. Kiadói (Zanichelli és Olivetti) remélik, hogy számos könyvtárban helyet talál majd. A 230 latin mű teljes szövegét 25 000 „dokumentumban" tartalmazó CD-ROM IBM kompatibilis PC-ken kezelhető, Microsoft Extensions 2.1 vagy újabb verzió, 512 KB RAM, ISO 9660 szerinti CD-ROM olvasó kell hozzá, installációt nem igényel. Ára 780 ezer líra.

(Bollettino AIB. 1992. 2.sz.)

(*Mohor Jenő*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

93/001
NEELAMEGHAN, A. [ed.]: [Celebration of the life and work of Dr S R Ranganathan.] = Libri. 42.vol. 1992. 3.no. 169-281.p. Bibliogr.

Ranganathan-emlékszám a tudós születésének 100. évfordulójára

Bibliometria; Életrajz [forma]; Ember-gép kapcsolat; Gépi információkeresés; Hivatkozásmutató [forma]; Információtechnológia; Könyvtártudomány története; Osztályozáselmélet; Összehasonlító könyvtártudomány; Szakirodalmi szemle [forma]; Tudományrendszertan

A tematikus emlékszám hét tanulmánya a következő területeken vizsgálja Ranganathan munkásságának hatását: osztályozáselmélet; gépi információkeresés; tudományrendszertan és speciális adatbankok; ember–gép kapcsolat; információtechnológia; bibliometria; nemzetközi könyvtárügy. Külön tanulmány mutatja be műveinek hivatkozottságát és a rájuk vonatkozó fontosabb irodalmat.

93/002
INGWERSEN, Peter: Information and information science in context = Libri. 42.vol. 1992. 2.no. 99-135.p. Bibliogr. 74 tétel.

Az információ és a tájékoztatástudomány – történeti és tudományrendszertani összefüggéseiben

Információ; Informatika; Könyvtártudomány története; Tudományrendszertan

A cikk három szakaszban mutatja be az információtudomány fejlődését: a tudomány létrejötte

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a második világháború előtt, a hatvanas és hetvenes évek útkeresése, és „hivatalos" tudományágkénti megalapozása az 1977-től 1980-ig terjedő időszakban. A szerző ismerteti a tudomány kiterjedését és jelenlegi állapotát, rámutat öt fő kutatási területére (információátadás az emberi, kognitív kommunikációs rendszerekben; a kívánt információról alkotott fogalom; az információs rendszerek és az információátadás hatékonysága; az információ és az előállítója közötti kapcsolat; az információ és a használó közötti kapcsolat) és a kapcsolódó tudományágakra (nyelvtudomány, pszichológia, számítástechnika stb.). Az információtudomány jelenlegi és jövőbeli irányzataira is felhívja a figyelmet.

(Autoref. alapján)

Terminológia

Lásd 55

Történet

93/003
PALLIER, Denis: Les bibliothèques universitaires de 1945 a 1975: chiffres et sources statistiques = Bull.Bibl.Fr. 37.tom. 1992. 3.no. 58-69.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

A francia egyetemi könyvtárak 1945 és 1975 között: adatok és statisztikai források

Egyetemi könyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti

A francia egyetemi könyvtárak mai arculata 1945 és 1975 között kezdett kialakulni. De az erre az időre vonatkozó adatokat tartalmazó források meglehetősen szétszórtak és hiányosak. A jelen cikk megkísérli összefoglalni a rendelkezésre álló adatokat, ismertetve a használat, a berendezések és a szolgáltatások fejlődését. Következtetésként megállapítja, hogy a francia könyvtártörténetnek ez a kutatási szempontból elhanyagolt időszaka további vizsgálatokat igényelne.

(Autoref. alapján)

93/004
GLAZKOV, M.N.: Biblioteki v gody NEPa (po arhivnym dokumentam) = Sov.Bibliotekoved. 1992. 3/4.no. 86-91.p.

A NEP időszakának könyvtárai (levéltári dokumentumok alapján)

Könyvtártörténet -nemzeti

Érdekes és megszívlelendő történelmi tapasztalatot tartogat a ma könyvtárosa számára az a sokoldalú próbálkozás, amely a polgárháborút követően az 1921-22-es években a könyvtárak létfenntartására irányult. A központi költségvetés pénzhiánya miatt általános likvidálási tendencia uralkodott, és kísérletképpen vagy inkább kényszerűségből bevezették a térítéses könyvtárhasználatot.

A gyakorlati szemléletű könyvtárosok a térítés bevezetését eleinte üdvözölték. A könyvtárhasználati díj területenként igen differenciált volt: Vitebskben például havi 10-20 rubel, a csuvasoknál 500-300 rubel egy évre. A tanulók, a katonák, a tanárok és a rendőrök 25-50%-os kedvezményeket kaptak, ingyenességet a szakszervezeti tagok élveztek. Az így befolyt összegek azonban a sürgős kiadásokon kívül szinte semmi mást nem fedeztek. A térítéses rendszer pozitív és negatív jelenségeit mérlegelve az I. összoroszországi könyvtárügyi konferencia megállapította, hogy komolyabb anyagi előnyökkel ez a rendszer sem szolgált. Helyenként ugyan több könyvet tudtak vásárolni a könyvtárak, másutt viszont lényegesen csökkent a látogatottság.

Az áldatlan helyzetre újabb meg újabb megoldások születtek. Először a kis könyvtárakat próbálták összevonni, majd az egyes könyvtárak iparvállalatokhoz való kapcsolása vallott kudarcot, mivel azok gazdaságilag még erőtlenek voltak. Községi könyvtárak üzemeltetését igyekeztek átadni szakszervezeteknek, iskoláknak, közigazgatási intézményeknek. Néhány helyen a lakosság segítségével fűtöttek, hozták helyre a könyvtárépületet, de könnyen belátható, hogy mindez a katasztrofális helyzeten nem javított lényegesen. A „könyvek természetes halála" következtében a könyvtárosoknak egyre több restaurálási és kötészeti munkát is el kellett látniuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Végül 1923-ra a közkönyvtári hálózatból mindössze 10% maradt meg, az állami finanszírozásnak köszönhetően 534 megyei és járási könyvtár működött, úgy, hogy évi hat alkalommal átlag 200 könyvhöz jutott. Hiába szerepeltek a területi költségvetési igényekben a könyv- és folyóiratrendelések, jóváhagyásra nem kerültek.

Üdvözítő megoldásnak látszott a mozgókönyvtár-hálózat létrehozása. Ezt a Narkompros (Közoktatásügyi Népbiztosság) a nagy és kistelepüléseket egyaránt kiszolgáló univerzális kulturális eszközként javasolta, de megszervezésének és irányításának nem volt gazdája. Hamarosan kiderült, hogy a véletlenszerűen megjelenő, s a rossz útikörülményekkel birkózó mozgókönyvtárak még kevésbé hatékonyak, mint az állandó épülettel bíró könyvtárak, de ez utóbbiak fenntartásának megszervezése – csak helyi erőkre támaszkodva – képtelenség volt.

Az állam valójában nem tudta a könyvtárak működtetéséhez szükséges eszközöket megadni. Tehetetlenek voltak anyagi eszközök hiányában a helyi hatóságok is. Mindeközben a könyvtár és könyvtárügy jelentőségét magasztaló lelkes felhívásokból sehol sem volt hiány.

A szerző figyelmünket a szomorú következmények sorára irányítja: könyvtárak zártak be tömegesen, a bezárt könyvtárak állománya tönkrement vagy kifosztották; lényegesen csökkent az olvasók száma, a könyvtári közellátás elvét megsértve egyre zártkörűbbé vált a könyvtárhasználati jog; párhuzamosságokat és szétforgácsolódást eredményeztek a könyvtári irányítás szabályozatlanságai. A színvonal felmérhetetlen csökkenését okozta, hogy eközben elsősorban a szakképzett könyvtárosok kerestek más munkát.

Mindez a 20-as évek elején a legnagyobb könyvéhség és könyvhiány idején történt, de intő példaként szolgálhat: hová vezet – a kultúra és a könyvtárak esetében – a saját önfenntartásra épülő gazdasági irányzat?! És lám milyen messze kerülhet a szólam – „a könyv, a könyvtár a nép felvilágosításának eszköze" – és a mindennapok gyakorlata egymástól.

(Bíró Júlia)

93/005
PEEL, Bruce: Fernando Columbus and his library = Can.Libr.J. 49.vol. 1992. 4.no. 295-297.p. Bibliogr.

Fernando Columbus és könyvtára

Könyvtártörténet -nemzeti; Magánkönyvtár; Nemzeti könyvtár

Kolumbusz Kristóf legfiatalabb (és törvénytelen) fia könyvszerető, könyvgyűjtő ember volt, aki egy spanyol nemzeti könyvtár létrehozását is javasolta, és ellenezte a cenzúrát az állományok létrehozásában. 1539-ben bekövetkezett haláláig egy 15-20 ezer kötetből álló könyvtárat sikerült összeállítania. Sajnos mára e kiváló gyűjteménynek csak egy töredéke létezik a Biblioteca Colombinában, amely a sevillai katedrális körzetében található.

(Autoref.)

Lásd még 1-2

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

93/006
MALINCONICO, S. Michael: Information's brave new world = Libr.J. 117.vol. 1992. 8.no. 36-40.p. Bibliogr. 12 tétel.

Az információk „szép, új világa"

Információtechnológia; Jövő könyvtára; Könyvtárosi hivatás; Számítógép-hálózat

Az információiparban tapasztalható rohamos változások új korszakot nyitnak a könyvtárak és a könyvtárosok számára. Míg a nyolcvanas években még szervesen illeszkedett a számítógép a hagyományos könyvtári funkciók keretébe, napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy elkerülhetetlen a könyvtár fogalmának újraértelmezése. A gyűjte-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ményfejlesztés és -szervezés veszít jelentőségéből, lényegtelenné válik, hogy a dokumentum hol található, az információhoz való gyors hozzáférés biztosítása az elsőrendű feladat. A tudományos és szakkönyvtárakban már megfigyelhető ez a hangsúlyeltolódás, de valamennyi könyvtártípusban hamarosan éreztetni fogja hatását. A könyvtárosoknak szembe kell nézniük e kihívásokkal, és időben reagálva a változásokra, azokat a szakma és saját érdekeik szolgálatába kell állítaniuk.

A legtöbb könyvtár az információtechnológia eredményeinek alkalmazásával igyekszik megfelelni a kor követelményeinek, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy számos versenytársa akad az információ- és dokumentumszolgáltatásban – a különféle tájékoztatási vállalkozásoktól kezdve a másolatelőállító cégekig. Az elektronikus információ megszünteti a hagyományos könyvtár központi szerepét. Az online központi katalógusok és a hozzájuk kapcsolódó dokumentumszolgáltató rendszerek egyszerre több könyvtár állományának használatát teszik lehetővé. A telefax elterjedésével órákra csökkent a másolathoz való hozzájutás ideje, még abban az esetben is, ha nagy távolságra levő könyvtárból kell beszerezni azt.

Az elmúlt évtizedben évi 25%-kal növekedett az adatbázisok száma, a teljes szövegű adatbázisoké pedig az utóbbi öt évben 50%-kal emelkedett. A géppel olvasható információ felhasználása közvetlenül, a könyvtár és a könyvtáros közbeiktatása nélkül is megvalósulhat. Különösen igaz ez a CD-ROM-ra.

Az elektronikus folyóiratok térhódítása a könyvtárakban egyre jelentősebb, mivel áruk kedvezőbb, mint a nyomtatott változatoké, és tárolásuk is lényegesen egyszerűbb.

Az egyetemi könyvtárakban a számítógép-hálózatok leggyakrabban használt szolgáltatása rendszerint az online katalógus. Az egyes könyvtárak közötti együttműködés is örvendetesen növekszik, az INTERNET hálózatában például tíz országból több, mint 225 egyetemi könyvtár adatbázisai vesznek részt.

A könyvtárak és a dokumentumszolgáltató kereskedelmi vállalkozások nemcsak a szöveges információk elektronikus továbbítását vállalják, hanem a grafikus és képi információkét is. Ezeknek a szolgáltatásoknak a szerzői jogi kötöttségek szabnak határt. Így jelenleg a régi és ritka dokumentumok elektronikus formában történő tárolása és továbbítása egyszerűbb feladat, mint a korszerű szakirodalomé.

A már kifejlesztett információtechnológia világméretekben lehetővé teszi a virtuális könyvtárak kialakulását, azaz teljesen lényegtelenné válik a dokumentum és a felhasználó közötti távolság. A könyvtárak gyűjteményei, szolgáltatásai, könyvtárosai és a felhasználóik közötti kapcsolat gyökeresen megváltozik. Az információs eszközök közvetlenül hozzáférhetővé válnak mindenki számára, de a változatosságuk, gazdagságuk egyben problémákat is hordoz. Egyre nehezebbé válik köztük az eligazodás, a hatékony és gyors felhasználás, egyesek egyenesen a káosz kialakulásától tartanak. Ezért a szakértők segítsége nélkülözhetetlenné válik, különösen a térítéses szolgáltatások esetében döntő jelentőségű a gazdaságos információkeresés. Ennek következtében mindazon könyvtárosok, információs szakemberek, akik képesek az új követelményeknek megfelelni, elébe menni a felhasználók igényeinek, várhatóan sokkal nagyobb elismerést, megbecsülést vívhatnak ki, sikeresebb pályát futhatnak be, mint hagyományos könyvtárosként.

(Pappné Farkas Klára)

93/007

HARRIS, Kevin: Who pays the piper? Alternatives to the state and commodity models on information policy = Int.Forum Inf.Doc. 17.vol. 1992. 1.no. 3-7.p. Bibliogr.

Ki fizeti a dudást? – Az állami és a szabadpiaci tájékoztatási modell alternatívája

Adatbázis -szociológiai; Elektronikus posta; Információpiac; Tájékoztatás szabadsága; Tájékoztatási politika

A cím az angol „Aki a dudást fizeti, az rendel" közmondásra utalva kívánja érzékeltetni, hogy az információszolgáltatók tevékenységét az felügyeli és befolyásolja, aki fenntartja. A kereskedelmi céllal létesített információs központok közül csak az lehet hosszú távon életképes, amelyik önfenntartó tud lenni. Ez a szempont súlyosan érinti az információellátás bizonyos tartományait, köztük elsősorban a társadalmi fejlődést szolgáló információk körét. Nem garantált azonban az állami

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

információs rendszereknél sem a tájékoztatás teljes szabadsága.

A szerző információs szakemberektől származó idézetek gazdag sokaságával támasztja alá azt a véleményét, mely szerint egyetlen információs rendszer sem képes maradéktalanul biztosítani az összes információhoz való szabad hozzáférést mindenki számára. Az információs társadalomtól joggal elvárható, hogy minden állampolgára jól informált lehessen, azonban a trendek azt mutatják, hogy ez, a politikusok kivételével, nem így történik. Sehol a világon, nyugaton és keleten, északon és délen, nincs abszolút szabad információáramlás, mivel különböző módon és mértékben, de a fenntartók mindenütt befolyást gyakorolnak az információs rendszerekre. A fejlett nyugati demokráciákban a politikai gondolkodás egyik alappillére az információk és vélemények szabad kifejtése és cseréje. Alappillér ugyanakkor a szabad piacban való hit is. Ezáltal az információ is árucikké válik, lehetővé téve a tulajdonosoknak, hogy korlátozzák az információhoz való hozzáférést. Nagy-Britanniában, majd az Európai Közösségben is kinyilvánították az információs piac támogatását, vagyis minden olyan információs vállalkozás létrejöttét engedélyezik, amelyik – például a központi kormányzattól – megszerzett „nyersanyagot" átcsomagolva, értéknövelt szolgáltatásként kívánja forgalmazni. Bár ez a jelenség nem az állam hivatalos információpolitikáját jelenti, de az így kialakuló helyzetben az információtól növekvő mértékben elzáródnak mindazok, akik nem képesek annak árát megfizetni. Ahhoz, hogy valamilyen információnak magas ára alakulhasson ki, nehezen hozzáférhetővé kell azt tenni. Nehezen hozzáférhetővé azáltal tehető az információ, ha csak bizonyos csatornákon keresztül szolgáltatják.

Az információs piac támogatói úgy gondolják, hogy a privát szektor kizárólagos feladata az értéknövelt információellátás, mégpedig térítésért. Az amerikai Kongresszus ezzel ellenkezően azt vallja, hogy az értéknövelt információk szolgáltatása a kormány kötelezettségei közé tartozik. Franciaországban szintén a kormány szolgáltat társadalmilag hasznos információkat – pl. a lakáshelyzetre vonatkozó statisztikai adatokat – még ha ez nem is gazdaságos.

Nem a magas árral, hanem az információ tartalmával és használatával kapcsolatban fejtenek ki cenzúrát az állami fenntartású információs rendszerek.

A gyakorlatban tehát sem a kereskedelmi alapon működő, sem az állami modell nem maradhat fenn sokáig változatlan formában. A kettő kombinációja fog feltehetően győzedelmeskedni. Erre jó példa a Volnet UK rendszer, amely a Közösségfejlesztési Alapítvány (Community Development Foundation) és a Brit Önsegítő Központ (Volunteer Centre UK) együttműködésével jött létre Angliában. A rendszer érdeme, hogy összehozza a közösségi és az önsegítő szervezetek információit, katalizátorként közreműködik abban, hogy a helyhatóságokkal megismertesse az információtechnológiát, rendkívül alacsony áron szolgáltat (évi 25 fontért korlátlan mennyiségű információhoz lehet hozzájutni), és hallatlanul használóbarát. A rendszer különleges érdeme abban rejlik, hogy olyan szervezeteket sikerült az együttműködésben érdekeltté tenni, amelyek információi más módon nem lennének elérhetőek. A Head Software International cég biztosítja a Headfast nevű szövegvisszakereső szoftvert; a Polytechnic of North London iskola biztosít számítógépén helyet a rendszernek; jótékonysági szervezetek, a Belügyminisztérium és két privát cég (az IBM és a Cable and Wireless) nyújt támogatást a személyzet alkalmazásához; a Mercury Communications cég a telekommunikációban segít; több jónevű cég leértékelt kommunikációs szoftvert és modemeket biztosít, a W.H.Smith Társaság pedig a nyomtatott dokumentációkhoz biztosít irattartókat.

Végezetül a szerző megállapítja, hogy megkerülhetetlen az érintettek, azaz a lakosság bevonása az információpolitika kialakításába.

(Kovács Emőke)

93/008

LE COADIC, Yves-F.: A science policy for scientific information = J.Inf.Sci. 18.vol. 1992. 3.no. 171-177.p.

Tudománypolitika a tájékoztatástudományban

Informatika; Könyvtártudományi kutatás; Tudománypolitika; Tájékoztatási politika

Annak ellenére, hogy a tudományos–műszaki tájékoztatási és kommunikációs tevékenységek, technológiák, módszerek és elméletek egyre nagyobb hatást gyakorolnak a társadalmakra,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sehol sem lehet találni a tudományos információkra irányuló tájékoztatáspolitikát, sem a szakma, sem a nagyközönség vonatkozásában. Az elmúlt években az információtechnológia előretörése információtechnológia-politikákat eredményezett, ami az információtudomány háttérbe szorításához vezetett. Ezért arra lenne szükség, hogy a kutatásokat ne csak információtechnológiai kérdésekre irányítsák, hanem magára az információtudományra is. A technológia egymagában nem tudja megoldani az információs problémákat, sem professzionális, sem laikus használói szinten.

Nemzetközi könyvtárügy

93/009
REINHARDT, Klaus: Bibliotheksprogram der Europäischen Gemeinschaften mit Startschwierigkeiten = Bibliotheksdienst. 26.Jg. 1992. 6.no. 854-865.p.

Az Európai Közösség könyvtári programjának kezdeti nehézségei

Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv

Az Európai Közösségben elfogadott négy könyvtári akcióprogramra az első menetben 1991. december 2-ig lehetett projektjavaslatokat benyújtani. A 12 tagországból összesen 93 javaslat érkezett be a megadott határidőig, amelyekben 379 intézmény vett volna részt. A nagyon szigorú, több fordulós zsűrizésen átment tervjavaslatokból mindössze 14-et fogadtak el, amely 67 résztvevőt érint. Az alábbi programok kaptak zöld utat az EK Bizottságától.

1. akcióprogram: Számítógéppel előállított bibliográfiák (a benyújtott 21 projektből 2-t fogadtak el)

- HELEN – a görög nyelvre történő transzliterálás kérdésének kutatása. (A kutatásért felelős intézmény székhelye Nagy-Britanniában van, részt vesz benne 3 intézmény.)

- APFORC – a szkenner-technológia alkalmazásának kérdése automatizált korrektúraolvasáshoz. (Székhelye Dánia, részt vesz benne 7 intézmény.)

2. akcióprogram: Nemzetközi szabványok alapján készült rendszerek nemzetközi hálózatba kapcsolása (a benyújtott 14 projektből 3-at fogadtak el)

- LIBACT 2/EDILIBE II – nemzetközileg alkalmazható elektronikus könyvrendelési módszert kívánnak kidolgozni a könyvtárak és a könyvkereskedelem összekapcsolására. Az Európai Közösség által már eddig is támogatott, folyamatban lévő program folytatásáról van szó. (Székhelye Németország, részt vesz benne 8 intézmény.)

- EDIL – elektronikus úton történő könyvtárközi kölcsönzés. A heterogén hálózati struktúra áthidalását lehetővé tevő, OSI szabványra épülő dokumentumátvitel módjának kidolgozása. (Székhelye Franciország, részt vesz benne 5 intézmény.)

- SOCKER – az egymástól eltérő bibliográfiai adatbázisoknak az ISO/OSI szabványon alapuló keresési stratégiája. (Székhelye Dánia, részt vesz benne 3 intézmény.)

3. akcióprogram: Az információtechnológiára épülő új könyvtári szolgáltatások bevezetése (a benyújtott 29 projektből 4-et fogadtak el)

- Képinformációs bankok európai hálózata – a projekt célja, hogy a résztvevő könyvtárak közül legalább kettőben képlemezt építsenek a szineskép-adatbankokból. (Székhelye Nagy-Britannia, részt vesz benne 5 intézmény.)

- HYPERLIB – egy hat tudományos könyvtárból álló hálózatról hypertexten nyugvó tájékoztató rendszer kidolgozása, üzembehelyezése és kiértékelése. (Székhelye Nagy-Britannia, részt vesz benne 2 intézmény.)

- European Books in Print – információs forrás kidolgozása az európai könyvtárak számára, melynek segítségével a nagyobb tagországokban kapható könyvekről szerezhetnek az állománygyarapítók információkat. (Székhelye Olaszország, részt vesz benne 7 intézmény.)

- RIDDLE – Elektronikus folyóirat-tartalomjegyzék figyelő rendszer modelljének kidolgozása. Emellett egy optikai jelfelismerő berendezéssel beolvasható, online könyvtári katalógusoknál alkalmazható keresőindex kidolgozása. (Székhelye Nagy-Britannia, részt vesz benne 3 intézmény.)

4. akcióprogram: Az európai piacon készülő könyvtári telematikai termékek és -szolgáltatások támogatása (a benyújtott 22 projektből 5-öt fogadtak el)

- EXLIB – az európai könyvtári szolgáltatások hozzáférhetővé tétele látáskárosultak számára. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cél olyan berendezések kifejlesztése, amelyek segítségével a látásukban korlátozottak ugyanolyan mértékben férhetnek hozzá az információforrásokhoz, mint a látók. (Székhelye Hollandia, részt vesz benne 5 intézmény.)

- OCR/ICR retrospektiv konverzió – gépírással készült katalógusok konverziójának kidolgozása. (Székhelye Franciaország, részt vesz benne 3 intézmény.)

- Telematikai technológia alkalmazása az audiovizuális anyagokhoz való jobb hozzáférés biztosítására. Ennek keretében könyvtárak meglévő audiovizuális gyűjteményeit teszik a nem helyben élők számára is, digitalizált formában hozzáférhetővé. (Székhelye Dánia, részt vesz benne 5 intézmény.)

- VAN EYCK – vizuális művészeti hálózat, melyben a könyvtárakban lévő fényképanyagokat teszik a kutatás számára hozzáférhetővé. (Székhelye Nagy-Britannia, részt vesz benne 5 intézmény.)

- MIRS – különböző országok zenei szakkönyvtáraiban lévő zenei dokumentumok bibliográfiai visszakereső rendszerének kidolgozása. (Székhelye Olaszország, részt vesz benne 6 intézmény.)

Tekintettel arra, hogy az első felhívásra beadott pályázatok közül csak 5,1 millió ECU értékben találtak támogatásra érdemeseket, az eredeti elképzelésektől eltérően, még 1992-ben újra megismétlik a felhívást, további pályázatok benyújtására teremtve ezzel lehetőséget. A cikk felsorolja a hangsúlyozottan fontos pályázati témákat.

(Kovács Emőke)

93/010
PISANI, Assunta [ed.]: Euro-Librarianship: Shared resources, shared responsibilities. Part I-II = Collect.Manage. 15.vol. 1992. 1/2., 3/4.no. 1-578.p.

Az európai könyvtárügy: megosztott források, megosztott felelősség

Együttműködés -nemzetközi; Hozzáférhetőség; Információhordozó; Konferenciai anyag -nemzetközi [forma]; Könyvkiadás; Kutatás információellátása; Levéltár; Tudományos és szakkönyvtárak

A folyóirat két kettős száma a WESS (ACRL Western European Specialists Section – az amerikai Felsőoktatási Könyvtárak Egyesületének Nyugat-európai Specialisták Szekciója) 2. nemzetközi konferenciájának (Firenze, 1988. ápr. 4-8.) anyagát közli. A konferencián mintegy másfélszáz kutató, ill. könyvtáros találkozott, a nagyobbik fele amerikai, a többi a nyugat-európai (főként angol, belga, francia és olasz) könyvtárak, levéltárak, tudományos intézetek képviselője. 49 előadás hangzott el, 15 témakörben. A fontosabb témakörök: tudományos kutatás dokumentumbázisai Nyugat-Európában (nemzeti könyvtárak, különleges profilú könyvtárak); a könyv- és folyóiratkiadás Nyugat-Európában (országos helyzetképek, regionális és helyi kiadói tevékenység); marginális politikai és társadalmi csoportokra vonatkozó forrásmunkák; önéletrajzok; fordítások; a dokumentumok hozzáférhetővé tétele új információhordozók (adatbázis, elektronikus publikáció, mikrokiadvány) révén; együttműködés a Nyugat-Európára vonatkozó dokumentumok hozzáférhetővé tétele érdekében (mikrofilmezésben, állományvédelemben, a gyűjtőkör megosztásában).

Nemzeti könyvtárügy

93/011
KONN, Tania: USSR to CIS: information responses = Aslib Inf. 20.vol. 1992. 5.no. 197-199.p.

Szovjetunióból Független Államok Közössége: információs vonatkozások

Könyvtárügy; Tájékoztatásügy

A Szovjetunió felbomlása, ill. a Független Államok Közösségének (FÁK) megjelenése számos nemzeti és nemzetközi problémát eredményezett. Nyilvánvaló, hogy az állandó változások közepette, a független államok relatív autonómiájának lassú kialakulása során igen fontos szerepet játszanak a pontos és időszerű információk. A feltételek „fluiditása" miatt azonban az információszolgáltatók igen nehezen képesek ezeknek a követelményeknek eleget tenni. A továbbiakban röviden áttekintjük a információs szektor legújabb, FÁK-beli fejleményeit.

Online szolgáltatások. A GBI (German Business Information) szolgáltató rendszer útján öt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olyan angol nyelvű adatbázis is hozzáférhető, amely a FÁK-ra vonatkozik. Ezek a SOBIZ (2500, külföldi kapcsolattal rendelkező vállalat adatai), a SOLEG (jogi információk, liszenszek, szabadalmak, vegyesvállalatok, szerzői jog, védjegyek, ingatlanok témájában), a SOWHO (Ki Kicsoda a FÁK-ban), a SOPAD (a FÁK egyesületei) és a SOPRA (több, mint 100 napilap és képes magazin referátumai, valamint a *Moscow News* teljes szövege). Mindegyik adatbázis rekordjait a SovInfoLink állítja elő, a JV Dialogue nevű vállalat része, amely a chicagoi Management Partnerships International-lel alapított vegyesvállalat orosz partnere. A nyugati partnerekkel létrehozott információszolgáltatási vegyesvállalatok jellemzője, hogy a nyugatiak „hozzák be" a szükséges marketing tapasztalatokat, az oroszok pedig a szükséges információkkal rendelkeznek.

Időszaki kiadványok. Ezek gomba módra szaporodnak, különösen az üzleti élet területén. Néhány példa: Russian Trade Express, Biznes MN, Archangel Post, Kazakhstan Business, Birzha, The Moscow Letter, Moscow Computer News, Vostochnyi Ekspress. Ezek rovatai általában nem sok változatosságot mutatnak egymáshoz képest: pályázati felhívások, hirdetések, bankhírek, cégek bemutatkozása stb., természetesen némi regionális elfogultsággal. A cikk szerzője kiemeli az *Archangel Post* nevű hetilapot, amely a külföldi üzletembereket kívánja „megcélozni", a pénzpiac változásairól beszámoló *Birzhát*, a *Moscow Letter*-t (pénzügyi, üzleti, jogszabályozási fejlemények, privatizáció, utazás, új kiadványok) és a *Moscow Computer News*-t, amely Moszkvában készül ugyan, de a *Computer Weekly* adja ki.

Referensz-források. Az országos statisztikák terén új korszak kezdetét jelenti a *National Accounts and Balance-Sheets of the USSR*, amely első ízben veszi figyelembe a „második gazdaság" létezését. Megemlítendő még a háromkötetes *Major Manufacturers of Goods and Services in the USSR, 1991*, amely 28 ezer gyártó 60 ezer termékét, ill. szolgáltatását sorolja fel, és a *Leningrad Business Guide*.

Tájékoztatási szolgáltatások. A bizonytalan állapotok miatt nagy szükség van közvetítő szolgáltatásokra. Ezt példássa a Carousel Information Service, amely az ECOTASS és az OREX hirdetőügynökség részvételével alapított vegyesvállalat. Célja – kitöltött kérdőívek alapján – a forgalmazók és a vevők közötti kapcsolatteremtés megkönnyítése.

Összefoglalásként az mondható el, hogy a FÁK létrejötte radikálisan megváltoztatta az ország információs helyzetképét. A jellemző irányzat: további tájékoztatási vegyesvállalatok alakítása és növekvő specializálódás, s hamarosan várható az egy-egy köztársaságra koncentráló tájékoztatók megjelenése.

(Novák István)

93/012

ACCART, Jean-Philippe: Les bibliothèques scientifiques russes en transition = Documentaliste. 29.vol. 1992. 1.no. 42-45.p.

Res. angol nyelven.

Átalakulóban az orosz tudományos könyvtárak

Adatbázis -orvostudományi; Akadémiai könyvtár; Tájékoztatási hálózat; Tájékoztatási intézmény -orvostudományi

A volt Szovjetunió köztársaságaiban végbement változások nemcsak politikai jellegűek voltak. A könyvtárak is „nyitottak" és korszerűsítésbe kezdtek, ami által sok jelentős tudományos könyvtár arculata megváltozott. A moszkvai Központi Állami Orvosi Könyvtár például, amely egy nagy tudományos–műszaki hálózat központja, létrehozta az első hazai tudományos adatbázist. A francia szerző a legutóbbi moszkvai IFLA konferencia, valamint személyes látogatásai alapján ismerteti benyomásait.

(Autoref.)

93/013

SOLONENKO, L.V.: Biblioteka kak zerkalo politiČeskoj situacii v obŝestve = Bibliogr. 1992. 3/4.no. 11-16.p. Bibliogr.

A könyvtár mint a társadalom politikai helyzetének tükre

Könyvtárosetika; Könyvtárügy; Társadalmi követelmények

A szerző meghökkentő kérdésfeltevéssel indítja gondolatmenetét: „Mit tennénk most, ha

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1991-ben győznek a puccsisták?" Bizonyára most a peresztrojka irodalmát selejteznénk! A politikai jellegű selejtezésben már nagy tapasztalatot szereztek az ifjabb könyvtárosok is, hiszen most fejezték be az 1985-ig publikált társadalompolitikai és gazdasági művek állományból való törlését. A cikk írója elkerülhetetlennek tartja a szemérmesen elhallgatott tény kimondását: „a könyvtár a politikai konjunktúra intézménye" – alkalmazkodnia kell a politikai helyzetváltozásokhoz.

Éppen a puccs idején ülésezett Moszkvában az IFLA, s érdekes módon két különböző, de egyidejűleg folyó szekcióban egy amerikai és egy orosz előadó egymáshoz hasonló problémafelvetéssel élt. A múlt és a jelen könyvtárügyét vizsgálva megállapították, hogy a történelmi–politikai változásokhoz a könyvtárak mindig igazodnak, adaptálódnak és lojálisakká válnak a hatalomhoz, egy-két „ellenálló" kivételével. Az eltérő politikai háttérre alapozódó következtetés megerősíti: illuzórikus abban bízni, hogy a könyvtárak a társadalomtól elszakadva külön életet élhetnek.

A demokratikus, többpártrendszerre épülő társadalomban a könyvtár új politikai státuszt kap, meghatározva benne a könyvtár mint ideológiai intézmény jogait és kötelességeit. A könyvtári szaksajtót ellepik a politikai deklarációk, pedig a változással járó áldozatok nagysága főleg a szakmai alapelvektől függ. Devalválódott többek közt magának az „ideológia" kifejezésnek a jelentése, nem beszélve a könyvtárüggyel való kapcsolatáról, de mint köztudott, a nem elismert tények azért még léteznek. A könyvtárak deideologizálásának gyakorlati mechanizmusa gyakran a könyvtárak megszűnéséhez vezet. A könyvtárak számára a forradalmi megoldások kivitelezhetetlenek, az új rendszerhez való adaptációjukat mindenek előtt reformok útján érhetik el. Következésképpen egyáltalán nem mindegy, hogy milyen reformok formálják át a megmerevedett orosz könyvtárügyet.

A depolitizálás jegyében meghirdetett selejtezés és a pártkönyvtárak felszámolása újra a „forradalmi terminológia" szakmai megfontolást nélkülöző könyvtárügyi alkalmazását vetíti elénk. A szakma ideológiai bizonytalanságából eredően a „könyvtár – ideológiai intézmény" szemlélet posztkommunista változatban él tovább. A deideologizálás ugyanis szintén ideológia. Nem meglepő a könyvtárosok reagálása, adaptációja sem, mivel a szabad megítélésre bizonyos fokig immunisakká váltak, ugyanakkor kiélhetik az irányított propaganda kínálta lehetőségeket.

Elismerve a „párttalanítás" szükségességét a szerző kifejti, hogy egyik pártnak sem lehet prioritást biztosítani a könyvtári munkafolyamatokban. Külön kérdésként kell kezelni – mutatja be sokoldalúan – a könyvtáros politikai hovatartozásának a problematikáját. A „párttalanítás" címén nem szabad a könyvtáros bonyolult szerepét leegyszerűsíteni, hibásan beállítani. De az nem lehet vitás, hogy meg kell szüntetni, változtatni mindazokat az eljárásokat, módszereket, amelyek diszkriminatív jellegűek, pl. az olvasók párthovatartozás szerinti nyilvántartását.

A politikai viszonyokhoz való alkalmazkodás során sok mindenben kell új utat, más módszert alkalmazni. Egy dolog azonban aligha felejthető: mint ahogy a társadalomban az állampolgár jogai és szabadságfoka az irányadó, úgy a könyvtárban a bármely politikai irányzathoz tartozó irodalom hozzáférési mértéke.

(Bíró Júlia)

93/014

BRINE, Jenny: Perestroika and Soviet libraries = Libri. 42.vol. 1992. 2.no. 144-166.p. Bibliogr.

A peresztrojka és a szovjet könyvtárak

Állami irányítás; Könyvtárügy; Működési feltételek; Tájékoztatás szabadsága; Támogatás -pénzügyi -általában

A peresztrojka és a glásznoszty minden szempontból hatással volt a szovjet könyvtárakra. A könyvtári cenzúrát szinte teljesen eltörölték. A nagyobb demokrácia nyomán könyvtáros egyesületek és befolyásos könyvtári tanácsok jöhettek létre. Sok kérdést közelítenek meg új módon, így a könyvtárosképzést, az olvasószolgálatot, a nemzetiségi kissebbségeket, az osztályozást, a könyvtártörténetet, az összehasonlító könyvtártudományt. Az államtól független könyvtárak is megjelentek. De a piacgazdaságra való áttérés, a rohanó infláció és a régi vezetési struktúrák leomlása nagyfokú bizonytalanságot okoz, különösen a finanszírozás terén. Több

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár kénytelen emiatt bezárni, sokan pedig térítéses szolgáltatásokat vezetnek be. Az új kereskedelmi prioritások befolyással vannak a gyarapításra, a könyvtárközi kölcsönzésre, a kiadványcserére és a nemzeti bibliográfiára is. A könyvtárosi fizetések alacsonyak, nem tartanak lépést az inflációval. Jóllehet a moszkvai Lenin Könyvtár, a szentpétervári Saltykov-Scsedrin könyvtár és több nem kormányzati szervezet is adott ki könyvtárpolitikai irányelveket, ezek nem tudták követni a gyors változások ütemét. A szovjet könyvtárak jövője bizonytalan.

(Autoref.)

93/015
TRANCYGIER, Tomáš: Britskí experti o knihovníctve v ČSFR = Kn.Inf. 24.roč. 1992. 6.no. 241-248.p.

Res. angol, német és orosz nyelven.

Brit szakértők a csehszlovák könyvtárügyről

Könyvtárügy

1991 elején három brit szakértő (Cermelle Denning, Eva Skelley és Robo Davies) jelentést készített a cseh-szlovák könyv- és folyóiratkiadásról és terjesztésről, valamint könyvtárügyről. Az alábbiakban a jelentés könyvtárügyi részének és vonatkozásainak ismertetésére és kritikájára kerül sor.

A fő könyvtárügyi megállapítás: az ország könyvtári-tájékoztatási intézményrendszere igen szerteágazó, jogi szempontból megalapozott. Hogy ennek ellenére nem működött eléggé hatékonyan, annak számos oka van (ideológiai szerepkör, állományi-műszaki ellátottság hiányos volta, nehézkes központi szervezés stb.). A közeljövőben minden bizonnyal el fog mélyülni az intézményrendszer fenntartási és működtetési válsága, holott éppen a társadalmi fordulat visszafordíthatatlanná tétele érdekében volna szükség kellő színvonalú működésre.

Ezt követően soroltatnak fel a részfogyatékosságok. Közülük az alábbiakat kell kiemelni: bizonyos felsőoktatási és szakkönyvtári intézmények funkciói átfednek egymással, ami pazarló gazdálkodáshoz vezet; hiányzik a helyi-regionális tervezés gyakorlata; jellemzők a fenntartási-felügyeleti komplikációk; a tevékenységet ideológiai jellegű „utórengések" zavarják; a tudományos és szakkönyvtárak körében alig honosodott meg a szabadpolc, ami miatt a használat bürokratikus, az állomány forgási sebessége pedig alacsony; raktározási „szükséghelyzet van": nincs elég helye sem a kurrens, sem a történeti állománynak (800 ezer állományegység áll a pincékben az enyészetnek kitéve); nem épültek jelentősebb korszerű könyvtárak az egy Matica slovenskát kivéve; a számítás- és a reprográfiai technika elégtelen és elavult, a távközlés minden kritikán aluli; a könyvtárosok szakmai törzsismereteinek elméleti vonatkozásai, bár némileg elavultak, megfelelőek, viszont a gyakorlatiak a jövőben aligha állják meg a helyüket; a vezetés a tervezést, a személyzeti munkát, az új technológia bevezetését és az állománygazdálkodást illetően egyaránt gyenge; az állományok konzerválása reménytelen kapacitáshiánnyal küzd; a könyvtárak túlnyomó része képtelen kereskedni (pl. eladni a nem szükséges állományt akár a nemzetközi könyvkereskedelemben is); elégtelen a könyvtárak értesültsége mind az új hazai, mind az új külföldi publikációkról; a számítógépes technológiák közül eddig a KK létrehozásával kapcsolatos volt a legeredményesebb; az ún. integrált könyvtári-tájékoztatási rendszerek megteremtésére vonatkozó tervek nyugati szemmel nem jelentenek semmiféle nóvumot; a jelentős könyvtárak mindmáig adósak az OPAC létrehozásával; a közművelődési és iskolai könyvtárak helyileg nincsenek értelmes munkamegosztásra kényszerítve; a felső- és középfokú könyvtárosképzés tartalmilag elavult, műszaki ellátottságát illetően pedig egyenesen nyomorult helyzetben van.

A felsorolt hiányosságok jellege meghatározza a javítás jellegét is, s nem egyszer külföldi (nemzetközi) támogatás után kiált.

A jelentésben több félreértés is előfordul. Az angol szakértőknek nem volt fülük és szemük bizonyos árnyalatok meghallására és meglátására. Közülük a szlovák nemzetiségű ismertetőnek az fáj a legjobban, hogy a szakértők a cseh könyvtárügy iránt érdeklődőbbek és megértőbbek voltak, mint a szlovák iránt.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

93/016
KATUŠČAK, Dušan: Integrovaný kniznično-informačný systém. (Riešenie, problémy, perspektivy.) = Kn.Inf. 24.roč. 1992. 3.no. 104-110.p.

Res. angol, német és orosz nyelven.

A szlovákiai integrált könyvtári-tájékoztatási rendszer. (Megoldás, problémák, perspektívák.)

Számítógépesítés; Könyvtári rendszer -országos

1985 és 1990 között Szlovákiában az integrált könyvtári-információs rendszer (szlovák nyelvű rövidítése szerint: IKIS) megtervezése volt az egyik legfontosabb könyvtárügyi projekt. Az elkészült tervezet sikeresen átment az opponentúrán is. Ennek ellenére megvalósításának előkészítését, illetve az új viszonyoknak megfelelő módosítását kivették a projekt javaslatba hozója, egyszersmind addigi vezetője (a referált cikk szerzője) kezéből, s elkövették vele kapcsolatban a következőképpen megfogalmazható vétségeket: „szellemi tulajdon ellopása", „a terv lényegi ismérveinek megtagadása", „elvszerűtlen vegyítés másféle koncepciókkal".

Az IKIS a következőket jelenti: a könyvtárak komplex automatizálása, az automatizálás rendszerbeli egysége, kooperatív katalogizálás, nemzeti központi katalógus létrehozása, a könyvtári, bibliográfiai és információs szolgáltatások új struktúrájának kialakításához a dologi előfeltételek megteremtése.

Az IKIS realizálása a központosítás-decentralizálás kérdéskörét illetően mindenképpen feltételez egyfajta központi irányítást. Ezt a követelményt máris feladták, holott hasonló projektek esetén a nyugati országokban is erős és elvszerű központi irányítás érvényesül. Hasonlóképpen probléma az IKIS és az ún. könyvtári együttműködési társulás (KZK) viszonya. Korábban ezt a KZK-t – helytállóan – az IKIS horizontális szervezése eszközének tekintették. Újabban azonban regionális önállóságát hangsúlyozzák, s ezzel húzzák ki az IKIS alól a rendszerszerű megközelítés követelményének érvényesítési lehetőségét.

Degusztáló és dehonesztáló, ahogy mostanában az IKIS érvényességét, célravezető voltának elismerését „lebegtetik". Ennek mielőbb meg kellene szűnnie. Be kellene látni, hogy az IKIS mint a szlovák könyvtárügy egyetlen korszerűsödési lehetősége komolyabb hozzáállást kíván meg újonnan ki- és megnevezett gondozóitól. Az IKIS megvalósítása az elméleti, koncepcionális, jogszabályozási, szervezési, technológiai, módszertani és képzési feladatok bonyolult komplexuma.

(Futala Tibor)

93/017
KUMAR, Suseela: Libraries and library science in India = IFLA J. 18.vol. 1992. 2.no. 94-107.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Könyvtárak és könyvtártudomány Indiában

Könyvtárügy; Tájékoztatásügy

A könyvtárügynek a 860 milliós, 70%-ában falun élő, több nyelvű és sokféle kultúrájú lakossággal, 27 szövetségi államba és 9 szövetségi területbe szervezett Indiában sajátos problémákkal kell megküzdenie. A függetlenség elnyerése, 1947 óta folyamatosan foglalkoznak a könyvtárügy fejlesztésével. Az 1951 óta létrehozott ötéves tervek keretében legutoljára 1986-ban, az oktatáspolitikával és könyvkiadással együtt vizsgálták felül a könyvtári és információs rendszer programját.

A közkönyvtárak fejlesztését az egyes szövetségi államok kompetenciája és sok esetben más, jóval nyomasztóbb problémák gátolják. A közkönyvtári törvény modelljét még S.R. Ranganathan dolgozta ki, és ezt Madras (Tamil Nadu) államban 1950-ben el is fogadták. Az állam vezető könyvtára az 1986-ban alapított Connemara Közkönyvtár, amely közel félmilliós állományával 18 körzeti központi, 1530 fiók- és 826 mellékállásban működtetett könyvtár rendszerének a központja.

Összesen csak további négy államban van könyvtári törvény, és ezek is eltérő szabályozást jelentenek, a szolgáltatások köre pedig igen változó, legtöbbször csak a kölcsönzésre szorítkozik.

A Delhi Közkönyvtárat szövetségi pénzalapokból, az UNESCO közreműködésével létesítették 1951-ben. Azóta többrétegű, többek között mozgó egységeket is magába foglaló rendszerré fejlődött.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az iskolákban kevés a jó könyvtár. Ezek többnyire magán- vagy speciális iskolákban vannak. A középiskolák többségében kölcsönöznek tankönyveket, és néhány könyvtárban van tájékoztató szolgálat is. A központi egyetemek jó állományokkal, képzett könyvtárosokkal és a szolgáltatások szélesebb skálájával tűnnek ki.

A szakkönyvtárak közül a legjobb helyzetben a műszaki és természettudományi profilúak vannak. Ezek közül többen megindult a gépesítés. Az ország 630 orvosi könyvtárában változó a szolgáltatások köre. A mezőgazdasági könyvtárak fejlődése viszonylag egyenletes volt, és többségük adatbázisokat is kínál.

A nemzeti könyvtári funkciókat négy nagy könyvtár látja el: a calcuttai Nemzeti Könyvtár, amelyet 1903-ban alapítottak és állománya meghaladja a két millió kötetet; a Nemzeti Természettudományi Könyvtár, amely 1964 óta több mint százezer könyvet gyűjtött és 4600 időszaki kiadványt tesz hozzáférhetővé; a Nemzeti Orvosi Könyvtár, amely 2000 folyóirattal rendelkezik, és az Indiai Agrártudományi Kutatóközpont Könyvtára. Az Indiai Nemzeti Bibliográfia a Központi Referensz Könyvtárban készül 1956 óta.

Kötelespéldányokat az ország számos könyvtára kap. Ezek közül kiemelendő még az említetteken kívül az 1804-ben alapított Ázsia Társaság Könyvtára.

Az Indiai Nemzeti Tudományos és Dokumentációs Központ (INSDOC) az UNESCO közreműködésével 1952-ben létesült. További nemzeti információs központjai vannak a honvédelemnek, az informatikának, a természet-, a társadalom- és az orvostudományoknak. A Nemzeti Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NISSAT) 1977-ben jött létre. Az öt nagyváros számítógépeit összekötő INDONET és a NICNET műholdas számítógépes hálózat mellett további hálózatok is működnek.

A könyvtártudomány oktatása 1896-ban indult meg. A rendszeres felső szintű oktatás megindítása S.R. Ranganathan nevéhez fűződik. Ma 75 egyetem különböző szintű kurzusain mintegy kétezren végeznek évente.

Hatvan szakmai szervezet működik az országban, a legnagyobb közülük az 1933-ban alapított Indiai Könyvtáros Egyesület 2500 taggal és az 1955 óta működő Szakkönyvtárak és Információs Központok Egyesülete 1500 taggal. A szervezetek munkáját az 1982-ben alapított Indiai Könyvtáros Egyesületek Közös Tanácsa koordinálja.

(Koltay Tibor)

93/018

PORTELO, Paloma: The evolution and current status of the information and documentation profession in Spain = FID News Bull. 42.vol. 1992. 4.no. 88-90.p.

Az információs és dokumentációs szakma fejlődése és jelenlegi helyzete Spanyolországban

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárügy

A hetvenes években Spanyolországban a munkalehetőségek, a képzési alkalmak, a források hiánya jellemezte a dokumentáció területét. E nehézségek többségén túl vannak már.

Míg korábban szinte kizárólag közintézmények alkalmaztak könyvtárosokat, levéltárosokat, ma mind a közintézmények, mind a magánszektor keresi az információs szakembereket, hogy információs rendszereket alakítsanak ki és tartsanak fenn. Ennek megfelelően átalakul a dokumentátorról alkotott kép. Többé már nemcsak humán végzettségű nők jönnek e területre, hanem más diplomások is, akiknek nemcsak a dokumentáció fogásaihoz kell érteniük, hanem magas szintű technikai készségekkel, és specializált ismeretekkel is rendelkezniük kell. Bár javul a munkaerőpiac, még mindig gyakori a szerződéses alkalmazás, a más diplomásokénál alacsonyabb fizetés, és még mindig az állam a legfőbb munkaadó.

A képzésben a legnagyobb az előrelépés, mert a gyakorlatban megszerzett tapasztalatokkal szemben jelenleg teljes felsőfokú felkészítés keretei állanak rendelkezésre, még doktori fokozat megszerzésére is van mód. Ez javítja a szakma társadalmi elismerését, és stabilizálja az alkalmaztatás körülményeit is.

A technológiai fejlődés a munkakörülmények gyökeres átalakulását vonja maga után. Néhány év alatt megvalósult az információs és dokumentációs központok számítógépesítése, és hálózatok is alakulnak. Nemrégen alakult meg a spanyol adatbázis-előállítók szervezete.

A megváltozott körülmények, az együttműködés iránti nagyobb igény hívta életre a szakmai szervezeteket, amelyek ma már föderációba tömörültek. Nő a nemzetközi együttműködés is, egyrészt az Európai Közösség tagjaként, más-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

részt a Latin-Amerikával fenntartott kapcsolatok részeként.

Kedvező tendenciák jellemzik az információs és dokumentációs szektort: erőteljesebb integráció a gazdasági szférába, javuló álláskínálat; a specializálódott szakemberek iránti igény növekedése, az információelemzés előrenyomulása a feldolgozással szemben; javuló társadalmi státusz és presztízs; a közigazgatás aktívabb szerepvállalása az információs politika és az információs rendszerek kialakításában; az információs politika összehangolása az EK-val, nagyobb készség a nemzetközi együttműködésre.

(Orbán Éva)

93/019

BLEEK, Wilhelm – MERTENS, Lothar: Geheimgehaltene Dissertationen in der DDR = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 39.Jg. 1992. .4no. 315-326.p. Bibliogr.

Titkosan kezelt disszertációk az NDK-ban

Disszertációgyűjtemény; Olvasáskorlátozás

A főiskolai és egyetemi disszertációk egy részének elkülönített kezeléséről az NDK-ban már 1971-ben adott ki rendeletet a felsőoktatási miniszter „A szolgálati titkok védelmének rendje" címmel, majd ezt részletezte 1977-ben „A szolgálati titkokat tartalmazó egyetemi és főiskolai disszertációk megőrzésének rendje" c. utasítás. Ennek megfelelően 1978-tól a „bizalmas szolgálati anyag"-nak, „VD"-nek minősített disszertációk egy példányát kijelölt gyűjtőhelyükre, a lipcsei Deutsche Bücherei speciális kutatási részlegébe kellett szállítani. Itt e műveket nem vették fel a Német Nemzeti Bibliográfia C (Disszertációk) sorozatába, hanem külön füzetekben közölték bibliográfiai adataikat. (E füzeteket szintén bizalmas szolgálati anyagként kellett kezelni.) A könyvtárak „VD" állományát külön katalógus tárta fel, de a betekintésre jogosult kutatók ezen belül is csak saját témájuk irodalmát tekinthették át. A művek használatához a Deutsche Bücherei főigazgatójának engedélye kellett, külföldiek esetében a felsőoktatási miniszter hozzájárulása.

A hozzáférhetőség korlátozásának ugyanakkor volt egy enyhébb kategóriája is: a disszertációk egy részét „csak szolgálati használatra" (NfD) minősítéssel látták el.

A használat kemény szigorítása 1987-ig tartott, akkor ui. egy minisztertanácsi rendelet módosította a hivatali titkok kezelésének rendjét, s ennek következtében számos addig bizalmasan kezelt disszertáció hozzáférhetővé vált a nyilvánosság számára is.

1978-1987 között az NDK-ban összesen 41 207 disszertáció készült, ebből 34 383 került be a nemzeti bibliográfiába, 6824 viszont (az összes disszertáció 16,6%-a) a VD és NfD kategóriába sorolva zárt anyagnak minősült. (VD: 2869 mű, NfD: 3955 mű.)

Egyes művek kategorizálását az évek során módosították: VD minősítésű disszertációkat feloldottak a tilalom alól, vagy az enyhébb NfD kategóriába soroltak. Ezek ellentétére is volt azonban példa.

Az egyes egyetemeken ill. főiskolákon a zároltnak minősített disszertációk aránya (országosan: 16,6%) rendkívül változó volt: 45,5% és 0,4% egyaránt előfordult. Legmagasabb arányban a kereskedelmi és az építészeti képzőintézmények zárolták anyagukat (a berlini építészeti akadémia: 45,5%, a gazdasági főiskola 39,4%, a lipcsei kereskedelmi főiskola: 27,7%). A műszaki oktatási intézmények között nehezen indokolható különbségek voltak: a berlini és a zittaui mérnökképző főiskolákon a zárolt művek aránya 31,1% volt, Drezdában ugyanez az arány 7,8%, Wismarban 7,3%. A pedagógiai főiskolák disszertációi között is szerepelt 1-2% zárolt anyag. Úgy tűnik, egyes iskolák saját jelentőségüket és „exkluzivitásukat" kívánták kifejezésre juttatni a zárolt anyag magas számával.

A már említett 1987-es minisztertanácsi rendelet felszólította a könyvtárakat a zárolt anyag felülvizsgálására. Ezzel a lehetőséggel az intézmények csak szerény mértékben éltek: 1988 szeptemberéig a 2869 „VD" minősítésű disszertációnak csak 16%-át oldották fel. Az egyes intézmények eljárásmódja között igen nagy volt a különbség: a zwickaui mérnökképző főiskola egész zárolt anyagát szabadon használhatónak nyilvánította, a Tudományos Akadémia pedig a zárolt 105 művéből 90-et (85,7%), velük szemben a Humboldt Egyetem 402 zárolt művéből csak 18-at (4,5%), Karl-Marx-Stadt műszaki főiskolája a zárolt 221 műből 6-ot (3,6%).

A fel nem oldott művek zárt jellege formálisan 1990 októberéig tartott, bár 1989 októbere után

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyakorlatilag már biztosították az olvasók hozzáférését. Az NDK eme könyvtárügyi örökségének teljes felszámolása, vagyis az egykori zárt művek bedolgozása a könyvtárak általános állománynyilvántartásaiba bizonyára el fog még tartani néhány évig.

(Katsányi Sándor)

93/020
KROLLER, Franz – REINITZER, Sigrid: Kriegseinwirkungen auf kroatische Bibliotheken im Jahre 1991 = ABI-Tech. 12.Jg. 1992. 3.no. 219-224.p.

Res. angol nyelven.

A háború hatásai a horvát könyvtárakra 1991-ben

Háborús károk

Horvátországban 1991 végéig a háború során legalább 65 könyvtár szenvedett kárt, köztük 3 tudományos-, 4 kolostori-, 8 egyetemi kari, 1 szakkönyvtár, valamint 26 iskolai és 23 közkönyvtár. A körzetenkénti megoszlás a következő:

Bjelovar körzete: Három közkönyvtár sérült meg: *Daruvar*ban épületkár keletkezett, *Bjelovar*ban az állomány egy része is tönkrement, *Pakrac*ban a közkönyvtár teljesen elpusztult.

Sziszek (Sisak) körzete: Épületkárok, kisebb sérülések történtek *Sziszek*, *Petrinja*, *Novska* közkönyvtáraiban. Több iskolai könyvtár is megsérült ill. elpusztult (Petrinja, Novska, Glina).

Karlovac körzete: A *karlovaci* városi könyvtár második emeletét találat érte. Ugyanott elpusztult két városi fiók- és egy iskolai könyvtár is. *Topusko*ban (Vrginmost) a közkönyvtár teljesen megsemmisült.

Dalmácia: *Dubrovnik*ban a tudományos könyvtárat szerencsére nem érte közvetlen belövés, de a légnyomás több helyen megrongálta a tetőszerkezetet. Az épületben és környékén 60 repeszt számoltak össze. Az egyetemi központot gyújtóbomba találat érte, tűz keletkezett, melyben három kari könyvtár mintegy 20 ezer kötete égett el. *Zárá*ban (Zadar) mind a tudományos könyvtár, mind a városi könyvtár közvetlen találatot kapott, mindkét intézmény súlyos épület-, állomány- és felszerelési károkat szenvedett. Ezen kívül kisebb–nagyobb kár érte még Dalmácia több városi könyvtárát (Biograd, Drnis) és iskolai könyvtárát (Bribirske Mostine, Skradin, Zadar) valamint a *karini* ferencesrendi könyvtárat.

Szlavónia és Baranya: Itt a károk különösen súlyosak voltak. *Eszék*en a Városi és Egyetemi Könyvtár épülete megsérült, de az állomány épen maradt. A ferencesrendiek kolostorát ugyanott két alkalommal is bombatalálat érte: az első bomba a tető átszakítása után nem robbant fel és sikerült eltávolítani, a második felrobbant, de csak a tetőt rongálta meg, az állomány sértetlen maradt. Teljesen elpusztult viszont a Biotechnikai Kutatóközpont épülete és könyvtára. Kisebb károkat szenvedett a pedagógiai és a mezőgazdasági fakultás könyvtára, valamint az Agrártudományi Intézet könyvtára. *Slavonski Brod*ban a városi könyvtár előző évben berendezett olvasóterme teljesen kiégett, az állomány más részét a tűzoltás során használt víz tette tönkre. *Vinkovci*ban a közkönyvtár „horvát terme" találatot kapott, a keletkezett tűz az épületet és az egész állományt elpusztította; nincs hír róla, hogy a páncélszekrényben őrzött különösen értékes könyvek megmaradtak-e. *Vukovar* közkönyvtára csaknem teljesen elpusztult, ugyanott a ferences kolostor régi könyveinek sorsa ismeretlen (a templomot találatok érték, a kolostor sorsa bizonytalanná vált). *Nova Gradiska* közkönyvtára ugyancsak súlyosan megsérült, 5 ezer könyve elpusztult. Szlavónia és Baranya körzetéből számos iskolai könyvtár teljes elpusztulását is jelentették.

Lika körzetében három közkönyvtár szenvedett kisebb károkat (Gaspic, Otocac, Slunj).

*Zágráb*ban a történeti levéltár épületét érték kisebb károk.

Megjegyzendő, hogy Jugoszlávia 1956-ban magára nézve kötelező érvénnyel vállalta az 1954-es Hágai Konvenciót „a kulturális javak védelméről fegyveres konfliktusok esetére".

(Katsányi Sándor)

Lásd még 7, 27, 95

Központi szolgáltatások

93/021
HENRIKSEN, C.H.: The Danish Repository Library for Public Libraries = Scand.Public Libr.Q. 25.vol. 1992. 2.no. 21-24.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Dánia: letéti könyvtár a közkönyvtárak számára

Közművelődési könyvtár; Letéti könyvtár

Dánia közkönyvtári rendszerében már régi hagyománya van az együttműködésnek. Egy kis országban, ahol 5 millió ember él 45 ezer négyzetkilométeren, 275 helyi közösségben, nyilvánvaló, hogy a közös erőforrásokat ily módon jobban ki lehet használni. A közkönyvtárak és a tudományos könyvtárak között intenzív könyvtárközi kölcsönzés folyik. A következő központi szolgáltatások állnak a helyi önkormányzatok, ill. közkönyvtárak rendelkezésére: katalogizálás, public relations, adatbázisok, köttetés, könyvtári berendezések. A közkönyvtárak országos felügyeleti szerve több egyéb együttműködési formát is kidolgozott. Ezeket először kísérleti jelleggel vezették be, és ideiglenesen kormányzati pénzekből finanszírozták. Ha később hasznosnak bizonyultak, állandó, önellátó intézményekké váltak. Ilyen intézményként működik a 60-as évek közepe óta a cikkben bemutatott országos tároló könyvtár is.

(Autoref. alapján)

Lásd még 34, 45

Együttműködés

93/022
VERHO, Seppo: Hei, me ostaan! = Kirjastolehti. 85.vuo. 1992. 9.no. 220-221.p.

Res. angol nyelven.

Finnország: egy követendő példa a könyvtárközi együttműködésre

Egybehangolt állományalakítás; Együttműködés -regionális; Gépi könyvtári hálózat; Városi könyvtár

A gazdasági megszorítások miatt Finnország több városi könyvtárában is kénytelenek voltak fontos szolgáltatásokat beszüntetni. Szerencsére kivételek is vannak. A Liminka-i körzet négy évvel ezelőtt csatlakozott az Oulu-i városi könyvtárak hálózatához, aminek eredményeként a körzet lakossága hozzáférhet az Outi nevű hálózat 10 tagkönyvtárának 600 ezres állományához. A kiválasztott könyv a terminál segítségével megrendelhető valamelyik szomszédos könyvtárból. A rendszerhez való csatlakozás a liminkai városi könyvtárnak 100 ezer finn márkájába került, de ez az összeg néhány év alatt megtérült a beszerzési keret csökkentése miatt (az olvasók természetesen a hálózatnak köszönhetően emiatt nem lettek megrövidítve). A könyvtár személyzetét sikerült egy főre lecsökkenteni. Az olvasók évente kb. 400 új könyvhöz jutnak hozzá a hálózat útján – ezek megvásárlása egyébként kb. 60 ezer márkába kerülne. A központi katalógusnak köszönhetően a katalogizálási költségeket is sikerült lecsökkenteni. A könyvtár megvásárolhatja a géppel olvasható bibliográfiai leírásokat, és saját nyilvántartásához csatolhatja őket. A katalogizálás költsége, amely az online rendszer bevezetése előtt a beszerzési keret 13%-át tette ki, most 4%-ra csökkent.

A svéd Libris rendszerrel kötött szerződés értelmében a következő évtől a hálózat útján a Svédországban kiadott könyvek katalógusadatai is hozzáférhetőek lesznek.

A szolgáltatások ésszerűsítése a városok közötti bibliobuszok útján is fokozható – Finnországban jelenleg 200 mozgókönyvtár üzemel.

(Autoref. alapján)

Lásd még 37, 50

Jogi szabályozás

93/023
NORMAN, Sandy: Image is all in debate on electrocopy rights = Libr.Assoc.Rec. 94.vol. 1992. 5.no. 324.p.

Elektronikus dokumentumtípusok másolása és a szerzői jog

Elektronikus publikáció; Szerzői jog

Az elektronikus másolás az eredetileg nyomtatásban publikált, szerzői jogvédelem alá eső

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

művek tárolását, megjelenítését, terjesztését, manipulálását vagy reprodukálását jelenti géppel olvasható formában. Mindezek a műveletek tiltottak a szerzői jogi törvény szerint, engedélyhez vannak kötve.

A szerzői jog tulajdonosai a következők miatt aggódnak:

- a kalózkiadás miatt gazdasági hátrány érheti őket,
- a jelenlegi gyakorlat általánosan elterjed,
- a szöveg elektronikus formában könnyen manipulálható,
- a probléma ráadásul nemzetközi jellegű.

Az elektronikus másolásból adódó problémákat különböző csoportok (CITED, Publishers Association, British Library) vizsgálják; ezek az ellenőrzésre, az engedélyezésre és a térítésre szeretnének kidolgozni megoldásokat.

A technikai lehetőségek előrébb járnak, mint a jogi szabályozás. Hogyan lehet mégis betartani elektronikus másolás esetén a jogi előírásokat?

- Letöltés és adatok felhasználása esetén az online adatbázisok forgalmazóival kötött szerződésekből kell tájékozódni. Az Európai Közösség irányelvei, amelyek 1993-ban törvényerőre emelkednek, megengedik a személyes célra való letöltést.
- A CD-ROM-okból méltányos és ésszerű mértékben lehet másolást végezni, ismét csak a szerződésben megszabott korlátozások figyelembe vételével.
- Az optikai jelolvasóknak (szkennereknek) két típusa van: 1) az asztali kiadványszerkesztő rendszerekben használt szkenner esetében egyes szavakra lehet keresni és a szöveg manipulálható; 2) a dokumentumok képfeldolgozásában használatos szkennerekkel a teljes műveket rögzítik, tárolják és kereshetik vissza, e szövegek módosítása nem egyszerű. A szerzői jogvédelem az optikai jelolvasásra is vonatkozik, tehát célszerű azt a saját intézmény kiadványaira, a nyilvánosan használható, illetve olyan művekre korlátozni, amelyekre engedéllyel rendelkezünk.
- A hálózatban való használat és az elektronikus postai továbbítás esetén szintén figyelembe kell venni a szerződések feltételeit.
- A telefaxon való dokumentumtovábbítás is elektronikus másolás. Tanácsos a faxoláshoz készített másolatot megsemmisíteni, vagy postán elküldeni a kérőnek, hogy az semmisítse meg.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 19, 79, 91-92

Könyvtárosi hivatás

93/024

PRINS, Hans – DE GIER, Wilco: Image, status and reputation of librarianship and information work = IFLA J. 18.vol. 1992. 2.no. 108-118.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

A könyvtárosság és az információs munka képe, helyzete és hírneve a köztudatban

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárkép; Könyvtártudományi kutatás

1988-ban az IFLA könyvtáros-egyesület irányítási munkacsoportja (Round Table for the Management of Library Associations) kutatási programot indított a könyvtáros egyesületek bevonásával a könyvtáros szakma helyzetének vizsgálata céljából. Az első feladat a vonatkozó nemzetközi szakirodalom áttekintése volt. Ebből egyértelműen kiderült, hogy egyetlen foglalkozási ág képviselői sem foglalkoznak annyit munkájuk megítéltetésével, mint a könyvtárosok. Ugyanakkor a cikkek szinte kivétel nélkül a szakma alacsony presztízséről számolnak be. A program keretében 870 interjút készítettek különböző típusú könyvtárakban dolgozó latin-amerikai, délkelet-ázsiai és afrikai könyvtárosokkal. Ezen kívül felmérést végeztek 90 országban. A 150 könyvtáros egyesületnek megküldött kérdőív első részét az országok 22%-a küldte vissza, így a tényszerű adatok összevetésére, értékelésére nem nyújtott lehetőséget ez a vizsgálat. A felmérés második részében 17, a könyvtárosi hivatásra vonatkozó állítást kellett véleményezniük. Ebben az esetben lényegesen jobb volt a válaszadási készség, de a tartalmát tekintve elmaradt a várt színvonaltól.

Az interjúk és kérdőívek kiértékelése alapján néhány általános következtetés vonható le. A vélemények eltérést mutatnak a helyi adottságok függvényében. Azon országokban, amelyekben a könyvtári rendszer kiteljesítése folyik, a könyvtárosok nem igen foglalkoznak e kérdésekkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ott viszont, ahol a fejlődés stagnál, előtérbe kerülnek a könyvtári munka társadalmi fogadtatásával kapcsolatos nézetek. Bár a helyi körülmények lényeges szerepet játszanak a vélemények kialakulásában, alapvetően megegyeznek a problémák a szakma egészét tekintve. Világszerte egyre csökken a „hagyományos" könyvtárosok iránti igény, a könyvtáros gyűjtőfogalmába a szakembereknek egyre szélesebb skálája tartozik. A fenntartó intézmények, kormányhivatalok hasznosnak, de nem nélkülözhetetlennek tekintik a könyvtári és információs szolgáltatásokat. Ez a helyzet három okra vezethető vissza.

1. Láthatatlanság. A könyvtári és információs munka mibenlétéről a kívülállóknak – fenntartóknak és felhasználóknak – kevés fogalmuk van. Ennek egyik legsúlyosabb következménye, hogy a költségvetésük mindig mélyen a szükséges szint alatt marad, ami a szolgáltatások fejlesztését megnehezíti, továbbá alacsony szinten tartja a könyvtárosok bérét. Így a szakma képviselői nem tudnak feljebb jutni a társadalmi ranglétrán. Mivel a könyvtárak nem eléggé dinamikus szervezetek, nehezen tudnak a mindenkori piaci körülményekhez alkalmazkodni, azaz a szolgáltatásaikat megfelelően eladni, a szó konkrét és elvont értelmében egyaránt.

2. Képzés. A már korábban leírt okoknak köszönhetően nem vonzó a könyvtárosság. Mivel a motiváció hiányzik, általában csak jobb híján választják a diákok ezt a szakot. Kevés kivételtől eltekintve a jelentkezők nem érik el a többi tudományterületen megkövetelt szintet. A különbség gyakran megmarad a diploma megszerzése után is, ördögi kör alakul ki: a nem eléggé felkészült könyvtárosok nem tudják szakmájukat, álláspontjukat elfogadtatni, vagyis jelentőségének megfelelő helyet kivívni a szakmának és képviselőinek. A képzés nem képes eléggé rugalmasan követni a társadalmi elvárásokat, a tantervekben túl nagy szerepet játszik a tradíció. A speciális feladatok ellátására az általános profilú képző intézmények általában nem tudják megfelelően felkészíteni a könyvtárosokat, egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy sok esetben hatékonyabban szerezhetők meg az ismeretek munka közben. Ez az egyik oka a könyvtárosképző intézmények válságának napjainkban.

3. Szakmai kultúra. A fentiek a szakmai kultúra hiányát mutatják. Ennek egyik legsúlyosabb következménye a szakmai irányítás gyengesége. A szolgáltatások színvonala ily módon az egyéni teljesítményektől, képességektől függ, nem elsősorban a kialakított rendszertől.

(Pappné Farkas Klára)

93/025
RUBIN, Richard – BUTTLAR, Lois: A study of the organizational commitment of high school library media specialists in Ohio = Libr.Q. 62.vol. 1992. 3.no. 306-324.p. Bibliogr. 27 tétel.

Középiskolai könyvtárosok ragaszkodása intézményükhöz. Felmérés Ohio államban

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Középiskolai könyvtár; Munkahelyi légkör

420 ohioi középiskolai könyvtárosnak, ill. médiaspecialistának küldtek ki kérdőíveket a munkahelyükkel szembeni elkötelezettségük szintjének felmérésére, ill. azoknak a tényezőknek a meghatározására, amelyek valószínűleg növelnék vagy csökkentenék ennek a további fejlődését. A kérdőív három kérdéscsoportot tartalmazott: demográfiai adatok (kor, fizetés, végzettség stb.), a Mowday, Porter és Steers által már használt Organizational Commitment Questionnare (OCQ) és a szerzők által kifejlesztett Media Specialist Questionnaire (MSQ). Legfontosabb eredményként azt találták, hogy az iskolai média könyvtárosok legtöbbje nagy mértékben vonzódik munkahelyéhez. Ez főleg a munkakörük szeretetéből és a munkájuk elismeréséből adódik. Az elkötelezettséget olyan tényezők is befolyásolták, mint a munkakör intellektuális kihívása és a résztvevők kora. A szerzők részletesen tárgyalják a kapott eredmények különféle vonatkozásait.

(Autoref. alapján)

Lásd még 6, 13, 18

Oktatás és továbbképzés

93/026
WOODSWORTH, Anne – LESTER, June: Priorités éducatives des futures bibliotheques d'étude = Bull.Bibl.Fr. 37.tom. 1992. 3.no. 32-39.p.

Res. angol nyelven.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Oktatási követelmények a jövő tudományos könyvtárainak személyzete számára

Általános tudományos könyvtár; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Oktatási anyag

Bár már eddig is sok kísérlet történt azoknak a jártasságoknak a meghatározására, amelyekkel a könyvtáros iskolák végzős hallgatóinak rendelkezniük kellene, mindazonáltal ezek az erőfeszítések mind ez ideig nem eredményeztek egy olyan összefogott követelményrendszert, amely irányadó lehetne a tantervfejlesztés számára. A jelen cikk egy olyan jártasságkészletet ad közre, amelyet egy modellált jövőbeli tudományos könyvtár személyzetigényének vizsgálata alapján állítottak össze. Ebből válogatták ki azokat az elemeket, amelyeket az iskoláknak – a fejlődéssel való lépéstartás végett – be kellene építeniük oktatási programjaikba és stratégiáikba.

(Autoref.)

93/027

LIU, Ziming: A comparative study of library and information science education: China and the United States = Int.Inf.Libr.Rev. 24.vol. 1992. 2.no. 107-118.p. Bibliogr.

Könyvtár- és tájékoztatástudományi képzés Kínában és az Egyesült Államokban: összehasonlító vizsgálat

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárügy története; Összehasonlító könyvtártudomány; Tanterv, óraterv

A cikk felvázolja a könyvtártudományi oktatás történetét és jelenlegi helyzetét Kínában. Az Egyesült Államokkal való összehasonlítás keretében a következő részterületek hasonlóságait, ill. különbségeit vizsgálja: a képzés eredete, kifejlődése, szintje, szerkezete, tanterve, valamint az oktatók és a hallgatók helyzete. A feltárt tények okait is elemzi. A kínai képzés nyolcvanas évek beli aranykora, valamint a kulturális forradalom tisztán mutatja, hogy a politikai helyzet Kínában jóval nagyobb hatással volt a könyvtártudományi oktatásra, mint az Egyesült Államokban. Másrészt viszont úgy tűnik, hogy az anyagi erőforrások és a munkaerőpiac helyzete az amerikai képzésre volt nagyobb hatással. Világossá vált, hogy a nyolcvanas évek fejlődése Kínában csökkentette a két ország közötti szakadékot.

(Autoref.)

93/028

RUSCH-FEJA, Diann: Reciprocity of qualifications in practice: Equivalency issues affecting the librarian and documentation professions in Germany after reunification = Int.Inf.Libr.Rev. 24.vol. 1992. 2.no. 127-137.p. Bibliogr.

A könyvtári és dokumentációs képesítések egyenértékűsége az újraegyesített Németországban

Besorolás; Képesítés; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Továbbképzés

Az újraegyesült Németországban egységesítési törekvések vannak a könyvtárosok képzése és besorolása terén. Ez az intézménytípusok és intézmények szakmai képesítési gyakorlatának elemzése után lényegében konkordanciák létrehozását, az eltérések kompenzálását jelenti.

A kelet-német könyvtárosok elhelyezkedését két probléma nehezíti: 1. végzettségüknek több esetben nincs közvetlen megfelelője a nyugati tartományokban (pl. a szaktájékoztatók esetében), 2. szakmai tapasztalataik a tőlük független műszaki és pénzügyi körülmények miatt nem megfelelőek (hiányosak a számítógépes, a nyugati könyvtári és könyvtárirendszer-szervezési ismereteik).

1990 októbere óta kölcsönösen elismerik a keleti és nyugati tartományokban a végzettségeket a képzés időtartama alapján. Egy szövetségi/tartományi munkacsoport értékelte az egyes intézményeket. Ajánlásaikban közvetlen ekvivalenciát javasoltak (pl. a volt NDK-beli Facharbeiter megfelel a nyugati Bibliotheksassistentnek, az Informator a Diplom-Dokumentarnak stb.). Az egyes tartományok egyébként szabad kezet kapnak a követelmények terén.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Berlinben speciális problémák mutatkoznak. Egy példa: bár az ottani Fachschule-t a Fachhochschulékkal azonos színvonalúnak találták, az 1985 után végzettektől valószínűleg megkövetelik majd egy plusz év elvégzését. Az 1991-ben végzettek már a nyugati előírások szerint vizsgáztak. Az intézmény megszűnik, amikor az 1990-es elsős évfolyam is befejezi tanulmányait. A Humboldt Egyetemen végzettek egyetemi végzettségét elismerik ugyan, de magasabbra sorolják azokat, akik más szakosok és posztgraduális képzésben szereztek könyvtárosi végzettséget. A (nyugati tartományokban ismeretlen) levelező képzés hatékonynak bizonyult, ezért megmarad. A Humboldt Egyetem újabb doktori programjára 30-an jelentkeztek, 2/3-uk a nyugati tartományokból.

A gyakorló könyvtárosok képzettségi hiányosságait továbbképzéssel és speciális szemináriumok keretében igyekeznek pótolni, amelyeket a Német Könyvtári Intézet szervez az egyesületekkel együttműködve. Ezeket általában csak az alkalmazásban állók vehetik igénybe. A munkanélküli könyvtárosok alternatívái: rövid tanfolyamok, 1-3 napos szemináriumok, hosszútávú szakmai átképzés (számítástechnikai, gépi kiadványszerkesztői, munkaszervezési, adótanácsadói, banki stb.).

Sajnos a könyvtárral kapcsolatos tanfolyamok legtöbbje bevezető jellegű, hiányzik belőle a gyakorlat. A résztvevők száma korlátozott; a tandíjak magasak, mindenképpen intézményi támogatásra van szükség. A munkaügyi irodák gyakran nem ismerik és anyagilag nem tudják támogatni a részvételt.

A könyvtári munkaerőpiac beszűkülése (a volt NDK-beli könyvtárak bezárása) miatt sok könyvtáros képzettségénél alacsonyabb munkakörben kényszerül elhelyezkedni, ha alkalmazásban akar maradni.

Amikor 1992-ben az Európai Közösségben nyitottá válik a munkaerőpiac, részben azonos gondok várhatóak (a nyelvhasználat kérdésével bonyolítva). Irányelvekre lesz szükség többek között a következő kérdésekben: a fizetési eltérések megszüntetése, a képzettség kölcsönös elismerése, a képző és továbbképző tanfolyamok tartalma, a közalkalmazotti státusz.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 18

Szabványok, normatívák

93/029
ZEEMAN, Joe: The Z39.50 standard – almost a reality = Can.Libr.J. 49.vol. 1992. 4.no. 273-276.p.

A Z39.50 jelzetű szabvány – már csaknem valóság

Gépi információkeresési rendszer; Szabvány; Számítógép-hálózat

A Z39.50 egy információkeresésre szolgáló szabvány, amely meghatározza, hogy egy rendszer hogyan működhet együtt egy másikkal, adatbáziskeresés és a találati rekordok fogadása céljából. Lehetővé teszi, hogy egy hálózatba kapcsolt két különböző számítógépes rendszer kommunikálni tudjon egymással, kölcsönös információkeresési szolgáltatások nyújtása érdekében. A szabvány mindkét rendszerben definiálja az adatforgalmi lépések megengedett sorrendjét, valamint a kicserélendő információs csomagok tartalmát és szerkezetét. A Z39.50 nem tévesztendő össze egy szabványos parancsnyelvvel (Common Command Language), amely egy számítógép-független használói interfészt határoz meg, és a rendszer és a használó közötti információkeresési párbeszéddel foglalkozik. Mivel ez a szabvány „nem törődik" azzal, hogy a használó hogyan keres a helyi rendszerben, sem azzal. hogy a célrendszernek milyen az adatbáziskezelő mechanizmusa, a használt szoftverek tekintetében semmiféle változtatásra nincs szükség.

Lásd még 40

Egyesületek, konferenciák

93/030
ANDERSON, Renee N. – D'AMICANTONIO, John – DUBOIS, Henry: Labor unions or professional organizations: which have our first loyalty? = Coll.Res.Libr. 53.vol. 1992. 4.no. 331-340.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szakszervezeteket vagy a szakmai egyesületeket érezzük inkább magunkénak?

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Egyetemi könyvtár; Érdekvédelem; Felmérés

Kalifornia állami egyetemeinek több mint 500 könyvtárosa bevonásával végeztek felmérést szakszervezeti, illetve szakmai egyesületi tagságukra vonatkozóan. A szerzők arra kívántak feleletet kapni, hogy mik voltak a belépés ill. a nem belépés indítóokai, milyen előnyöket vártak a tagságtól és milyen erős a ragaszkodásuk – hűségük az illető szervezet irányába. A válaszokat egybevetették a résztvevők által önkéntesen szolgáltatott demográfiai adatokkal. Általában az mondható el, hogy az egyetemi könyvtárosok inkább a szakszervezetek, mint a szakmai szervezetek iránt lojálisak. A választás motivációi, bár különfélék voltak, gyakran kieegyenlítették egymást.

(Autoref.)

Lásd még 10

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

93/031
NOMURA, Fumiyasu: Information services by the National Diet Library = Natl.Diet Libr.Newsl. 87.no. 1992. 7-11.p.

A japán nemzeti könyvtár (National Diet Library) tájékoztatási szolgáltatásai

Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

A társadalom információ iránti igényének fokozódása arra készteti a könyvtárakat, hogy automatizálással és számítógépes hálózatok kiépítésével javítsák a szolgáltatásokat. Az elmúlt öt évben Japánban rohamosan nőtt azoknak a könyvtáraknak a száma, amelyek számítógépet alkalmaznak. A közkönyvtárak 40%-ában, a felsőoktatási könyvtáraknak pedig kétharmadában van már számítógép. Mind több könyvtár kapcsolódik számítógépes hálózatba. Az Oktatási Minisztériumhoz tartozó Tudományos Információs Rendszerek Országos Központjának kezdeményezésére rövid időn belül mintegy 130 felsőoktatási könyvtárat kapcsoltak be az osztott katalogizálási rendszerbe. A közkönyvtárak pedig lelkesen csatlakoznak a regionális hálózatokhoz. A Belügyminisztérium legutóbbi felmérése szerint 88 önkormányzat működtet helyi könyvtári hálózatot.

A National Diet Library-től (Országos Parlamenti Könytár, NDL), mely egyben Japán nemzeti könyvtára, méltán várják el, hogy mint országos központ – információ- és dokumentumszolgáltatóként – élénk szerepet játsszon az információs hálózatban.

A cikk a nemzeti könyvtár számítógépesítési helyzetét veszi számba.

1. Bibliográfiai adatbázis. A távlati cél egy olyan országos gépi információs hálózat kialakítása, amelyben mind a hazai, mind pedig a külföldi könyvtárak állományadatai szerepelnek. Ennek a célnak az elérése érdekében az NDL-nek első lépésként ki kellett alakítani a bibliográfiai adatbázis építéséhez nélkülözhetetlen gépi katalogizálási és indexelési rendszert. A legnehezebb ebben a munkában a kínai karakterek kidolgozása volt, amivel a nyolcvanas évek elején, Japánban elsőként sikerült megbírkózniuk. Ezt követően kidolgozták a japán MARC formátumot, a világ első kínai írásjelű MARC formátumát. A könyvek nemzeti bibliográfiai adatbázisának (J-BISC) CD-ROM változatával 1988-ban jelentek meg a piacon és még ugyanebben az évben az időszaki kiadványok nemzeti bibliográfiájával is elkészültek.

Az 1868 óta megjelent mintegy egymillió japán könyv retrospektív konverzióját is tervezik, amivel még ennek az évszázadnak a végéig szeretnének elkészülni. A külföldi dokumentumok feldolgozásához külső US MARC adatbázisokat kívánnak igénybe venni.

2. Információs szolgáltatások. Az NDL 24 adatbázist fejlesztett ki, több mind 6 millió bibliográfiai redkorddal. A felhasználók mágnesszala-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gon, CD-ROM lemezeken és online formában férhetnek hozzá ezekhez.

A japán nemzeti bibliográfia mágnesszalagos szolgáltatásának belföldről és külföldről 40 előfizetője van.

A nemzeti könyvbibliográfia CD-ROM változatát különösen azok a kisebb könyvtárak vették nagy örömmel, amelyek nem rendelkeznek nagy számítógéppel. Jelenleg 536 előfizetője van.

Az online szolgáltatást kísérleti jelleggel 1986-ban vezették be, jelenleg a 10 legnépszerűbb adatbázis áll ilyen módon rendelkezésre. Ez iránt nagy lenne az érdeklődés, de a rendszer korlátozott kapacitása miatt az összes igényt nem tudják kielégíteni: a használatot korlátozni kellett az országgyűlés tagjaira, a politikai pártokra, a parlamenti titkárságra, saját fiókkönyvtáraikra és néhány közkönyvtárra.

A saját építésű adatbázisokon kívül néhány, kereskedelmi forgalomban kapható japán és külföldi adatbázist is használ az NDL, ezeket azonban csak a személyzet tájékoztató munkájának megkönnyítésére, a használóknak közvetlen hozzáférést nem biztosítanak.

Ahhoz, hogy az online szolgáltatásokat bővíteni lehessen, fejleszteni kell a könyvtár telekommunikációs infrastrukturáját és ki kell dolgozni a szolgáltatások térítési díjazását.

3. Az országos központi katalógus-hálózat terve. Az NDL most dolgozza ki az országos gépi központi katalógus tervét, az alábbi szempontok figyelembevételével:

- olyan magas szintű telekommunikációs és információs hálózat kiépítésére van szükség, amelyben lehetőség nyílik adatátvitelre, elektronikus levelezésre, stb.
- a számítógépek elterjedtsége lehetővé teszi, hogy a könyvtárak közvetlenül vigyenek be bibliográfiai adatokat a rendszerbe, állományukról retrospektív feldolgozást végezzenek és mindezek az adatok együttesen képezzenek egy központi adatbázist.
- az eddigi bibliográfiai formátumokat és a hardvert egymással kompatibilissé kell tenni, mert a jelenlegi, egymástól eltérő rendszerek akadályozzák az együttműködést.
- annak ellenére, hogy az NDL Japán egyetlen kötelespéldány-letéti könyvtára, kizárólag saját állománya mégsem elegendő egy teljes bibliográfiai adatbázis elkészítéséhez, ezért ki kell alakítani a könyvtárak közötti együttműködés formáját ahhoz, hogy például a helyi kiadók által megjelentetett művek is bekerüljenek az adatbázisba.

4. Szolgáltatások a helybenhasználóknak. A még géppel nem olvasható katalógusadatok retrospektív konverziójának és egy használóbarát visszakereső rendszer kifejlesztésének a megoldására az NDL egy kísérleti programba kezdett. Az OPAC katalógus várhatóan 1992 végére működőképes lesz. A CD-ROM katalógus kísérleti sikerei arra buzdították a könyvtár vezetését, hogy további 20 személyi számítógépen tegyék a CD-ROM lemezeket használhatóvá, és CD-ROM-ra vigyék az időszaki kiadványok katalógusát és indexét. Fokozatosan alkalmassá kívánják tenni a rendszert arra, hogy a felhasználó információt kaphasson a dokumentumok mindenkori helyéről.

5. A jövő tervei. A második nemzeti könyvtár, a Tokiótól 300 mérföldre épülő Kansai-Kan elkészülte után az ott raktározott leggyakrabban használt 4000 folyóirat cikkeinek teljes szövegű feldolgozását tervezik, optikai lemezen vagy más médián. Ha ezt sikerül megvalósítani, a használó bárhonnan hozzáférhet online üzemmódban a cikkekhez. Ehhez persze még sok, műszakilag, jogilag és gazdaságilag megoldandó feladat vár a könyvtár személyzetére.

(Kovács Emőke)

93/032

BOKOS, George: National Library of Greece: Automation and choice of format = Int.Cat.Bibl.Cont. 21.vol. 1992. 2.no. 24-28.p. Bibliogr. 26 tétel.

Számítógépesítés és formátumválasztás a görög nemzeti könyvtárban

Formátum -gépi; Nemzeti könyvtár; Számítógépesítés

Görögországban a könyvtári rendszer viszonylagos fejletlensége miatt korlátozott az automatizáltság és az információtechnológia alkalmazása. Néhány kísérlet folyik könyvtárak gépesítésére, de egyetlen könyvtár sem tekinthető teljesen automatizáltnak. Egyes könyvtárak görög szoftverházak mikroszámítógépes szoftvereit használják, másutt – így a Nemzeti Könyvtárban is – saját fejlesztésű mikroszámítógépes szoftverek állnak rendelkezésre. A CDS/ISIS-nek is vannak működő és installálás alatt levő alkalmazá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sai. A Krétai Egyetemi Könyvtár külföldi integrált rendszer beszerzését tervezi a közeljövőben.

Az automatizálásban gondot okoz, hogy nincs megfelelően képzett személyzet, nincsen koordináció, hiányoznak az ilyen irányú tevékenység nemzeti irányító és tanácsadó szervei. Nincs nemzeti katalogizálási szabályzat sem. A legtöbb könyvtár az AACR2-t használja, a Nemzeti Könyvtár ISBD szabványokat is átvett.

A görög könyvtárak különféle formátumokat használnak az adatcserére, leginkább a CCF és az OCLC-től átvett LCMARC terjedt el.

Nincsen olyan, széles körben használatos MARC-alapú belső csereformátum a könyvtárakban, amely nemzeti csereformátummá válhatna. Mivel gyakorlatilag semmilyen tapasztalat sincs a MARC-alapú formátumok kifejlesztése, kiválasztása, vagy implementációja területén, egy új formátum kialakítása, országos szintű használata igen nehéz, időigényes, sőt veszélyes lenne. Ebben a helyzetben a Nemzeti Könyvtár formátumválasztása országos jelentőségű.

A választás az UNIMARC formátumra esett, mivel ez a legmodernebb, nemzeti bibliográfiai intézmények számára fejlesztették ki, támogatja az IFLA, az EK, és nemzetközi elismertséget vívott ki. Bár dokumentációja nem eléggé kiterjedt, a Görög Nemzeti Könyvtár igényeinek megfelel, mivel monográfiák és folytatólagos kiadványok feldolgozására alkalmas, továbbá lehetővé teszi helyi adatok hozzáadását is.

(Koltay Tibor)

93/033

Gosudarstvennaâ Biblioteka SSSR im. V.I. Lenina na rubeže XX-XXI vv. = Sov.Bibliotekoved. 1992. 1.no. 12-17.p.

A volt Állami Lenin Könyvtár – az új Orosz Nemzeti Könyvtár a XX-XXI. század mezsgyéjén

Nemzeti könyvtár

Mint a cím is érzékelteti: az Orosz Nemzeti Könyvtár 2010-ig terjedő hosszútávú fejlesztési koncepciót dolgozott ki. A dokumentumot több (állami és szakmai) fórum véleményezte. Ezúttal szerkesztőségi javaslatra szélesebb nyilvánosság elé tárták a tervezet legfontosabb megállapításait.

A legszembetűnőbb változás, hogy az átalakuló könyvtár lényegében a nemzetközi könyvtárügyi terminológiának megfelelő „nemzeti könyvtár" szerepét vállalja fel. Vagyis az 1991-től datált új helyzetből adódóan a korábbi fennhatósági korlátokat megszüntetve egyenjogú együttműködés alapján fokozatos integrációra lép más könyvtárakkal és tudományos–műszaki tájékoztató szervekkel. Nemzeti könyvtár lévén történelmi missziót is teljesít az eredeti dokumentumok őrzésével, az orosz és a külföldi kulturák adatbázisa formájában. A könyvtár fő feladatain kívül „a könyv múzeumaként" eddig is ellátott más történelmi és napi tájékoztatási feladatokat. Nemcsak a tudományos és ajánló bibliográfiák központjának számított, hanem szakorientáltan a kulturális–művészeti ágak információs központja, a hadtudományok könyvtára is volt egyben, valamint a Legfelsőbb Tanács tájékoztató szerve.

A szerkesztőségi közlemény, bár nem tekint el a nemzeti könyvtár hagyományos fő feladatainak és funkcióinak ismertetésétől, helyeselhetően az új és a lényegesen változó funkciók bemutatását emeli ki. Elsősorban azokat, amelyek várhatóan az állományalakításban, a szolgáltatásban, és az egyéb tudományos–módszertani munkákban jelenthetnek érdemi módosulást. Mindazonáltal felhívják a figyelmet arra is, hogy tervezetről lévén szó, elképzelhető további, radikális módosítás is. A szaklap tulajdonképpen ehhez kíván vitafórumot biztosítani.

Az *állományfejlesztés* fő gondját – a teljességre való törekvést – a könyvtár egymagában már képtelen felvállalni, így más országos szakkönyvtárakkal, levéltárakkal, információs központokkal együtt jogilag is szabályozott országos szakkönyvtári rendszert alkot. Ugyanakkor az egyre bővülő „dokumentum" fogalmának megfelelően – tágul a szerzeményezendő dokumentumok köre, bármely hordozón legyen is az. A bibliográfiai dokumentumok terén viszont prioritást kap a retrospektív nemzeti bibliográfia és a másodfokú bibliográfiai kézikönyvek beszerzése.

A legradikálisabb változások a *szolgáltatást* érintik. Az általános hozzáférhetőség elvét biztosítva (mily hihetetlennek tűnő csoda! – *ref.*) az állomány használatának szükségessége függvényében minden eddigi szigorú hozzáférési kategorizálást és korlátozást feloldanak. Sőt, a szolgáltatás minőségi megítélésének fő kritériumaként a felhasználói kérések teljesítései és a felhasználók értékelései szolgálnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *tudományos–módszertani munka* vonatkozásában a könyvtár saját feladatainak ellátását helyezi előtérbe. Módszertani segítséget főleg kiadványok formájában nyújt, s változatlanul a könyvtárügy szakmai fejlesztésének elősegítője. Elemzi és értékeli az új módszertani elgondolások és a korszerű technológiákra épülő könyvtári szolgáltatások bevezetését, azok gyakorlati, gazdasági eredményességét.

Az *együttműködés* fő iránya a racionális eszközfelhasználás kölcsönösen előnyös alapon való fejlesztése, a következő partnerekkel: a már említett szakinformációs országos rendszerbe tartozó könyvtárakkal és intézményekkel – részben megosztva velük a nemzeti könyvtárt illető funkciókat; a Föderációba tartozó nemzeti könyvtárakkal; az ország bármely más könyvtárával és tájékoztató szervével, amelyekkel kölcsönviszonyt alakít ki; külföldi partnerekkel.

(Bíró Júlia)

93/034
JYLHA-PYYKÖNEN, Annu: The Finnish National Repository Library = Scand.Public Libr.Q. 25.vol. 1992. 2.no. 18-20.p.

A finn Nemzeti Letéti Könyvtár

Letéti könyvtár; Nemzeti könyvtár

Finnország első tárolókönyvtára 1955-ben létesült, Helsinkitől mintegy 100 kilométerre. A 70-es évek tervei és több felmérés után 1989-ben született meg egy Nemzeti Tárolókönyvtár működését meghatározó jogszabály.

Ez a könyvtár 1989 óta működik Kuopio-ban. Az Oktatási Minisztérium felügyelete alatt áll, és az oda szállított ritkán használt anyagok a könyvtár tulajdonába mennek át. Jelenleg 3081 m^2 alapterület és 28 000 polcfolyóméter (többsége tömörraktári) áll rendelkezésre, ami azonban a jelenlegi épületben 25 000 m^2-re, ill. 3-4 ezer polckilométerre bővíthető.

1991 végén az állomány 200 ezer kötet könyvből és 8500 időszaki kiadványféleségből állt. Ezek 77%-a egyetemi, 15%-a egyéb tudományos könyvtárakból, 8%-a közkönyvtárakból származik.

A Nemzeti Tárolókönyvtárban 20 fő dolgozik. VTLS rendszerű online katalógusa elérhető az ország más könyvtáraiból is.

(Koltay Tibor)

Lásd még 61

Egyetemi könyvtárak

Lásd 3, 42, 54, 80

Közművelődési könyvtárak

93/035
KALINOVÁ, Vlasta: Realita l'udových knižníc = Kn.Inf. 24.roč. 1992. 6.no. 254-257.p. Bibliogr. 5 tétel.

Res. angol, német és orosz nyelven.

A közművelődési könyvtárak realitásai

Közművelődési könyvtár

Szlovákiában az 518/1990. Zb. és a 369/1991. Zb. sz. törvény végrehajtásának keretében 1991 folyamán ment végbe a közművelődési könyvtárak delimitációja. Ez alatt a községi, városi és körzeti könyvtárak teljes „községesítését" kell érteni (korábban e könyvtárak fenntartása részben központilag történt), továbbá azt, hogy a volt járási könyvtárak a Kulturális Minisztérium fenntartásába kerültek át (ezt a módszertani gondozás és a közművelődési könyvtári hálózatok fennmaradása szempontjából tartják vívmánynak).

E változások érzékeny veszteségekkel jártak. Ezeket mérte fel – a járási könyvtári módszertanosokkal együttműködve – a Szlovák Nemzeti Könyvtár központi módszertani szolgálata. 1990-hez képest 50-nel csökkent a könyvtárak, 1059-cel a tiszteletdíjas és főfoglalkozású könyvtárosok száma. A könyvtárak 40,46%-ának 1991-ben nem volt állománygyarapítási kerete. 1990-et 100-nak véve a felnőtt olvasók számaránya 1991-ben 66,13, a gyerekolvasóké 58,88, a felnőtt köl-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csönzéseké 71,98, a gyerekkölcsönzéseké pedig 62,81%-ot ért csak el.

A falusi–városi könyvtárügy gyengeségét jól jelzi, hogy az összállomány 34,04, a kölcsönzések 45,40, az olvasók 30,04, a látogatások 45,17, a munkatársak 54,71, az állománygyarapítási keretek 62,36%-át a járási könyvtárak mondhatják a magukénak.

Ebbe a térvesztésbe nem szabad belenyugodni, s a járási könyvtárak nem is nyugszanak bele. Többek között beszerzési és feldolgozási szerződéseket kötnek a helyi könyvtárak fenntartóival, ún. regionális együttműködési körökbe próbálják szervezni a környék könyvtárait, sőt: szponzorokat is keresnek (néhol találnak is) a könyvtári munka támogatására. A jelenlegi helyzet bizonyára javulni fog, de gyors javulásra számítani nem lehet.

(Futala Tibor)

93/036
HAGENSTRÖM, Juliane – WARNCK, Michael: Berufsberatung an Öffentlichen Bibliotheken. Gedanken zu Bestandsaufbau und Prasentation = Buch Bibl. 44.Jg. 1992. 5.no. 452-456.p.

Res. angol nyelven.

Pályaválasztási tanácsadás a közművelődési könyvtárakban. Gondolatok az állomány felépítéséről és elhelyezéséről

Állománygyarapítás; Közművelődési könyvtár; Pályaválasztási tanácsadás; Raktározás

A közkönyvtárak látogatóinak legnagyobb része diák vagy főiskolai–egyetemi hallgató, tehát éppen azok, akiknek egzisztenciálisan szükségük van a pályaválasztással vagy az elhelyezkedéssel kapcsolatos információkra. Ez is indokolja, hogy a közkönyvtárak ún. info-sarkot szervezzenek „a munka világa" témakörből, azzal a céllal, hogy az érdekelt fiataloknak, a szülőknek és a tanároknak, de a pályamódosítás előtt álló felnőtteknek is tény-információkat, ötleteket és tanácsokat adjanak.

Az info-sarokban együtt kell lennie minden olyan dokumentumnak, mely információt ad az elhelyezkedési és a szakmai átképzési lehetőségekről, a pályaválasztás egyéb kérdéseiről, a munkajogról és az e kérdésekben illetékes intézményekről. Legyen tehát az info-sarokban

- címjegyzék az összes érdekelt helyi és országos intézményről,
- várostérkép, mely feltünteti a szóba jöhető partner intézményeket,
- információs fal plakátok, közlemények, a legfontosabb lapkivágatok részére,
- iratrendező, mely a különféle információs anyagokat tartalmazza,
- újságcikk-kivágat gyűjtemény,
- a témakör összegyűjtött dokumentumai (a kiadóktól, a szakszervezetektől, a munkaközvetítő intézményektől beszerzett brosúrák és szürke irodalom, AV anyagok, szépirodalom) és az ezeket tematikusan feltáró tárgyszókatalógus,
- ajánló bibliográfiák (pl. „Csökkent munkaképességűek elhelyezkedési lehetőségei", „Nők férfimunkakörökben", „Iskolák és szakképzés" stb.).

A könyvtári info-sarok csak az érdekelt intézményekkel (munkaadók, szakszervezetek, képzési és továbbképzési intézmények, pályaválasztási- és munkaközvetítő tanácsadók) szoros együttműködésben dolgozhat eredményesen. A dokumentumok nagy része csak tőlük szerezhető be, s ők rendelkeznek részletes és naprakész információkkal is, a könyvtár viszont közvetítő szerepét tudja felajánlani (a könyvtár terét előadások, szaktanácsadás részére, blokk-kölcsönzést stb.).

A felsorolt követelmények és módszerek a gyakorlatban is megvalósíthatók: Essen városi könyvtára a helyi munkaközvetítő hivatallal együttműködve „Pályaválasztási tanácsadó info"-t épített ki. Kezdeményezése iskolapéldául szolgálhat.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 21-22, 65-66, 81-82

Tudományos és szakkönyvtárak

93/037
RÓNAI Iván – BRYANT, Mary Nell: The role of Hungary's Parliamentary Library in fostering democratic decision making = Libri. 42.vol. 1992. 2.no. 136-143.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A magyar Országgyűlési Könyvtár szerepe a demokratikus döntéshozatal támogatásában és az amerikai segítség

Országgyűlési könyvtár; Tájékoztatás -közigazgatási; Támogatás -más országnak

Az elmúlt évek politikai változásai megnövelték a kelet- és közép-európai országok parlamentjeinek szerepét és felelősségét. Az új parlamentek azonban kevés információs erőforrással rendelkeztek ahhoz, hogy hatékonyan tudjanak működni a megváltozott politikai környezetben. Magyarországon az Országgyűlési Könyvtár lett a képviselők és a parlamenti bizottságok információellátásáért felelős intézmény. Fejlődését – anyagilag és műszakilag – az Egyesült Államok Kongresszusának egy speciális munkacsoportja segíti: a Special Task Force on the Development of Parliamentary Institutions in Eastern Europe. A munkacsoport célja, hogy a következő három területen nyújtson segítséget az illető parlamenteknek: a könyvtári és kutatási szolgáltatások fejlesztése; egy átfogó számítógépesítési koncepció kifejlesztése; oktatási–képzési programok kidolgozása a képviselők és a személyzet számára. 1990 óta ez a munkacsoport irányítja az LC Kutatási Szolgálatát (Congressional Research Service) céljainak és ajánlásainak megvalósításában.

A cikk bemutatja az Országgyűlési Könyvtár történeti fejlődését, új szerepét a demokratikus társadalomban, és az amerikai Kongresszus támogatását a Könyvtár jövőbeli fejlesztése céljából.

(Autoref. alapján)

93/038
MARSHALL, Joanne G.: The impact of the hospital library on clinical decision making: the Rochester study = Bull.Med.Libr.Assoc. 80.vol. 1992. 2.no. 169-178.p. Bibliogr. 21 tétel.

A kórházi szakkönyvtárak hatása a klinikai döntéshozatalra: a rochesteri (N.Y.) felmérés

Felmérés; Hatékonyság; Szakkönyvtár -orvostudományi; Tájékoztatás -orvostudományi

A jelenlegi gazdasági megszorítások idején a könyvtárak egyre inkább arra kényszerülnek, hogy felülvizsgálják szolgáltatásaikat. A kórházi könyvtárak különösen, mert az amerikai egészségügyi rendszer megköveteli annak kimutatását, hogy a könyvtári szolgáltatások milyen hatással vannak a beteggondozásra. A rochesteri (New York állam) kórházi könyvtár könyvtárosai egy olyan kutatási projektet fejlesztettek ki, amely a könyvtári szolgáltatásoknak a klinikai diagnózisokra gyakorolt hatását vizsgálja. Az 1990 szeptembere és 1991 márciusa közötti felmérésben való részvételre 448, a rochesteri körzetből szisztematikusan kiválasztott orvost kértek fel. Az orvosokat megkérték, hogy kérjenek a könyvtártól információkat olyan esetekre, amelyekkel éppen foglalkoznak, majd értékeljék ezeknek a beteggondozásra gyakorolt hatását. A könyvtár tájékoztatása nyomán a 208 válaszoló, 15 kórházat képviselő orvos 80%-a úgy nyilatkozott, hogy a szóban lévő esetet valószínűleg vagy kifejezetten másképp kezelte, mint azt egyébként tette volna. Változtatásokat a kezelés következő szempontjaival kapcsolatosan jeleztek az orvosok: diagnózis (29%), a kivizsgálások fajtájának megválasztása (51%), a gyógyszerek megválasztása (45%), kevesebb kórházban töltött idő (19%), tanácsok a betegnek (72%). Az orvosok azt is közölték, hogy a könyvtári információk a következők elkerüléséhez járultak hozzá: kórházi kezelés (12%), halálozás (19%), kórházban szerzett fertőzés (8%), operáció (21%), további vizsgálatok szükségessége (49%). Az orvosok a könyvtár szolgáltatta információkat magasabbra értékelték, mint más információforrásokéit, pl. röntgendiagnosztika, laboratóriumi vizsgálatok, kollégákkal való beszélgetések. A jelen felmérés, azon túlmenően, hogy megerősíti a korábbi kutatási eredményeket, amelyek szerint a könyvtári információellátás az orvosok szerint jelentősen kihat a klinikai döntéshozatalra, növeli tudományos ismereteinket is ezen hatások természetéről és mértékéről.

(Autoref.)

Lásd még 12, 26, 69, 85

Iskolai könyvtárak

93/039
GUILBAUD, Didier: Schulbibliotheken in Frankreich = Schulbibl.Aktuell. 1992. 2.no. 117-124.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Iskolai könyvtárak Franciaországban

Iskolai könyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti

A francia általános iskolákban jelenleg két könyvtártípus él egymás mellett: a hagyományos (általában gyengén felszerelt) ún. osztálykönyvtár és a BCD (Könyvtár és dokumentációs központ) nevezetű korszerű intézménytípus.

Az „osztálykönyvtár" elnevezés nem jelenti a könyvgyűjtemény jelenlétét minden osztályteremben: az általános iskolák felében csak egy helyen találunk könyvgyűjteményt, többnyire egy szekrényben, az iskolák egyharmadában pedig olvasósarokban. Állományuk általában 100 kötet (12 képeskönyv, 15 ismeretterjesztő, 5 képregény, 65 szépirodalmi mű). A könyvek nagy része elavult vagy ronggyá olvasott, a gyermekirodalom java ritkán található meg közöttük. Előfordul, hogy a városi könyvtárból kiselejtezett könyveket vásárolják meg a tanítók iskolájuk számára.

Az első korszerű BCD könyvtárat 1972-ben hozták létre a pedagógiai és az ehhez kapcsolódó iskolai könyvtári reform szellemében. Ez a könyvtártípus öt funkciót vállalt: 1. Barátságos életteret nyújtani a tanulóknak. 2. Felkelteni az olvasás iránti kedvet. 3. Biztosítani az információhoz való szabad és önálló hozzájutást, erre megtanítani a tanulókat is. 4. A tanulói aktivitást felkeltő kommunikációs központtá válni. 5. A korszerű iskolai oktatómunkát szolgálni.

A BCD az első évtizedben bebizonyította, hogy nemcsak korszerű könyvtárként képes működni, hanem az oktatás megújításának is egyik eszközévé válhat, ezért 1983-ban határozatot hoztak e könyvtártípus szélesebb körű meghonosítására. A 80-as évek elején született is néhány modellértékű intézmény, de az elterjedés szerény mértékű volt. Az állomány megalapozására adott összegeket általában nem követte a további megfelelő állományfejlesztés; gondot okozott a gyerekek szabad ki-bejárása az iskola épületébe, és igen ritkán jött létre jó munkakapcsolat az iskolai és a városi könyvtár között, pedig ez a BCD működésének egyik alapelve.

A pedagógusok és a közkönyvtárak korábbi intenzív kapcsolatát a nevelők ún. „pedagógiai harmad ideje" tette lehetővé. (A pedagógusok iskolai munkaidejük egyharmadában szabad pedagógiai tevékenységet végezhettek, ezalatt látogatták meg pl. a helyi közkönyvtárakat is.) 1984-ben ezt a „pedagógiai harmad időt" elvonták, ami alapjaiban ingatta meg az iskolák és a nyilvános könyvtárak együttműködését.

A gimnáziumokban 1974-ben kezdték meg a korszerű könyvtárak létrehozását CDI (Dokumentációs és információs központ) elnevezéssel. 1979-ben a gimnáziumok 95%-ában már működött CDI, az egyéb felsőbb iskoláknak csak 49%-ában; itt még ma is vannak CDI nélkül működő intézmények. A könyvtáros működését azonban csak 1990-ben kötötték szakmai (dokumentátori) diplomához, azóta javult meg némileg a korábbi rossz személyzeti helyzet, ugyanis addig a pedagógusként problémássá vált tanárok kerültek többnyire a könyvtárak élére, minden könyvtárosi képesítés nélkül.

(Katsányi Sándor)

93/040

VERMEULEN, W.M.: Quantitative standards for school libraries in South African secondary schools = South Afr.J.Libr.Inf.Sci. 60.vol. 1992. 2.no. 114-120.p. Bibliogr.

Mennyiségi mutatószámok iskolai könyvtárak számára dél-afrikai középiskolákban

Állomány; Berendezés; Irányelvek -könyvtári; Középiskolai könyvtár; Működési feltételek; Személyzet

A könyvtárakra vonatkozó mennyiségi irányelvek tekintetében nehezebb megállapodásra jutni, mint a minőségi irányelvek vonatkozásában. A dél-afrikai iskolai könyvtárak meglehetősen egyenlőtlen felszereltségének fényében mennyiségi mutatók kiadása egy megvalósíthatatlan ideált tükrözne, ezért valószínűleg hamarosan elvetnék. Mégis, a mennyiségi mutatók más országokban ösztönzően befolyásolták az iskolai könyvtárak fejlődését, különösen kedvezőtlen feltételek mellett, ezért bizonyos szabványok a jelenlegi dél-afrikai helyzetben is segíthetnek. A cikkben javasolt mutatók minőségi oktatási programokra épülnek. Remélhető, hogy az iskolák egy jelentős része követi őket, s így ezek példaképül szolgálnak a többi, elmaradottabb iskola számára.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lásd még 25

Egyéb könyvtárak

93/041
SUYAK ALLOWAY, Catherine: On the road with online: the online bookmobile = Wilson Libr.Bull. 66.vol. 1992. 9.no. 43-45., 140.p.

Online mozgókönyvtárak

Mikrohullámú kapcsolat; Mozgókönyvtár; Online üzemmód

Az Egyesült Államokban az 1890-es évek óta a mozgókönyvtárak azokhoz igyekeztek eljuttatni a könyvet, akik a távolságok vagy egyéb problémák miatt nem látogathatták a könyvtárépületeket. A bibliobuszok nagy népszerűségnek örvendtek használóik körében, a szakma az utóbbi évtizedekben azonban megkérdőjelezte létjogosultságukat. A hetvenes években üzemanyagfaló szörnyetegként bélyegezték meg őket, holott a költségvetésben csak elenyésző tételként szerepelt a benzin. Majd a népszerű útvonalak mentén fiókkönyvtárakat nyitottak, és arra a téves általánosításra jutottak, hogy sehol sem célszerű bibliobuszt működtetni. A nyolcvanas évek elejére leáldozott e könyvtári szolgáltatás napja.

1984-ben egy amerikai közművelődési könyvtár munkatársai hoztak döntő fordulatot a mozgókönyvtárak történetében. Részt vettek egy távközlési tanfolyamon, ami arra indította őket, hogy friss ismereteiket felhasználva rádióhullámok útján kapcsolatot létesítsenek a bibliobusz és a könyvtár központi számítógépe között. Rövidesen további 40 könyvtár követte őket a rádiós online kapcsolat kialakításában. Mások a számítógépes kapcsolatot rádiótelefon segítségével valósították meg. Mind a két rendszer hatékonysága a távolság és terepviszonyok függvényében változik, ami a költségek alakulásában is nagymértékben megnyilvánul. A könyvtárosok véleménye megoszlik, a könyvtári körülmények között működő online rendszerekhez szokott szakemberek lassúnak és nem eléggé megbízhatónak tartják a működését. Mások viszont elismerik, hogy az online kapcsolat kialakítása bibliobuszokban forradalmasította e szolgáltatást. A használók egybehangzóan elismeréssel fogadták a naprakész információk és az adminisztráció egyszerűsödése miatt. A számítógépes kölcsönzés bevezetése a könyvtáros és az olvasó szempontjából is kedvező változásnak minősül.

A bibliobuszok szolgáltatásainak korszerűsítésére irányuló törekvések legsikeresebbike a CD-ROM széles körű alkalmazása. A korszerű referensz eszközök hozzáférhetővé tétele különösen az elszigetelt térségekben élő diákok körében népszerű. Hasonlóképpen sikeres a fénymásoló és a telefax bevezetése. Érdekességként megemlíthető, hogy ez utóbbi a dokumentumszolgáltatásban játszott szerepe mellett az álláskeresésben is jelentős.

A kedvező fogadtatás ellenére a könyvtárosok jelentős része nem bízik a mozgókönyvtárak reneszánszában. Mások viszont azt az álláspontot képviselik, hogy a műszaki feltételek javításával (a megfelelő típusok kiválasztásával, a gondos kezeléssel és karbantartással) megnő e rendszerek megbízhatósága, korlátlan lehetőségeket biztosítva az újszerű könyvtári szolgáltatásnak.

(Pappné Farkas Klára)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

93/042
JOLLY, Claude: La bibliothèque de la Sorbonne et sa politique documentaire: fondaments et principes = Bull.Bibl.Fr. 37.tom. 1992. 3.no. 8-24.p.

Res. angol nyelven.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Sorbonne könyvtárának állománygyarapítási politikája: alapok és elvek

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti

A 18. század második felében alapított párizsi egyetem (a mai Sorbonne) könyvtárára mindig jellemző volt az igényes állománygyarapítási politika. A szerző áttekinti e politika történetét. Egyik oldalon a gyarapítási hagyományok, a másikon a könyvtár feladatai és az olvasók igényei – e két alappillér megfelelő összehangolásával igyekeznek ma a leghasznosabb kiadványokat beszerezni a humán tudományok területén. Általánosságban a beszerzés legnagyobb része külföldi szakirodalom (több, mint 60%). Különös figyelmet fordítanak a rendszeresen beszerzendő „nagy" tudományos művekre, az időszaki kiadványokra és a referensz-művekre. A válogatás egy homogén könyvállomány létrehozására törekszik, amely lehetőleg a legtartalmasabb, a legújabb és a legtartósabb kiadványokat tartalmazza.

(Autoref.)

93/043

MILLER, Heather S.: Out-of-print but not out of mind = Bottom Line. 5.vol. 1992. 4.no. 11-17.p.

A „kifogyott könyvek" beszerzésének jelentősége és lehetőségei

Antikvárium; Könyvvásárlás

Mivel manapság a könyvek gyorsabban fogynak el, mint régen, a könyvtárosok egyre inkább rákényszerülnek, hogy antikvár kereskedőkhöz forduljanak. Ezért meg kell ismerniük ezeknek a kereskedőknek az „észjárását"; jártasságot kell szerezniük az antikvár piacokon; meg kell érteniük, hogy hogyan és miért kerülnek bizonyos könyvek a kifogyott könyvek listájára; szervezett és rugalmas állománygyarapítási politikát kell kifejleszteniük a kifogyott könyvekre; és meg kell határozniuk a reális elvárásokat az ezek beszerzésére fordítandó extra költségekre és időre vonatkozóan. A kereskedői könyvjegyzékek és a könyvtári igénylisták összevetésére számítógépes szolgáltatások is léteznek, bár ezek ma még nem működnek problémamentesen.

(Autoref.)

93/044

SZE, Melanie G. – NAZNITSKY, Ira: From subscription agency to direct publisher service = Ser.Libr. 20.vol. 1991. 2/3.no. 31-35.p.

Folyóiratelőfizetés: közvetítő ügynökség helyett közvetlen kiadói szolgáltatás

Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

A GAF Chemicals Corporation vállalat könyvtára sok éven át egy ügynökségen keresztül intézte folyóirat-előfizetéseit. 142 folyóiratra fizettek így elő, ezek összesen 60 ezer dollárba plusz 6%-os kezelési költségbe (3600 dollár) kerültek. A könyvtár a magas kezelési költség miatt elkerülhetetlennek ítélte a saját ügyintézésre való áttérést, bár a szolgáltatásokkal elégedett volt.

A megrendeléstől a kifizetésig a vállalatnál egy számlára vonatkozóan 25 dolláros költség merül fel, ami a teljes folyóirat-mennyiségre nézve 3550 dollárt tesz ki, tehát a megtakarítás csak 50 dollár lenne. Jelentősen csökkentették a gazdasági adminisztrációt, majd a számítógépes gyarapítási és folyóiratkezelési rendszer bevezetésével tovább csökkentették a papírmunkát.

A vállalat könyvtára évente 1200 reprint-kérést, 50 fordításkérést és kb. 250 könyvrendelést bonyolít le. 25 dolláros számlánkénti ráfordítást véve alapul ez 37 500 dollárt jelentett volna. A gazdasági ügyvitel egyszerűsítése miatt mindez tételenként csak 4 dollárba kerül, összesen 6000 dollárba. A teljes évi megtakarítás e három dokumentumtípus esetén 31 000 dollár.

A saját ügyintézésre való áttérést úgy bonyolították le, hogy a megrendelések megújításakor formalevélben értesítették a kiadókat, valamint az ügynökséget, amelyet szintén megkértek a kiadók értesítésére. A dolog simán lezajlott. A következő problémák merültek fel: számos esetben a kiadó csak az ügynökség értesítését fogadta el; négy kiadóval nézeteltérés keletkezett a késedelmes fizetés miatt, illetve további négy esetben hiányzó számokat kellett reklamálni. E problémákat a kiadók vevőszolgálati részlege gyorsan megoldotta.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtári dokumentumok feldolgozási költsége kb. 37 000 dollárral csökkent a GAF Chemicals Corporation könyvtárában.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 36, 84

Állományvédelem

93/045
DUPUY, Hubert: Un outil de conservation partagée: le Centre technique du livre = Bull.Bibl.Fr. 37.tom. 1992. 3.no. 25-30.p.

Res. angol nyelven.

Megosztott állományvédelem: „technikai" központ a könyvek számára

Állományvédelem; Letéti könyvtár; Megőrzés

A párizsi felsőoktatási és egyetemi könyvtárakban létrejött helyhiány arra késztette a francia oktatásügyi minisztériumot, hogy egy letéti könyvtárat tervezzen, amelyet Párizs külvárosában, Marne-la-Vallée-ben kívánnak felépíteni, Párizstól 31 kilométerre. E könyvtárnak száz kilométernyi polckapacitása lesz, amely tíz évnyi gyarapodás befogadására elegendő. Olyan könyveket, időszaki kiadványokat, disszertációkat és bekötött újságokat kívánnak itt tárolni, ill. belőlük szolgáltatni, amelyeket az olvasók ritkábban keresnek. A dokumentumokat gyors célszállítással, 24 órán belül szolgáltatják. A nemzeti könyvtárnak is lesznek itt pótraktárai, s ezen kívül – állományvédelmi célokból – savtalanító, mikrofilmkészítő, „elektronizáló" és dokumentumfertőtlenítő műhelyek is helyet kapnak az épületben.

(Autoref.)

Feldolgozó munka

93/046
TANUI, Tirong Arap: Library cataloguing: relevance to modern library users = Libr.Rev. 41.vol. 1992. 3.no. 33-38.p. Bibliogr. 9 tétel.

Mennyire felel meg a könyvtári katalogizálás a mai használók igényeinek?

Dokumentumleírás; Gépi dokumentumleírás; Használói szokások; Katalógushasználat; Tárgyi feltárás

A könyvtárosok egészen napjainkig annyira komolyan vették a bibliográfiai leírások pontos, a szabályok szerinti elkészítését, hogy a katalogizálás az idők folyamán teljesen függetlenné vált a használóktól, illetve ezek információkeresési szokásaitól. A cédulakatalógus használatára vonatkozó megfigyelések és kutatások azt mutatják, hogy az olvasók általában

- ritkán használják a katalógust;
- nem tudják, hogy hogyan kell használni a katalógust;
- csak végszükség esetén fordulnak a katalógushoz.

A legtöbb használót csak az olyan alapvető bibliográfiai információk érdeklik, amilyen pl. a cím vagy a szakjelzet, és nem törődnek a leírás egyéb részleteivel.

A számítógépes katalógusok megjelenésével a következő irányzatok figyelhetők meg:

- a hagyományos, eredeti katalogizálás csökken;
- az információtechnológia fejlődése nyomán a katalogizálás technikai kivitelezése sokkal egyszerűbbé válik;
- a katalógushasználat növekszik;
- a keresési módok közül a tárgyi keresés válik a legnépszerűbbé;
- fontos kérdésként jelenik meg a keresőrendszerek barátságossága, az online katalógusok használói interfésze.

Mindezen tények fényében a szerző áttekint néhány vonatkozó kérdést (a katalogizálás liberalizálása, a katalogizálásra irányuló kutatás, számítógépi katalogizálás, tárgyi hozzáférés), és arra a következtetésre jut, hogy újra kell gondolni a katalogizálás elveit, politikáját és gyakorlatát. El kell mozdulni arról az álláspontról, amely megrögzötten ragaszkodik a bibliográfiai rekord legapróbb részleteinek pontos leírásához, és ehelyett a használóra kell irányítani a figyelmet. Ez lenne az ún. konceptuális katalogizálás, amely szintetizálja az információkat. Miután több kutatás is bizonyította már annak a szakadéknak a létezését, amelyik az ember természetes információfeldolgozása és a hagyományos információkeresési rendszerek működése között létezik, a katalogi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zálás új rendszerének az emberi elme gondolkodási funkcióját kellene mintának tekintenie.

(Novák István)

93/047

ALIPRAND, Joan M.: Nonroman scripts in the bibliographic environment = Inf.Technol.Libr. 11.vol. 1992. 2.no. 105-119.p. Bibliogr. 54 tétel.

Nem-latin írások a bibliográfiai környezetben

Formátum -gépi; Nem latin betű; Transzliteráció

Ha a nem-latin írásokat latin karakterekkel transzliteráljuk, ez az információk valamilyen szempontú eltorzításához vezet. Az USMARC szabvány most lehetőséget ad egy ún. „alternatív grafikai megjelenítésre", aminek használatával mód nyílik arra, hogy az eredeti írásmód is szerepeljen a bibliográfiai rekordban. Amint egyre több olyan könyvtári rendszert fejlesztenek ki, amely a nem-latin karaktereket is kezeli, a nem-latin karakterek szabványos kódolása egyre parancsolóbb szükségletté válik. Az Apple Computer Corp. és a Xerox Inc. szakemberei kifejlesztettek egy „Unicode" nevű, 16 bitre kiterjesztett kódtáblázatot, amely több, mint 65 ezer egyedi kód megkülönböztetését teszi lehetővé, s ezáltal a világ összes élő nyelvének karakterkészlete ábrázolható. Ez egy olyan jelentős változás, amelyet mindenképpen be kell építeni az USMARC szabványba.

(Autoref. alapján)

93/048

MIŠÍK, Ján: Retrospektívna konverzia dát. (Vstupný projekt výskumnej úlohy.) = Kn.Inf. 24.roč. 1992. 3.no. 111-116.p.

Res. angol, német és orosz nyelven.

Retrospektív adatkonverzió. (Előterv egy kutatási feladathoz.)

Fejlesztési terv; Konverzió

Szlovákiában a közelmúltban egy 1994-ig tartó kutatási vállalkozást indítottak a könyvtári állományok retrospektív adatkonverziójának – rekatalogizálásának – megtervezése és az ehhez szükséges elméleti–gyakorlati előfeltételek felhalmozása érdekében.

Az előterv egyfelől a vállalkozás szakmai jelentőségét méltatja, másfelől – indoklással – azokat a kérdéseket sorolja fel, amelyek vonatkozásában el kell végezni a kutatásokat.

A retrospektív adatkonverzió szakmai „hozadékai" a következők: az adatkonverzióban integráltan részt vevő könyvtárakban növekszik a szolgálat hatékonysága; Szlovákia teljes nemzeti állományvagyonával léphet be a nemzetközi információ- és dokumentumáramlásba; lehetőség nyílik különféle központi szakkatalógusok létesítésére; egységesül a nemzeti állományvagyon bibliográfiai feltártsága; általában egyszerűbbé és hatékonyabbá válik az összes könyvtári munkafeleség.

A kutatás során „körüljárandó" résztémák: a kutatás tárgyának részletes leírása, a retrokonverzió megvalósításának módszerei, az anyag feldolgozása, a projekt irányítása, a végrehajtás időszükséglete, személyzeti, anyagi és beruházási előfeltételei.

Azzal számolnak, hogy a kutatás menedzseléséhez 5-6 fős végrehajtó csoportra van szükség (a Matica slovenská saját személyzetéből ehhez 3-4 főt biztosítana). Az adminisztratív kiadásokat a kutatás egész időtartamára vonatkozóan 260 ezer koronára becsülik. Szükség van további gépi eszközök beszerzésére a kísérleti halmazok feldolgozásához. E célból 750 ezer koronával számolnak. (Ezek a gépi eszközök később – természetesen – beállnak a normális üzemmenetbe.)

(Futala Tibor)

93/049

RATCLIFFE, Frederick W.: Retrospective cataloguing: some afterthoughts = Alexandria. 4.vol. 1992. 1.no. 69-78.p. Bibliogr. 9 tétel.

A retrospektív konverzió bökkenői

Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi könyvtári hálózat; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Konverzió

A tudományos gyűjtemények gépi információhordozóra való konverziója a legtöbb európai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

országban elsőrendű fontosságot kapott. Ennek ellenére gondosabban meg kellene vizsgálni, hogy érdemes-e – igen költségesen – gépre vinni a ritkán és csak néhány kutató által használt régi kiadványok ún. rövid című katalógusait (pl. Eighteenth Century Short Title Catalogue), ahelyett, hogy az 1970 után kiadott, illetve a kurrens dokumentumokra helyeznének inkább nagyobb hangsúlyt, hiszen ezek hiánya a gépi katalógusból sokkal több kielégítetlen kérést eredményez. A szerző nem vonja kétségbe azt a tényt, hogy a használók igen sokat profitálnak az online katalógusokból, de pl. a brit egyetemi könyvtárak régi, történelmi katalógusainak gépi feldolgozásánál sokszor olyan sok hozzáférési pontot kell képezni, hogy ezeket valószínűleg sohasem fogják a keresésnél kihasználni. A kisebb könyvtárakban a retrospektív konverzió kívánatosabb, és könnyebben megvalósítható. Mindazonáltal, minden könyvtárosnak tisztán kell látnia, hogy miért konvertálja a katalógusát; a konverziónak az őt megillető fontossági sorrendet kell adnia; és fel kell tennie a kérdést, hogy ez-e az, amire a legtöbb használónak szüksége van.

(Autoref. alapján)

93/050
DOBROVITS, Peter: Resource sharing and retrospective conversion = Austr.Libr.J. 41.vol. 1992. 2.no. 118-120.p.

Forrásmegosztás és retrospektív konverzió

Együttműködés -belföldi; Konverzió; Központi katalógus -online

Az ausztráliai könyvtárügy egyik legnagyobb eredménye egy nemzeti, központi, és központilag koordinált bibliográfiai adatbázis, amely az ausztrál bibliográfiai hálózat (Australian Bibliographic Network) útján érhető el. Jóllehet ez az eredmény még az amerikaiak és a britek irigységét és csodálatát is kivívta, mindazonáltal egy ilyen adatbázis akkor lenne igazán értékes, ha a legfőbb ausztrál könyvtárak állományát teljes mértékben tartalmazná. E cél érdekében a szükséges teendők: a könyvtári adatok teljes konverziója géppel olvasható formára, valamint teljes körű részvétel a bibliográfiai hálózatban.

(Autoref. alapján)

93/051
BEVERIDGE, Penny: Elektronischer Abgleich des Katalogs. Retrokonversion mit Hilfe der Datenbanken OCLC und UTLAS = ABI-Tech. 12.Jg. 1992. 3.no. 225-228.p.

A katalógus behasonlítása elektronikus úton. Retrospektív konverzió az OCLC és az UTLAS adatbázisainak segítségével

Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Konverzió; Központi katalógus -online; Letöltés

A katalógusok retrospektív konverziójára vállalkozó számítástechnikai cégek (így a SAZTEC is) igénybe veszik bibliográfiai vállalkozások szolgáltatásait, amelyek közül a legnagyobb és leghíresebb az OCLC és az UTLAS.

Az **OCLC** adatbázisa LC-MARC formátumban kb. 23 millió tételt tartalmaz, évi gyarapodása kétmillió tétel. A duplumtételek aránya 5-10%. Keresési lehetőségek: 1. OCLC terminálon (RETROCON üzemmódban), 2. MICROCON-szolgáltatás (az OCLC diszketten kapja meg a keresőkulcsokat és a helyi adatokat, az egyeztetést követően mágnesszalagon szolgáltat), 3. TAPECON-szolgáltatás (a MICROCON-hoz hasonló szolgáltatás, csak az OCLC mágnesszalagon kapja meg az adatokat).

A SAZTEC cég ez utóbbit veszi igénybe. Az OCLC-től kapott szalagokat ellenőrzi, a nem talált tételeket saját munkatársai konvertálják. A TAPECON-szolgáltatáshoz az OCLC a következő jelentéseket készíti: statisztikai jelentés, 2-10 találatot eredményező, több mint 10 ill. 0 találatot eredményező tételek jegyzéke.

Az OCLC keresőkulcs-fájlja 25 állandó hosszúságú mezőből áll, ebből 18 mező tartalmazza a helyi adatokat. A keresés várhatóan a 3-as mezővel a legeredményesebb (ebben szerepel az LCCN, az ISBN, az ISSN, a CODEN szám stb.). Ennek hiányában a szerző/cím algoritmust, vagy a címet alkalmazzák. A SAZTEC a megbízó könyvtár egyéni követelményei szerint határozza meg stratégiáját.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az **UTLAS** adatbázisa 56 millió tételt tartalmaz, éves gyarapodása 1,3 millió tétel. Becslések szerint csak 13 millió az egyszer szereplő tételek száma. A retrospektív konverzió offline üzemmódban folyik. A tételek behasonlítása CD-ROM-on történik, diszketten tárolják a találatokat és hozzáfűzik a helyi adatokat.

Két keresési formátumot alkalmaznak: hozzárendelt keresőkulcsot (LCCN, ISBN, ISSN, zenei felvételeknél mátrix-szám), amelynek találati aránya 80-90%-os, kevés hiba várható; és származtatott keresőkulcsot – ezt kizárólag az LCMARC és a REMARC fájlokban, mivel e keresőkulcs adatelemei csak ezekben vannak indexelve, a várható találati arány itt nyelvtől függően 30-50%.

Az UTLAS korábban megkövetelte a TPD keresőkulcs (title, place, date, azaz cím, hely, idő) alkalmazását, amely igen gyakran (és egyre több) hibához vezetett. A SAZTEC ehelyett egy újfajta, származtatott keresőkulcsot próbált ki, amelyben az ISBN mellett szerepel a teljes címmező, a szerzőségi adatok, a konferencia adatai, a kiadás és annak időpontja. Ez igen költséges megoldás, de nagyon magas a várható találati arány. Az UTLAS jelentései: statisztikai kiértékelés, többszörös ill. nullatalálatos keresések jegyzéke, a megbízó által többször kért keresések jegyzéke.

A SAZTEC-től rendszerint azon tételek konvertálását is kérik, amelyek keresése nem eredményezett találatot. Ezeket a katalóguscédulák alapján konvertálják és mágnesszalagon bocsátják rendelkezésre. Az OCLC és az UTLAS találati fájljait a megbízó kívánsága szerinti formátumban (UK-MARC, MAB stb.) szolgáltatják.

A bibliográfiai adatbázisok alkalmazásának előnyei: teljes és részben tárgyszavakkal is rendelkező tételek szolgáltatása, a szerzői és testületi adatok összehangolása. Hátránya viszont, hogy duplumtételek merülnek fel, a keresőkulcsok előállítása és a kézi utómunkálatok időigényesek. Mindenképpen fel kell becsülni a minimálisan várható találati arányt ahhoz, hogy gazdaságos megoldást válasszon a könyvtár.

(Hegyközi Ilona)

93/052
BROWNE, Glenda: Scope notes for LISA subject headings = Online Rev. 16.vol. 1992. 1.no. 3-15.p. Bibliogr.

A LISA deszkriptoraihoz fűzött tárgyköri megjegyzések (scope notes) vizsgálata

Könyvtártudományi tézaurusz

A tezauruszok egyes tárgyszavait a szerkesztők némely esetben ún. tágyköri megjegyzésekkel (scope note) látják el, hogy alkalmazási körüket, jelentésüket, használatukat, esetleg történetüket világosabbá tegyék. A szerző a LISA: Online User Manual első kiadásának megjegyzéseit vizsgálva hétféle üzenettípust talált. Ezek közül az egyiket (használd együtt a .... deszkriptorral) – sajnálatosan – a tárgyköri megjegyzések tizenötféleképpen fejezik ki. A második kiadásban a scope note-ok már következetesebbek, és főleg a helytelen használatra hívják fel a figyelmet. A cikk összehasonlításként más tezauruszok gyakorlatát is megvizsgálja.

(Autoref.)

93/053
BUCHAN, Ronald L.: Quality indexing with computer-aided lexicography = Inf.Serv.Use. 12.vol. 1992. 1.no. 77-84.p. Bibliogr. 40 tétel.

Következetes indexelés számítógépes terminológiai ellenőrzés segítségével

Gépi indexelés; Gépi szövegelemzés; Terminológia; Tézaurusz -űrkutatási

Az elektronikus adatbázisokban való tematikus keresés során gyakran szenved csorbát a minőség. A kézi indexelés korában nehéz volt a konzisztenciát megőrizni. E téren hoz újat a számítógéppel kezelt szótár, amely a pontosság és a teljesség növeléséhez is hozzájárul.

Az automatikus indexeléshez fűzött remények nem váltak valóra. Megvalósítható azonban a változatos, következetlen terminológia kezelése. A NASA Machine-Aided Indexing (számítógéppel támogatott indexelés) programjának megindítása Paul Klingbiel nevéhez fűződik. Ez a rendszer képes kötegelt üzemmódban olyan rekordok biztosítására, amelyeket az indexelők tovább finomíthatnak, interaktív üzemmódban pedig arra, hogy egy annotációval ellátott címet a kifejezések összevetésével hatékonyan és jó minőségben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dolgozzon fel. Kialakítottak ezen kívül egy olyan átkapcsoló rendszert is, amely a Department of Defense Technical Information Centre (Az amerikai Védelmi Minisztérium műszaki információs központja) és a Department of Energy (Energiaügyi Minisztérium) szürke irodalom anyagában használt terminusokat automatikusan átkapcsolja a NASA Tezaurusz kifejezéseire.

A NASA 1967-ben kiadott háromkötetes tezaurusza volt az első segédlet, amellyel a számítógépes indexelést kezdték. Ez továbbfejleszthető olyan irányban, amely nemcsak az indexelőt, hanem a keresőt is nagy mértékben segíti. Ilyen lehetőség a gyakoriság lekérdezése, amely a tezaurusz kifejezéseit előfordulási gyakoriságuk szerint rangsorolja bármely keresésben. A tezauruszkészítés javított amerikai szabványának megjelenése 1992-re várható. Ebben még nagyobb hangsúlyt kapnak a számítógéppel oly könnyen létrehozható kölcsönös kapcsolatok. Automatikusan bővíthető azoknak a kifejezéseknek a köre is, amelyekkel a szöveg hozzáférhető: a kifejezések alkotóelemeinek permutálásán kívül az összetett szavakba beágyazott kifejezések külön is hozzáférhetők a NASA tezauruszában. A kifejezések egynegyedére szabványos definíciókat emeltek át más forrásokból. Rendkívül megkönnyíti a gépi szótár a retrospektív indexelést is. Ha egy bizonyos kifejezést egy adott időpontban vezetnek csak be a rendszerbe, a korábban alkalmazott szavakkal ez automatikusan kapcsolatba hozható, és több ezer tétel tartalmi feltárása újítható meg. A nagyobb szövegtestek automatikus elemzése, a kifejezések és szavak gyakorisági elemzése is nagy segítség lehet mind az indexelő számára, aki az indexelő kifejezések megválasztásában és a tezaurusz karbantartásában használhatja ezt az ismeret adatbázist, mind a kereső számára.

Az átkapcsoló program, a gépesített szótár, a gyakorisági elemzések és a visszamenőleges újra-indexelés mind javítják a NASA keresőrendszerének minőségét.

(Orbán Éva)

Lásd még 56

Katalógusok

Lásd 56

Információkeresés

93/054
JUCQUOIS-DELPIERRE, Monique: Is information retrieval with microcomputers mini-information-retrieval? = Int.Forum Inf.Doc. 17.vol. 1992. 1.no. 18-23.p. Bibliogr.

Csak „mini-információkeresés" a mikroszámítógépes keresés?

Adatbázis; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Kisszámítógép; Szoftver

Alkalmasak-e a mikroszámítógépek jó információkereső rendszerek (IKR) létrehozására? Hogyan tartanak velük lépést? Milyen típusú IKR-ek vannak jelenleg forgalomban? Miután a szerző elmagyarázza a mikrogépes és a nagygépes IKR-ek közötti különbségeket, ismerteti a „mikrokeresés" (ezalatt mikroszámítógépes keresés értendő) funkcióit, a választás kritériumait, és az adatbázisrendszerek közötti különbségeket. Egy rövid piaci áttekintést is ad, amelyben összehasonlít néhány forgalmazott rendszert (LARS, BRS, LIDOS, HYPERCARD, HEUREKA, CICADE, ALLEGRO stb.). Arra is kitér, hogy a mikrokeresés hogyan válhat a tudományos, gazdasági és technikai integráció lényeges tényezőjévé, és hogyan támogathatja az eltérő fejlettségű országok közötti együttműködést.

(Autoref.)

93/055
GEYSER, Elsie P.: Indiscriminate use of the term „user friendly" and its shortcomings in the evaluation of information retrieval systems = South Afr.J.-Libr.Inf.Sci. 60.vol. 1992. 2.no. 80-88.p. Bibliogr.

A „használóbarát" kifejezés megkülönböztetés nélküli használata és hiányosságai az információkeresési rendszerek értékelésében

Ember-gép kapcsolat; Információkeresési rendszer értékelése; Terminológia

Egy információkeresési rendszert csak akkor lehet a használói barátságosság szempontjából

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

értékelni, ha megállapodás születik arról, hogy ez a kifejezés valójában mit jelent. Ugyanis ennek a széltében-hosszában használt terminusnak a jelentését még nem állapították meg, világos definíciója hiányzik. A szerző bemutatja különféle szerzők különféle definícióit és nézeteit, s mivel ezek igencsak eltérőek, a „használóbarát" elnevezés megkülönböztetés nélküli használata zűrzavarhoz vezet. Az is bonyolítja a kérdést, hogy a szóban lévő kifejezéshez kapcsolt fogalmakat az egyes szerzők különbözőképpen értelmezik. A jelen cikk szerzője megvilágítja a terminus többértelműségét, majd behatárolja a hozzá tartozó főbb jellemzőket. Egy táblázatot is közread, amely azt szemlélteti, hogy a különféle szerzők miként értelmezik, illetve használják a „használóbarát" kifejezést.

(Autoref.)

93/056
COUSINS, Shirley Anne: Enhancing subject access to OPACs: Controlled vocabulary vs natural language = J.Doc. 48.vol. 1992. 3.no. 291-309.p. Bibliogr. 32 tétel.

Az online katalógusban való tárgyi keresés hatékonyabbá tétele a természetes nyelvi adatok indexnyelvre való fordításával

Információkeresési rendszer értékelése; Információkereső nyelv; Online katalógus; Tárgyi feltárás

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az OPAC rekordok tárgyköri tartalmának növelése következtében javul az információkeresés hatékonysága. Ennek alapja az, hogy természetes nyelvű index-kifejezésekkel bővítik a rekordokat, amelyeket a tartalomjegyzékből vagy a könyvek végén található mutatókból vesznek. A jelen kutatás egy alternatív módszerre épül: ezeket a természetes nyelvi kifejezéseket ellenőrzött szókészletté alakítják. Egy kísérlet során az online katalógust használó olvasók kérdéseit indexnyelvekre fordították le, és ez azt bizonyította, hogy a PRECIS, és kisebb mértékben az LCSH, kiválóan alkalmas a használók szükségleteinek a kifejezésére. A Dewey-féle TO e tekintetben gyengének bizonyult. Kísérleti kereséseket végeztek három adatbázisban is, mikoris az derült ki, hogy mind a természetes nyelvi kifejezésekkel, mind a PRECIS-deszkriptorokkal bővített MARC rekordok használata növelte a kikeresett releváns dokumentumok számát, de az utóbbi (PRECIS) hatékonyabbnak bizonyult. Mindazonáltal, ha a szótőképzést gyengén végezzük el, akkor ezek az előnyök elvesznek. Érdemes megfontoni azt is, hogy az ellenőrzött szókészlet milyen előnyökkel jár az információkeresés hatékonyságának mérése szempontjából.

(Autoref. alapján)

Lásd még 29, 60, 68, 97-98

Olvasószolgálat, referensz

93/057
CLAYTON, Carl: To name or not to name – that is the question = Libr.Assoc.Rec. 94.vol. 1992. 6.no. 398-399.p.

Legyen vagy ne legyen névcímke a könyvtári dolgozókon?

Felmérés; Kommunikáció -használókkal; Olvasószolgálat

Könyvtáros berkekben állandó téma, hogy vajon szükséges-e névkártya viselése az olvasószolgálatban. Az angol Polgári Karta (Citizes's Charter) szelleme azt sugallná, hogy igen, mert ez is a közszolgálat jobbítását eredményezné. Hiszen például egy új olvasó honnan is tudhatná e nélkül, hogy a könyvtárban nyüzsgő emberek közül kinek a segítségére számíthat.

Megerősíti az igény jogosságát egy 1990-ben készült felmérés, melynek eredménye szerint a névkártya viselése barátságos gesztus, szakszerűséget sugall, azonosíthatóvá teszi a könyvtár munkatársait, ami megkönnyíti a kapcsolatteremtést.

Igen ám, de ez a felmérés elsősorban üzleti jellegű volt, minthogy az üzleti életet, és nem a könyvtárak területét érintette. Egy másik, közkönyvtárakban végzett vizsgálat ugyanebben az évben viszont azt mutatta ki, hogy a könyvtárosok azonosító jel nélkül is képesek megfelelően kielégíteni ügyfeleik kívánságait.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Még inkább tekintetbe veendő a személyi biztonság kérdése. Egy külvárosi könyvtárban dolgozó kolléga például nem biztos, hogy szívesen veszi, ha egy nem túl bizalomgerjesztő külsejű és viselkedésű olvasó keresztnéven szólítja. Ezen kívül a név alapján az alkalmatlankodó egyén más információkhoz – például a könyvtáros lakcíméhez – is hozzájuthat. Nem csoda, ha sokan ezt ijesztő lehetőségnek tartják, és úgy gondolják, hogy a névkártya előnyei nem arányosak a viselésével járó kockázattal. A leghelyesebbnek az látszik, ha a könyvtárosok az adott helyi körülmények mérlegelésével döntik el, melyik a számukra járható út.

(Fazokas Eszter)

93/058

ISENSTEIN, Laura J.: Get your reference staff on the STAR track = Libr.J. 117.vol. 1992. 7.no. 34-37.p.

A STAR (System Training for Accurate Reference) módszer alkalmazása a tájékoztató munka hatékonyságának növelésére

Kommunikáció -használókkal; Referensz; Tájékoztatás; Továbbképzés

A Baltimoreban lévő megyei könyvtárban (Baltimore County Public Library, BCPL) úgy tartják, hogy a referensz könyvtárosok között az a sztár, aki a STAR nyomdokain végzi munkáját. A STAR (System Training for Accurate Reference) olyan képzési program, melynek célja, hogy a tájékoztató könyvtárosokban minél jobb interperszonális képességek alakuljanak ki. A tájékoztatási segédeszközök jó ismerete önmagában még nem elegendő a tökéletes referensz munkához, legalább olyan fontos az információs igény kellő megértése. A STAR program három referensz magatartási modellből tevődik össze:

- a feltett kérdés alaposabb megismerése nyitott visszakérdezéssel;
- a megértés helyességének ellenőrzése;
- további kérdésekkel megbizonyosodni arról, hogy a referensz-kérdésre adott válasz tökéletesen kielégítette a kérdezőt.

1. Amikor a könyvtárhasználó részéről elhangzik a kérdés, a referensz-könyvtárosnak vissza kell kérdeznie annak érdekében, hogy minél pontosabban megérthesse azt. A visszakérdezés nyitott kell legyen, ami azt jelenti, hogy kérdését úgy kell megfogalmaznia, hogy ne lehessen puszta igennel vagy nemmel válaszolni rá, csakis teljes mondattal. Ezáltal pontosítható tovább a kérdés. (Pl. Lenne szíves bővebben kifejteni...? Kérem, magyarázza meg részletesebben...!)

2. A könyvtáros egy újabb visszakérdezéssel ellenőrzi magát, hogy tényleg jól megértette a kérdést. (Pl. Ha jól értettem, Ön arra kíváncsi, hogy az Egyesült Államok mind az 50 államában található hegycsúcsok közül melyik a legmagasabb? vagy: Ön, ugye, Tokyo Rose valódi nevére kíváncsi?)

3. A nyújtott tájékoztatás után a könyvtárosnak ellenőriznie kell, hogy a tájékoztatás kielégítő volt-e. (Pl. Megkapott minden szükséges információt? vagy: Kérem, hogy nézze át mindezeket az anyagokat, és ha nem találja meg a kielégítő választ, bátran jöjjön vissza a pulthoz és tovább keresünk! vagy: Kívánja, hogy még valaminek utánanézzünk, vagy kielégítette a válasz?)

Mióta a BCPL-ben a fenti elvek szerint végzik a referensz munkát, a nyújtott tájékoztatás pontossága a korábbi 60%-ról 80%-ra ugrott.

A STAR program a Marylandben lévő Oktatási Minisztériumhoz tartozó Könyvtári osztály által végzett kutatás eredményeire épül. 1983-ban 60 közkönyvtárban végeztek felmérést, melynek alapján 23 féle viselkedési modellt figyeltek meg a tájékoztató munka során. A leszűrt tapasztalatok alapján 1985-ben továbbképző tanfolyamot tartottak olvasószolgálatosok számára. Ezt követően 1986-ban újabb felmérés készült ugyanabban a 60 könyvtárban, és megállapították, hogy a nyújtott válaszok pontossága a korábbi 55%-ról 77%-ra nőtt.

Ezt követően megszervezték a fenti módszerek oktatási keretek között történő átadását további könyvtárosok számára oly módon, hogy először az oktatókat képezik ki, akik majd továbbadják a szerzett ismereteket. A cikk részletesen ismerteti a továbbképzés szervezeti kereteit.

(Kovács Emőke)

93/059

THORNBURG, Barbara J.: CD-ROM and the academic reference librarian: a review of the literature = El.Libr. 10.vol. 1992. 4.no. 219-221.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hogyan változtatja meg a CD-ROM az egyetemi könyvtár referensz-könyvtárosának munkáját? – a szakirodalom áttekintése

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Referensz; Tájékoztató munka

A CD-ROM igen nagy mértékben megváltoztatta a referensz-könyvtárosok mindennapi munkáját az egyetemi könyvtárakban. E változások érintik a könyvtárbemutatókra fordított időt, a szakterületeket, amelyekben a könyvtárosnak járatosnak kell lennie, az állománygyarapítási költségvetést és a használók reakcióit. A szerző a következő kérdéseket tárgyalja: a CD-ROM hatása a munkaköri feladatokra; a használókra gyakorolt hatás; a CD-ROM rendszerek hátrányai; a berendezések elhelyezése; keresési stratégiák; költségvetési megfontolások; a CD-ROM szolgáltatások kiterjesztése.

93/060
TENOPIR, Carol: Is it any of our business? = Libr.J. 117.vol. 1992. 6.no. 96-98.p.

Beavatkozzon-e a könyvtáros az olvasók számítógépes információkeresésébe?

Gépi információkeresés; Keresőkép; Olvasószolgálat

Amerikai és kanadai könyvtárakban való vizsgálódás eredményeként a szerző a CD-ROM adatbázisok és az online katalógusok népszerűségének a jelentős növekedését tapasztalta. Az olvasók előszeretettel keresnek önállóan az online vagy a rendelkezésre álló CD-ROM adatbázisokban. Jellegzetes amerikai érték a függetlenség, s ezért a saját keresésük által kapott eredményeket még akkor is mindenkinél jobbnak tartják, ha azok nyilvánvalóan nem fedik le a keresett témát.

Ezek a problémák a következő kérdéseket vetik föl. Tulajdonképpen mi a könyvtárosok feladata a CD-ROM és az online adatbázisok használatával kapcsolatban? Megtanítani a különböző keresőstratégiákat? Segítséget nyújtani a megfelelő adatbázis kiválasztásában, esetleg elősegíteni az önálló keresést? Egyszerűen hagyjuk békén az olvasókat, vagy segítsünk annyi keresésnél, amennyinél csak lehet? Tudatosítsuk-e a hallgatókban az információk értékét?

Az olvasók önálló keresése a különböző adatbázisokban azzal a problémával jár, hogy a technikai lehetőségekkel szemben az olvasók általában járatlanok a megfelelő keresőkérdések megfogalmazásában, a keresőstratégia kialakításában. A rossz minőségű keresések következtében általában hatalmas mennyiségű találati halmazokat kapnak. Sajnos azonban a friss felmérések kimutatták, hogy olvasók sokkal szívesebben nézik át a nem releváns találataik hosszú listáját is, mintsem segítséget kérnének a keresésben. Sok könyvtáros nem is érzi szükségét a beavatkozásának, mondván, hogy ezt a nyomtatott kiadványok használata esetében sem tették.

A szerző személyes véleménye azonban az, hogy a könyvtárosoknak meg kell változtatni ezt a passzív hozzáállásukat, és amennyire lehetséges, segítséget kell nyújtaniuk az elektronikus forrásokban való kereséshez. Hiszen a CD-ROM adatbázisokban vagy az OPAC-okban való keresés esetén sokkal könnyebben lehet rosszul keresni, jelentős idő- és papírveszteséggel, mint a nyomtatott megfelelőikben.

A könyvtárban az a probléma is fölmerül, hogy az olvasók nem ismerik eléggé e források választékát, és nem a témájuknak megfelelő adatbázist választják. Az ingyenes online források, a CD-ROM adatbázisok és a kereskedelmi szolgáltatások térítéses adatbázisai közötti eligazítás ugyancsak a könyvtárosok feladata.

Talán egy jó példát mutat a könyvtárosi segítségre az olvasók önállóságának csorbítatlansága mellett a Telebase System' Easynet Gateway szolgáltatása. Ennek lényege abban áll, hogy az olvasó az online forrás használata közben bármikor, ugyancsak online módon, segítséget kérhet egy távoli könyvtárostól.

Összefoglalásként a szerző a könyvtárosok fontos feladatának tartja az önálló keresésben való segítégnyújtást, a keresés oktatását.

(Moldován István)

Lásd még 75

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Dokumentációs eljárások és termékeik

93/061
LINE, Maurice B.: Modelli alternativi di controllo bibliografico nazionale = Boll.AIB. 32.vol. 1992. 2.no. 141-149.p.

Res. angol nyelven.

A nemzeti bibliográfiai számbavétel alternatív modelljei

Bibliográfiai számbavétel; Nemzeti bibliográfia

A nemzeti bibliográfiai számbavétel és hozzáférés (azaz: egy ország bibliográfiailag rögzíthető tudás-produktumainak szervezett rendszerbe foglalása és hozzáférhetővé tétele) terén számos érdekelt van: a kiadók, a kereskedők és más terjesztők, a könyvtárak. Az igény pedig egy állandó nyilvántartás (archiválís és kulturális okokból), naprakész nyilvántartás, ezek konzisztenciája és kompatibilitása, kielégítő tartalom, az adatok egyértelmű megkülönböztethetősége, végül az egyszerű használat és könnyű hozzáférés. Az ideális rendszer több módon is megvalósítható, ám mindegyiknek alapvető feltétele a kiadókkal való együttműködés.

A megvalósítás legelterjedtebb modellje szerint a nemzeti könyvtár készíti és adja ki a nemzeti bibliográfiát, a kötelespéldány-anyag alapján. Egyetlen előnye, hogy a nemzeti könyvtár képes lehet hiteles rekordok előállítására és szabványos formában való közzétételére. Hátránya, hogy teljes mértékben a kötelespéldány-szolgáltatástól függ, de függ a nemzeti könyvtár hatékony működésétől is, és ahol könyvkereskedelmi országos jegyzékek is készülnek, kettős erőfeszítést jelent közel azonos célért.

A második modell a nemzeti könyvtár felelősségét más könyvtárakkal osztja meg. Vagy néhány, szintén kötelespéldányból részesedő könyvtárral (ekkor hátránya ugyanaz, mint az első modellé), vagy számos könyvtár bevonásával (ennek hátránya, hogy nehezen biztosítható a feldolgozások színvonalának és módszerének teljes egysége, ám előnye a várhatólag nagyobb mennyiségű kiadvány bevonhatósága a feldolgozásba). Ez a modell csak teljes körű hálózat működése és azonosan alkalmazott szabványok alapján épülő országos adatbázis megléte esetén lehet eredményes.

A harmadik modell kereskedelmi alapú és a kiadók teljes körű bevonásával működik. Előnyei, hátrányai egyaránt az üzleti alapon állással függnek össze, és lehet, hogy szükség van még egy olyan országos jellegű szervezetre, amely az így is megjelenő hiányokat pótolja.

Mindegyik modell esélyét számos tényező befolyásolja, így pl. a technikai infrastruktúra, azaz a rendszer automatizálhatóságának mértéke. A bibliográfia minőségét, értékét determinálja többek között a kötelespéldány-szolgáltatás színvonala, a könyvtárak hatékonysága általában, a kiadók közötti koordináció, valamint az együttműködésre való hajlandóságuk. Sok nemzeti bibliográfia rendszertelenül fejlődött az idők során, így elemzésük legfeljebb az elkerülendő lépésekre adhat példát a jövőre nézve. Mégis tanácsolható néhány „legyen" a jövőbeli nemzeti bibliográfiák megalapozásához:

- legyen az alap-forma elektronikus, a nyomtatott változatok a melléktermékek;
- legyen biztosítva a kiadók együttműködése, legalább a kiadványok gyors eljuttatása, de inkább a kiadás előtti adatok, esetleg gépi rekordok szolgáltatása terén;
- legyen egy nemzeti bibliográfiai központ felelős a rendszer ellenőrzéséért, vezérléséért;
- legyen egy erős nemzeti bibliográfiai tanács az érdekelt partnerek (leginkább a kiadók és a könyvtárak) képviselőinek részvételével;
- legyen megerősítve a kötelespéldány-szolgáltatás, ha nem elég hatékony;
- legyenek erős és hatékony üzleti elemek a rendszerben.

(Mohor Jenő)

93/062
LIPTÁK, Jozef: Faktografické informačné systémy s nepresnými a vágnymi informáciami = Kn.Inf. 24.roč. 1992. 4.no. 145-148.p. Bibliogr. 12 tétel.

Res. angol, német és orosz nyelven.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Faktografikus információs rendszerek pontatlan és meghatározatlan adatokkal

Faktográfia; Információkeresési rendszer értékelése

A kérdés, hogy létezhetnek-e faktografikus információs adatbázisok pontatlan és bizonytalan adatokkal, furcsának tűnhet az információs rendszerek számos használója számára. Szerintük ui. minden faktografikus információnak teljesen pontosnak kell lennie, határozott értékeket kell felmutatnia. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy az esetek többségében éppen az ellenkező állítás bizonyul igaznak. Mindettől függetlenül a használó mindenképpen élt, él és élni fog ezekkel a rendszerekkel.

A pontatlan információk közé tartoznak, amelyek egy adott objektumhoz olyan kvalitatív és kvantitatív jellemzőket, azaz mennyiségi mutatókat és tulajdonságokat rendelnek hozzá, amilyenekkel ennek az objektumnak az adott térben és időben nem feltétlenül kell rendelkeznie. Ilyen információk pl. a statisztikai átlagok.

A bizonytalan információk ugyancsak pontatlanok. Az előző válfajhoz képest az jellemzi őket, hogy bizonytalan voltukat általában „inkább", „kevésbé", „többé–kevésbé" határozószókkal lehet körülírni. Különösen a társadalomtudományi információk között fordul elő gyakorta ez az információfajta.

Ez a cikk mindössze arra vállalkozott, hogy egy új problémára hívja fel a figyelmet, s jelezze: ezt a problémát matematikai nyelvezet segítségével (egyfelől matematikai statisztika, illetve korrelációszámítás révén, másfelől az ún. fuzzy-halmazok elméletének alkalmazásával) is fel lehet állítani és megoldani.

(Futala Tibor)

93/063
KALKUS, Stanley: Linguistic barriers and machine translation = Inspel. 26.vol. 1992. 2.no. 146-153.p.

Nyelvi korlátok és gépi fordítás

Gépi fordítás

A nemzetközi kommunikációt nehezítő sok akadály közül az egyik a nyelvi korlát. Mindazonáltal, az elmúlt 15 évben a gépi fordítások színvonala olyan nagy mértékben fejlődött, hogy ma már ezek jogosan tekinthetők olyan eszközöknek, amelyekkel a nyelvi akadályok legyőzhetők. A szerző úgy látja, hogy tíz éven belül a gépi fordítási szolgáltatások a közkönyvtárak olvasóinak is rendelkezésére fognak állni. Jelenleg e technológia bevezetése a szakkönyvtárakban lenne időszerű. E kérdéskörrel foglalkozik a cikk.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

93/064
KULIKOVSKI, L. – ROSCA, E.: Sericiul de biblioteca pentru minoritatile nationale din municipiul Chisinau = Biblioteca. 3.an. 1992. 5.no. 4-5.p.

Nemzeti kisebbségek könyvtárai Kisinyovban

Nemzetiségi könyvtár

A nemzeti kisebbségek olvasási, tanulási és információs igényeinek anyanyelven való kielégítése érdekében a „B.P. Hasdeu" Városi Könyvtár, együttműködve a Köztársasági Nemzetiségi Hivatallal, a nemzeti kisebbségek együttműködési egyesületeivel és nemzetiségi oktatási intézményekkel, egyes fiókjait önálló egységekké alakította át.

1991 februárjától kezdődően megnyílt a Zsidó Irodalom és Kultúra „I.Mangher" Könyvtára, amelynek keretén belül működik a besszarábiai zsidók múzeuma is. Ezt követően megnyílt az Ukrán Irodalom és Kultúra „L.Ukrajnka" Könyvtára, az Orosz Irodalom és Kultúra „M.Lomonoszov" Könyvtára, valamint a Bolgár Irodalom és Kultúra „Hriszto Botev" Könyvtára. A könyvtárak rendelkeznek olvasóteremmel, kölcsönző részleggel, zenei részleggel (az orosz könyvtár), valamint múzeummal (zsidó könyvtár). Ugyanakkor a gagauz kisebbség is várja egy anyanyelvi könyvtár megnyílását.

A nemzetiségi könyvtárak megfelelő könyvellátására és a könyvtár működéséhez szükséges felszerelések és bútorzat biztosítására a kormány és a helyi közigazgatási szervek utalnak ki pénzügyi alapokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ugyanakkor az állományok kiegészítése és gazdagítása érdekében számos adomány érkezik az anyaországokból is. Így a bolgár könyvtár a szófiai kötelespéldányelosztó központ révén minden Bulgáriában kiadott könyvből részesül. Az ukrán könyvtár állományának gyarapításához a kijevi, odesszai és moszkvai könyvtárak járulnak hozzá. A zsidó könyvtár állományát egyrészt az idősebb generáció nagy gonddal megőrzött ritka és régi kiadványai, valamint az izraeli magánszemélyek, cégek és intézmények adományai gazdagították.

Ezek a könyvtárak mint az egyes nemzeti kultúrák intézményei rendeznek nyelvtanfolyamokat, vallásos és történelmi tárgyú előadásokat, kerekasztal-beszélgetéseket olvasókkal, közművelődési társaságok képviselőivel, irodalmi esteket, valamint találkozókat külföldi vendégekkel. Rendeznek továbbá bolgár, ukrán és jiddis nyelvű irodalmi kollokviumokat is.

A könyvtári személyzet biztosítása a nemzetiségi könyvtárak alapokmányában rögzített feltételek – tehát a román nyelv, a megfelelő nemzeti kisebbség nyelve és egy világnyelv (angol, francia) ismerete, felsőfokú végzettség és a szakmában való jártasság – figyelembevételével történik.

A személyzet szakmai továbbképzését is anyaországi könyvtárak segítik, így az ukrán könyvtár állandó kapcsolatot tart fenn a kijevi és odesszai könyvtárakkal, ahol a személyzet szakmai továbbképzésben is részesül. A bolgár könyvtártól három könyvtáros Gabrovoban vesz részt tanfolyamon. A zsidó könyvtár rendelkezik a megfelelő személyzettel és lehetőségekkel a könyvtár működése és a személyzet továbbképzése terén.

(Kiss Jenő)

93/065

DAN'ŠINA, I.V.: Mnogonacional'naâ literatura i massovaâ biblioteka = Sov.Bibliotekoved. 1992. 1.no. 51-62.p. Bibliogr.

Soknemzetiségű irodalom és közművelődési könyvtár

Nemzetiségi irodalom; Nemzetiségi könyvtár; Nemzetiségi olvasó

1990-ben az akkor még „egyben volt" Szovjetunió Összövetségi Könyvkamarája egyik felmérése azt próbálta feltárni, hogy milyen lehetőségek vannak az egyes köztársaságokban, területeken és megyékben az anyanyelvű könyv- és folyóiratkiadás tökéletesebbé tételére. E felméréshez a könyvtári adatokat 83 központi és 27 fiókkönyvtár könyvtárosa szolgáltatta 6758 személy kikérdezésével. A „könyvtárak felőli kép" kialakításához felhasználtak korábban összegyűlt adatokat is.

Az anyanyelvű irodalom iránti olvasói érdeklődésben nagyok az eltérések: míg Grúziában, Örményországban és Észtországban magas az anyanyelven olvasók száma (98,1, 92,3 és 69,9%), addig az Orosz Föderáció nemzetiségi területein alacsony (14,6% olvas ilyen irodalmat rendszeresen, 82,6% pedig soha).

Anyanyelvű családi könyvtára van a litván családok 98,8%-ának. Ugyanez a mutató Észtországban 70,6, Grúziában 67, Ukrajnában 66, Belorussziában 55,1, Üzbegisztánban 43,2, Moldáviában 40,7%-os értéket vesz fel.

A felmérésben részt vett könyvtárosok 40%-a szerint az olvasók túlnyomó többsége – Örményországot, Üzbegisztánt és Türkméniát kivéve – jól tud oroszul. Megoszlanak vélekedéseik a tekintetben, hogy növekszik-e az anyanyelvű irodalom iránti kereslet (52,2% kontra 37,7% a keresletnövekedést észlelők javára).

A helyzet javítását illetően olyannyira megoszlanak a vélemények és javaslatok, hogy az a teljes tanácstalanságról vall. Így nincs határozott vélekedés arról, hogy kell-e és mit a nemzetiségek nyelvére lefordítani, van-e értelme a különböző régiók közötti együttműködésnek stb.

Az viszonyt bebizonyosodott, hogy az anyanyelvű irodalom kiadásáért felelős kiadók felettébb hanyag munkát végeznek, a könyvtárakban rossz az anyanyelvű irodalom állománya (kevés cím sok példányban, a kézikönyvtári anyag és az „érdekes" irodalom szinte teljes hiánya). Általában elmondható, hogy a kis népek, a szórványok, az anyanemzetüktől elvágott kisebbségek vannak a legkiszolgáltatottabb helyzetben.

Az ellátás javítására nem lehet egységes metodikát javasolni. A könyvtári kiszolgálás tekintetében is csak felettébb általános ajánlásokkal lehet élni: minden könyvtár törődjék többet nemzetiségi olvasóival, készítsen feljegyzéseket igényeikről (a kiadókhoz való továbbítás végett), s hívja fel figyelmüket az újonnan érkezett anyanyelvű művekre.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

93/066
NORDIN SIEBOLDS, Ulla-Britt: New lending centre for immigrant literature = Scand.Public Libr.Q. 25.vol. 1992. 2.no. 13-15.p.

Új kölcsönző könyvtár a bevándorlók számára Stockholmban

Közművelődési könyvtár; Nemzetiségi olvasó

Svédországban a bevándorlók és menekültek számára nyújtott könyvtári szolgáltatásokban nagy változások történtek az 1980-as évek végén és az 1990-as évek elején: a könyvtáraknak az új menekültbefogadási politika következtében új kihívásokkal kellett szembenézniük. 1991-ben a stockholmi városi könyvtár keretei között egy államilag finanszírozott országos kölcsönző központot hoztak létre, amelynek állománya a bevándorlók és menekültek anyanyelvén kiadott dokumentumokból áll. E kölcsönzési központnak fontos funkciója az is, hogy országos, területi és helyi szinten koordinálja a hasonló feladatú könyvtárak tevékenységét.

(Autoref.)

93/067
NIEMCZYKOWA, Aleksandra: Ksiazka w zyciu ludzi niepelnosprawnych = Poradnik Bibl. 1992. 4.no. 6-9.p.

Könyv a hátrányos helyzetűek életében

Hátrányos helyzetű olvasó

A varsói egyetem iskolai könyvtárügyre specializálódó hallgatói egyszer szóvá tették: miért szerepel a tantervben olyan magas óraszámmal a speciális pedagógia. Az előadó – e cikk szerzője – erre a következő ajánlattal élt: „Aki nem ismer családjában, környezetében egyetlen fogyatékost sem, azt felmentem e kollégium látogatása alól." A tantermet senki sem hagyta el.

Hogy hány fogyatékos él Lengyelországban, nagyon nehéz megállapítani, különösen ami az értelmi fogyatékosokat illeti. Egyrészt azért, mert objektíven nehéz határt húzni a kevéssé tehetséges és a már enyhén értelmi fogyatékos között, másrészt pedig azért, mert a családok – indoktalan szégyenérzetből – mintegy elrejtik a társadalom szeme elől gyermekük fogyatékos voltát (ennek aztán a felnőtt korban mutatkoznak meg igazán a negatív következményei).

A lengyel oktatásügyben a fogyatékos gyerekeket testi és szellemi fogyatékosság szerint regisztrálják. A testi fogyatékosok: vakok és gyengén látók; süketnémák és nagyothallók; hosszantartó betegségben szenvedők; nyomorékok. A szellemiek között megkülönböztetnek alig, mérsékelten és nagyon fogyatékosokat. Bizonyos értelemben itt azokkal a gyerekekkel is számolni kell, akiknek társadalmi beilleszkedése nem biztosított.

A fenti osztályozás egyébként jól jelzi: a fogyatékosok különféle csoportjai más és más megközelítéseket és módszereket kívánnak meg az olvasás szokásának elsajátíttatásában.

Tudni kell: a könyv (az olvasmány) sajátosságainál fogva (bármikor elővehető, maximálisan intim, biztosítja a képzelőerő szabadságát) felettébb fontos és mással alig kiváltható szerepet játszik a fogyatékosok életében manapság is, amikor igen sok médium között lehet választani.

A jól kiválasztott irodalom egyrészt választ ad a fogyatékosok létkérdéseire („miért éppen én vagyok ilyen", „egyáltalán minek is élek"), másrészt „ablakot nyit nekik a nagyvilágra". Téves dolog azt hinni, hogy a szellemi fogyatékosok nem képesek viszonylag elvont jelenségek–fogalmak érzékelésére (pl. a tapasztalatok szerint nagyon is határozott isten-fogalmuk van). A könyv (az olvasmány) a fogyatékosok családi környezetben való nevelését is könnyebbé teszi: egyaránt lehet pihenés, vidámság, mosoly és gyógyszer.

Másrészt Lengyelországban a fogyatékosoknak nem minden csoportját lehet megfelelő irodalommal ellátni (pl. a süketnémák számára nem áll rendelkezésre elég képregény). Aztán bizonyos olvasási segédeszközöket sem lehet a bénák–nyomorékok számára beszerezni egykönnyen.

A társadalmat nevelni kell a fogyatékosok iránti empátiára. Ismeretes az Unesco-jelmondat: „Egy nép kultúrájának mértékét a fogyatékosokhoz való viszonya határozza meg." Lengyelországban egyháziak és világiak között egyaránt voltak olyanok (Elzbieta Czacka anya és Maria Grzegorzewska), akik felébresztették a társadalom lelkiismeretét a fogyatékosok iránt, s maguk is sokat törődtek velük azon az elven, hogy nincs

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olyan nehéz sorsú ember, aki valamiben ne tudna hasznos lenni, valamire ne lenne képes. E képességek között a legtöbb fogyatékosnál az olvasási készség megvan, csak fel kell fedezni és kibontakoztatni ezt a képességet.

(Futala Tibor)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Általános kérdések

93/068
HERGET, Josef – HENSLER, Siegfried: Informationsvermittlung zu Beginn der 90er Jahre. Teil 1: Strukturdaten von Informationsvermittlungsstellen = Nachr.Dok. 43.Jg. 1992. 3.no. 143-158.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

Információkeresés a 90-es évek elején. 1.rész: a tájékoztatási intézmények strukturális adatai

Felmérés; Szolgáltatások; Tájékoztatási intézmény; Vezetés

1200 könyvtár ill. tájékoztatási egység (KTE) vezetőinek részvételével végeztek felmérést az információátadásról és ennek jövőbeli irányzatairól. A cikk közli a németországi KTE-k szervezetét jellemző adatokat, amelyek többek között a szolgáltatások körére, a használók összetételére, a költségvetésre, az együttműködésre, a fejlődési ciklusokra és a vezetők szakmai képzettségére vonatkoznak.

(Autoref.)

Hálózatok, regionális rendszerek

93/069
LADNER, Sharyn J. – TILLMAN, Hope N.: How special librarians really use the Internet = Can.Libr.J. 49.vol. 1992. 3.no. 211-215.p. Bibliogr.

Hogyan használják a szakkönyvtárosok az Internet szolgáltatásait?

Felmérés; Szakkönyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Jóllehet az elmúlt években számos cikk jelent meg a könyvtárak és az Internet kapcsolatáról, mindazonáltal kevés az Internet tényleges használatát vizsgáló kutatás. A jelen felméréshez 54, Internet hozzáférési ponttal rendelkező, a vállalati és a közszolgálati szektort egyaránt képviselő szakkönyvtárost választottak ki, arra kérve őket, hogy egy ötoldalas kérdőív kitöltésével válaszoljanak arra, hogy hogyan használják a rendszert, illetve milyen jellegű hasznuk van belőle. Az eredmények azt mutatják, hogy bár a résztvevők az Internet-et másutt nem elérhető információk megszerzésére és online katalógusokban való keresésre is használják, a használat elsőrendű célja mégis a kommunikáció (elektronikus posta).

(Autoref. alapján)

Lásd még 22, 29, 51

Vezetési tájékoztatás

93/070
CULLEN, Rowena: A bottom-up approach from down-under: Management information in your automated library system = J.Acad.Librariansh. 18.vol. 1992. 3.no. 152-157.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az integrált könyvtári rendszer statisztikai információi a könyvtárvezetés számára

Integrált gépi rendszer; Munkaszervezés; Statisztika; Vezetők tájékoztatása

Az egyetemi könyvtárak számítógépes könyvtári rendszereiben megvan a lehetőség arra, hogy egy vezetői tájékoztatási rendszer alapját képezzék. A cikk egy „alulról felfelé épülő" módszert mutat be, amely olyan statisztikai jelentésekre támaszkodik, amelyek a legtöbb automatizált rendszerrel elkészíttethetők. Azt is elmagyarázza, hogy ezek az adatok hogyan fordíthatók le a döntéshozatalt elősegítő információkká. Az adatokat, a releváns teljesítménymutatókat és a döntéstípusokat a könyvtári munka öt területére vonatkoztatva tárgyalja (kölcsönzés, félretett (rezervált) gyűjtemény, állománygyarapítás, időszaki kiadványok, katalogizálás).

(Autoref. alapján)

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

93/071
DESHMUKH, V.G.I. – NORTON, M.G.: Technology assessment in Parliament = Aslib Proc. 44.vol. 1992. 7/8.no. 267-270.p.

A brit parlament Műszaki Tájékoztatási Hivatala

Tájékoztatás -természettudományi és műszaki; Tájékoztatási intézmény -közigazgatási; Vezetők tájékoztatása

A Parliamentary Office of Science and Technology (POST) 1989-ben alakult, azzal a céllal, hogy a brit parlament mindkét házát objektív módon tájékoztassa tudományos és műszaki kérdésekben. A cikk elmagyarázza a „technology assessment" (technológiai helyzetfelmérés) fogalmát, és ismerteti a POST létrehozását és munkamódszereit. Végül a POST két új kiadványát tárgyalja röviden, a hadügyi és a civil tudomány és technika kapcsolatáról, valamint a nagyteljesítményű számítógépek alkalmazásáról.

(Autoref.)

93/072
LANKENAU, Irmgard: 15 Jahre Fachinformationszentrum Karlsruhe = ABI-Tech. 12.Jg. 1992. 2.no. 93-102.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

Tizenöt éves a karlsruhe-i Szakmai Tájékoztatási Központ (FIZ)

Fejlesztési terv; Szolgáltatások; Tájékoztatási intézmény -természettudományi és műszaki

A karlsruhe-i FIZ-t (Fachinformationszentrum) tizenöt évvel ezelőtt alapították. Az öt szervezet egyesülése nyomán létrejött intézmény hamarosan országos és nemzetközi jelentőségű adatbázis-szolgáltatóvá vált. Különösen az STN International létrehozása terjesztette ki nagymértékben a hazai és nemzetközi K+F tevékenység lehetőségeit. A cikk bemutatja a FIZ indulását és megszilárdulását, valamint a jövőbeli fejlesztés perspektíváit. Ennek lényege az egyéni, különálló bibliográfiai adatbázisok átfogó, tudományág-orientált információs rendszerekké való átalakítása.

(Autoref.)

Humán tudományi tájékoztatás

Lásd 89

Közigazgatási tájékoztatás

93/073
ČISTÂKOV, V.M. – GERASIMOV, B.M.: Problemy informacionnogo obespečenia municipal'nyh organov = Naučn.Teh.Inf. 1.ser. 1992. 3/4.no. 36-38.p.

Az önkormányzati szervek információellátásának problémái

Tájékoztatás -közigazgatási

Az önkormányzatok megnövekedett feladatköre, a mind több szociális és gazdasági proble-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mát kezelő sokrétű szerepe sürgetővé teszik a működésüket segítő hatékony információs rendszer létrehozását.

A szerző a Novoszibirszkben kidolgozott önkormányzati információs rendszer szerkezeti és tartalmi sajátosságaival ismertet meg. A tervezés kiindulási alapjául szolgált az önkormányzati irányítási rendszer szerkezetének felvázolása, az ellátandó funkciók, hatóságok és bizottságok egymáshoz rendelése. A konkrét adatgyűjtés jellegét az egyes képviselők információs igényei diktálták. Novoszibirszk önkormányzati szerveit funkcionális blokkokba csoportosították, területi és irányítási szintű bontásban. A városi irányítás funkcionális rendszerét hierarchikus ábrára, ún. „fára" vetítették ki.

Az egyes funkciókhoz, feladatokhoz kapcsolódó tematikai sokféleség, valamint az információgyűjtés alapjául szolgáló dokumentumtípusok változatossága egy problémakörön belül nem szolgálhattak rendező és rendszerképező elemként. Erre egyértelműen a területi felosztás tűnt megfelelőnek. Ezt igazolták az önkormányzati tulajdonnyilvántartás, a privatizálás és tulajdonkérdés, de a műszaki hálózat területi felosztású nyilvántartása is.

Természetesen az egyes adatok és információs anyagok beszerzéséhez, a különböző adatbázisok építéséhez szükség van speciális információs szolgálatok közreműködésére, melyek a város szervezeteinek, adminisztrációs egységeinek, vállalatainak részlegeiként működnének. Létrehozásuk költségeit racionális üzemeltetésük gazdaságossága téríti vissza.

Általában véve az önkormányzati szervek információellátási hatékonysága nagyban függ az egyes szolgáltatási szintek megszervezésétől. Az 1. szint az információszolgáltatás technológiai szintje (hagyományos dokumentációt, személyi számítógépet igénylő továbbítás, vagy a kettő keveréke), a 2. szint az adatszolgáltatás integráltsági foka (egy-egy szempont vagy területi egység szerinti csoportosítás, de lehet egy egész ágazatra kiterjedő is, pl. a közlekedés), a 3. szint az elemző adatfeldolgozás, ahol biztosítani kell a faktografikus adatok (többek közt pénzügyi nyilvántartások) rendszerét: hipertext rendszerrel a konkrét összetett igényeket elégítik ki, a modellorientált rendszerek főként a döntéselőkészítés műveleteiben nyújtanak segítséget. A gyakorlat azt mutatja, hogy ez utóbbi modelltípusok (információs, statisztikai elemző, dinamikus és imitációs) matematikailag leképezhető jellegük miatt is teljes bizalmat élveznek felhasználóik részéről.

(Bíró Júlia)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

93/074
VITIELLO, Giuseppe: Il processo decisionale in biblioteca = Boll.AIB. 32.vol. 1992. 2.no. 153-164.p. Bibliogr. 25 tétel.

Res. angol nyelven.

Döntési folyamatok a könyvtárban

Vezetés

Még a legegyszerűbb háromlépcsős döntési folyamatnak (a probléma strukturális definiálása; a bizonytalansági tényezők mennyiségi meghatározása; az információk értékelése) sincs nagy esélye, hogy szerepet kapjon az olasz könyvtárvezetési eszközök között. Az olasz szakirodalomban igen sok a projekt-ismertetés és a könyvtári szabványokkal kapcsolatos technikai elemzés, de rendkívül kevés az időigényekről, a várható eredményekről és a költségekről, az alkalmazott/alkalmazandó technikai és emberi erőforrásokról való információ. Ha az olasz döntéshozó a szakirodalom alapján hozná döntését, ez kétségtelenül kockázatos és bizonytalan alapú lenne. Mindez az olasz könyvtári politikának abból a szemléletéből fakad, mely a könyvtárakat a kulturális javak egyikének, a könyvek őrzőhelyének tekinti, és kevéssé érzékeny a könyvtári munka szervezésének, irányításának szempontjai iránt. Feltétlen szüksége van olyan – elsősorban szemléleti – változásra, amely a könyvtári szervezetek racionalitásának keretében a könyvtárak és a pénz, a könyvtárak és a források, a könyvtárak és a használók szolgálata közötti viszonyokra (is) figyel.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lásd még 80

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

93/075
DALTON, Gwenda M.E.: Quantitative approach to user satisfaction in reference service evaluation = South Afr.J.Libr.Inf.Sci. 60.vol. 1992. 2.no. 89-103.p. Bibliogr.

Mennyiségi megközelítés a használók elégedettségének mérésére a referensz szolgáltatások értékelése során

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Hatékonyság; Referensz; Tájékoztató munka

A cikk egy kvantitatív használó-elégedettség mérési módszer eredményeit ismerteti, amellyel azt kívánták megállapítani, hogy a University of South Africa referensz részlegének használói milyen szinten elégedettek a részleg szolgáltatásainak a minőségével. A modell, amely arra épül, hogy a használó elvárásait mennyire erősítik, illetve nem erősítik meg a tényleges szolgáltatások, az elégedettséget az átlagos tényleges szolgáltatás és az átlagos használói elvárások közötti különbségként definiálja. Miután a statisztikákra épülően meghatároztak néhány kvantitatív szintet a tárgyköri referensz-szolgálat különféle összetevőire, elkészítettek egy skálát a használói elégedettség jelzésére. Végül, a módszer gyakorlati alkalmazásának megkönnyítésére a szerző egy rövidített kérdőívet is közread.

(Autoref. alapján)

Lásd még 48, 79

Pénzügyi és gazdasági kérdések

93/076
RIDDLE, Wayne Clifton: Federal assistance to libraries: Current grant programs and issues = Bottom Line. 5.vol. 1992. 4.no. 22-31.p. Bibliogr.

Szövetségi támogatás a könyvtáraknak: a jelenlegi programok és tételeik

Főiskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A cikk, miután összefoglalja két amerikai szövetségi törvény rendelkezéseit (Library Services and Construction Act – a közkönyvtárak támogatására, és Higher Education Act – a felsőoktatási könyvtárak segítésére), megvizsgálja mindkét törvény filozófiáját, támogatáspolitikai kérdéseit. Olyan kérdéseket vesz szemügyre, hogy a különféle programok hatékonyak, szükségesek és jólszervezettek-e, s vajon nem duplikálják-e egymást. Kitér arra is, hogy a programok legtöbbje nincs kellően kiértékelve.

(Autoref.)

Lásd még 44, 77, 93

Gépesítési kérdések

93/077
HAYES, Sherman – BROWN, Donald: Creative budgeting and funding for automation: getting the goods! = Wilson Libr.Bull. 66.vol. 1992. 8.no. 42-45.p.

Módszer-választék a könyvtárgépesítés finanszírozására

Gazdálkodás -könyvtárban; Számítógépesítés

Manapság már minden jobb könyvtár gépesít. Vajon honnan van rá pénzük? A titok megfejtéséhez járulnak hozzá a szerzők, akik beavatnak minket a számítógép-vásárlás különféle praktikáiba. A következő stratégiákat sorolják fel:

1. Érveljünk logikusan, kidomborítva azokat az előnyöket, amelyeket a gépesítés nyújtana a használóknak. Ha azonban a költségvetési keretek szűkös volta miatt így nem érünk el eredményt, vegyük figyelembe a továbbiakban felsorolt módszereket is.

2. Meg kell győzni a főnökséget, hogy a gépesítésre feltétlenül áldozniuk kell a költségvetés-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ből, hiszen manapság már mindenki gépesít, és mi nem maradhatunk le mögöttük. Például: „Hallották, hogy XY Egyetem egy komplett videolemez-laboratóriumot rendezett be? Most minden hallgató át fog oda iratkozni..."

3. Használhatunk bizonyos kiskapukat a szigorú pénzügyi előírások megkerülésére. Hallottunk már olyan esetről, mikor a könyvtár – amely a berendezési költségvetésből ugyebár nem vehet számítógépet – alkatrészeket vásárolt, s azokat összeszerelve máris egy PC boldog tulajdonosának mondhatta magát!

4. Tartsuk szem előtt a fokozatosság elvét. Elégedjünk meg elsőre egy kevésbé költséges készülékkel, amit lépésről lépésre bővíthetünk egy-egy jobb nyomtatóval, színes monitorral, winchesterrel vagy CD lejátszóval.

5. Ha semmiképpen nem tudunk pénzt kisajtolni mondjuk egy CD-ROM lejátszóra, vegyük figyelembe azokat az előfizetési lehetőségeket, melyek lejátszót is biztosítanak a CD adatbázis mellé. A gép nem lesz ugyan a saját tulajdonunk, viszont az eljárás előnye, hogy nem kell külön fejlesztési forrás hozzá, mert az előfizetést a folyóirat-keretből fedezhetjük.

6. Ne általában „gépesítésre" kérjünk pénzt, hanem pontosan határozzuk meg, hogy egy új video-lejátszóra, számológépre, asztali szövegszerkesztőre, adatbáziskezelő rendszerre stb. van szükségünk – ez sokkal meggyőzőbben hangzik.

7. Rangsoroljuk szükségleteinket. Mérlegeljük például, hogy PC-t szerezzünk-e be vagy egy új munkatársat vegyünk-e fel inkább? Le tudunk-e mondani bizonyos könyvekről, hogy helyettük CD-ROM-ot vehessünk?

8. Ne mi fizessünk. Az igaz, hogy pályázati pénzeket számítógépesítésre manapság igen nehéz elnyerni, de fenntartó intézményünkön belül biztosan működik legalább egy olyan részleg – például a számítógép-központ – , melyet meg lehet győzni arról, hogy az ő érdekét is szolgálja, ha besegít a mi gépesítési erőfeszítéseinkbe.

9. Sokszor akad olyan cég, amely örömmel bocsát rendelkezésünkre bizonyos eszközöket ajándékba. Ilyenkor viszont nem árt meggyőződnünk arról, hogy nem azért akarnak-e megszabadulni ezektől, mert kissé már használhatatlanok, és égen–földön nem kapni hozzájuk alkatrészt.

10. Használjuk ki a könyvtárépítéssel vagy átépítéssel járó gépesítési lehetőségeket, és tervezzük be az építési költségekbe a fő automatizálási kiadásokat. Itt említhető meg az az eset, amikor egy könyvtárépítést finanszírozó adományozó kikötötte, hogy a pénzből a könyvtárat gépesíteni is kell.

Ne essenek kétségbe, ha elsőre nem koronázza siker erőfeszítéseiket. Próbálják meg más módon. Bármilyen pénzszerzési technika is válik be Önöknél, tegyék közhírré, hogy mások is profitálhassanak a jó ötletekből!

(Fazokas Eszter)

Lásd még 79

Személyzet

93/078

FARMER, Jane C.: Performance related pay for librarians: an overview = Pers.Train.Educ. 9.vol. 1992. 2.no. 53-57.p. Bibliogr. 15 tétel.

Teljesítménybér könyvtárosoknak: a szakirodalom áttekintése

Minősítés; Munkabér, alkalmazás

Az 1980-as években a kereskedelmi kultúrában bekövetkezett változások több olyan új fogalom elterjedéséhez vezettek, amelyek ezt megelőzően összeegyeztethetetlenek voltak a brit ipar etikájával. Manapság már a „teljesítményhez kötött bér" kifejezés általánosan használatos a brit kereskedelemben, sőt, a közszolgálati szektorba is beférkőzött. A jelen tanulmány áttekinti a teljesítmény szerinti bérezés hátterét, majd azt vizsgálja, hogy a fogalomból eredő különféle kérdések milyen hatást gyakorolnak a könyvtárosokra. Következtetésként megállapítja, hogy ezzel kapcsolatban néhány kérdés további vizsgálatot igényel, így például: a könyvtárosok fizetésében jelenleg milyen mértékben szerepel a teljesítménybér a különféle besorolási szintek, ill. a különféle könyvtártípusok szerint? Milyen módszerekkel mérik a könyvtárosok teljesítményét? Mi a könyvtárosok véleménye a teljesítménybérről és annak hatásairól?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

93/079
MORRIS, Anne: Working with display screen equipment – do you know your rights? = El.Libr. 10.vol. 1992. 4.no. 209-216.p. Bibliogr.

Munka a számítógép-terminál mellett – tudja Ön a jogait?

Display; Ergonómia; Jogszabály -más területről

Az 1990-ben kiadott *European Community Directive 90/270/EEC* meghatározza a számítógép-képernyő használatára vonatkozó minimális egészségügyi és biztonsági előírásokat. 1993 január 1-től ez a direktíva törvényerőre emelkedik az Egyesült Királyságban és Európa többi országában. Az Egyesült Királyságban a Direktívához kapcsolódó törvényhozás a HSE (Health and Safety Executive) feladatkörébe tartozik. A cikk felsorolja a terminálhasználattal járó veszélyeket, a vonatkozó szabványokat, a Direktíva előírásait és azt, hogy a HSE hogyan értelmezte ezeket a törvénytervezetben. A cikk a jogszabályozás könyvtári vonatkozásait is tárgyalja.

(Autoref. alapján)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

93/080
SCHLICHTER, Doris J. – PEMBERTON, J. Michael: The emperor's new clothes? Problems of the user survey as a planning tool in academic libraries = Coll.Res.Libr. 53.vol. 1992. 3.no. 257-265.p. Bibliogr.

A császár új ruhája? Veszik-e valami hasznát az egyetemi könyvtárak tervező munkájukban a használói szokásokra vonatkozó felméréseknek?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Hatékonyság; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra

Jóllehet a legtöbben elismerik, hogy a használói felmérések elengedhetetlenek egy könyvtár hatékony vezetéséhez, mindazonáltal a kutatások azt mutatják, hogy a könyvtárosok vagy egyáltalán nem kezdeményeznek ilyen felméréseket, vagy ha igen, akkor az eredményeket nem akarják vagy nem tudják vezetési döntésekre felhasználni. E jelenség okait a cikk a következő három problémában látja:

1. a használói felmérések megtervezésének nehézsége;
2. annak nehézsége, hogy az ilyen tanulmányok eredményeit „lefordítsák" konkrét vezetési döntésekre;
3. a könyvtárosok fenntartásai a használói felmérések eredményeivel szemben.

1. Igen nehéz olyen kérdőíveket tervezni, amelyek ne torzítanák el a valós helyzetet. A vonatkozó vizsgálatok azonban csak a problémákat mutatják be, anélkül, hogy megoldást is kínálnának, így például:

- az információkeresés sikerességét bizonyító adatok hitelességét megkérdőjelezi az a tény, hogy a használók csak azokban a forrásokban keresik az információkat, amelyekről tudják, hogy a könyvtárban megvannak;
- mivel a könyvtárból nyert információk konkrét hasznát igen nehéz mérni, a könyvtárosok általában a használók elégedettségére kíváncsiak, ami azért adhat hamis képet, mert a legtöbben csak a megszokott szolgáltatásokat használják és nem is tudnak a többiről, tehát az elégedettség a már bevált, és sikerrel használt szolgáltatásra vonatkozik;
- a felmérések nem veszik figyelembe azokat, akik nem használják a könyvtárat, pedig a könyvtár elkerülése okainak felderítése még hasznosabb lenne a fejlesztés szempontjából, mint egy csoport „bibliofil" elégedettségének a konstatálása;
- az egyetemi könyvtárak használatának felmérése a legtöbb esetben az oktatókra és nem a hallgatókra irányul.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. Az egyik ok, ami miatt a könyvtárosok elzárkóznak a felmérési adatok felhasználásától, a könyvtárak hagyományosan bürokratikus szervezetéből ered. Ez a szervezet idegenkedik bármilyen külső „input" befogadásától, aminek nyomán szervezési változtatásokat kellene bevezetni.

További ok, hogy a legtöbb felmérés során nyert adatok alkalmatlanok arra, hogy vezetési döntésekhez fel lehessen őket használni. Vagy elmulasztják, hogy az összehasonlítás végett alapadatokat is gyűjtsenek, vagy kezelhetetlenül sok adatot gyűjtenek, vagy az adatok nem tükrözik a valódi szükségleteket.

További probléma, hogy nincs kikristályosodott minta arra, hogy a „használók információs szükségletei" névvel jelzett homályos fogalmat hogyan kell összekapcsolni stratégiai vezetési döntésekkel.

3. A könyvtárosoknak előítéleteik vannak a mennyiségi értékelésekkel szemben, nem bíznak ezekben. Szívesebben fordulnak a könnyebben hozzáférhető információforrásokhoz (főleg kollégáikhoz), és nem vesznek tudomásul olyan adatokat, amelyek nem egyeznek meg betokosodott nézeteikkel. Magáról a „kutatás" fogalmáról is olyan eretnek nézeteik vannak, miszerint a kvantitatív kutatás nem más, mint egy komplex, általudományos halandzsa, ami leginkább a doktori fokozattal rendelkező könyvtárosok érdeklődési körébe tartozik. (Ebben van valami – a ref.).

A használói felmérésektől való elzárkózás további okaiként az idő és a pénz hiányát említi meg a cikk, valamint azt a tényt, hogy a munkaviszonyok véglegesítésének megfontolása során az egyetemi bíráló bizottságok, akárcsak a folyóiratok lektorai az alapkutatást sokkal többre becsülik, mint az alkalmazott kutatásokat.

A szerző szerint létfontosságú, hogy a könyvtárosok változtassanak felmérés-ellenes hozzáállásukon, mert a használók igényeit csak egyetlen módon lehet kikutatni: meg kell kérdezni őket.

(Novák István)

93/081

ESTABROOK, Leigh – HORAK, Chris: Public vs. professional opinion on libraries: the great divide? = Libr.J. 117.vol. 1992. 6.no. 52-55.p.

Hogyan vélekednek az állampolgárok, ill. a könyvtárosok a közkönyvtári szolgáltatásokról?

Közművelődési könyvtár; Közvéleménykutatás; Szolgáltatások

A helyi közintézmények, közöttük a közművelődési könyvtárak hajlamosak arra, hogy a helyi közösség véleményét vegyék csak figyelembe, és megfeledkezzenek intézményük tágabb közegéről. Az University of Illinois Library Research Center (LRC, az Illinoisi Egyetem Könyvtári Kutató Központja) országos keretbe akarta helyezni a könyvtárakat, és ezért közvéleménykutatást végzett, amelyet évente meg akar újítani. 1991 októbere és decembere között egy 1181 fős reprezentatív mintával készítettek telefoninterjút. Az előzetes elemzések olyan mérvű eltérést mutattak a laikus és a szakmai felfogás között, hogy ezt kiegészítették 541 közművelődési könyvtáros-egyesületi tag írásos megkérdezésével.

Az első kérdéscsoport a szolgáltatásokra vonatkozott. A nagyközönség és a könyvtárosok véleménye között meglehetősen nagy eltérés mutatkozott a négy felsorolt szolgáltatás szükségességét illetően: oktató videók 87% – 70%; írás–olvasás tanító programok felnőttek számára 93% – 62%; tájékoztató szolgáltatás 89% – 95%; gyermekfelügyelet iskola után 39% – 3%.

A második kérdéskör arra vonatkozott, hogy bizonyos dokumentumok mindenki számára, csak felnőtteknek, fiataloknak szülői engedéllyel, illetve senkinek se legyenek hozzáférhetők a könyvtárakban. A vélemények itt is megoszlottak: a fogamzásszabályozással kapcsolatos ismereteket a közönségnek csak 56%-a tenné mindenki számára hozzáférhetővé, míg a könyvtárosok 93%-a. Az öngyilkosságot leíró könyvekről a közönségnek csak 10%-a gondolja, hogy mindenki számára hozzáférhetőnek kell lenniük (a könyvtárosok 66%-a), és 71% (a könyvtárosok 15%-a) vélekedik úgy, hogy ilyen könyvek egyáltalán ne legyenek a könyvtárban. Egyedül az AIDS megelőzésre vonatkozó információt tartják egyaránt mindenki számára elérhetővé teendőnek. A durva nyelvezetet használó lemezek és kazetták a közönség 44%-a szerint nem szabad, hogy előforduljanak a könyvtárban. A könyvtárosoknak csak 5%-a utasítja el ezeket. A közönség és a könyvtárosok egyaránt elutasít-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ják a Playboy-hoz hasonló magazinok beszerzését.

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy ki irányítsa a könyvtárakat. E kérdésben egyeznek meg leginkább a vélemények: 41%, illetve 35% szerint a könyvtárosok, 23% illetve 13% szerint a helyi önkormányzat, és 26%, illetve 38% szerint a lakosság független csoportja kellene, hogy irányítson.

A könyvtárba kerülő dokumentumok megválasztásába a könyvtárosok fele szerint semmilyen sajátos csoportnak nem lehet beleszólása, míg a közönség harmada úgy véli, hogy a szülők szervezeteinek nagy beleszólást kellene adni az anyagok kiválasztásába.

Az utolsó kérdés a könyvtár forrásainak növelésére vonakozott. A közönség 44%-a az adó emelésével, 41%-a térítéssel oldaná meg ezt a gondot, míg a könyvtárosoknak 73%-a döntene az adóemelés mellett, és csak 9% a térítés mellett.

A közművelődési könyvtárak politikájának kialakítását további vizsgálatok segíthetik, amelyek nemcsak a közönség igényeit, hanem a könyvtár tágabb környezetét is feltárják, és választ adnak olyan kérdésekre, hogy vajon a dokumentumállomány fokozott ellenőrzése iránti igény azt jelenti-e, hogy a közönség a hozzáférést akarja korlátozni, vagy azt, hogy bizonyos anyagokra sajnálják adójukat; vajon a könyvtárakat a társadalmi rend konzerválójának tartják-e; vajon a könyvtárak a szociális hálóhoz tartoznak-e a közfelfogás szerint.

(Orbán Éva)

93/082

MYLLYLA, Riitta: Pappi, lukkari, talonpoika, kuppari – kirjaston asiakas? = Kirjastolehti. 85.vuo. 1992. 7/8.no. 186-187.p.

Res. angol nyelven.

Felmérés egy finn városi könyvtár használóiról

Felmérés; Használó; Használói szokások; Városi könyvtár

Jóllehet a könyvtár használója egyidős a könyvtárral, mindazonáltal a könyvtárosok csak nemrégiben kezdtek el azzal foglalkozni, hogy használóikról pontos információkat gyűjtsenek. A tamperei egyetem könyvtártudományi tanszéke több projektet is kezdeményezett a könyvtári munkafolyamatok javítására, hatékonyságának mérésére. E projektek keretében néhány városi könyvtár (pl. Esbo, Vanda, Kouvola) az olvasóiról gyűjtött adatokat. Ezek szerint a használók csekély mértékű többsége nő. 10-20%-uk használja aktívan a tájékoztatási szolgáltatásokat, a többség csak ritkán. A legtöbben nem kívánnak több segítséget a könyvtárostól – elégedettek a jelenlegi gyakorlattal. 50-60% legalább havonta egyszer elmegy a könyvtárba könyveket kölcsönözni, tapasztalatokat gyűjteni. A használók többsége fiatal vagy aktív középkorú, az idősek száma elenyésző.

A leggyakrabban használt szolgáltatás a kölcsönzés; információkeresést az olvasóknak csak 30-40%-a vesz igénybe. Körülbelül ugyanennyien olvasnak újságokat és képes magazinokat. A szolgáltatásokért az olvasóknak átlag kb. negyedrésze lenne hajlandó fizetni.

Az Esbo-i felmérés szerint a nem-használók legtöbbje férfi. A könyvtárat elkerülik a csak általános iskolai végzettséggel rendelkező idős emberek és azok az aktív középkorúak is, akik más információforrásokhoz is hozzáférnek, és nem kulturális érdeklődésűek, hanem életmódjukban inkább „gazdasági beállítottságú" személyek.

(Autoref. alapján)

93/083

SELTH, Jeff – KOLLER, Nancy – BRISCOE, Peter: The use of books within the library = Coll.Res.Libr. 53.vol. 1992. 3.no. 197-205.p. Bibliogr.

A könyvek olvasótermi használatának aránya a kölcsönzésekhez képest

Állomány használata; Felmérés; Helybenolvasás; Kölcsönzés

A legtöbb szakíró egyetért azzal a feltételezéssel, hogy a könyvek helybenhasználatának mértéke tükrözi ezek kölcsönzését. A szerzők, akik nem bíztak ennek a logikának a helyességében, 13 029 dokumentum helybenhasználatát és kölcsönzését vizsgálták meg. A dokumentumo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kat egy 1,1 milliós állományból véletélenszerűen választották ki. 7 év anyaga került válogatásra – időszaki kiadványok, monográfiák, az összes szakterületről. Úgy találták, hogy a monográfiák 30%-át és az időszaki kiadványok 25%-át csak egyféleképpen használták, és hogy ha egyedül a nem-kölcsönzésre alapoznák a selejtezést, akkor a milliós állományból 112 ezer olyan kötetet kellene kidobni, amelyeket a közelmúltban használtak. Több egyéb eredményt is bemutatnak, amelyek mind cáfolják, hogy a kölcsönzésből következtetni lehet a helybenhasználatra. A szerzők végül egy további vizsgálatra tesznek javaslatot, valamint egy átfogó bibliográfiát adnak közre a könyvek helybenhasználatáról.

(Autoref.)

93/084
BRITTEN, William A. – WEBSTER, Judith D.: Comparing characteristics of highly circulated titles for demand-driven collection development = Coll.Res.Libr. 53.vol. 1992. 3.no. 239-248.p. Bibliogr. 10 tétel.

A gyakran kölcsönzött könyvek sajátságainak elemzése, az állománygyarapításnak az igényekhez való igazítása érdekében

Egyetemi könyvtár; Előszerzeményezés; Felmérés; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Kölcsönzés

Az állománygyarapítást a jelenlegi szűkös költségvetési időszakokban szükségszerűen a használók igényeire kell építeni. A használói vizsgálatoknak ezért egyre nagyobb értéke van az állománygyarapítók szemében, de ezek a felmérések általában csak általánosított statisztikai adatokat eredményeznek. A szerzők egy alternatív módszert javasolnak, amely a nagy mértékben kölcsönzött címek MARC rekordjait elemzi a közös jellemzők meghatározása céljából, amelyek a jövőben beszerzendő művek várható fogadtatását is jelezhetik. Az elemzés, bizonyos LC osztályok szerint, a következő adatelemek egybeesését vizsgálja: tárgyszó, szerző, nyelv és az impresszum dátuma.

(Autoref.)

Használók képzése

93/085
BERGMAN, Emily – MAMAN, Lill: Aims of user education: special library results = Spec.Libr. 83.vol. 1992. 3.no. 156-162.p.

A használók képzésének célkitűzései: felmérés 22 amerikai szakkönyvtárban

Felmérés [forma]; Használók képzése; Szakkönyvtár

Az Amerikai Könyvtáros Egyesület könyvtárhasználati képzési bizottsága (Library Instruction Round Table Research Committee) felmérést végzett annak megállapítására, hogy a könyvtárosok hogyan és miért nyújtanak könyvtárhasználati képzést használóik számára. 125, találomra kiválasztott szakkönyvtárnak küldtek szét kérdőíveket, az USA öt régiójába. 27 könyvtár válaszolt (22%). Az oktatás legfőbb céljának a könyvtár hatékonyabb használatának az előmozdítását jelölték meg. A könyvtárak nemcsak csoportos, hanem egyéni képzést is végeznek. A képzés legfőbb elvi célja az, hogy a használókat képessé tegyék információs szükségleteik pontosabb kifejezésére. Nagy érdeklődés mutatkozott a képzési anyagok egymás közötti cseréje iránt.

(Autoref.)

93/086
FISTER, Barbara: The research process of undergraduate students = J.Acad.Librariansh. 18.vol. 1992. 3.no. 163-169.p. Bibliogr.

Mi használ veszik kutatómunkájukban az egyetemi hallgatók a könyvtárhasználati képzésnek?

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi hallgató; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban

Tizennégy, kutatási feladatát sikeresen elvégzett egyetemi hallgatóval készítettek interjút annak kiderítésére, hogy az általuk alkalmazott kutatási folyamat mennyire vág egybe a könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárhasználati bemutatókon oktatott keresési stratégiákkal. A hallgatókat három kérdéskörrel kapcsolatban kérdezték: hogyan alakították ki a feladatuk fő témáját, hogyan találták meg a szükséges információkat, és milyen módszert alkalmaztak a dolgozat megírása során. A cikk ismerteti a hallgatók eljárásai és a „standard" kutatási módszerek közötti különbségeket, és megvizsgálja, hogy ezzel kapcsolatban milyen tanulságok vonhatók le a könyvtárhasználati képzés számára.

(Autoref.)

INFORMÁCIÓ-ELŐÁLLÍTÁS, MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

93/087

BARKER, Philip: Electronic books and libraries of the future = El.Libr. 10.vol. 1992. 3.no. 139-149.p.

Az elektronikus könyv és a jövő könyvtárai

Elektronikus publikáció; Jövő könyvtára

Az elektronikus publikáció leggyakoribb eszköze a CD-ROM. Az elektronikus könyvek egyik osztályozása szerint megkülönböztethetők

archiváló könyvek – nagy mennyiségű, főként enciklopédikus információt tárolnak (pl. Grolier Encyclopedia, Compton's Multimedia Encyclopedia);

információs könyvek – sokban hasonlítanak az előző kategóriához, de kevésbé fognak át teljességet, inkább egy-egy szakterületet ölelnek fel (pl. Oxford Texbook of Medicine on Compact Disc, Nimbus Music Catalogue);

oktatási könyvek – egyénre szabott tudás-átvitelt igyekeznek biztosítani; és

„vizsgáztató" könyvek – a felmérések, tesztek eszközei.

Más osztályozást alapul véve beszélhetünk egyetlen vagy több kommunikációs csatornát felhasználó könyvekről. Az előbbihez tartoznak a szöveges könyvek mellett az álló- vagy mozgóképeket alkalmazó könyvek és a hangos könyvek. Az utóbbiak közül a *multimédia könyvek* több kommunikációs csatornát használnak egyetlen hordozó (pl. CD-ROM) segítségével, a *polimédia könyvek* mindezt több hordozó alkalmazásával teszik, míg a *hipermédia könyvek* mindezt az információ nem-lineáris szervezésével tetőzik. A *telemédia könyvek* telekommunikációs csatornákat is bevonnak az információközlésbe, míg a *„cyberspace" könyvek* a virtuális valóság eszközeivel is élnek. Mindezek a típusok szükségszerűen információkereső mechanizmusokat és használói interfészeket is tartalmaznak.

A brit Teeside Egyetem kutatási programjában az elektronikus könyvek tervezéséhez kerestek útmutatást. Ehhez elvégezték mind kereskedelmi forgalomban lévő termékek, mind a saját fejlesztések értékelését.

Elektronikus könyvek kifejlesztéséhez egyaránt szükség van a felhasználásra, a tervezésre és az előállításra vonatkozó magas szintű modellekre, továbbá részletekbe menő, gyakorlati útmutatásokra is, amelyek többek között az oldalak, a rendszerrel való interakciók, a felhasználóknak nyújtott eszközök és szolgáltatások tervezésében segítenek.

A vizsgált elektronikus könyvek közül a *Grolier Encyclopedia on CD* információkeresést és elektronikus jegyzetfüzetet ad. Alapvetően szöveges enciklopédia, amelyben Boole-operátorok segítségével lehet keresni és böngészési lehetőség is rendelkezésre áll több indexben.

A *Compton's Multimedia Encyclopedia* képeket (állóképet és animációt) és hanganyagot is tartalmaz. A keresés a hagyományos módokon kívül pl. kronológiai, topográfiai alapon is lehetséges. A jegyzetelést egy „kivág-átrak" funkció is segíti.

A *Computer Library (Computer Select)* számítógépekkel és gyártókkal kapcsolatos tényinformációt tartalmaz.

A *Discis Talking Books* 3-9 éves gyermekek számára készült beszélő könyvek sorozata. Ezek nemcsak hangot, szöveget és illusztrációkat kapcsolnak össze, hanem ezek egyéni igényekre való átalakítását is lehetővé teszik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cikk ismerteti a házi fejlesztésű elektronikus könyveket is.

Mivel a hagyományos könyvnek több hátrányos tulajdonsága is van – nehezen reprodukálható és aktualizálható, egy-egy példányát egyszerre csak egy ember használhatja, könnyen megrongálódik, nehezen szállítható, nem tud hangot, animációt felhasználni, nem interaktív, nem képes figyelni az olvasó tevékenységét, a megértés fokát –, az elektronikus könyvek iránti igény növekedni fog, amire a könyvtáraknak is fel kell készülniük.

(Koltay Tibor)

93/088

MARTIN, Gillian: Multimedia: technology looking for an application = Aslib Inf. 20.vol. 1992. 4.no. 153-156.p. Bibliogr. 5 tétel.

A „multimédia" technológia alkalmazást keres

Hiperszöveg

1992-ben már sokan ismerték és használták a multimédia fogalmát, de még kevesen vannak tisztában azzal, hogy tulajdonképpen a könyvtárakban vagy a hagyományos információszolgáltatásban mire is lehet használni ezt a technológiát.

A multimédia fogalma legegyszerűbben egy hanggal és képpel kombinált számítógéppel írható le. Ez a média egységesen tud kezelni szöveget, írásképet, hangot, képet, grafikát. A legjobb példája az elektronikus enciklopédia, amelyben egy szócikkhez nemcsak a hagyományos leírás, hanem video és hanganyag is kapcsolódik.

Az igazi multimédia tulajdonképpen különféle elektronikus médiák kombinációjából áll:

- CD-I (Compact Disc – Interactive): ez tulajdonképpen egy CD lejátszó kombinálása egy számítógéppel. A lemez a programok és játékok mellett még két elektronikus kézikönyvet is tartalmaz.

- CD-ROM XA (eXtended Architecture): hidat alkot az előző berendezés és a CD-ROM-ok PC-s világa között.

- CDTV (Commodore Dynamic Total Vision): a CD-I-ből kifejlesztett berendezés egyelőre csak állóképeket nyújt. 1991-ben jelent meg a számítógépes játékok piacán.

- DVI (Digital Video Interactive): ez a berendezés már videoképeket is közvetít, sűrítés és visszanagyítás útján. Újdonsága, hogy hálózatba is kapcsolható.

Ezek a berendezések az elmúlt egy-két évben már megjelentek a piacokon, bár még komoly problémát okoz, hogy nincs egységes szabvány kidolgozva a fejlesztésükre. A hatékony keresés érdekében a szöveges adatbázisok hiperszöveg rendszeréhez hasonlóan a multimédiákra is kidolgoztak már hipermédia rendszereket.

Jelenlegi alkalmazások. A szórakoztató ipar mellett két nagy területen vették már használatba ezt az új eszközt, az oktatás és a referensz kézikönyvek (enciklopédiák, szótárak) területén. Például kitűnő tájékoztató–oktató eszköz a könyvtárhasználat és könyvtári szolgáltatások megismertetésére. Ezenkívül az interaktív mód miatt előnyösen lehet használni a nyelvoktatásban is. A könyvtárakban különösképpen referensz könyvek formájában fog rövidesen jelentős tényezővé válni a multimédia. Jó példa erre az alkalmazásra a National Geographic *Mammals: a multimedia encyclopedia* című multimédia enciklopédiája, amely a szöveg és íráskép mellett közel 700 fényképet, 150 térképet és 45 videoklippet tartalmaz hanganyaggal együtt, elérhető áron (150 font).

Jövőbeli alkalmazások. Már nemcsak nagyralátó tervek, de megvalósult és megvalósulni készülő tervek is vannak olyan, hipermédiával kezelt multimédia rendszerekről, amilyen pl. a Croydon múzeum rendszere. Ez szinte a belépéstől kézenfogva vezeti a látogatót a 40-es évek városkörnyéki életének témájában, szöveges információt kombinálva képekkel, videofelvételeket zenével. És ez már nemcsak elképzelés: 1994-re tervezik a rendszer nyilvánosság előtti „megnyitását".

Komoly fejlesztési ösztönzést jelentenek a multimédia rendszereknek a könyvtári OPAC-ok, amelyek keresztutalós hiperszöveg-rendszerrel, érintéssel vezérelhető képernyőkkel szeretnék mind könnyebbé tenni az eligazodást az olvasóik részére.

Három probléma azonban még lassítja a multimédiák fejlődését:

- a szabványosított hardver-eszközök hiánya;

- a pénz, hiszen a kísérletezések és próbálkozások pénzbe kerülnek;

- a visszakeresés kérdése. Például jelenleg még nem lehet egy kép-adatbázisban másképp keresni, mint az indexelők által a képekhez csa-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tolt keresőkifejezések útján. Szükség lenne a kép összetevőinek osztályozására is, amelyek alapján tematikus kereséseket lehetne végezni.

Valószínű, hogy a multimédia alkalmazások hamarosan megtalálják helyüket a könyvtárakban. Az is valószinű, hogy mérföldkövet fognak jelenteni az információs technológiák, a könyvtári szolgáltatások világában, bár erre azért még egy kicsit várni kell.

(Moldován István)

93/089
STOVER, Mark [ed.]: Electronic information for the humanities = Libr.Trends. 40.vol. 1992. 4.no. 575-830.p.

Elektronikus információszolgáltatás a humán- és társadalomtudományok terén. Tematikus szám, 11 közlemény

Adatbázis -humán tudományi; Adatbázis -társadalomtudományi; Elektronikus publikáció; Használók képzése; Hiperszöveg; Kutatás információellátása; Szakirodalmi szemle [forma]; Teljes szövegű adatbázis

A közlemények címei: Látnokok és géprombolók: gyűjteményfejlesztés és elektronikus dokumentumok a humaniórák terén; Képzés humán adatbázisok használatára; A hiperszöveg, a hipermédia és a humaniórák; Elektronikus folyóiratok a humaniórák terén: áttekintés és kritika; Történészek, könyvek, számítógépek és a könyvtár; A vallástudományok és az elektronikus információk a könyvtáros szemével; Elektronikus szövegek az angol és amerikai irodalomból; Elektronikus adatbázisok a nyelvészeti kutatás számára; Új elektronikus művészettörténeti forrásanyagok; Elektronikus információk és alkalmazásuk a zenetudományban és zeneelméletben; Humanisták, könyvtárak, elektronikus publikáció és a jövő.

93/090
AKEROYD, John: CD-ROM networking = Inf.Serv.Use. 12.vol. 1992. 1.no. 55-63.p. Bibliogr. 9 tétel.

CD-ROM – hálózatban

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Helyi gépi hálózat

A cikk áttekintést ad a CD-ROM hálózatokról. Ismerteti a rendelkezésre álló rendszereket, és egy egyetemi könyvtári hálózattal kapcsolatosan használói tapasztalatokról is beszámol. Elmagyarázza a technológiai tudnivalókat, különös tekintettel a lehetséges konfigurációkra. Tudósít a South Bank Polytechnic által választott Opinet rendszer telepítéséről és az ezzel kapcsolatos problémákról, amelyek a hasonló rendszerek jellemzői. Részletesen foglalkozik a használói interfész kérdéseivel, beleértve a szabványosítást. Ezután egy, a hálózatosítást korlátozó tényezőre tér ki: a CD-ROM kiadók termékeik hálózatosítását csak a megfelelő szerződési feltételek mellett (ez általában plusz költségeket jelent) engedélyezik. Végül a CD-ROM hálózatok várható jövőbeli fejlődését veszi szemügyre, s arra a következtetésre jut, hogy hosszú távon ezek is az átfogó információs hálózatok részeivé fognak válni.

(Autoref.)

93/091
HEINISCH, Christian: CD-ROM in Netz – Lizenzrechtliche Überlegungen = ABI-Tech. 12.Jg. 1992. 2.no. 134-137.p.

A CD-ROM hálózatban – licenszjogi problémák

CD-ROM; Helyi gépi hálózat; Jogszabály -más területről

Megállapítható, hogy a CD-ROM előállítókat meglepték a hálózati alkalmazás technikai lehetőségei. Bár a CD-ROM-piac viszonylag homogén, nincs egységes licenszpolitika. Amikor az előállítók felvetik a magasabb térítést a hálózati használatért, mindig a használók „nagyobb hasznára" hivatkoznak, jóllehet ez elsősorban az üzemeltetők beruházásainak (pl. a PC-k hálózati alkalmazása) köszönhető.

A licenszpolitikának inkább a szoftver másolásának problémáival kéne foglalkoznia. A szoftver másolására ugyanis mindig sor kerül, ha párhuzamosan több használó dolgozik ugyanazzal a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szoftverrel egy PC-hálózatban. A hálózatban való installálásért tehát indokolt (és elfogadott is) a helyi üzemét meghaladó licenszdíjat felszámítani.

A vita általában a nagyságrend körül van. A protokollfájlok áttekintése azt mutatja, hogy a tényleges párhuzamos használat igen csekély mértékű. 20 PC és 14 CD-ROM adatbázis esetén a háromnál több használó párhuzamos hozzáférése kivétel számba megy, effektív időtartama nagyon alacsony. A CD-ROM adatbázisok legalább felét hosszú ideig nem veszi igénybe egynél több használó. Le kell szögezni, hogy a CD-ROM hálózati használata elsősorban nem a párhuzamos, hanem a helytől független hozzáférést szolgálja. Ez viszont nem az adatbázis-szolgáltató, hanem az üzemeltető érdeme, az ő beruházása révén jön létre. (Ezért nem lehet pótdíj-vita tárgya.) A párhuzamos hozzáférési lehetőség ennek ellenére alapvető jelentőségű, a várakozási idő elkerülése érdekében.

A licenszpolitika tehát ne a hálózatban lévő munkahelyek számához, hanem a keresőprogramhoz való tényleges párhuzamos hozzáféréshez igazodjon. A párhuzamos hozzáférések száma szoftver segítségével szabályozható és ellenőrizhető. A szerző szerint egy olyan keresésért, amelyre *egy* használót engedélyező CD-ROM hálózatban kerül sor, és amelynél az ellenőrző szoftver gondoskodik róla, hogy mindig csak egy használó dolgozhasson vele, ugyanazt az árat kell felszámítani, mint a helyi keresésért. Az adatbázis-szolgáltató csak a keresőszoftverhez való párhuzamos hozzáférést biztosítja, csak az lehet a licensz-megállapodás tárgya.

(Hegyközi Ilona)

93/092

MÜLLER, Harald: CD-ROM in Bibliotheken und das geltende Recht. Einige kritische Bemerkungen aus Sicht der DBI-Rechtskommission = Bibliotheksdienst. 26.Jg. 1992. 5.no. 677-687.p. Bibliogr.

A CD-ROM könyvtári alkalmazásának jogi vonatkozásai. Kritikai észrevételek a DBI Jogi Bizottságának szemszögéből

Állománygyarapítás; CD-ROM; Jogszabály -más területről

A Német Könyvtári Intézet jogi bizottsága figyelemmel kíséri és tájékoztatja a szakmát a CD-ROM-mal kapcsolatos legfontosabb jogi kérdésekről.

1. Rögzített árak. – Németországban a kiadói termékekre (amelyeket hagyományosan a könyvkereskedelem értékesít) fix árat állapítanak meg, és a könyvtárak 5-10%-os kedvezményt kapnak. Az audiovizuális anyagok nem tartoznak e rendelkezés hatálya alá. Már 1989-ben felmerült a fix árak alkalmazásának gondolata, különösen az ún. kombinált dokumentumok (könyv hangkazettával, oktatási szoftver, párhuzamos kiadások CD-ROM-on) esetében. Ezekre sok kiadó már meg is adja a kedvezményt.

2. Könyvtári árengedmény. – A nyilvános könyvtárak, amelyek 30 ezer DEM-nél nagyobb gyarapítási kerettel rendelkeznek, a kiadóktól – a fix árakból származó előnyök fejében – árengedményben részesülnek. A CD-ROM-ra – mivel nem fix áras – nem vonatkozik a könyvtári kedvezmény. Ennek ellenére a kereskedők az ún. bookware (könyv és diszkett) és a szoftver mellett esetenként a CD-ROM-ra is megadják a szokásos engedményt (bár erre nem kötelezi őket senki). Ha majd a fix árat kiterjesztik a CD-ROM-ra is, a könyvtárak megkövetelhetik az árengedményt.

3. Hozzáadott értékadó. – A forgalmiadó-törvény melléklete felsorolja a kedvezményezett áruk körét. Az av dokumentumok e jegyzékben nem szerepelnek, rájuk a teljes (14%-os) adó érvényes. (A nyomdatermékekre egyébként 7%-os.) Például a német nemzeti bibliográfia füzeteiért 7%-os, CD-ROM-jáért 14%-os adó fizetendő, holott a két verzió tartalma azonos. Logikus lenne tehát, hogy kedvezményben részesüljenek a CD-ROM-on megjelenő segédkönyvek is. A könyvtári lobby túl gyenge a helyzet megváltoztatásához.

4. Beszerzés licensz-szerződés alapján. – A lincensz-szerződés a gyarapítás új formája, alapvetően bérleti szerződést jelent. A könyvtárak számára számos hátránnyal és bizonytalansággal jár:

a) a gazdálkodásban: A költségvetést általában rovatok szerinti bontásban lehet elkölteni. A könyvtár térítést fizet, nem jut azonban tulajdonhoz, csak használati joghoz (tehát szolgáltatásról van szó). E kiadás nem könyvelhető a gyarapítási keret terhére, egyes könyvtárak a fogyóanyagokhoz könyvelik. Emellett a licensz-szerződés az állomány-nyilvántartási gyakorlattal is ellentétes.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

b) a használatban: A licensz-szerződés erősen korlátozza a használatot. Ezt a szerzői jogi törvény nem indokolja, mégis kötelező betartani az előírtakat.

c) a továbbadást illetően: Ezt egy záradék tiltja, még például azt is, hogy egy egyetemi könyvtár egy régebbi CD-ROM-ot kari könyvtárának átadjon.

d) a visszaadási kötelezettségre nézve: Ez például új verzió megjelenésekor merül fel. (Akár információveszteséget is okozhat, pl. törvénygyűjtemények esetén.) Ha a szerződés lejártakor történik a visszaadás, a könyvtár – bár évekig nagy összegeket fizetett – dokumentum nélkül marad, nem tudja teljesíteni archiválási feladatait. Speciális problémát jelent a külföldre való visszajuttatás (a beviteli forgalmi adó, a vámnyilatkozat, a szállítási kockázatvállalás miatt).

5. Kötelespéldány. – Baden-Württembergben és Bajorországban van érvényben kötelespéldány-beszolgáltatási rendelkezés a CD-ROM-okból. Ezáltal egyes, privilegizált könyvtárak korlátlanul hozzájuthatnak, sőt licensz-szerződés hiányában korlátlanul használhatják is, míg mások csak a licensz-szerződések megkötései szerint járhatnak el.

6. Több munkahely. – Ma már könnyen megoldható. Újabban egyes előállítók többletárat követelnek érte, pl. 2-10 munkahely esetén 50%-kal emelik áraikat. Az eladók érvei szakszerűtlenek, ugyanis technikailag szó sincs egyidejűleg több használóról, a gyors válaszidők miatt keletkezik ez a benyomás. A számítógép műszaki képességeiért pedig a vásárló egyszer már fizetett. A keresőszoftver bonyolultabb ugyan, de ez nem indokol 500%-os árnövekedést. (A keresőszoftvert nem is szükséges a CD-ROM-on tárolni.) Az adatállomány több munkahely esetén is azonos, nincs szó tehát műszaki vagy szoftverrel kapcsolatos plusz-szolgáltatásról. (A többszörös használatért egyébként a szerzői jogi törvény értelmében a legtöbb gyártó, mivel a CD-ROM-ot kiadói termékként kezeli, részesedik az ún. könyvtári jutalékból. Semmi sem indokolja, hogy a több munkahelyről való használatért még külön térítést kérjenek.

A jogi bizottság felhívja a könyvtárak figyelmét, hogy a plusz térítés követelését sem bírósági döntés, sem jogszabály nem támasztja alá. Ha a könyvtárak fellépnek ellene, van esélyük a próbaperek megnyerésére.

(Hegyközi Ilona)

93/093

McSEÁN, Tony: CD-ROMs and beyond: buying databases sensibly? = Aslib Proc. 44.vol. 1992. 6.no. 243-244.p.

A CD-ROM és ami azon túl van: okosan költjük a pénzt?

CD-ROM; Gazdaságosság -tájékoztatásban; Hatékonyság; Információhordozó

A cikk azt tűzte ki vizsgálódásának céljául, hogy a CD-ROM technológia könyvtárakra gyakorolt világszerte érzékelhető hatásának okait kutassa. A szerző a British Medical Association könyvtárosa, ahol már szintén vállalkoztak a CD-ROM bevezetésére: 2 nyilvános munkaállomáson 4-5 CD adatbázis használható.

Az új technológia kétségtelen előnyeinek elismerése mellett azonban a hátrányokra, csapdákra is igyekszik felhívni a figyelmet. A legtöbb nagy adatbázis számára nem elég a CD adattároló kapcitása, a visszakeresési és adatátviteli teljesítménye túl kicsi a megfelelő hálózatba-építés számára, és az MS-DOS környezet is komoly gondokat okoz az installációnál.

Figyelemreméltó ezenkívül, hogy ha a teljes hardver- és szoftver-igényeket is egybevesszük, akkor a CD-ROM korántsem tűnik olyan gazdaságosnak, mint ahogyan azt feltüntetik. Ha a CD-ROM lejátszót, az adatbázisok nem túl alacsony előfizetési díját, és esetleg egy többlemezes CD-torony költségeit is figyelembe vesszük, akkor kiderül, hogy az online keresés gazdaságosabb. Ami a tároló kapacitás költségeit illeti, a CD-ROM jóval meghaladja a hasonló tárolókapacitású winchester-lemezek árát.

Az viszont vitathatatlan, hogy a 80-as évek második felétől a CD-k diadalmenetben vonultak be a könyvtárakba. Ebben a sikerben azonban a forgalmazók ügyesen megfogalmazott ajánlatai és a lelkes könyvtárosok is erősen közrejátszottak, akik az olvasók igen kedvező hozzáállásával találkoztak. Így a CD új fejezetet nyitott a könyvtárak költségvetésében.

A szerző szerint azonban a túlzott lelkesedés megtévesztő lehet. A CD igazán nem helyettesítheti a hálózati információforrásokat. A technológiai változások mögött pedig alkalmanként csak jól végzett marketing húzódik. A könyvtáraknak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meg kell tanulniuk az igényeiknek valóban megfelelő technológiák szükséges arányban történő alkalmazását. Az ugrásszerű technológiai fejlődés a beszerzések, beruházások szigorúbb megítélését követeli meg, a részletek alaposabb tisztázását.

Egészen eltérő megítélés alá esik azonban a CD-ROM a fejlődő országokban. Itt a hiányos telekommunikáció, a nemzetközi telefonhálózat költségessége nagyobb előnyöket biztosít a CD-nek. Természetesen itt viszont meg kell küzdeni a hagyományos vámeljárásokkal, alkalmanként a cenzúrával, hiszen egy CD lemez tartalmát a vámosok nem tudják olyan könnyen leellenőrizni. További akadályozó tényező lehet még az éhség sújtotta országokban, hogy az alacsony technikai körülmények következtében nincs igazán igény a modern információra. Ezzel szemben azonban a CD igazán megfelelő eszköz arra, hogy tárgya lehessen a Dél támogatásának a gazdag Észak által.

Összefoglalásul a szerző a CD-ROM-ot egy másodlagos technológiának tartja, amelyik hatalmas floppy lemezekként használható, és legfeljebb felvillantani képes a nagy, hálózaton keresztül elérhető adatbázisok előnyeit.

(Moldován István)

93/094
REID, Harold T.: CD-ROM as a library equivalent = El.Libr. 10.vol. 1992. 4.no. 223-228.p.

A CD-ROM mint könyvtár

Állomány; Állománygyarapítási tanácsadó; CD-ROM

A CD-ROM technológia elérte azt a fejlettségi fokot, amikor néhány lemezzel ki lehet váltani egy kisebb, nyomtatott dokumentumokra épülő könyvtárat. A szükséges referensz művek CD-ROM-on is rendelkezésre állnak; az enciklopédiák, újságok és időszaki kiadványok teljes szövegei szintén beszerezhetők kompakt lemezeken. Ha a szükséges bibliográfiai hivatkozásokat megtalálják, a használók a CD-ROM-on a teljes dokumentumhoz is hozzáférhetnek. A szerző felsorolja és bemutatja azokat a CD-ROM adatbázisokat, amelyek saját, egyszemélyes könyvtárának állományát alkotják.

(Autoref.)

Lásd még 23, 59

Kommunikációs technikák

93/095
BILLOTTE, Pierre-José: Services audiotex et marchés de l'information professionelle = Documentaliste. 29.vol. 1992. 3.no. 119-127.p.

Res. angol nyelven.

Audiotex szolgáltatások és a szakmai információk piaca

Audiotex; Információpiac

Az audiotex, amely nem más, mint telefonra és emberi hangra épülő számítógépi információkeresés, kétségtelenül egy újabb lehetőség a szakmai információk terjesztésére. A cikk a francia kutatási és technológiai minisztérium tudományos–műszaki tájékoztatási munkacsoportjának tanulmányát ismerteti, amelynek az volt a célja, hogy megvizsgálja az audiotex műszaki és gazdasági feltételeit, valamint annak lehetőségét, hogy hogyan lehetne szorosabb együttműködést kiépíteni az audiotex-szolgáltatások és az információpiac között. Miután röviden áttekinti az audiotex terminológiáját és történetét, a szerző közelebbről is megvizsgálja a franciaországi audiotex-szektor szerkezetét, amelyben az ún. telefon „kioszk" hálózat új távlatokat nyitott. Ismerteti a különféle típusú szolgáltatások működési rendszerét, és megvizsgálja, hogy e rendszerek milyen típusú válaszokat adhatnak a szakmai információk előállítóinak és használóinak.

(Autoref.)

Lásd még 41

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 6, 16, 32

Számítógépes könyvtári rendszerek

93/096
MERILEES, Bobbie: Integrated library systems in Canadian public, academic and special libraries. Sixth annual survey = Can.Libr.J. 49.vol. 1992. 3.no. 193-200.p.

Integrált könyvtári rendszerek kanadai közművelődési, felsőoktatási és szakkönyvtárakban. Hatodik, éves felmérés

Felmérés; Információpiac; Integrált gépi rendszer

Mint ahogy azt az elmúlt évi felmérés már jelezte, a gazdasági hanyatlás jelentős hatást gyakorolt a nagy, integrált könyvtári rendszerek beszerzésére: az ilyen rendszerek telepítése 1991-ben 58%-ról 33%-ra esett vissza. A mikrogépes integrált rendszerek száma az elmúlt évi 25%-os növekedéshez képest csak kb. 10%-kal növekedett – a felmérés összesen 460 ilyen telepítésről adott számot. Mindezek ellenére a PC-alapú rendszerek nemzetközi forgalmazása ígéretesnek mondható.

(Autoref.)

Lásd még 70

Számítógép-szoftver

93/097
SIEVERTS, E.G. – HOFSTEDE, M. – GROENIGER, B. Oude: Software for information storage and retrieval tested, evaluated and compared. Part 4 – indexing and full-text retrieval programs = El.Libr. 10.vol. 1992. 4.no. 195-208.p.

Információtárolásra és -keresésre szolgáló szoftverek tesztelése, értékelése és összehasonlítása. 4. rész – indexelő és teljes-szöveg visszakereső programok

Információkeresési rendszer értékelése; Szoftver; Teljes szövegű adatbázis

Az információtárolási és -keresési mikroszámítógépi szoftverekről szóló sorozat fenti, negyedik részében a szerzők hat indexelő, ill. teljes-szöveg visszakereső program teszt-eredményeit adják közre, és e programok különféle jellemzőit és értékeit tárgyalják. E programok közös tulajdonsága, hogy elsősorban szavak, ill. szókapcsolatok nagy szövegfájlokból való kikeresésére szolgálnak. Ezt úgy érik el, hogy vagy egyszerűen indexelik a meglévő szövegfájlokat egy vagy több formátumban (indexelő programok), vagy saját adatbázis-formátumban tárolják és indexelok őket (teljes-szöveg visszakereső programok). A cikkben értékelt indexelő programok az *Ask-It*, a *Texplore* és a *ZYindex*, a teljes-szöveg visszakereső programok pedig a *KAware*, a *TextMaster* és a *WordCruncher*. Mind a hat szoftver MS-DOS alatt fut, de a ZYIndex-nek van egy Windows és egy Unix változata is, s a TextMaster-nek is rendelkezésre áll egy Unix változata. A szerzők a programoknak közel száz jellemzőjét foglalták táblázatokba, de egyenként, szövegesen is tárgyalják őket.

(Autoref. alapján)

93/098
GRAY, Lawrence: Information retrieval software: recent developments in the Cardbox family = Aslib Inf. 20.vol. 1992. 4.no. 164-165.p.

Információkeresési szoftver: a legújabb Cardbox-termékek

Gépi információkeresési rendszer; Képanyag; Szoftver; Tézaurusz

A Cardbox-Plus nevű rugalmas információkezelő és -kereső rendszer már jól ismert az információmenedzserek körében. Jóllehet ez egy általános célú programcsomag, amelyet igen sok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

területen használnak (bűnözők kézrekerítésétől kezdve kínai sertésgazdaságokig), mindazonáltal hatékony indexelő, gyors visszakereső és rugalmas szövegkezelő tulajdonságai a könyvtári és információs alkalmazást is előmozdították. Először 1983-ban jelent meg mikroszámítógépre (eredetileg Cardbox néven), azóta folyamatosan fejlesztik, s napjainkra már DEC Vax/Vms típusú miniszámítógépi változatai is megjelentek. Az elmúlt évben (1991) két újabb PC-alapú rendszerrel gazdagodott a Cardbox család, ezek a Picture Cardbox, szöveges és kép-adatbázisokra, és a Term Manager nevű tezauruszkezelő rendszer. A cikk e két rendszer fő jellemzőit és lehetséges alkalmazásaikat tekinti át.

(Autoref.)

A jövő könyvtára

93/099
Libraries and books in the year 2001 = Libr.Rev. 41.vol. 1992. 3.no. 6-20.p.

Könyvtárak és könyvek 2001-ben

Információtechnológia; Jövő könyvtára; Prognózis

A Library Review e száma teljes terjedelmében közli a John Smith & Sons (Glasgow) Ltd. és a Paisley College Library által szervezett iskolai esszéíró verseny első három helyezett dolgozatát, valamint rövidítve még öt másik dolgozatot is bemutat. Pályázati munkáikban a gyerekek (12-14 évesek) részben képzelőerejükre, részben a mai valóságos információtechnológia-fejlődési tendenciákra alapozva azt írják meg, hogy milyennek képzelik a könyvtárak és a könyvek szerepét a 21. században.

(Autoref. alapján)

Lásd még 6, 87

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

93/100
HAYWARD, Pat: The trend towards self-publishing = Can.Libr.J. 49.vol. 1992. 4.no. 287-293.p. Bibliogr.

Fellendülőben a magánkiadás

Asztali kiadványszerkesztés; Könyvkiadás -nem hivatásos

Korunk kiadói a „tömegpiaci" kereskedelemben érdekeltek, amikor a profit kerül előtérbe, nemcsak a könyvkiadás társadalmi funkciójának, hanem talán még a minőségnek is a rovására. Ezért és egyéb okokból sok kiadó a magánkiadás mellett dönt. A cikk rámutat, hogy a magánkiadás melletti döntés racionalitása határozza meg a folyamat végső sikerességét. A szerző azokat a kihívásokat is tárgyalja, amelyekkel a könyvtáraknak kell szembenézniük a kiadói ipar változásai miatt.

(Autoref.)

93/101
LINE, Maurice B.: The publication and availability of scientific and technical papers: An analysis of requirements and the suitability of different means meeting them = J.Doc. 48.vol. 1992. 2.no. 201-219.p. Bibliogr. 23 tétel.

A tudományos és műszaki közlemények publikálása és hozzáférhetősége: a különféle igények és kielégítésük eszközei

Folyóirat; Hozzáférhetőség; Információhordozó; Publikálás -tudományos kiadványoké

Minden olyan rendszernek, amelynek feladata a tudományos–műszaki cikkek hozzáférhetővé tétele, ki kell elégítenie a rendszer „főszereplőinek" (szerzők, kiadók, könyvtárak és egyéni

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használók) fő elvárásait. Ezen elvárások között szerepel a széles körű láthatóvá tétel (szerzők), a profit (kiadók) és az elfogadható árak (könyvtárak). A használóknak – többek között – a dokumentumok feltárására, közvetlen hozzáférhetőségére és könnyű, rugalmas használhatóságára van szükségük. Nekik van a legtöbb elvárásuk, de a legkevesebb „puvoárjuk", befolyásuk a dolgok menetére. A szükségletek eltérőek a friss és a régi folyóiratok tekintetében. A kiadás különféle módjai közül (nyomtatott forma, mikrofilm, elektronikus szöveg stb.) egyik sem ideális az összes érdekelt szempontjából. A kiadási módok kombinálása hatékonyabb, de ilyenkor kétszer kell fizetni. Sok függ attól, hogy a szerzők hajlandóake kevésbé „látható" publikációs formákat is elfogadni, de a végső döntést az határozza meg, hogy a kiadók melyik formát találják a leggazdaságosabbnak.

(Autoref. alapján)

93/102
SKORVÁNKOVÁ, Lenka: Publikovanie na objednavku. Synoptické casopisy = Zahranic.Period.Inf.Praxi. 9.roc. 1990. 2.no. 6-11.p. Bibliogr. 10 tétel.

Publikálás megrendelésre. Szinoptikus folyóiratok

Folyóiratkiadás

A publikációs válság új utak keresésére ösztönöz. Ezek egyike a megrendelésre való publikálás. Ez annál inkább tetszik valóságos kiútnak, minél szűkebb szakterület kommunikációs szükségleteit elégíti ki.

A megrendelésre való publikálásnak két változata van. Az egyik a kéziratok letétbe helyezése. Ez főként a volt Szovjetunióban terjedt el. A másik a szinoptikus folyóirat.

Szinoptikus folyóirat esetén a cikk teljes szövegén kívül el kell készíteni annak szinopszisát is, amely a teljes szövegnek kb. 20%-a. Ebből következik: a szinopszisnak nemcsak szignaletikus funkciója van, hanem bizonyos mértékű érdemi tájékoztatást is ad.

A folyóiratban aztán ez a szinopszis jelenik meg, szükség esetén a szerkesztőségtől meg lehet rendelni a teljes szöveget. Könnyű belátni: a szinoptikus folyóirat „működéséhez" a korszerű mikrofilm-, számítás- és távközlési technika sokféle kombinációját lehet felhasználni.

A szinoptikus folyóirat ötlete már a harmincas években felmerült, de komolyabban csak a hatvanas évektől kezdve keresték megvalósításának megfelelő lehetőségeit. Kezdetben a hagyományos folyóiratok egyike–másika létesített szinoptikus rovatot, később azután a tisztán szinoptikus válfajaik is megjelentek. Úgy tartják, hogy a szovjet *Žurnal Fizičeskoj Himii* nyitott elsőnek – 1969-ben – szinoptikus rovatot. Az első igazi szinoptikus folyóirat, a *Journal of Chemical Research* 1977-ben keletkezett – angol, német és francia közös vállalkozásként.

Napjainkban a legnevesebb szinoptikus folyóiratok a következők: *Minerological Magazine, Journal of Modern History, Landcape Planning, AIAA Journal, Chemie-Ingenieur-Technik, Clinical Research, IRCS Medicine Science.*

A szakemberek többsége – különösen az új technikai–technológiai lehetőségek számításba vételével – nagy jövőt jósol a szinoptikus folyóiratoknak. Egyesek a „papír nélküli társadalom" felé vezető út átmeneti műfajának tartják őket. Érdemes elgondolkodni rajta: egy akkora országban, mint amekkora Cseh-Szlovákia, nem volna-e ésszerű egy vagy több ilyen folyóiratot alapítani?

(Futala Tibor)

93/103
LENOEL, Marcel: L'édition électronique au service des unités documentaires = Documentaliste. 29.vol. 1992. 3.no. 159-162.p. Bibliogr. 5 tétel.

Res. angol nyelven.

Asztali kiadványszerkesztés: hasznos segédeszköz könyvtárosoknak

Asztali kiadványszerkesztés; Hardver; Szoftver

A számítógépes kiadványszerkesztés (desktop publishing) igen fontos eszköz lehet a könyvtárak és a tájékoztatási központok számára. E rendszereket aránylag könnyű telepíteni, és mivel növelhető velük a dokumentumok formai–esztétikai megjelenése, kommunikatív értékük is megnövekszik. A szerző – saját szakmai tapasz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talatai alapján – megismerteti az olvasót az asztali kiadványszerkesztés alapvető hardver- és szoftver-követelményeivel.

(Autoref.)

93/104

BRADLEY, Neil: SMGL concepts = Aslib Proc. 44.vol. 1992. 7/8.no. 271-274.p.

Az SMGL (általános szabványos tipografizáló nyelv) koncepciója

Gépi szövegszerkesztés; Szabvány; Szoftver; Tipográfiai szerkesztés

Az SGML rövidítés feloldása: Standard Generalized Markup Language (Általános Szabványos Tipografizáló Nyelv). A *tipografizálás* azt jelenti, hogy a kinyomtatást megelőzően a szöveget a betűtípusokra, ill. a szöveg formátumára vonatkozó utasításokkal látjuk el. Az SMGL *szabványos*, mert az ISO elfogadta és kiadta, tehát nem valamelyik kiadó vagy szoftverforgalmazó tulajdona. *Általános* is, mert rugalmassága miatt sokféle alkalmazásra használható. Végül *nyelv*nek azért nevezhető, mert előírásokat tartalmaz olyan szabályok létrehozásához, amelyekkel definiálható a dokumentumok szerkezete. Az SMGL kifejlesztésénél ügyeltek arra, hogy használatát ne akadályozzák a nem kompatibilis számítógépkonfigurációk, hogy „nyílt" természetének köszönhetően kezelése egyszerű legyen mind az ember, mind a gép számára. De mindenek felett az SGML egy új szemléletet vezet be a dokumentumok létrehozását és megjelenítését illetően, azáltal, hogy a tipografizálással kapcsolatos megfontolásokat az előállítási folyamatról áthelyezi a publikáció folyamatára. Ez úgy történik, hogy a dokumentumot megnevezett, logikai elemekre bontjuk (pl. főcím, fejezetcím stb.), amelyekhez később bármilyen stílus hozzátehető. E folyamat melléktermékeként egy rugalmas adatbázis, amely kiválóan alkalmas információkeresésre és újrapublikálásra.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Alexandria – Alexandria (GB)
Aslib Inf. – Aslib Information (GB)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Austr.Libr.J. – Australian Library Journal (AU)
Bibliogr. – Bibliografia (SU)
Biblioteca – Biblioteca (RO)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB – Bolletino AIB (IT)
Bottom Line – Bottom Line (US)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Bull.Med.Libr.Assoc. – Bulletin of Medical Libraries Association (US)
Can.Libr.J. – Canadian Library Journal (CA)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Collect.Manage. – Collection Management (US)
Documentaliste – Documentaliste (FR)
El.Libr. – Electronic Libraries (I)
FID News Bull. – FID News Bulletin (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Inf.Serv.Use. – Information Services and Use (I)
Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)
Inspel – Inspel (I)
Int.Cat.Bibl.Cont. – International Cataloguing and Bibliographic Control (I)
Int.Forum Inf.Doc. – International Forum on Information and Documentation (I)
Int.Inf.Libr.Rev. – International Information and Library Review (I)
J.Acad.Librariansh. – Journal of Academic Librarianship (US)
J.Doc. – Journal of Documentation (GB)
J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
Kn.Inf. – Knižnice a Informácie (CS)
Libr.Assoc.Rec. – Library Association Record (GB)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Q. – Library Quarterly (US)
Libr.Rev. – Library Review (GB)
Libr.Trends – Library Trends (US)
Libri – Libri (I)
Nachr.Dok. – Nachrichten für Dokumentation (DE)
Natl.Diet Libr.Newsl. – National Diet Library Newsletter (JP)
Naučn.Teh.Inf. – Naučno-Tehničeskaa Informaciâ (SU)
Online Rev. – Online Review (I)
Pers.Train.Educ. – Personnel Training and Education (GB)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Schulbibl.Aktuell – Schulbibliothek Aktuell (DE)
Ser.Libr. – The Serials Librarian (US)
South Afr.J.Libr.Inf.Sci. – South African Journal of Library and Information Science (ZA)
Sov.Bibliotekoved. – Sovetskoe Bibliotekovedenie (SU)
Spec.Libr. – Special Libraries (US)
Wilson Libr.Bull. – Wilson Library Bulletin (US)
Z.Bibliothekswes.Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)
Zahranic.Period.Inf.Praxi – Zahranicné Periodika v Informacnej Praxi (CS)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérések a Könyvtári Figyelő szerzőihez, közreműködőihez

- Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügy legfontosabb eseményeivel, kutatási eredményeivel, valamint szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó gyakorlati és elméleti megközelítésű írásokat vár közlésre.
- Ha önnek már van készen kézirata, vagy tervezi, hogy írna valamely Önnek fontos, s lapunk profiljába illeszkedő témáról, vegye fel szerkesztőségünkkel a kapcsolatot. Szívesen fogadjuk az általános érdeklődésre, megfontolásra számot tartó írásokat a következő műfajokban: tanulmányok, tömörítések, szemlék, referátumok, könyvismertetések, hírek, beszámolók.
- A terjedelmet és a határidőt a szerkesztőségünk a szerzőkkel közösen határozza meg.
- További kéréseink: a tanulmányokat – ha lehet – tagolják alcímekkel, a hivatkozásokat számozzák meg és az írás után Irodalom cím alatt sorolják fel. A tanulmányokhoz szíveskedjenek mellékelni egy 10 mondatos tartalmi összefoglalást is az idegen nyelvű rezümékhez.
- Mivel lehetőségeink korlátozottak, ezért ábrákat, illusztrációkat csak feltétlenül szükséges esetben tudunk közölni és kizárólag jó minőségű, tónusos, másolásra alkalmas minőségű illusztrációt, ábrát tudunk elfogadni.
- Ha A/4-es papíron küldi a kéziratot, egyetlen kérésünk, hogy jól olvasható, áttekinthető legyen az irás és ne legyen sűrűn gépelve.
- IBM PC-n futtatható szövegszerkesztővel készült kéziratot is elfogadunk. Ebben az esetben kérjük, hogy vagy 3,5, vagy 5,25-ös floppy lemezt küldjenek, s mellékeljék a cikk nyomtatott változatát is. Az adatállományokat sziveskedjenek ASCII kódban elmenteni. A lemezt visszaküldjük.
- A beérkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. Kérjük, ne feledjék a kéziratra ráírni a nevüket, a munkahelyi és a lakáscímüket, valamint a telefonszámukat.

Köszönettel

a lap szerkesztői

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ÁRA: 180,-Ft

Hirdessen a Könyvtári Figyelőben! Közlés megállapodás szerint. Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

A következő szám tartalmából:

A hazai alapítványi lehetőségekről

Az egyházi könyvtárak információs munkája

Új utak a gyerekkönyvtári munkában

FSZEK felülvizsgálati jelentés

From the contents

- "In alliance for the reader".
- Acquisitions and automation.
- The Voyager integrated library system.
- Librarianship in Spain.

Aus dem Inhalt

- "Im Verband für den Leser".
- Erwerbung und Automatisierung.
- Das integrierte Bibliothekssystem Voyager.
- Das Bibliothekswesen in Spanien.

Contents and summaries in English

Inhalt und Zusammenfassungen in deutscher Sprache

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben